

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง
Nine Prosperity Temples: Traveling on Apocalypse the belief of the
Merit Route in Lampang

ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง

รูปแบบการจัดการวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ในภาคเหนือตอนบน
The Management Model of Tourist Buddhist Temples on Friendly
Design in Upper North

โดย

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีป พืชทองกลาง

นางสาวปาณิสรา เทพรักษ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763047

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง
Nine Prosperity Temples: Traveling on Apocalypse the belief of the
Merit Route in Lampang

ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง

รูปแบบการจัดการวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ในภาคเหนือตอนบน
The Management Model of Tourist Buddhist Temples on Friendly
Design in Upper North

โดย

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีป พิษทองกลาง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763047

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Sub-Research Report 1

Nine Prosperity Temples: Traveling on Apocalypse the belief of the

Merit Route in Lampang

Under Research Plan

The Management Model of Tourist Buddhist Temples on Friendly
Design in Upper North

By

Mr.Somchan Sripraschayanon

Asst. Prof. Dr. Prateep Peuchthonglang

Ms.Panisara Therak

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Nakhon Lampang Sangha College

B.E. 2563

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800763047

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

ผู้วิจัย: นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีป พิษทองกลาง และนางสาปณิสรา เทพรักษ์

ส่วนงาน: วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๓

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อ และเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ๒) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อและเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ๓) เพื่อนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวบนคติความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง โดยเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ เอกสาร แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และปฏิบัติการ โดยกลุ่มตัวอย่าง จากแบบสอบถามจำนวน ๔๐๐ คน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน ๕๒ รูป/คน และการนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวผ่านสื่อมีเดีย

ผลการศึกษาค้นคว้า

การท่องเที่ยวบนคติและความเชื่อมุ่งเน้นให้เกิดคุณภาพชีวิตและจิตใจ สร้างสัมพันธ์อันดีงามระหว่างมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งหวังให้เกิดความดีงามในการปฏิบัติแก่ตนเองและผู้อื่น เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งนักท่องเที่ยวเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจจากการศึกษาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ขอบท่องเที่ยวในวันหยุดนักขัตฤกษ์ ประมาณเดือนละ ๑ ครั้ง และเดินทางเป็นครอบครัวด้วยรถยนต์ส่วนตัว และค่าใช้จ่ายแต่ละครั้ง ๓-๕ พันบาท ปัจจัยที่ส่งผลต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สุภาพชนใจและเส้นทางติดกับถนนสายหลัก

ความสัมพันธ์ความเชื่อและเส้นทางบุญ แบ่งเป็น ๒ ประการ คือ ๑) เชิงหลักคำสอน เกิดจากความเชื่อ/ศรัทธา หลักธรรมเพื่อพัฒนากาย วาจา ใจ การต้อนรับของเจ้าบ้าน การมีน้ำใจไมตรี ความกตัญญูต่อวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน ๒) เชิงเส้นทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ความเชื่อและศรัทธา ความงามด้านศิลปกรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากกลุ่มภาคีเครือข่าย และการเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวกปลอดภัย

เส้นทางการท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี จำแนกตามลักษณะ ได้แก่ ๑) เส้นทางเชิงความคติ/ความเชื่อ ชาวล้านนาในอดีตได้สร้างค่านิยมและคตินิยมในการนับถือกราบไหว้พระธาตุประจำเมือง ๒) เส้นทางเชิงประวัติศาสตร์ล้านนา ๓) เส้นทางเชิงพุทธศิลปกรรม ๔) เส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ๕) เส้นทางการท่องเที่ยวเมืองศิลปสร้างสรรค์

ดังนั้น การท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อเส้นทางแห่งบุญเชิงประวัติศาสตร์และพุทธ
ศิลปกรรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำเป็นต้องสร้างความรู้ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การสร้างความ
งดงามด้านสุนทรียภาพ การพัฒนาจิตใจ สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเข้าถึงพื้นที่ได้
อย่างสะดวก ปลอดภัย เพื่อเป็นการท่องเที่ยวเมืองศิลปะเชิงศิลปะสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืน

Research Title: Nine Prosperity Temples: Traveling on Apocalypse the belief of the Merit Route in Lampang

Researchers: Mr.Somchan Sripraschayanon, Asst. Prof. Dr. Prateep Peuchthonglang and Ms.Panisara Therak

Department: Nakornlampang Sangha College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2560/2019

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research are: 1) To study the beliefs and the merits of nine prosperity temples in Lampang Province 2) To study the relationship, beliefs and merit route of nine prosperity temples in Lampang Province 3) To present a travel route based on the belief of merit route of nine prosperity temples in Lampang Province. The tools were documents, questionnaires, in-depth interviews, focus group discussion and operating action. The sampling group of questionnaire amount 400 people, in-depth interviews amount 52 persons and presentation of the travel route through media.

The result of study found that:

The apocalypse the belief on tourism focuses on quality of life and mind, cultivate a good relation between humans, society and environment. To aim for the virtue of treating oneself and others, to give rise to knowledge an understanding of the precepts, meditation and wisdom. The tourists travel for recreation by studying the Internet, like to travel in holidays about once a month with family by private car, and the cost of traveling about 3-5 thousand baht. The factors that affect tourists are faith and sacred things, the proverbs Buddhist teach and the route near main road.

The relationships, beliefs and route of merit are divided into two points: 1) Teaching; it is the both of faith and principles for the development body, speech, and mend, the host Hospitality, gratitude for a culture that generates income for the community, and community participation. 2) the tourism route includes belief and faith, beautiful arts, community participation, the support from network and access to the area easily and safely.

Travel route classified by characteristics as follows: 1) motto / belief route of Lanna people in the past have creative values and ideology in respect of the relics of the city. 2) Lanna historical route 3) Buddhist art route 4) route with nearby tourist attractions 5) creative arts city tourism route.

Therefore, the travel according to beliefs, the historical route of merit and Buddhist arts to accommodate tourists should be take knowledge, cultural exchange, creating aesthetics, mental development, create safety in life and property and easy entry to the area is safe. It will be the sustainable tourism in the creative arts city.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี เพราะได้รับการสนับสนุนอนุเคราะห์ให้การช่วยเหลือจากหลายฝ่าย คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ให้โอกาสในการทำวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนผู้บริหาร คณาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์ทุกรูป/ท่านที่ให้ความอนุเคราะห์การดำเนินงาน

ขอนมัสการเมตตาและบารมีธรรมพระเดชพระคุณพระราชธรรมมาลังการ (จันทร์ กตปุญโญ) ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดบุญวาทย์วิหารที่ให้ความเมตตาในการปฏิบัติงานในวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง และขอนมัสการขอบพระคุณในเมตตาธรรมของพระสังฆาธิการผู้ปกครองในจังหวัดลำปาง ได้แก่ พระจินดารัตนาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดลำปาง พระราชจินดานายก ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง พระครูสุตขยาภรณ์, ผศ. ดร. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ให้ความอนุเคราะห์ทั้งข้อมูล การสัมภาษณ์ การจัดกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรีตามคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง ตลอดจนหลายท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามมา ณ โอกาสนี้ ที่ได้ให้การช่วยเหลือ อนุเคราะห์การศึกษาวิจัยครั้งนี้ รวมไปถึงผู้แต่งหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการประกอบการค้นคว้า ขอบลานุแห่งองค์ความรู้จากการวิจัยที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาตน สังคม และประเทศชาติ จงส่งผลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมาข้างต้นจงประสบแต่ความสุขความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงานทุกรูป/ทุกท่าน

นายสมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ และคณะ

๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework).....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.....	๘
๒.๑.๑ ความเป็นมาของการท่องเที่ยว.....	๘
๒.๑.๒ ความหมายของการท่องเที่ยว.....	๑๑
๒.๑.๓ ความสำคัญของการท่องเที่ยว.....	๑๔
๒.๑.๔ องค์ประกอบของการท่องเที่ยว.....	๑๗
๒.๑.๕ ลักษณะของการท่องเที่ยว.....	๑๙
๒.๑.๖ ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	๒๐
๒.๑.๗ รูปแบบการท่องเที่ยว.....	๒๒
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๒๖
๒.๒.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๒๖
๒.๒.๒ หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๒๙
๒.๒.๓ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๒๙
๒.๒.๔ ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๓๒

๒.๒.๕. ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๓๓
๒.๒.๖. วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๓๔
๒.๒.๗. ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๓๖
๒.๓ แนวคิดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา.....	๓๗
๒.๓.๑ แนวคิดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา.....	๔๔
๒.๓.๒ ลักษณะการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา.....	๔๕
๒.๓.๓ ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ.....	๔๖
๒.๓.๔ คติการจาริกบุญ.....	๔๗
๒.๓.๕ การจาริกแสวงบุญ.....	๕๐
๒.๓.๖ การจาริกเพื่อการบูชา.....	๕๒
๒.๓.๗ บทบาทของอุบาสก อุบาสิกาในการจาริกบุญ.....	๕๔
๒.๔ แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา.....	๕๖
๒.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๙
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๖๓
๓.๑. รูปแบบการวิจัย.....	๖๓
๓.๒. พื้นที่/ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	๖๖
๓.๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๑
๓.๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๓
๓.๕. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๖
๓.๖. สถิติที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๘
๓.๗. สรุปกระบวนการวิจัย.....	๗๙
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๘๐
๔.๑. บริบทพื้นที่วัด ๙: วัดท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อเส้นทางบุญและความงดงามทาง พุทธศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง.....	๘๐
๔.๒. คติ ความเชื่อ และเส้นทางแห่งบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง.....	๑๑๒
๔.๓. ความสัมพันธ์ของเส้นทางแห่งบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง.....	๑๒๑
๔.๔. เส้นทางท่องเที่ยวบนคติและความเชื่อเส้นทางแห่งบุญของวัด ๙ ศรี.....	๑๓๑
๔.๕. องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๔๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๔๗
๕.๑. สรุปผลการวิจัย.....	๑๔๗
๕.๒. อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๕๔

๕.๓. ข้อเสนอแนะ.....	๑๕๗
บรรณานุกรม.....	๑๕๙
ภาคผนวก.....	๑๖๕
ผนวก ก ผนวก ก เครื่องมือแบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	๑๖๖
ผนวก ข เครื่องมือแบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	๑๗๑
ผนวก ค หนังสือขอสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๑๗๕
ผนวก ค รายนามผู้ให้ข้อมูลการวิจัย.....	๑๗๙
ผนวก ข ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย.....	๑๘๔
ผนวก ง การรับรองผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๘๘
ผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact).....	๑๙๔
ประวัติคณะผู้ทำวิจัย.....	๑๙๘

สารบัญภาพ

แผนภาพ		หน้า
แผนภาพที่ ๑.๑.	กรอบแนวคิดในการทำวิจัย.....	๖
แผนภาพที่ ๔.๑.	ป้ายวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม.....	๘๑
แผนภาพที่ ๔.๒.	ตำนานนางสุชาดาได้พบแก้วมรกตในแตงโม (หมากเต้า) และนำมาถวายพระเถระรูปนั้นจึงจำง้างให้น้ำมรกตนั้นไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูป(พระแก้วดอนเต้า) ต่อมาได้รับการอัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวง.....	๘๒
แผนภาพที่ ๔.๓.	พระบรมธาตุดอนเต้ามีรูปทรงแบบลังกาสุโขทัยผสมล้านนา ฐานสูงต่อมุลดชั้นสูงกว่าปกติ ต่อตัวบัวมาลัยปล้องไฉนบนยอดระฆังมีขนาดใหญ่ ทำให้สัดส่วนของเจดีย์มีลักษณะมั่นคงแข็งแรง องค์กระฆังและปล้องไฉนหุ้มแผ่น.....	๘๒
แผนภาพที่ ๔.๔.	มณฑปปราสาทพม่า อยู่ทางทิศใต้ขององค์เจดีย์ เป็นมณฑปหลังคายอดศิลปะพม่า ประดับลวดลายไม้ และแผ่นแกะสลักฝีมือละเอียดมาก ภายในมณฑปเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสีวิจิตรพิสดารมาก.....	๘๓
แผนภาพที่ ๔.๕.	โบสถ์วัดสุชาดาราม เป็นโบสถ์ขนาดเล็กออกแบบเป็นลายยกพื้นสูงเป็นโบสถ์แบบปิตมิมันฉ้อมรอบ มีโถงอยู่ส่วนหน้าของโบสถ์สัดส่วนสวยงาม ภาพจิตรกรรมฝาผนังกล่าวถึงโทษที่ได้รับจากการทำบาปตามคติความเชื่อของชาวบ้าน.....	๘๓
แผนภาพที่ ๔.๖.	พระวิหารไม้หลังคาจั่วซ้อนกันเป็นชั้นเล็กชั้นน้อย มียอดแหลม ๙ ยอด แบบศิลปะพม่า เพดานเป็นลายไม้แกะสลัก.....	๘๔
แผนภาพที่ ๔.๗.	เพดานเป็นลายไม้แกะสลัก และภายในประดับตกแต่งด้วยกระจกหลากสี.....	๘๕

แผนภาพที่ ๔.๘.	พระบัวเข็ม พระพุทธรูปแกะสลักจากไม้ศิลปกรรมแบบพม่ามีความงดงามน่าเลื่อมใส.....	๘๗
แผนภาพที่ ๔.๙.	รูปแกะสลักไม้ศิลปกรรมแบบพม่ามีความงดงามของวัดศรีรองเมือง.....	๘๗
แผนภาพที่ ๔.๑๐.	พระเจดีย์ขาวหลังที่มีเจดีย์ ๒๐ องค์ ปูชนียสถานที่สำคัญสร้างแต่โบราณ ทรงคุณค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณวัตถุจากหลักฐานการขุดพบพระเครื่องสมัยหริภุญชัยที่องค์พระเจดีย์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าวัดนี้สร้างมานานกว่า ๑,๐๐๐ ปี.....	๘๙
แผนภาพที่ ๔.๑๑.	พระเจ้าแสนแซ่พุทธศิลป์ที่มีพระสีห์ลักษณะตามตำรับช่างโบราณเชียงแสน ศิลปะสมัยล้านนา-กรุงศรีอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ขนาดหน้าตักกว้าง ๙ นิ้วครึ่ง สูง ๑๕ นิ้ว ทำด้วยทองคำ ๙๕.๕% น้ำหนักรวม ๑๐๐ บาท กับ ๒ สลึง.....	๙๐
แผนภาพที่ ๔.๑๒.	พระวิหารมีลักษณะตึกครึ่งไม้แบบพม่า มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้นแต่ละชั้นลดหลั่นกันถึง ๗ ชั้น ขึ้นไปหาเรือนยอดชั้นบนสุดประดับด้วยฉัตรทองคำตัวพระวิหารมีมุขบันไดทางขึ้นทั้งสองด้าน.....	๙๑
แผนภาพที่ ๔.๑๓.	ด้านข้างและด้านหลังของพระอุโบสถเป็นเจดีย์ทรงกลม ศิลปะพม่ารอบคอร่องมีลวดลายปูนปั้น เจดีย์องค์นี้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากประเทศพม่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙.....	๙๒
แผนภาพที่ ๔.๑๔.	ด้านหน้าและภายในที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณ.....	๙๒
แผนภาพที่ ๔.๑๕.	วิหารพระเจ้าพันองค์.....	๙๕
แผนภาพที่ ๔.๑๖.	บันไดทางขึ้นชั้นประตูโขง.....	๙๖
แผนภาพที่ ๔.๑๗.	พระธาตุลำปางหลวง พุทธศิลป์แบบเป็นตัวแทนเขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาลพระธาตุลำปางหลวง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นเจดีย์กลมทรงระฆังคว่ำ(แต่ในหนังสือพระเจดีย์ในล้านนา โดยสถาบันวิจัยสังคม ม.เชียงใหม่ กลับเรียกว่า เจดีย์แบบพุกามล้านนา เนื่องจากการปิดทองจังโกคล้ายแบบพุกามนั่นเอง) ปิดทองจังโกทั่วทั้งองค์	

- เจดีย์ รูปทรงหนักแน่น ไม่ชะลูดเหมือนเจดีย์แห่งอื่นๆ รอบๆพระธาตุมีการล้อมรอบด้วยรั้วเหล็ก โคมรั้ว มีการสร้างซุ้มประตูโขงอยู่ทางทิศใต้ของพระธาตุ บริเวณรั้วเหล็กมีเรื่องเล่าถึงรอยกระสุนปืน ที่หนานทิพย์ช้างยิงปืนสังหารท้าวมหายศเมื่อช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓..... ๙๗
- แผนภาพที่ ๔.๑๘. กู่พระเจ้าล้านทอง (เจดีย์ทรงปราสาท) ตั้งอยู่บริเวณท้ายวิหารหลวง ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปคือพระเจ้าล้านทอง ซึ่งหล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๙ กู้นี้คงได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๑๐๖ หลังจากที่เมืองเชียงใหม่ตกอยู่ใต้ปกครองของพม่า ส่วนบนของกู้เป็นแบบผสมระหว่างหลังคาลาดกับหลังคาตื้น องค์ประกอบต่างๆ รวมทั้งลวดลายปั้นประดับมีอยู่อย่างมากมาย แสดงให้เห็นถึงแบบแผนของงานประดับในช่วงเวลานั้นด้วย..... ๙๘
- แผนภาพที่ ๔.๑๙. ซุ้มประตูโขง และรั้วรอบพระธาตุลำปางหลวง..... ๙๘
- แผนภาพที่ ๔.๒๐. โคมรั้ว พุทธศิลป์วัดพระธาตุลำปางหลวง มีลวดลายปูนปั้นประดับประดาไม่มากไม่น้อยเป็นพุทธศิลป์ที่จัดให้อยู่ในหมวดของ ประตูโขง ที่ถือว่าเป็นการจำลองเขาพระสุเมรุออกมาเป็นรูปทรงสามมิติเพื่อให้เห็นแนวคิดของจักรวาลคติสมบุรณ์ชัดเจน อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของการผ่านพ้นไปสู่มิติที่สูงขึ้นไปสู่สวรรค์วิมาน และพระนิพพาน หรือเป็นซุ้ม “สุวรรณคูหา” อันเป็นที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากการตรัสรู้ โคมรั้วนี้ประดับอยู่รายรอบพระธาตุลำปางหลวง มีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน..... ๙๙
- แผนภาพที่ ๔.๒๑. จิตรกรรมฝาผนังที่เก่าแก่ อายุประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ ปี วิหารน้ำแต้มวัดพระธาตุลำปางหลวง ภาพจิตรกรรมได้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตการแต่งกาย และสถาปัตยกรรมในสมัยนั้นอย่างน่าสนใจ พุทธศิลป์ชิ้นนี้เป็นงานจิตรกรรมฝาผนังเขียนประดับที่บริเวณคอสอง ของวิหารน้ำแต้ม (ซึ่งคำว่า น้ำแต้ม มีความหมายว่า ภาพจิตรกรรม)อันตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระบรมธาตุ ได้มีผู้ศึกษาภาพ

	จิตรกรรมดังกล่าวและลงความเห็นไว้ว่าควรมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒.....	๙๙
แผนภาพที่ ๔.๒๒.	ซุ้มประตูโขง ด้านหน้าบันได และซุ้มด้านหน้าวิหาร เป็นพุทธศิลป์วัดพระธาตุลำปางหลวง ซุ้มประตูโขงวัดพระธาตุลำปางหลวง ตั้งอยู่บนเนิน มีความสูงประมาณ ๑๓ เมตร โดยมีบันไดนาคทอดยาวเชื่อมพื้นที่ระหว่างวัดกับภายนอก ลักษณะเป็นอาคารทรงมณฑปมียอดแหลมซ้อนหลายชั้น โครงสร้างก่ออิฐถือปูน ภายนอกฉาบด้วยปูนสีขาวแต่งลายปูนปั้นเกือบตลอด ทำเป็นช่องทางเดินด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก ปากช่องทางเดินประดับซุ้มโค้งซ้อน.....	๑๐๐
แผนภาพที่ ๔.๒๓.	สิ่งทึบปูนปั้นประดับฐานชุกชี วิหารน้ำแต้มด้านขวา เป็นลวดลายปูนปั้นนูนสูง บริเวณตัวสิ่งทึบนั้นจนเกือบเป็นรูปปฏิมากรรมลอยตัว บนหลังสิ่งทึบเป็นหม้อบुरुณขมู้อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ตำแหน่งอยู่บริเวณฐานชุกชีด้านหลังวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง....	๑๐๐
แผนภาพที่ ๔.๒๔.	พุทธศิลป์เพื่อแสดงความเคารพนับถือในอัจฉริยะของพระมหาปาเกสระปญโญ ได้สร้างพระวิหารขึ้นเป็นอนุสรณ์ระลึกระหว่างเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงกับพระมหาปา เกสระปญโญ ในปีพ.ศ. ๒๒๒๖ ตามหลักฐานการจารึก บนแผ่นไม้บนช่อวิหารของวัด ถอดความได้ว่า.....	๑๐๒
แผนภาพที่ ๔.๒๕.	บนด้านหน้าแห่นบ ซึ่งเป็นพุทธศิลป์ส่วนทำขึ้นภายหลังเป็นบ้านลมทำด้วยปูนซีเมนต์ (ของเดิมเป็นไม้สักชาวบ้านทำการรื้อถอนออกในปีพ.ศ.๒๔๘๕) ปิดทับหัวแปทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีลักษณะเป็นลำยองนาคสะดุ้ง ใบระกาและหางหงส์ ส่วนช่อฟ้าทำเป็นรูปปั้นนกเขา บนสันหลังคามีรูปนกกสตาขุขนาดใหญ่เคลือบดินเผา.....	๑๐๒
แผนภาพที่ ๔.๒๖.	พระประธานที่เป็นพุทธศิลป์รูปแบบของพระพุทธรูปเมืองล้านนา.....	๑๐๓

แผนภาพที่ ๔.๒๗.	ชุ้มประตู่โขงเป็นพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมที่มีความสวยงามเป็นอย่างยิ่ง เป็นงานประติมากรรมของช่างฝีมือเชียงตุง ที่มีการก่อสร้างพร้อมกับวิหารโบราณของวัดในปี พ.ศ. ๒๒๒๖ หรือจุลศักราช ๑๐๘๕ ครุบาทมหาปาเจ้าร่วมกับเจ้าฟ้าเชียงตุง ร่วมกันสร้างขึ้นลวดลายประติมากรรมที่ประดับอยู่บนชุ้มประตู่โขงเป็นรูปสัตว์ต่างๆ อาทิ หงส์ นก มังกร นาค ตัวมอม เป็นต้น.....	๑๐๓
แผนภาพที่ ๔.๒๘.	วิหารพระแม่เจ้าจามเทวี พระแม่เจ้าจามเทวีกษัตริย์ผู้ครองนครหริภุญไชย เสด็จมาเยี่ยมพระเจ้านันทยศราชบุตรที่มาครองนครเขลางค์ลำปาง ขณะที่เดินทัพจะนำทองคำไปบูชาพระธาตุลำปางหลวง พอไปถึงที่แห่งหนึ่งปรากฏจ้าง (ช้าง) พระที่นั่งก็ทรุดลงในท่าการวะ พระแม่เจ้าเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงทรงพักพล ณ ที่นั้นหนึ่งคืนตลอดกลางคืนทรงอธิษฐานว่า ณ ที่นี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ขอให้ปรากฏปาฏิหาริย์ขึ้น ขาดคำพระดำรัสของพระแม่เจ้า ก็ปรากฏแสงจำพรณรังสีแห่งพระบรมสารีริกธาตุพวยพุ่งออกมาจากจอมปลวกแห่งหนึ่ง จึงทรงให้ปลูกวิหารขึ้น ณ ที่จอมปลวกนั้น พร้อมมณฑปปราสาท ก่อสิ่ง สร้างกุ้งจางนบ ปลูกต้นไม้สะศรี (ศรีมหาโพธิ์) ก่อโขงประตู่ไว้พร้อมสรรพ พร้อมให้นามอารามแห่งนี้ว่า "วัดปงจางนบ" คงมาหลายร้อยปีนามนี้ก็เพี้ยนเป็น "วัดปงยงคก".....	๑๐๕
แผนภาพที่ ๔.๒๙.	กุ้งจางนบ เป็นเสนาสนะที่สร้างขึ้นพร้อมกับวิหารพระแม่เจ้าจามเทวีในปีพ.ศ. ๑๒๕๓ ต่อมาได้มีการบูรณะเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ กุ้งจางนบเป็นอาคารเล็กหันเข้าหาวิหาร.....	๑๐๕
แผนภาพที่ ๔.๓๐.	วิหารเจ้าแม่จามเทวีที่มีสถาปัตยกรรมแบบหริภุญไชย.....	๑๐๖
แผนภาพที่ ๔.๓๑.	สถาปัตยกรรมกุ้งจางนบและหน้าพระวิหารเจ้าแม่จามเทวีที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ.....	๑๐๖
แผนภาพที่ ๔.๓๒.	ลายต่างๆ ที่เป็นจิตรกรรมอันสวยงามในการวาดและการปั้นที่มีความเป็นวิจิตรศิลป์แบบล้านนาอันทรงคุณค่า.....	๑๐๘
แผนภาพที่ ๔.๓๓.	ชุ้มประตู่และแนวกำแพงวัดจองคำ.....	๑๐๘

แผนภาพที่ ๔.๓๔.	พระวิหารชัยภูมิวัดจองคำลำปาง สถาปัตยกรรมก่อสร้างโดดเด่นเป็นสง่า เป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด ตัววิหารชัยภูมิศิลปะแบบไทยใหญ่หลังเดิมถูกรื้อย้ายมาไว้ ณ เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ วิหารไม้หลังที่เห็นปัจจุบันเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นใหม่ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔ สืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ปี ได้มีการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง วัดจองคำได้รับคัดเลือกให้เป็นพระอารามหลวงแห่งใหม่ในจังหวัดลำปาง และเป็นโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดลำปาง.....	๑๐๙
แผนภาพที่ ๔.๓๕.	ทางขึ้นและภายในพระวิหารชัยภูมิวัดจองคำ.....	๑๐๙
แผนภาพที่ ๔.๓๖.	พระเจดีย์วัดจองคำ อยู่ด้านหน้าอุโบสถ.....	๑๑๐
แผนภาพที่ ๔.๓๗.	พระมหาเจดีย์พุทธคยาจำลองที่มีความสวยงามตามลักษณะของประเทศอินเดีย.....	๑๑๑
แผนภาพที่ ๔.๓๘.	บริเวณภายในองค์พระมหาเจดีย์พุทธคยาที่มีพระพุทธรูปเมตตาจำลองประดิษฐานและภาพภายในคยาจำลองที่มีความสวยงามตามลักษณะของประเทศอินเดีย.....	๑๑๑
แผนภาพที่ ๔.๓๙.	ช่องทางการรับขอบวัด ๙ ศรีตามคติ ความเชื่อบนเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง.....	๑๑๒
แผนภาพที่ ๔.๔๐.	เส้นทางท่องเที่ยวตามคติความเชื่อการไหว้บารมีพระธาตุปีเกิด(พระธาตุลำปางหลวง ปีฉลู).....	๑๓๓
แผนภาพที่ ๔.๔๑.	เส้นทางท่องเที่ยวตามคติจักรวาลวิทยา.....	๑๓๔
แผนภาพที่ ๔.๔๒.	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์.....	๑๓๖
แผนภาพที่ ๔.๔๓.	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์กรรมร่วมสมัยล้านนากับพม่า.....	๑๓๗
แผนภาพที่ ๔.๔๔.	เส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียงกัน.....	๑๓๘
แผนภาพที่ ๔.๔๕.	เส้นทางท่องเที่ยวของวัด ๙ บนคติ ความเชื่อและเส้นทางแห่งบุญในลำปาง.....	๑๓๙
แผนภาพที่ ๔.๔๖.	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๔๑

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์

คัมภีร์ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและนำมาอ้างอิงสำหรับการเขียนวิจัยในครั้งนี้ โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ และหน้าตามลำดับ เช่น อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๖๙/๑๐๓.: อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ไทย) เล่มที่ ๒๐ ชื่อที่ ๖๙ หน้าที่ ๑๐๓

คำอธิบายอักษรย่อพระไตรปิฎก

วิ.ม.	หมายถึง	วินยปิฎก	มหาวรรค
วิ.จู.	หมายถึง	วินยปิฎก	จุฬวรรค
ขุ.ขุ.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ขุ.ธ.อ.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา
ขุ.ม.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย มหานิทเทศ
ม.ม.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ส.ส.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
อง.ทุก.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อง.ปญจก.	หมายถึง	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวมีความเจริญเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ถือเป็นธุรกิจหรืออุตสาหกรรมการให้บริการนันทนาการแก่นักท่องเที่ยว โดยการบริหารจัดการการบริหารให้มีขั้นตอนระบบที่สะดวก รวดเร็ว ทันสมัย เช่น การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแหล่งท่องเที่ยว การเดินทางเข้าสู่จุดหมาย การติดต่อสื่อสารและการบริการอื่นๆ

ตามแผนการพัฒนาประเทศไทยชาติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๑๒ เล็งเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพราะเป็นการสร้างรายได้ การกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจ เพราะเป็นการท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคม^๑ รวมถึงสถานที่ที่มีความผูกพันทางจิตใจของชนรุ่นหลัง เพื่อเข้ามาเยี่ยมชมและเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และวัฒนธรรมบนต้นทุนทางสังคมที่ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น การ จัดรายการเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ ชมซากอารยธรรม โบราณสถานต่างๆ อนุสาวรีย์/อนุสรณ์สถาน สิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นต้น

ประวัติศาสตร์ของชุมชนถือว่าเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและมีบทบาทในการดึงดูดแก่นักท่องเที่ยวจากดินแดนต่างๆ สู่แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งได้ไม่น้อย โดยเหตุที่ชนชาติต่างๆ ทั่วโลกต่างมีวิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกันไป ดังวลีหนึ่งที่เป็นคำกล่าวทางมานุษยวิทยาว่า “ชนชาติที่แตกต่างกันย่อมมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน” (Different People, Different Culture) ความหลากหลายและแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายให้เพื่อนมนุษย์ผู้สนใจใคร่รู้ ใคร่อยากที่จะเยี่ยมชมความแตกต่างนั้นๆ กระตุ้นให้เกิดการเดินทางเพื่อไปศึกษา ค้นหา เรียนรู้ในวัฒนธรรมของชนชาติอื่นๆ เพื่อเป็นการสัมผัสประสบการณ์

^๑ ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว, การพัฒนานโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปทุมธานีและนนทบุรี, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

แห่งชีวิตของตนเอง นอกจากนั้นการเดินทางยังถือได้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งในการพักผ่อนหย่อนใจของมนุษย์ ซึ่งการเดินทางเพื่อไปศึกษา เรียนรู้ ชื่นชมวัฒนธรรมที่ต่างกัันนั้นเรียกอีกว่า “การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม”

จังหวัดลำปางถือได้ว่ามีความเจริญรุ่งเรืองหลายยุคสมัย ศิลปะที่พบในจังหวัดลำปางจึงล้วนแต่เป็นศิลปะสมัยล้านนาไม่พบศิลปะสมัยทวารวดี^๒ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเก่าแก่มักพบเห็นได้ตามวัดต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้^๓ แบบ คือ แบบพม่า แบบพม่าผสมเชียงใหม่ และแบบล้านนา สถาปัตยกรรมแบบพม่า นั้นได้เข้ามามีอิทธิพลในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ซึ่งชาวพม่าได้เข้ามาผูกขาดการทำไม้ในภาคเหนือ และส่งไม้ไปขายยังภาคกลางและต่างประเทศ ชาวพม่ามีคติอยู่ว่าเมื่อรวยแล้วต้องสร้างวัดหรือบูรณะวัดเก่าเพื่ออุทิศให้รุกขเทวดาที่อาศัยอยู่ในไม้ใหญ่อันถูกโค่นเพื่อเป็นการล้างบาป^๓ วัดแบบพม่าที่พบในลำปาง ได้แก่ วัดศรีชุม วัดป่าฝาง วัดม่อนจำศีล วัดม่อนปู่ยักษ์ และวัดศรีรองเมือง ซึ่งสร้างวิหารเป็นรูปยอดปราสาทแบบเดียวกับที่เมืองมณฑลเลยในพม่าดังเช่นวิหารใหญ่วัดศรีรองเมือง เป็นต้น เป็นวิหารจำหลักไม้ทำยอดหลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ มีลวดลายจำหลักไม้ที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ ๖ เรียกว่าเรือนไทยติดลูกไม้ หรือที่ฝรั่งเรียกว่า แบบขนมปังขิง (Ginger Bread) คือไม้ฉลุที่ขายคาเป็นลายย่อย ลูกไม้ช่องลมก็ฉลุรูปเป็นลายเช่นกันและยังมีลายฉลุตามส่วนต่างๆ ของอาคารอีกมากมาย เช่น ทางขึ้นวิหารวัดศรีชุม ฉลุลายได้หน้าจั่วได้อย่างวิจิตร เป็นฝีมือช่างฉลุในยุคนั้นว่าทำงานอย่างประณีต ซึ่งเป็นศิลปะพม่าผสมฝรั่งที่นิยมทำกันมากในภาคเหนือ

นอกจากนั้นคติความเชื่อที่ได้สืบสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ การกราบสักการะวัด ๙ ศรีในัวเมืองจังหวัดลำปาง ประกอบด้วย

- ๑) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๒) วัดศรีรองเมือง ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๓) วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๔) วัดศรีศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๕) วัดปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๖) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง
- ๗) วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง
- ๘) วัดปงยางคค ตำบลปงยางคค อำเภอ้างฉัตร จังหวัดลำปาง
- ๙) วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง

^๒ วัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดลำปาง, “ประวัติความเป็นมา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://sites.google.com/site/httpslampangcom/> [๕ มีนาคม ๒๕๖๓].

^๓ ฐาปกรณ์ เครือระยา, “วัดพม่า-ไทยใหญ่ในนครลำปาง”, ใน ตามรอยเส้นทางวัดพม่าจังหวัดลำปาง, (ลำปาง: วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

คติ ความเชื่อในการกราบไหว้วัด ๙ ศรี เกิดจากความเชื่อเพื่อความเป็นสิริมงคลและความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน อีกประการคือความสวยงามทางด้านศิลปกรรมที่มีความวิจิตรพิสดารของลัทธิผสมกับสถาปัตยกรรมแบบพม่าที่มีความโดดเด่นกว่าพื้นที่อื่นๆ ในดินแดนล้านนา

จากคติความเชื่อจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงทางด้านศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีของวัด ๙ ศรี จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาให้มีการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมชุมชน เป็นการกระจายรายได้และฟื้นฟูคุณค่า ความเชื่อของคนท้องถิ่นและผู้ที่มีความสนใจจะเข้ามาสักการะบูชา รวมถึงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของวัด ๙ ศรีที่มีความสัมพันธ์กันในแง่มองศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี อีกทั้งเพื่อเป็นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวและการกำหนดเส้นทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการกำหนดทิศทาง องค์ความรู้เพื่อเป็นการสืบเรื่องราวในอดีตให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑. เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อ และเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง
- ๑.๒.๒. ศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อและเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง
- ๑.๒.๓. เพื่อนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวบนคติความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง

๑.๓. ปัญหาการวิจัย

- ๑.๓.๑. คติ ความเชื่อ และเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปางเป็นอย่างไร ?
- ๑.๓.๒. ความสัมพันธ์ความเชื่อ และเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปางอย่างไร ?
- ๑.๓.๓. ปัจจัยอะไรที่จะส่งผลต่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวบนคติความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง?

๑.๔. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาเกี่ยวกับวัดที่เป็นแห่งท่องเที่ยว ๙ แห่งในจังหวัดลำปางที่มีคติ ความเชื่อที่เป็นเส้นทางบุญ และมีความสัมพันธ์ความเชื่อและเส้นทางบุญวัด ๙ ศรี เพื่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวบนคติความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ที่มีความโดดเด่นทางด้านพุทธศิลปกรรมทั้งดงาม โดยมีหลักแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา แนวคิดการ

ท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ

๑.๔.๒. ขอบเขตด้านพื้นที่/องค์กร วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาตามแบบอารยสถาปัตย์ในจังหวัดลำปาง โดยแบ่งขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาออกจำนวน ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑) กลุ่มวัดที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบอารยสถาปัตย์ในลำปาง

๑) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๒) วัดศรีรองเมือง ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๓) วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๔) วัดศรีศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๕) วัดปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๖) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

๗) วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

๘) วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

๙) วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง

๒) กลุ่มเครือข่าย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เอกชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง

๑.๔.๓. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๒ รูป/คน แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

๑) กลุ่มพระสงฆ์/เจ้าอาวาส พระเถระผู้ใหญ่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน ๑๐ รูป

๒) กลุ่มชุมชนของวัดที่จะพัฒนาการท่องเที่ยววัด ๙ วัด จำนวน ๒๒ คน

๓) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมความงามทางด้านพุทธศิลปกรรมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวของวัด ๙ วัดในแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง จำนวน ๑๐ คน

๔) กลุ่มเครือข่าย/หน่วยงานองค์กรภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่จำนวน ๑๐ คน

๑.๔.๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ – กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๗ เดือน

๑.๕. นิยามศัพท์ในการวิจัย

วัด ๙ ศรี (Nine Prosperity Temples) หมายถึง วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเชื่อว่าจะได้บุญกุศล เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่รวบรวมความงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่ผสมผสานระหว่างล้านนากับพม่า เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ปฏิมากรรมฯฯ ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่

มีประวัติศาสตร์ เรื่องราวการก่อสร้างที่ผสมผสานความวิจิตรพิสดารในการสรรค์สร้างศิลปกรรมด้วย ภูมิปัญญาของปราชญ์ในจังหวัดลำปางที่สืบทอดกันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้แก่

- ๑) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๒) วัดศรีรองเมือง ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๓) วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๔) วัดศรีศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๕) วัดปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
- ๖) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง
- ๗) วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง
- ๘) วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
- ๙) วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง

การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อ (Traveling on Apocalypse the belief) หมายถึง การเดินทางเข้าไปสักการบูชา กราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตตนเองและครอบครัวประสบความสุข ความเจริญในหน้าที่การงาน ป้องปก คุ่มครอง รักษาให้แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งหลาย และจะทำให้ตนเองได้รับบุญที่ได้เดินทางไปกราบไหว้ สักการบูชาพุทธสถานนั้น

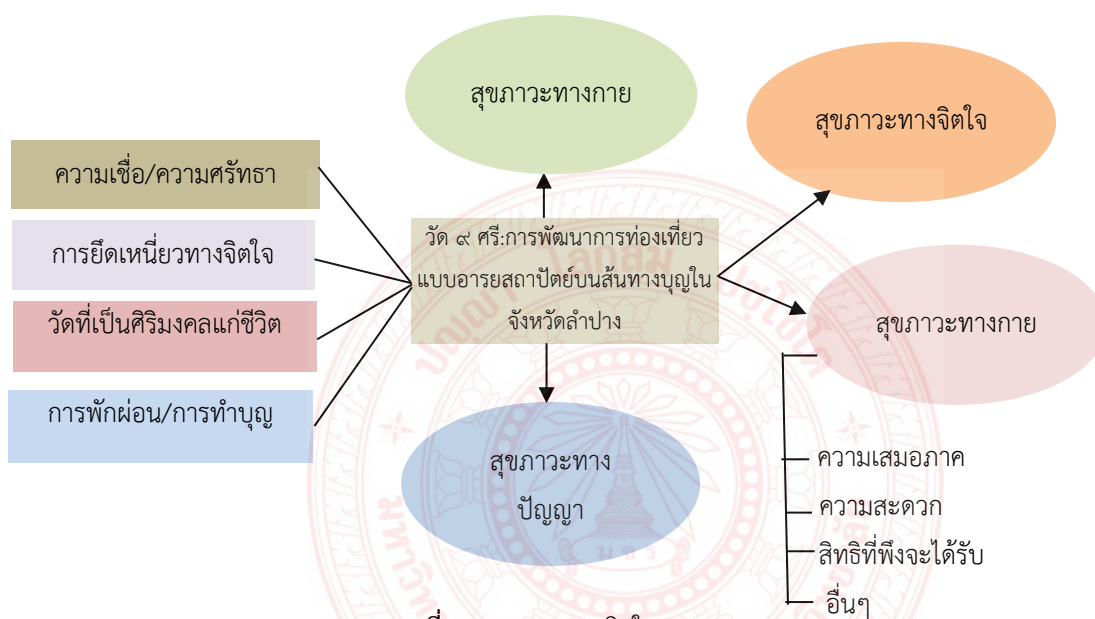
เส้นทางบุญ (Merit Route) หมายถึง เส้นทางในการเข้าไปสักการบูชาสิ่งศักดิ์ที่อยู่บนหนทางเดียวกัน มีศาสนสถานที่สวยงามทางด้านศิลปกรรมแบบล้านนา และศิลปกรรมร่วมสมัย เป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจที่จะเข้ามาเยี่ยมชมเพื่อทำบุญตามคติความเชื่อที่ยึดถือกันมาตั้งแต่โบราณกาล และเป็นเส้นทางที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นทางด้านพุทธศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง

พุทธศิลปกรรม (Buddhist Arts) หมายถึง ผลงานที่ศิลปินหรือปราชญ์ได้รังสรรค์ผลงานที่ผสมผสานทางด้านแนวคิด ความเชื่อ จารีต ประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่น เช่น สถาปัตยกรรมที่เป็นตัวอาคาร เจดีย์ พระอุโบสถ สถูป ศาลา ชุมประตูด เป็นตัน หรือจิตรกรรมฝาผนังที่บอกกล่าวเรื่องราวที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งเป็นแบบแผนการปฏิบัติของท้องถิ่น โดยพุทธศิลปกรรมจะสะท้อนความรู้สึกทั้งดงาม อ่อนช้อย วิจิตรพิสดาร เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ที่สร้างความรู้ ความเข้าใจ และจินตนาการเชิงบวกต่อพฤติกรรมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

อารยสถาปัตย์ (Friendly Design) หมายถึง การยกระดับการท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานในการจัดการแก่นักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัยในการเข้าถึงแหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นความสะดวกปลอดภัย เป็นธรรม และเท่าเทียมกันสำหรับคนทุกเพศทุกวัย ทุกสภาพร่างกายทั้งทางด้านสถานที่ สิ่งก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่คนทุกเพศ ทุกวัยและทุกสภาพร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นคนปกติ เด็ก บุคคลทั่วไป ผู้สูงอายุหรือคนพิการ ในการเข้าสู่พื้นที่ท่องเที่ยวได้อย่างเท่าเทียมกัน

๑.๖. กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

งานวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรี ในจังหวัดลำปาง โดยการตั้งสมมุติฐานอันเป็นกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการที่ได้จากการศึกษาปัจจัย ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน เพื่อเป็นการวิเคราะห์และนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรี รวมถึงผลที่จะเกิดจากการพัฒนาศักยภาพ เช่น ประวัติศาสตร์ พุทธ ศิลปกรรม ภูมิปัญญา และขนบธรรมเนียมประเพณีในลำปาง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑. กรอบแนวคิดในการ

๑.๗. ผลที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑. ได้ข้อมูลการท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๑.๗.๒. ได้แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบอารยสถาปัตย์ ที่มีความสวยงามทางด้านศิลปกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๗.๓. ได้ข้อมูลเพื่อไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรี ในจังหวัดลำปางเพื่อเป็นการถ่ายทอดพุทธศิลปกรรม ภูมิปัญญา และแนวทางการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับอารยสถาปัตย์

๑.๗.๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญได้

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาหาแนวทางการท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ แห่ง ในจังหวัดลำปาง ที่มีความโดดเด่นทางด้านประวัติศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนาและความงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่มีการผสมผสานที่ลงตัวแบบลำปาง โดยผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๒.๑. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

- ๒.๑.๑. ความเป็นมาของการท่องเที่ยว
- ๒.๑.๒. ความหมายของการท่องเที่ยว
- ๒.๑.๓. ความสำคัญของการท่องเที่ยว
- ๒.๑.๔. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว
- ๒.๑.๕. ลักษณะของการท่องเที่ยว
- ๒.๑.๖. ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว
- ๒.๑.๗. รูปแบบการท่องเที่ยว

๒.๒. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

- ๒.๒.๑. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๒.๒. หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๒.๓. องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๒.๔. ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๒.๕. ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๒.๖. วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๒.๗. ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๓. แนวคิดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา

- ๒.๓.๑. แนวคิดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๓.๒. ลักษณะการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

- ๒.๓.๓. ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๒.๓.๔. คติการจาริกบุญ
- ๒.๓.๕. การจาริกแสวงบุญ
- ๒.๓.๖. การจาริกเพื่อการบูชา
- ๒.๓.๗. บทบาทของอุบาสก อุบาสิกาในการจาริกบุญ
- ๒.๔. แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๕. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นฐานหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศชาติ การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของประเทศในทุกมิติ การจัดการการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวประกอบด้วย

๒.๑.๑. ความเป็นมาของการท่องเที่ยว

ประเทศไทยอาศัยการท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ จนประสบความสำเร็จทางการตลาดได้เป็นอย่างดี และทำให้นักท่องเที่ยวทั่วโลกได้รู้จักประเทศไทยในฐานะ “สยามเมืองยิ้ม” ทำให้ประเทศไทยเป็นสถานที่สำหรับการพักผ่อนที่มีชื่อเสียงระดับโลก ความสำเร็จนี้ทำให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยและกลุ่มประเทศอาเซียนได้เริ่มมีการส่งเสริมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น และทำให้เกิดการแข่งขันการท่องเที่ยวเริ่มมีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ประเทศไทยต้องมา พิจารณาไตร่ตรองว่าการท่องเที่ยวไทยมีศักยภาพเพียงใด มีข้อได้เปรียบประเทศอื่นในด้านใดบ้าง ขณะเดียวกันก็มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมุ่งแต่การเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวมากกว่าคุณภาพการใช้ธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นจุดขาย นักท่องเที่ยวเริ่มถูกต่อต้านอย่างรุนแรง ผลประโยชน์ที่กระจายไปอย่างไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะระหว่างธุรกิจขนาดใหญ่กับขนาดเล็ก คนในท้องถิ่นไม่ได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวและบางครั้งก็ต้องเป็นฝ่ายรับภาระผลเสียจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกด้วยหากจะเทียบกับประเทศที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากสูงเป็นอันดับแรกของโลก เช่น สาธารณรัฐฝรั่งเศส สาธารณรัฐอิตาลี และราชอาณาจักรสเปน^๑

ประเทศไทยได้มีพัฒนาการท่องเที่ยวมายาวนานนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีมาจนถึงปัจจุบัน นับเวลาได้หลายร้อยปีจากการเปลี่ยนแปลงที่ยาวนานดังกล่าวส่งผลต่อวิวัฒนาการการ

^๑ มิ่งสรรพชาวด และคณะ, โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๓๖), หน้า ๕-๖.

ท่องเที่ยวอย่างชัดเจนมากขึ้น มีการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณูปโภคที่เกี่ยวข้องไว้มาก ทั้งเส้นทางคมนาคม โรงแรม ที่พักในรูปแบบต่างๆ สิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้อง เช่น สนามบิน ท่าเทียบเรือ สถานีขนส่งต่างๆ เป็นต้น รวมทั้งตั้งหน่วยงานมาดูแลการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการพยายามปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่างๆ มาตลอด เพื่อให้ได้ มาตรฐานเทียบเท่าอารยประเทศที่เจริญแล้ว โดยวิวัฒนาการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเริ่มมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรบาบิโลน (Babylonian Kingdom) และอาณาจักรอียิปต์ (Egyptian Kingdom) มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน โบราณวัตถุ (Historic Antiquities) ๒,๖๐๐ ปี มาแล้วในอาณาจักรบาบิโลน มีการจัดงานเทศกาลทางด้านศาสนา มีการพบหลักฐานจากข้อความที่นักเดินทางเขียนไว้ที่ผนังหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ นักเดินทางที่มีความสำคัญ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นนักเขียนเกี่ยวกับการเดินทางคนแรกของโลกก็ว่าได้มีชื่อว่า “HERODOTUS” มีคฤหาสน์ในสมัยก่อนคริสตกาลแบ่งออกได้ ๒ ประเภทคือ Periegetai หมายถึง คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เข้ากลุ่ม และ Exegetic ได้แก่ การให้ข้อมูลเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินค่าตอบแทน

จักรวรรดกรีกและจักรวรรดิโรมันมีลักษณะการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว สมัยกรีกเป็นการปกครองแบบนครรัฐ (City State) ทำให้ไม่มีผู้นำสั่งการให้สร้างถนน จึงนิยมเดินทางด้วยทางเรือ สถานที่ที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของเทพเจ้า เดินทางเพื่อแสวงหาความรู้เนื่องจากสมัยกรีกนั้นมีนักปราชญ์เป็นจำนวนมาก อาทิเช่น อริสโตเติล พลาโต โซเครตีส เพื่อการศึกษา โดยเฉพาะในกรุงเอเธนส์เมื่อมีการเดินทาง ทำให้เกิดการสร้างที่พักแรมระหว่างทาง ซึ่งเป็นเพียงแค່ห้องนอนแคบๆ และลักษณะการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวในสมัยโรมันได้รวบรวมจักรวรรดกรีกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรและได้นำวัฒนธรรม ธรรมเนียม ความหรูหราต่างๆไปพัฒนาเป็นแบบโรมัน

สมัยโรมันเป็นสมัยที่การท่องเที่ยวรุ่งเรืองที่สุดในยุคโบราณ จนมีนักวิชาการปัจจุบันได้กล่าวว่า “แม้ว่าชาวโรมันจะมีไซ้ชาติแรกที่เดินทางไปเยี่ยมชมนสถานที่ต่างๆ เพื่อความเพลิดเพลินก็ตามแต่ชาวโรมันก็เป็นชนชาติแรกที่สร้างวัฒนธรรมการท่องเที่ยวระบบมวลชนเป็นครั้งแรก (Mass Tourism) ชาวโรมันนิยม เดินทางไปชมความสำเร็จของวิทยาการของกรีก อนุสาวรีย์ต่างๆ รูปแกะสลัก ตลอดจนงานเทศกาล โครงสร้างพื้นฐานถูกสร้างขึ้นเป็นระบบ ทั้งถนนหนทาง ที่พักแรม (Inns) ร้านอาหาร ตลอดจนการ รักษาความปลอดภัย ชาวโรมันเป็นนักล่าของที่ระลึกชาติแรกๆ ของโลกของที่ระลึกที่เป็นที่นิยมของชาวโรมันโบราณคือภาพวาดของจิตรกรที่สำคัญ ชิ้นส่วนแขนหรือขาของรูปแกะสลัก พวกนักบุญหรือเทพี ต่างๆ ที่ทำจากหินอ่อนหรือสำริด ผ้าไหมจากเอเชีย เป็นต้น ความรู้เกี่ยวกับการสร้างถนนทำให้ชาวโรมันที่เป็นคนชั้นสูงและชั้นกลางได้มีโอกาสเดินทาง และมักเป็นการเดินทางประเภท VFR คือเยี่ยมญาติและเพื่อนฝูง นอกจากนั้นยังมีการเดินทางแบบเรือสำราญในหมู่คนที่ร่ำรวยมากๆ อีกด้วยชาวโรมันโบราณมีการเขียนคู่มือการท่องเที่ยว ซึ่งเรียกกันว่า “Itineraries”

ยุคกลางหรือยุคมืด (Middle Age or Dark Age) เป็นช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ ศาสนาเข้ามา มีบทบาทใน การกำหนดการดำเนินชีวิตของผู้คน วันหยุด (Holy Days) เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น คนชั้นกลางและชั้นสูง นิยมเดินทางเพื่อแสวงบุญในระยะทางไกลในเมืองต่างๆ ตามหลักฐานที่ปรากฏ เป็นนิทานเรื่อง Canterbury's tales และการเฟื่องฟูของอาซิหมัคเคเทศก์ ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวในยุคนี้ได้เกิดการพัฒนาการด้านการค้า ผู้คนเริ่มใฝ่รู้ เกี่ยวกับเรื่องของยุโรปสมัยก่อน โดยเฉพาะชาวอังกฤษที่ร่ำรวย นิยมส่งบุตรชายออกเดินทางไป ต่างประเทศพร้อมกับผู้สอนประจำตัว (Travelling Tutors) เป็นระยะเวลา ๓ ปี เรียกว่า “แกรนทัวร์” อาจเรียกแกรนทัวร์ว่าเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาก็ได้

สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ สังคมเริ่มเปลี่ยนจากเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม เกิด การล่าอาณานิคมขึ้น ที่พักรับได้รับการพัฒนามาตามลำดับ กลายเป็นโรงแรมแทนที่ต่างๆ การ โยกย้ายถิ่นฐานไปยังดินแดนใหม่ๆ นอกยุโรป อาทิเช่น ทวีปอเมริกา มีการพัฒนาประดิษฐ์เครื่องจักร ไอน้ำกับเรือกลไฟแบบกังหันข้างผสมใบ ทำให้เกิดการเดินทางได้เร็วขึ้น มีการพัฒนากิจการรถไฟ และ ในปีพ.ศ. ๒๓๘๔ โทมัส คูก (Thomas Cook) ได้จัดนำเที่ยวทางรถไฟแบบครบวงจรเป็นครั้งแรกที่ อังกฤษ ในขณะที่เฮนรีเวลล์ก็จัดกิจกรรมนำเที่ยวขึ้นในอเมริกาเช่นกัน

ยุคศตวรรษที่ ๒๐ การท่องเที่ยวยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ความสะดวกสบายมีมากขึ้น ทั้งการเดินทาง ที่พักรับ เงินตรา เอกสารการเดินทาง ผู้คนหันมานิยมการเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว มากขึ้น ทำให้การเดินทางด้วยรถไฟลดน้อยลง พัฒนาของอุตสาหกรรมการบินที่เริ่มในยุโรป ปี ค.ศ. ๑๙๑๙ และเริ่มขนส่งผู้โดยสารในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ช่วงหลังสงครามโลกผู้คน ออกเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางการสงคราม อาทิ หาดนอร์ม็องดีที่ฝรั่งเศส^๒

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวของต่างประเทศทำให้ ทราบว่านักท่องเที่ยวมีการเดินทางเพื่อไปท่องเที่ยวมากขึ้น และขยายการเดินทางจากประเทศของ ตนเองไปสู่ประเทศอื่นๆ ดังนั้น ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนและมีมาตรการทางกฎหมายมาปรับใช้ต่อ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และคุ้มครองนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้มาตรฐานเดียวกันในระดับสากล โดย สร้างความพร้อมในทุกๆ ด้านให้แก่ท่องเที่ยวได้เห็นและมั่นใจต่อการที่จะมาท่องเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งการท่องเที่ยวของประเทศไทยนั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ปกติรูปแบบวิถีชีวิตของคนในสังคมในทุกๆ สังคมจะมีการ พัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จะช้าหรือเร็วก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่เป็น ตัวกระตุ้น การพัฒนาจะเป็นไปในทิศทางที่ดีหรือไม่ดีก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งสองด้านนี้ ตลอดถึงสภาพ สังคมที่ปรับเปลี่ยนตัวเองจากสังคมเดิมมาเป็นสังคมที่เปิดกว้างพร้อมรับการเข้ามาของอุตสาหกรรม

^๒ คนาริปี ทองรวีวงศ์, กฎหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๕๕),

การท่องเที่ยว สังคมนั้นก็จะยังมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการท่องเที่ยวต้องเกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจ หลายฝ่ายต้องเกี่ยวข้องกับคน หลายคนต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและความต้องการของคนที่หลากหลาย ซึ่งผลของการท่องเที่ยวอาจไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงอย่างทันทีทันใด แต่อาจจะค่อยๆ ซึมซับอย่างช้าๆ ธุรกิจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภาคต่างๆ ที่มีความล่อแหลมต่อความรับผิดชอบในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ จึงควรตระหนักหมั่นสังเกตติดตาม พัฒนาการวัฒนธรรมในสิ่งที่ดีและวัฒนธรรมภายนอกที่แตกต่างจากของตนมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ต้องไม่ลืมนึกว่าวัฒนธรรมเดิมของตนเองด้วย

๒) ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมกล่าวคือเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมทำให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวได้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นเหตุให้มีการมีการช่วยกันรักษาสภาพภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น และสามารถอาศัยรายได้จากการท่องเที่ยวมาสนับสนุนในการดูแลรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ อันเป็นการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

๒.๑.๒. ความหมายของการท่องเที่ยว

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า ก. เที่ยวไป๒ ไปเพื่อหาความสนุกเพลิดเพลินตามที่ต่างๆ^๓

องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้น ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี ค.ศ. ๒๕๐๖ และได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง (Travel) ที่มีเงื่อนไข ๓ ประการ คือ

๑. การเดินทาง (Travel) หมายถึง การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้างโดยมีการวางแผนการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือระยะทางไกลก็ได้

๒. จุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง จุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราวแล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนาเดิม โดยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือนและใช้เวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการที่พอเพียงสำหรับตอบสนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๑๐.

๓. ความมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง การมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางอยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งผู้เดินทางคนหนึ่งอาจมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็เป็นได้^๔

วรรณ วรชวานิช ได้อธิบายไว้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การเล่นกีฬา การติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมเยือนญาติพี่น้องในพจนานุกรม Webster's Third New International Dictionary ได้ให้ความหมายของคำว่า "Tourism" หรือ "การท่องเที่ยว" หมายถึง การเดินทางเพื่อสราญใจ การบริหารงานธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ส่วน Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยว ผู้ที่เดินทางจากอีกจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง เพื่อเฝ้าหาสุขารมณ์หรือเพื่อความรู้ทางวัฒนธรรมแล้วกลับมา ณ จุดเริ่มต้น คำว่า "การท่องเที่ยว" จึงเป็นคำที่มีความหมายกว้าง มิได้มีความหมายเพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การเคลื่อนย้ายประชากรจากแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง รวมทั้งการเดินทางภายในประเทศและเดินทางระหว่างประเทศ การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน มีกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ได้รับความรู้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ในปัจจุบันการท่องเที่ยวจึงเป็นธุรกิจที่กว้างขวาง^๕

มนัส สุวรรณ และคณะ กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ยังต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและประสบความล้มเหลว^๖

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การบริหารงานบุคคล การอำนวยการและการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้พร้อมทั้งมีการประเมินผลการท่องเที่ยวด้วย^๗

ไพฑูรย์ พงศบุตร ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเดินทางไปเยือนสถานที่ต่างถิ่นซึ่งมิใช่เป็นที่พำนักอาศัยประจำของบุคคล และเป็นการไปเยือนชั่วคราว โดย

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๔.

^๕ วรรณ วรชวานิช, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๔-๕.

^๖ มนัส สุวรรณ และคณะ, โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล, (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^๗ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

ไม่ใช่เพื่อเป็นการประกอบอาชีพหรือหารายได้^๘ นอกจากนี้ บุปผา คุมมานนท์ ยังได้กล่าวเสริมอีกว่า การท่องเที่ยวนอกจากเป็นการเดินทางไปแล้วกลับใช้เวลาเพียงชั่วคราว เพื่อพำนัก ณ จุดหมายปลายทางพร้อมกับแสวงหาความสุขสงบ ในระยะเวลาหนึ่งแล้วจะเดินทางกลับ^๙ อย่างไรก็ตาม นิคม จารุมณี ได้สรุปว่า การท่องเที่ยวประกอบด้วยองค์ประกอบอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
๒. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
๓. การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ^{๑๐}

กุลวรา สุวรรณพิมล ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ดังต่อไปนี้

๑. การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นคำที่มีความหมายกว้างแต่สามารถกำหนดได้โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญ ๓ ประการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขตามหลักสากลโดยเฉพาะขององค์การการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ คือ

- ๑) ต้องเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- ๒) ต้องเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
- ๓) ต้องเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ที่มีใช้เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ใน

การนั้น

๒. นักท่องเที่ยว (Tourist) คือผู้มาเยือนชั่วคราวซึ่งมักจะพามาพักอาศัยอยู่ในประเทศที่มาเยือนอย่างน้อย ๒๔ ชั่วโมง เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ดังนี้

- ๑) เพื่อพักผ่อน ความเพลิดเพลิน เพื่อสุขภาพ เพื่อการศึกษา การกีฬาหรือประกอบศาสนกิจ
- ๒) เพื่อจัดดำเนินธุรกิจ การปฏิบัติการกิจที่ได้รับมอบหมาย การปฏิบัติเกี่ยวกับครอบครัว และการประชุมต่างๆ
- ๓) เพื่อเยี่ยมครอบครัวญาติพี่น้อง
- ๔) เพื่อราชการ การติดต่องานของราชการ
- ๕) เพื่อประชุมสัมมนา^{๑๑}

^๘ ไพฑูรย์ พงศบุตร, *คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์*, (กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

^๙ บุปผา คุมมานนท์, *ผลงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ลานนา*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา, ๒๕๒๗).

^{๑๐} นิคม จารุมณี, *การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑.

^{๑๑} กุลวรา สุวรรณพิมล, *หลักการมัคคุเทศก์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒-๑๓.

ปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และมีความร่วมมือระหว่างประเทศในอันที่จะสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เจริญก้าวหน้ารวมทั้งการนำรายได้เข้าประเทศหรือเข้าท้องถิ่นนั้นๆ มีหลายประเทศที่มีรายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นรายได้หลักของประเทศ ซึ่งก็รวมทั้งประเทศไทยด้วย ทางด้านสังคมการท่องเที่ยวทำให้เกิดการติดต่อระหว่างคนในประเทศหรือในท้องถิ่นต่างๆ กัน มีการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดการนันทนาการและการพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนสร้างเสริมประสบการณ์และความรู้ให้แก่ผู้ที่มีโอกาสได้เดินทางท่องเที่ยว ทางด้านการท่องเที่ยวเป็นการช่วยทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างคนต่างชาติและคนต่างถิ่น จากการที่ได้มีโอกาสพบปะติดต่อกันและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ดังคำขวัญในปีการท่องเที่ยวสากลขององค์การสหประชาชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ว่า การท่องเที่ยว คือ หนังสือเดินทางที่นำไปสู่สันติภาพ (Tourism is the passport to peace)^{๑๒}

สรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการจัดการที่มีรูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสม ภายใต้สภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ อีกทั้งมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่มีความเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๓. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

ศรัณยา วรากุลวิทย์ ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวนำมาซึ่งประโยชน์ต่อประเทศหลายประการ ดังนี้

- ๑) เป็นการเพิ่มรายได้ประชาชาติ
- ๒) มีผลต่อการเพิ่มภาษี
- ๓) ช่วยแก้ไขปัญหาดุลการชำระเงิน
- ๔) บังเกิดผลต่อการสร้างงานและการจ้างแรงงาน ทำให้เกิดการแพร่กระจายรายได้

อย่างกว้างขวาง^{๑๓}

กุลวรา สุวรรณพิมล ได้ให้ความสำคัญของการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

๑. ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ

๑) ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น การท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศมีส่วนช่วยให้ประเทศได้รับรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศ และรายได้ดังกล่าวก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการส่ง

^{๑๒} ไพฑูรย์ พงศบุตร, เรื่องเดียว, ไม่ปรากฏหน้า.

^{๑๓} ศรัณยา วรากุลวิทย์, **ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เฟื่องฟ้าพรินต์, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

สินค้าออกไปขายในต่างประเทศ แต่เป็นสินค้าส่งออกประเภท “ไม่เห็นตัวสินค้า” (Invisible Export) ซึ่งมีผลให้การเงินระหว่างประเทศดีขึ้น เช่น ประเทศเม็กซิโก สเปน ออสเตรีย สหรัฐอเมริกา และอื่นๆ ทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถสร้างอาชีพต่างๆ ให้แก่คนในท้องถิ่น

บางประเทศก็สามารถนำเงินมาพัฒนาประเทศจนสามารถทัดเทียมกับประเทศข้างเคียง เช่น อิตาลี ลักเซมเบิร์ก เป็นต้น

๒) การช่วยให้คนมีงานทำมากขึ้น รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรทั่วประเทศ ดังนั้นภูมิภาคต่างๆ ก็มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นมีการสร้างสิ่งใหม่ เกิดอาชีพใหม่ และมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก

๓) ช่วยให้อุตสาหกรรมการเงินระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในด้านดุลการชำระเงินดีขึ้น เพราะรายได้จากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเป็นไปในรูปแบบของการขายสินค้าและบริการภายในประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวของชาวไทยที่ท่องเที่ยวภายในประเทศก็มีความสำคัญ เช่นเดียวกันในการลดปัญหาการนำเงินตราออกไปใช้นอกประเทศ

๔) การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและยังก่อให้เกิดการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ และการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบมากนัก

๕) การท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่างๆ เป็นตัวนำให้เกิดการลงทุนในหมวดอุตสาหกรรมอื่นๆ รวมทั้งการพัฒนาแถบภูมิภาคของรัฐบาลในด้านโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ทั้งสาธารณูปโภค ถนนหนทาง การประปา การติดต่อสื่อสาร ไฟฟ้า เป็นต้น

๒. ความสำคัญต่อสังคมวัฒนธรรม

๑) ช่วยให้สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นดีขึ้น หากสถานที่ใดมีปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับสภาพความเสื่อมโทรม ความสกปรกหรือความไม่ปลอดภัย ก็จะไม่เป็นที่ประสงค์ที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไป เพราะนักท่องเที่ยวประสงค์จะไปสัมผัสสภาพธรรมชาติของท้องถิ่นความสะอาดสบายที่พอสมควรและมีความปลอดภัย

๒) ช่วยให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นที่เดินทางไปถึง ซึ่งเปรียบเทียบกับเสมือนการทำให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนและมีส่วนในการส่งเสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรีความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของประเทศและผู้มาเยือน เช่น การให้การต้อนรับตามประเพณีไทย การช่วยเหลือนักท่องเที่ยว การจัดเทศกาลประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ การท่องเที่ยวทำให้รับทราบถึงอารยธรรมที่แตกต่างออกไป ขณะเดียวกันผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นก็ได้รับทราบถึงสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ที่คนเดินทางไปมีพฤติกรรมหรืออารยธรรมเป็นเช่นไร เพื่อนำเอาส่วนดีมาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

๓) การท่องเที่ยวช่วยจัดปัญหาความแตกต่างเลื่อมล้ำระหว่างสังคมเมือง และสังคมชนบท เป็นการลดปัญหาการย้ายถิ่นที่อยู่อพยพเข้ามาหางานทำหรือเสี่ยงโชคในเมืองใหญ่ๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี^{๑๔}

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ให้ความสำคัญของการท่องเที่ยวว่า

ด้านเศรษฐกิจ

๑) การท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศเป็นจำนวนมาก
๒) รายได้ที่ได้มาในรูปเงินตราทั้งในประเทศและต่างประเทศจากการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้ดุลภาพของการชำระเงินได้

๓) รายได้จากการท่องเที่ยวจะกระจายไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวาง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการจ้างงาน การท่องเที่ยวกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อมีการใช้จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่งในระบบเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดการใช้จ่ายต่อ ๆ กันไปอีกหลายรอบ เพราะเมื่อมีการใช้จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่งจะก่อให้เกิดรายได้แก่คนบางกลุ่มหรือกิจกรรมบางประเภท บุคคลหรือกิจกรรมที่ได้รับรายได้นี้จะนำรายได้ส่วนหนึ่งใช้จ่ายต่อไปเรื่อยๆ

๔) การท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัดในการผลิตและการจำหน่าย เนื่องจากการท่องเที่ยวมิได้พึ่งดินฟ้าอากาศเป็นหลักเช่นเดียวกับการเกษตร ผลผลิตที่นำเสนอต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ความงามตามธรรมชาติ ความเจริญทางด้านวัฒนธรรมของชาติ ในขณะที่จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มทวีมากขึ้นทุกปีอาจมาจากสาเหตุต่างๆ กัน เช่น ความสะดวกรวดเร็วของการคมนาคม ค่าใช้จ่ายในการเดินทางถูกลง

ด้านสังคม

๑) การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่อื่น ได้มีโอกาสพบปะหรือทำกิจกรรมร่วมกัน มีส่วนช่วยเสริมสร้างสัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดีต่อกัน เป็นการลดช่องว่างทางสังคมของประชากรได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม

๒) การท่องเที่ยวมีส่วนในการส่งเสริมความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ ก่อให้เกิดสันติภาพ ความเป็นมิตรไมตรี และความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน

๓) การท่องเที่ยวช่วยจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ช่วยจัดปัญหาการล้นไหลและการเคลื่อนย้ายเข้ามาหางานทำในเมืองของประชาชนชนบท

^{๑๔} กุลวรา สุวรรณพอมล, หลักการมัคคุเทศก์, หน้า ๓๔-๓๕.

ด้านการสนับสนุน ฟันฟู อนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี

การสนับสนุนฟันฟูอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชาติ ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่ที่มีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาเป็นความภูมิใจและความหวงแหน การฟันฟูเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจึงเป็นการรักษาสิ่งดีงามเหล่านั้นไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังด้วย ดังจะเห็นได้จากงานฟันฟูประเพณีต่างๆ ให้มีรูปแบบที่เหมาะสมมากขึ้นโดยคงรักษาจุดมุ่งหมายเดิมไว้ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแห่เข้าพรรษา ฯลฯ

ด้านสุขภาพ

การที่ได้มีโอกาสเดินทางพักผ่อนตามความพึงพอใจไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติอันงดงาม การไปผิงนกกตกลาหรือการได้เที่ยวชมความเจริญก้าวหน้าของเมืองใหญ่ๆ ได้พบเห็นสิ่งที่ยังไม่เคยได้เรียนรู้มาก่อน ย่อมทำให้เกิดความเบิกบาน ความสบายใจจะช่วยบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยเคร่งเครียดจากการทำงานได้ เป็นผลให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีขึ้น

ด้านการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

เมื่อเกิดการท่องเที่ยวไปยังส่วนต่างๆ ของประเทศไปยังชนบทที่ห่างไกล ไปยังป่าเขา แม่น้ำลำธารก็จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการรักษาสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ทำให้เกิดการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนร่วมมือกันในการรักษาสภาพต่างๆ ไว้ไม่ให้ถูกทำลายด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวก็จะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงรักษาสภาพแวดล้อมต่างๆ ให้ดีขึ้น^{๑๕}

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ก่อให้เกิดรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการฟันฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ยังเป็นผลดีต่อสุขภาพร่างกาย จิตใจ และยังช่วยปลูกจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๔. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

หากพิจารณาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวจะพบว่า การท่องเที่ยวต้องอาศัยองค์ประกอบต่างๆ กันหลายปัจจัย จึงจะส่งผลให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จสร้างความประทับใจและผลกำไร การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมใหญ่ที่มีองค์ประกอบเป็นอุตสาหกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมจำนวนมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมการขนส่ง อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมที่พักแรม อุตสาหกรรมนันทนาการ อุตสาหกรรมการผลิตสินค้าและบริการ ข้างเคียงต่างๆ ซึ่งได้มีผู้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

^{๑๕} กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑-๑๓.

Pike Steven กล่าวถึงคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวว่า เป็นการผสมผสานระหว่างผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ประสบการณ์ และการนำเสนอทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้อื่นๆ แก่ผู้บริโภค สิ่งสำคัญแหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่ซึ่งนักท่องเที่ยวจะเดินทางมาเยี่ยมชมหรือพักอาศัย ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวควรประกอบด้วยองค์ประกอบ ๖ ประการ ได้แก่ ความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ความสามารถในการเข้าถึง สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม และการบริการแหล่งท่องเที่ยว^{๑๖}

พยอม ธรรมบุตร ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเป็น ๕ ประเภทดังนี้

๑. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ได้แก่ การมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น สนามบิน ระบบคมนาคม ตลอดจนบริการด้านอุตสาหกรรมขนส่ง เช่น การขนส่งทางอากาศ ทางบก และทางน้ำ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงจุดหมายปลายทาง (Destination) หรือแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

๒. การมีที่พักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว (Accommodation) ที่ต้องการค้างคืน ได้แก่ ที่พักประเภทต่างๆ เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์ ที่พักแรมประเภทต่างๆ จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในระดับต่างๆ กัน ซึ่งจะทำให้มีราคาและบริการในระดับต่างกัน ได้แก่ ภัตตาคาร สวรรายน้ำ บาร์ ฟิตเนสเซ็นเตอร์ ชาวน่า ศูนย์กลางธุรกิจและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

๓. แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) นับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญสูงสุดของการเดินทาง เพราะเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความโดดเด่น เช่น ดอยอินทนนท์ ความหลากหลายทางชีวภาพของเทือกเขาหิมาลัยหรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งแสดงถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรขอม ตลอดจนการท่องเที่ยวชนบทเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้าน เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถานยุคเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ เช่น วัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นต้น

๔. กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และกิจกรรมนันทนาการ (Tourist Activities และ Recreational Activities) นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในยุคปัจจุบัน เพราะการท่องเที่ยวมิได้หมายเพียงแต่การเดินทางไปชมโบราณสถาน อนุสาวรีย์ ความงดงามของธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติบนเส้นทางสายศูนย์สูตรในป่าดิบชื้น การล่องแก่งในแม่น้ำ ท้องถิ่น การปีนหน้าผา การดำน้ำในรูปแบบ Scuba Diving หรือ Snorkeling การพายเรือแคนูในบริเวณป่าชายเลน การตกปลาหมึกในทะเลลึก ตลอดจนการร่วมกิจกรรมกับชุมชนเจ้าบ้าน เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรม

^{๑๖} S. D. Pike, **Destination Marketing: an integrated marketing communication approach**, (Butterworth-Heinemann: Burlington, MA., 2008), p. 134.

ทั้งหมดจะเป็นประสบการณ์ (Experience) ที่อยู่ในความทรงจำของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมดังกล่าว มักก่อให้เกิดการกระจายรายได้

๕. บริการเบ็ดเตล็ดทั้งหมดที่มีให้นักท่องเที่ยว (Ancillary) อาทิเช่น บริการด้าน ร้านอาหาร โรงพยาบาล ไพรชนีย์ สถานีบริการน้ำมัน ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา ฯลฯ^{๑๗}

องค์ประกอบทั้ง ๕ ประการควรปรากฏอยู่บนระบบฐานข้อมูลการจัดการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทุกแหล่งที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Destination Management System: DMS)

ดังนั้น การท่องเที่ยวแม้มีปัจจัยหลายอย่างเป็นองค์ประกอบ แต่องค์ประกอบขั้นพื้นฐานที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวสรุปได้ ๓ ประการ หรือ 3A's ดังต่อไปนี้

๑. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attractions) เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างใดอย่างหนึ่งในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนสถานที่นั้นๆ ซึ่งมีสิ่งดึงดูดใจย่อมแตกต่างกันไปตามประเภทของสถานที่ท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มก็จะมี ความสนใจในสิ่งดึงดูดที่ความแตกต่างกัน

๒. เส้นทางคมนาคมขนส่งเข้าถึง (Accessibility) สถานที่ท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง แต่ถ้าขาดเส้นทางคมนาคมขนส่งแล้ว แม้ว่าแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีความน่าสนใจเท่าใดย่อมไร้ความหมายอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่สามารถเดินทางไปเยี่ยมชมได้

๓. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) สิ่งอำนวยความสะดวกมีไว้เพื่อบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับความสุข ความสบาย และประทับใจ เช่น บริการร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และห้องน้ำ เป็นต้น

๒.๑.๕. ลักษณะของการท่องเที่ยว

อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวมีหลายลักษณะด้วยกัน ขึ้นอยู่กับจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะการท่องเที่ยวได้ ดังนี้

๑. การท่องเที่ยวเพื่อสันทนาการ (Recreational tourism) เป็นการเข้าร่วมในการแข่งขัน กีฬา เล่นกีฬา แชน้ำพุ แร่รักษาโรค การอาบแดด และการสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ

๒. การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Intensive tourism) เป็นการท่องเที่ยวจัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เป็นสวัสดิการของหน่วยงาน และบริษัทห้างร้านต่างๆ เพื่อดูงาน การสันทนาการ โดยหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด

^{๑๗} พยอ ม ธรรมบุตร, เอกสารประกอบการเรียนการสอนการเกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๙), หน้า ๑-๓.

๓. การท่องเที่ยวเพื่อชมประวัติศาสตร์ (Historical tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมพิพิธภัณฑสถานและโบสถ์เก่าๆ ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต อาจเป็นการเยือนอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วังต่างๆ

๔. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุมหรือพบปะกันหรือการสัมมนา ซึ่งมักจะรวมการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ด้วย

๕. การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรม (Culture tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัส และในบางครั้งเข้าร่วมวิถีชีวิตเก่าๆ ที่หาได้ยาก ท้องถิ่นเก่าๆ ที่มีความน่าสนใจ เป็นที่ดึงดูดความสนใจ

๖. การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic tourism) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ที่จะสังเกตเห็น แสดงออกทางวัฒนธรรมและแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งรวมทั้งการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อน และเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่าง ๆ

๗. การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental tourism) คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ แต่เน้นสิ่งดึงดูดใจที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าเน้นที่ชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติ และการชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่พิภพ

๘. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและเรียนรู้ หาประสบการณ์ที่ไม่สามารถหาได้ในห้องเรียน^{๑๘}

กล่าวโดยสรุปลักษณะของการท่องเที่ยวแบ่งได้จากจุดหมายปลายทางของของนักท่องเที่ยว จึงมีลักษณะของการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายตามความสนใจของนักท่องเที่ยว

๒.๑.๖. ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ราณี อลิชัยกุล ได้จำแนกประเภททรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะของ ทรัพยากรได้ ๔ ประเภท คือ

๑. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองและมีความงดงามตามธรรมชาติ มีความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยาและระบบ ป่าไม้ที่หลากหลาย เช่น ภูเขา ถ้ำ น้ำตก ชายหาด เกาะแก่ง ปะการัง สัตว์ป่า พรรณพืช เป็นต้น

๒. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนสถาน หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนาที่แสดงถึงอารยธรรมของท้องถิ่น

^{๑๘} อุดม เขยกีรวงศ์ และคณะ, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒-๔๙.

๓. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งถ่ายทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์

๔. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการสร้างกิจกรรมใหม่หรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สถานที่มีความหลากหลายในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว^{๑๙}

วินิจ วีรยางกูร ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยานสวน รุกขชาติ ทะเล หาดทราย หาดหิน ทะเลสาบ เกาะ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืดและอ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

๒. ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีหรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ ชุมชนโบราณ ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์และอนุสรณ์สถาน

๓. ประเภทศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะของพิธีงานประเพณี ความเป็นอยู่วิถีชีวิต เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตในชนบท ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง ไร่ สวน พืช ผัก ผลไม้ และเหมือง^{๒๐}

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี ได้กล่าวว่าทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) หมายถึง สิ่งที่น่าสนใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งนอกจากจะเป็นทั้งวัตถุดิบและเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะ “ขาย” ให้แก่นักท่องเที่ยว อาจจะกล่าวได้ ว่าเป็น “สินค้า” ที่มีคุณลักษณะพิเศษที่สามารถดึงดูดให้ “ลูกค้า” หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา “ซื้อ” กันถึงที่ตั้งอยู่ของสินค้า และได้แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงาม หรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชมได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก แม่น้ำ ลำธาร ชายทะเล เกาะแก่ง ภูมิทัศน์ และสภาพภูมิศาสตร์อื่นๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงบริเวณซึ่งมนุษย์ได้เข้าไปปรับปรุง ตกแต่ง เพิ่มเติมในบางส่วนให้ความงามของธรรมชาติเด่นชัดขึ้น ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ เขื่อนและสถานที่ตากอากาศต่างๆ

^{๑๙} ราณี อธิชัยกุล, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว**, เอกสารประกอบการเรียนการสอน เรื่อง หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘. (อัดสำเนา).

^{๒๐} วินิจ วีรยางกูร, **การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๐-๗๑.

๒. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์เราได้สร้างสรรค์ขึ้น ตามวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกของอดีตและได้สร้างเสริมขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ได้แก่ พระราชวัง ศาสนสถาน โบราณวัตถุสถาน อนุสรณ์สถานและพิพิธภัณฑ์

๓. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือ และสืบทอดต่อกันมา ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพชีวิตไทยริมคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา หมู่บ้านประมง งานเทศกาลประเพณี ศูนย์แสดงวัฒนธรรม ประเพณี และสวนสนุก เป็นต้น^{๒๑}

กล่าวโดยสรุป ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งออกได้เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น

๒.๑.๗. รูปแบบการท่องเที่ยว

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

๑) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวไปในสถานที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ สังคมหรือชุมชนตามธรรมชาติ เพื่อชื่นชมและเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม ปศุกิจที่สำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินป่า การดำน้ำ การศึกษาวิถีชีวิต เป็นต้น

๒) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมสวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตรที่ทันสมัย ฯลฯ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและผลิตผลในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่างๆ ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น

๓) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิตศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย นักท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมอง ความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้

^{๒๑} วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์, “การท่องเที่ยว”, ในตำราเอกสารวิชาการ, (กรุงเทพฯ: ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์, ๒๕๓๓), หน้า ๘๙-๙๐.

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังเป็นที่นิยม คือ “โฮมสเตย์” นักท่องเที่ยวจะได้เข้าไปพักอาศัยกับชาวบ้านในชุมชน และดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวบ้าน

๔) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวรูปแบบนี้สามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท ได้แก่

๔.๑ การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ (Health Healing) เป็นการท่องเที่ยวที่ผนวกโปรแกรมการทำการกิจกรรมบำบัดหรือฟื้นฟูโรค

๔.๒ การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) เป็นการท่องเที่ยวไปในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ และพักในโรงแรมหรือรีสอร์ทหรือศูนย์สุขภาพ ร่วมทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่สถานที่นั้นๆ จัดขึ้น เช่น การนวดแผนไทย บริการอาบน้ำแร่ เป็นต้น^{๒๒}

UNWTO (องค์การท่องเที่ยวโลก) ได้กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวไว้ ๓ รูปแบบ ได้แก่

๑. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural based Tourism) ประกอบด้วย

๑.๑. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

๑.๒. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติทางทะเลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทางทะเล โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

๑.๓. การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo-tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เป็นหินผา ลานหินทราย อุโมงค์โพรงถ้ำ น้ำลอด ถ้ำหินงอกหินย้อย เพื่อดูความงามของภูมิทัศน์ที่มีความแปลกของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โลก ศิลาธรรมชาติของหิน ดิน แร่ ต่างๆ และฟอสซิล ได้ความรู้ได้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

๑.๔. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

๑.๕ การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการไปชมปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวาระ เช่น สุริยุปราคา ฝนดาว

^{๒๒} กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว, หน้า ๑๕-๑๖.

ตก จันทรูปราคา และการดูดาวจักราศีที่ปรากฏในท้องฟ้าแต่ละเดือน เพื่อการเรียนรู้ระบบสุริยจักรวาล มีความรู้ความประทับใจความทรงจำและประสบการณ์เพิ่มขึ้น บนพื้นฐาน การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการร่วมกันอย่างยั่งยืน

๒. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based Tourism) ประกอบด้วย

๒.๑. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้รับความรู้และมีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น พื้นฐานของความรับผิดชอบต่อการรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

๒.๒. การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรีย์ศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้และมีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อการรักษา สภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการ การท่องเที่ยว มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้รับความรู้ งดงามสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อการรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

๓. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) ประกอบด้วย

๓.๑. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพักผ่อนและเรียนรู้วิธีการรักษาสุขภาพกายใจ ได้รับความเพลิดเพลินและสุนทรีย์ภาพ มีความรู้ต่อการรักษาคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน อนึ่ง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนี้บางแห่งอาจจัดรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและความงาม (Health beauty and Spa)

๓.๒. การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้สัจธรรมแห่งชีวิต มีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดี เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนั้น นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมุ่งการเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญา

ไทย เช่น การทำอาหารไทย การนวดแผนไทย รำไทย มวยไทย การช่าง งานศิลปะ หัตถกรรมไทย รวมถึงการบังคับช้างและเป็นความรู้อื่นๆ เป็นต้น

๓.๓. การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (Ethnic Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมของชาวบ้าน วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าต่างๆ เช่น หมู่บ้านชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านภูไทย หมู่บ้านชาวกูย หมู่บ้านชาวกระเหรี่ยง หมู่บ้านชาวจีนฮ่อ เป็นต้น เพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่ เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

๓.๔. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาตามความถนัดความสนใจ ในประเภทกีฬา เช่น กอล์ฟ ดำน้ำ ตกปลา สนุกเกอร์ กระดานโต้คลื่น สกีนํ้า เป็นต้น ให้ได้รับความเพลิดเพลิน ความสนุกสนาน ตื่นเต้น ได้มีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อ การรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

๓.๕. การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ ที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวแล้วได้รับความสนุกสนานตื่นเต้น หวาดเสียว ผจญภัย มีความทรงจำ ความปลอดภัย และได้ประสบการณ์ใหม่

๓.๖. การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (Home stay & Farm stay) หมายถึง นักท่องเที่ยวกลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับครอบครัวในท้องถิ่นที่ไปเยือนเพื่อการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้รับประสบการณ์ในชีวิตเพิ่มขึ้น โดยมีจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นที่ยั่งยืน

๓.๗. การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Long stay) หมายถึง กลุ่มผู้ใช้ชีวิตในบ้นปลายหลังเกษียณอายุจากการทำงานที่ต้องการมาใช้ชีวิตต่างแดนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มปัจจัยที่ห้าของชีวิตคือการท่องเที่ยว โดยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเฉลี่ย ๓-๔ ครั้งต่อปี คราวละนานๆ อย่างน้อย ๑ เดือน

๓.๘. การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive travel) หมายถึง การจ้ดนำเที่ยวให้แก่กลุ่มลูกค้าของบริษัทที่ประสบความสำเร็จ (มีความเป็นเลิศ) ในการขายสินค้านั้นๆ ตามเป้าหมายหรือเกินเป้าหมาย เช่น กลุ่มผู้แทนบริษัทจำหน่ายรถยนต์ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้า ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องสำอางจากภูมิภาคหรือจังหวัดต่างๆ ที่สามารถขายสินค้าประเภทนั้นได้มากตามที่บริษัทผู้แทนจำหน่ายในประเทศตั้งเป้าหมายไว้ เป็นการให้รางวัลและจ้ดนำเที่ยว โดยออกค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าพักรแรมและค่าอาหารระหว่างการเดินทางให้กับผู้ร่วมเดินทาง เป็นการจ้ดรายการพักร

แรมตั้งแต่ ๒-๗ วัน เป็นรายการนำเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ อาจเป็นรายการนำเที่ยวแบบผสมผสานหรือรายการนำเที่ยวในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

๓.๙. การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (MICE หมายถึง M=meeting/I=incentive/C=conference / E=exhibition) เป็นการจูงนำเที่ยวให้แก่กลุ่มลูกค้าของผู้ที่จัดประชุม มีรายการจูงนำเที่ยวก่อนการประชุม (pre-tour) และการจัดรายการนำเที่ยวหลังการประชุม (post-tour) โดยการจัดรายการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อบริการให้กับผู้เข้าร่วมประชุมโดยตรงหรือสำหรับผู้เข้าร่วมเดินทางกับผู้ประชุม (สามีหรือภรรยา) อาจเป็นรายการท่องเที่ยววันเดียวหรือรายการท่องเที่ยวพักค้างแรม ๒-๔ วัน โดยคิดราคาแบบเหมา รวมค่าอาหารและบริการท่องเที่ยว

๓.๑๐. การท่องเที่ยวแบบผสมผสานเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้จัดการการท่องเที่ยว คัดสรรรูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นำมาจัดรายการนำเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความแตกต่างระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในระยะยาว ตั้งแต่ ๒-๗ วันหรือมากกว่านั้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกษตร (Eco-agro Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประวัติศาสตร์ (Agro-historical tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (eco-adventure travel) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาและประวัติศาสตร์ (Geo-historical Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม (Agro-cultural Tourism) เป็นต้น^{๒๓}

นอกจากนี้ในปัจจุบันการท่องเที่ยวได้พิจารณาจากความต้องการหรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพิ่มเติมส่งผลให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแนวคิดใหม่ขึ้นมา เช่น Green tourism ที่คนมาท่องเที่ยวมีความต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือช่วยลดภาวะโลกร้อน เช่น การท่องเที่ยวในเกาะสมุยหรือ War tourism ที่นักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสกับอดีตในสมัยสงคราม เช่น การท่องเที่ยวสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี หรือ Volunteer tourism ที่นักท่องเที่ยวเป็นอาสาสมัครมาช่วยทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในสถานที่และเดินทางท่องเที่ยวต่อ เช่น การที่มีอาสาสมัครมาช่วยงานสีนามิในประเทศไทย เป็นต้น

๒.๒. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๒.๑. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชาติไทยเป็นชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทย รวมทั้งเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจ เศรษฐกิจและสังคมของไทยมาอย่างยาวนาน จนสามารถรักษาความเป็นไทยไว้สืบมา พระมหากษัตริย์

^{๒๓} Goeldner, C. R. and Ritchies, B.J., **Tourism: Principles, practices and philosophies**, (New Jersey: John Wiley and Sons, 2006), p. 95-96.

ทุกพระองค์ล้วนใส่พระทัยในการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ จนพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน^{๒๔}

วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่เคยมีในท้องถิ่นตน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในการสร้างรายได้ การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการเพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

กุลธิกา สามะพุทธิ ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นวิธีการหนึ่งในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม มรดกสิ่งแวดล้อมและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ในปัจจุบันกำลังเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวอย่างยิ่ง สำหรับประเทศไทยนั้น วัฒนธรรมที่จะมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวตามโบราณสถาน สถานที่มีโบราณวัตถุ แหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานหัตถกรรม และสินค้าในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอัธยาศัยไมตรีของคนไทย การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะต้องทำให้คนเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม และคนภายนอกไม่ควรเข้าไปปรับเปลี่ยนอะไร ควรเข้าไปอย่างผู้มาเยือน รักษาสัดส่วนระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับการรักษาความเป็นตัวของตัวเองของคนในท้องถิ่น และจะต้องให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ ทั้งในแง่ของการจัดรูปแบบการท่องเที่ยว และเรื่องราวได้ที่คนในท้องถิ่นจะได้รับ เพื่อนำกลับไปบำรุงรักษาต้นทุนทางวัฒนธรรมนั้นให้คงอยู่ต่อไป^{๒๕}

ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อไปชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย เพื่อเป็นการศึกษาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างและแปลกใหม่ไปจากวัฒนธรรมเดิมของตน รวมถึงสถาปัตยกรรมที่สวยงามทรงคุณค่าที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งในสภาพเศรษฐกิจ สังคม และธรรมเนียมประเพณีต่างๆ^{๒๖}

^{๒๔} กระทรวงวัฒนธรรม, *ชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ศักดิ์ศรี*, (กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓.

^{๒๕} กุลธิกา สามะพุทธิ, *การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: ทางเลือกใหม่ของการเดินทาง*, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ๒๕๔๐), หน้า ๓๖- ๓๘.

^{๒๖} ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว, *การพัฒนานโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปทุมธานีและนนทบุรี*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

พยอม ธรรมบุตร ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อุตสาหกรรม และกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้าหัตถกรรม พิพิธภัณฑ์ทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่างๆ^{๒๗}

ราณี อลิชัยกุล ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรมประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี^{๒๘}

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา กล่าวว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการเรียนรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม”^{๒๙}

ชูเกียรติ นพเกตุ ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ และศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เช่น ชมโบราณสถาน ศิลปะหรือการแสดงต่างๆ เป็นต้น^{๓๐}

พงศธร เกษสาลี ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญทางศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ งานเทศกาล ประเพณี งานศิลปะ หัตถกรรม และสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงวิถีชีวิตและอภิปรัชญาไม่ตรีของคนไทย^{๓๑}

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และวิถีชีวิตผู้คน หรือ สามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมา

^{๒๗} พยอม ธรรมบุตร, **หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๒๘} ราณี อลิชัยกุล, **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓.

^{๒๙} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**, หน้า ๕.

^{๓๐} ชูเกียรติ นพเกตุ, **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน...จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน**, (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙.

^{๓๑} พงศธร เกษสาลี, **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook)**, (กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

มองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้^{๓๒}

๒.๒.๒. หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชูเกียรติ นพเกตุ ได้สรุปหลักการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประการ ดังนี้

๑. การท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ

๒. การท่องเที่ยวที่มีการปลูก สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรักหวงแหน รักษา และดึงดูดชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ

๓. การท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔. การท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านหรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย^{๓๓}

๒.๒.๓. องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

McKercher และ Du Cros ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว โดยสมาชิกจากชุมชนต้องมีการจัดการกับมรดกวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นของตนเองเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจอาจจะมีการเพิ่มเติมในเรื่องของกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาด้วยเพื่อเป็นการดึงดูดแก่นักท่องเที่ยวที่ชอบเดินทางหาความสุขเป็นหลักด้วยเวลาและงบประมาณที่จำกัดทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีความพิเศษตรงที่นักท่องเที่ยวจะเน้นที่การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สถานที่ดังกล่าวจะมีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคม โดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งนอกเหนือจากสถานที่แล้ว เทศกาลและงานฉลองรวมไปถึงสินค้าพื้นเมืองในพื้นที่ต่างๆ เช่น ประเพณีวันสารทเดือน

^{๓๒} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

^{๓๓} ชูเกียรติ นพเกตุ, *การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน...จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน*, หน้า ๒๙.

สิบของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประเพณีลากพระและประเพณีปล่อยเตาของจังหวัดพังงา ประเพณีบุญบั้งไฟล้านางรองและประเพณีบุญหัวมันใหญ่ของจังหวัดบุรีรัมย์ จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน

๒. ด้านการใช้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม การนิยามคำว่ามรดกให้เป็นแนวคิดที่กว้างซึ่งรวมไปยังสถานที่ต่างๆ อันล้ำค่าที่จับต้องได้ เช่น สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม พื้นที่ที่รายล้อมด้วยสิ่งต่างๆ โบราณสถานสถานที่ทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีมรดกอันล้ำค่าที่จับต้องไม่ได้ เช่น การสะสมสิ่งต่างๆ วิธีการดำเนินชีวิต สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ถูกอนุรักษ์ไว้เพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของชุมชนมากกว่านำมาดึงดูดนักท่องเที่ยวแต่ในความเป็นจริงนั้นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมก็สร้างความสนใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้ไม่น้อย ซึ่งจะมุ่งเน้นไปในด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์และการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นความภาคภูมิใจในของประเทศแล้วยังมีคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา และมานุษยวิทยา อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และประเทศผ่านทางการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามที่น่ากังวลว่าผลจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว และการสูญเสียมูลค่าทางวัฒนธรรม จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคมถ้าไม่มีการวางแผนอย่างเหมาะสม การจัดการเพื่อรักษาสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อนำไปสู่การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๓. ด้านการใช้ประสบการณ์และผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ราณี อิลิชัยกุล ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า ผลิตภัณฑ์คือสิ่งที่นำเสนอแก่ตลาดเพื่อเรียกร้องความสนใจ ความเป็นเจ้าของเพื่อการอุปโภคหรือบริโภคที่สามารถตอบสนองความต้องการความจำเป็นและทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจ ผลิตภัณฑ์หมายถึงรวมถึง สิ่งที่มีรูปร่างจับต้องได้ บริการบุคคล สถานที่ องค์กร ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวคือสินค้าหรือบริการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความพอใจของผู้บริโภคหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้สินค้าหรือบริการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวนั้นๆ โดยลักษณะของสินค้าหรือบริการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวนั้นมีทั้งที่สามารถจับต้องได้และมีตัวตนหรือที่ไม่สามารถจับต้องได้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวหมายถึงสินค้าและบริการที่นำเสนอแก่ตลาด เพื่อการเดินทางและท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการและทำให้เกิดความพึงพอใจ^{๓๔} ทั้งนี้ศุภลักษณ์ อัครางกูร ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สินค้าและบริการที่สามารถทำการตลาดการท่องเที่ยวได้หมายรวมถึงส่วนต่างต่อไปนี้

^{๓๔} ราณี อิลิชัยกุล, “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาหน่วยที่ ๑-๗ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖-๕๗.

๑) สินค้าที่มีรูปร่างจับต้องได้ เช่น ห้องพักโรงแรม ที่นั่งบนเครื่องบิน อาหารและเครื่องดื่มในร้านอาหาร

๒) บริการ เช่น บริการทำความสะอาดห้องพัก บริการต้อนรับบนเครื่องบิน บริการประกอบอาหาร บริการนำเที่ยว บริการจัดประชุมและนิทรรศการ

๓) สถานที่ เช่น แหล่งท่องเที่ยวหรือจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวต้องการไปเที่ยวชม อาจเป็นประเทศ เมือง หรือสถานที่ที่มีความงดงาม

๔) บุคลากร เช่น พนักงานต้อนรับ พนักงานทำความสะอาด พนักงานขับรถ

๕) องค์กร เช่น สมาคมโรงแรม สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

๖) แนวความคิด เช่น เที่ยวทั่วไทย ใช้สินค้าไทย หัตถกรรมไทย^{๓๕}

โดยทั่วไปนี้นักท่องเที่ยวต้องการประสบการณ์ที่หลากหลาย ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีการพัฒนาในส่วนของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์โดยมีสถานที่ท่องเที่ยวนั้นเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถใช้ได้ถือว่าเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะพัฒนาทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืนได้ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวจัดเป็นหัวใจสำคัญของส่วนประสมทางการตลาด หากผลิตภัณฑ์ไม่ตอบสนองความต้องการของลูกค้าและไม่สามารถทำให้ลูกค้าได้รับความพึงพอใจแล้ว การปรับใช้กลยุทธ์ด้านราคา การเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายหรือการส่งเสริมการขายด้วยวิธีการต่างๆ ก็คงไม่อาจทำให้ลูกค้ากลับมาใช้บริการอีก ในทางตรงกันข้ามหากลูกค้าพอใจในผลิตภัณฑ์ก็จะกลับมาซื้อผลิตภัณฑ์ซ้ำ และอาจมีการซื้อผลิตภัณฑ์อื่นๆ เพิ่มเติมอีกจนอาจกลายเป็นลูกค้าประจำ นอกจากนั้นลูกค้าอาจแนะนำผลิตภัณฑ์นั้นๆ ให้คนอื่น ๆ โดยการบอกต่อ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมและเพิ่มโอกาสในการขายและยังสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับผลิตภัณฑ์และผู้ประกอบการอีกด้วย ดังนั้นการพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการของตลาดอยู่เสมอจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับธุรกิจ จึงอาจกล่าวได้ว่า การบริโภคผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเป็นการบริโภคสินค้าและบริการประกอบกันหลายประเภท ซึ่งนักท่องเที่ยวจะบริโภคควบคู่กันไปในเวลาเดียวกัน

๔. ด้านนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวก็ต้องมีนักท่องเที่ยว ซึ่งการเดินทางท่องเที่ยวนี้นักท่องเที่ยวต้องมีแรงจูงใจให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นการเดินทางเพื่อการเรียนรู้ หาประสบการณ์ หรือค้นหาตัวเอง แรงจูงใจสำหรับการท่องเที่ยวนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องทำให้นักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกัน จึงทำให้ต้องมีการจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อเป็นการตัดสินใจในการเลือกเดินทางมายังจุดหมายนั้นๆ

ในส่วนของนักท่องเที่ยวนี้ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญหนึ่งของการท่องเที่ยว ซึ่งใน การเดินทางท่องเที่ยวนี้นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันและแสวง

^{๓๕} ศุภลักษณ์ อัครางกูร, พฤติกรรมนักท่องเที่ยว, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังงานวิทยา, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

ประสบการณ์ที่ต่างกัน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่หรือให้ความหมายแก่สถานที่นั้นๆ แต่ละคนสามารถมีจินตนาการที่ต่างกันในสถานที่เดียวกัน ดังนั้นการจำแนกนักท่องเที่ยวแบ่งออกแต่ละประเภททำให้ผู้ประกอบการสามารถจัดการสถานที่ท่องเที่ยวทำให้เกิดความน่าสนใจต่อนักท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างกัน^{๓๖}

๒.๒.๔. ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งยังศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ และมีความเข้าใจวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวด้วย สามารถแบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

๑. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยหรือเมืองเก่าสุโขทัย พระบรมมหาราชวัง พระธาตุพนม อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท เป็นต้น

๒. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้นเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรีย์ศิลปะ และศึกษาความเชื่อการยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น งานประเพณีบุญบั้งไฟสระบัว งานประเพณีแห่ผีตาโขน จังหวัดเลย วัฒนธรรมประเพณีตักบาตรดอกไม้อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ประเพณีลอยกระทงยี่เป็งเชียงใหม่ เป็นต้น

๓. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism/Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ศึกษางานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม

^{๓๖} McKercher, B. and du Cross, H., **Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management**, (New York: Haworth Hospitality Press, 2002), p. 125.

และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เช่นการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบทบ้านหาดผาชน จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา มีทิวทัศน์สองข้างที่สวยงาม ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและเรียบง่ายสงบ กิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน จะเป็นกิจกรรมเชิงเกษตร การชมสวนผลไม้ ตามฤดูกาล เดินป่าศึกษาธรรมชาติ การล่องแพ และการให้อาหารปลาบนแพ เป็นต้น

กรณีการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบทบ้านคลองเรือ จังหวัดชุมพร เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ ที่แวดล้อมด้วยผืนป่าประเภทดิบชื้น ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ ผืนป่าประกอบด้วยพันธุ์ไม้หายากพันธุ์ โดยเฉพาะประเภทเฟิร์น กล้วยไม้ และสัตว์ป่า มีน้ำตก ที่สวยงาม ได้แก่ น้ำตกเหวพลูหนัง และ น้ำตกเหวตาจันทร์ กิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนที่น่าสนใจได้แก่ เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ชมสวนผลไม้ ไร่องานแพ การล่องแพไม้ไผ่ และการดูนก ฯลฯ

กรณีการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบทบ้านทรงไทยปลายโพรงทาง จังหวัดสมุทรสงครามเป็นบ้านทรงไทยริมแม่น้ำที่เก่าแก่ที่หาดูได้ยาก บรรยายอาคารมรดก เป็นบ้านพักที่สามารถสัมผัสวัฒนธรรมที่สวยงามริมคลอง ชมวัฒนธรรมชาวบ้านริมน้ำที่ยังเป็นวิถีของชาวไทยแบบดั้งเดิม และสิ่งที่เป็นจุดเด่นของที่อำเภออัมพวาที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาคือการล่องเรือชมหิ่งห้อย ซึ่งมีที่อัมพวาที่เดียวที่มีหิ่งห้อยสวยงามและมากที่สุด

๔. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬา หรือแข่งขันกีฬาโดยมีกิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น กิจกรรมกีฬาดำน้ำในจังหวัดภูเก็ตที่เกาะเฮ เกาะราชาใหญ่ และเกาะไม้ท่อน กีฬาวอลเลย์บอลชายหาดที่หาดป่าตอง กีฬาตีกอล์ฟที่เขาใหญ่ เป็นต้น

๕. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว การนวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร การฝึกกายบริหาร การฝึกสมาธิ เป็นต้น เช่น การนวดแผนโบราณที่วัดโพธิ์ การปฏิบัติธรรมวัดไร่เปิง จังหวัดเชียงใหม่ การปฏิบัติธรรมวัดพระธรรมกาย เป็นต้น ^{๓๗}

๒.๒.๕. ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชูเกียรติ นพเกตุ ได้กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

๑. ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด

^{๓๗} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, จุลสารการท่องเที่ยว, หน้า ๑๕-๑๖.

๒. มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบให้น้อยที่สุด

๓. คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

๔. ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๖. ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาเที่ยวซ้ำอีก โดยต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๗. คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับและความสะอาดของพื้นที่ โดยต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวให้น่าอยู่เสมอ

๘. คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ต้องป้องกัน รักษา ความปลอดภัยอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอุ่นใจเวลาเดินทางท่องเที่ยว^{๓๘}

๒.๒.๖. วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบด้วย การเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต ภาษาการแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนาจารีตประเพณีล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจที่สำคัญช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ต้องรับผิดชอบต่อปัจจัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อมุ่งเน้นคุณค่าของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

^{๓๘} ชูเกียรติ นพเกตุ, การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน...จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน, หน้า

๒. เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องดูแลรักษาให้คงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณค่าของวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

๓. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจสูงสุด แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

๔. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น^{๓๙}

ประเทศ รัสเซีย ได้ให้วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี ๑๐ ประการ คือ

๑. เพื่อยกระดับจิตสำนึก ศักดิ์ศรี และคุณค่าการเป็นคนไทย ที่เรียกว่ามิติทางจิตวิญญาณ ไม่ใช่แค่มิติทางวัตถุหรือเงินทองเท่านั้น

๒. เพื่อกระตุ้นการวิจัย เช่น การวิจัยประวัติศาสตร์ตำบล ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาความรู้ในท้องถิ่นด้านต่างๆ โดยมีการทำเป็นระบบข้อมูลไว้

๓. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยให้เยาวชนและประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ในชุมชนของตน ซึ่งมีได้มีความหมายถึงศิลปะแขนงต่างๆ เท่านั้น หากยังรวมถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนนั้นๆ ด้วย

๔. เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจความยากจน ซึ่งชุมชนสามารถให้บริการที่พัก อาหาร สินค้าชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ตำบลหรือทรัพยากรในท้องถิ่น

๕. เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human Touch) เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนไหวให้คนได้มาพบและมาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์กันนั้นจะทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจกันมากขึ้น

๖. สร้างและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม หากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรายได้อย่างเป็นธรรม และเห็นความยุติธรรมนั้น เขาจะพยายามรักษาระบบ ซึ่งวิธีการหนึ่งที่สำคัญ คือ จะต้องมีการพัฒนาระบบบัญชีที่ทุกคนดูง่าย โดยระบบบัญชีนี้จะเป็นทั้งข้อมูล (Information) และการสื่อสาร (Communication) เพื่อแสดงความยุติธรรม ฉะนั้น ระบบบัญชีการท่องเที่ยวในชุมชนจะต้องให้ทุกคนดูง่ายว่ารายได้มาอย่างไร และกระจายไปที่ใดบ้าง

๗. ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ สุขที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายวัฒนธรรม สุขที่ได้จากการเรียนรู้ว่าผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนได้อย่างไร การท่องเที่ยวควรนำไปสู่การสร้างสรรค์ ดังนั้น ต้องมีการตั้งเป้าหมายไว้ว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดี เมื่อนักท่องเที่ยวไปเที่ยวแล้วได้สัมผัสและได้เรียนรู้ในสิ่งที่ดีก็จะเกิดแรงบันดาลใจในการทำสิ่งที่ดีด้วย

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

๘. พัฒนาการศึกษากการท่องเที่ยวสามารถมีส่วนส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาการวิจัยการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงการอบรมบุคลากรในท้องถิ่นให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่นได้

๙. ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม การท่องเที่ยวสามารถเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลในสังคม เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นระบบที่มีการเกี่ยวข้องของบุคคลหลายฝ่ายทั้งชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลภายใน ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวยังต้องมีการสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารแบบสองทางได้ คือ ทั้งจากภายในออกสู่ภายนอก และจากภายนอกเข้าสู่ภายใน การรับรู้ข้อมูลต่างๆ นี้เองเป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการสร้างสังคมโปร่งใส

๑๐. พัฒนาระบบการจัดการ (Management made the impossible possible) การจะทำให้ระบบมีพลังนั้นจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) และต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่วนร่วมในเรื่องการท่องเที่ยว (Tourism for All and for Tourism)^{๔๐}

๒.๒.๗. ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชนัญ วงษ์วิภาค ได้กล่าวถึง ประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังนี้

๑. ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ผลการดำเนินการท่องเที่ยวที่ผ่านมาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นอย่างมาก นำเงินตราเข้าประเทศมากที่สุดเมื่อเทียบกับรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศที่ได้รับจากหน่วยงานต่างๆ ปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้วางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคต่างๆ เพื่อรองรับการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทย และจะมีการประชาสัมพันธ์ไปสู่ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

๒. ประโยชน์ทางสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวจะช่วยเผยแพร์เอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับผู้คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสรู้จักกันนั้น ผลก็คือ เกิดความสามัคคีสมานฉันท์ของคนในชาติ และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกและเกิดสันติภาพขึ้นแก่โลก^{๔๑}

^{๔๐} ประเวศ วะสี, “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”, จุลสารการท่องเที่ยว, (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔): ๕-๑๐

^{๔๑} ชนัญ วงษ์วิภาค, ประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗๑.

๒.๓. แนวคิดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา

๒.๓.๑. แนวคิดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีมาก่อน พ.ศ. ๑ โดยคำว่าท่องเที่ยวปรากฏในภาษาบาลีว่า “จร” อ่านว่า “จะระ” ภาษาบาลีปรากฏว่า เกี่ยวกับการท่องเที่ยวคือ วิจรติ, สมจรติ แปลว่าเที่ยว สัญจรไป^{๔๒} คำว่า “จร” มีปรากฏอยู่ในปฐมโอวาทของพระพุทธเจ้าหลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วพระองค์ได้ส่งสาวกออกไปเผยแผ่ศาสนาด้วยพระดำรัสว่า “จรธ ภิกขเว จาริก พุชนหิตาย พุชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย เทวมนุสสาน” แปลเป็นภาษาไทยว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์^{๔๓} คำว่า เที่ยว พระพุทธเจ้ามุ่งหมายถึงการเดินทางไปในที่ต่างๆ เพื่อประกาศพระธรรมแก่ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด นำความสุขไปให้ประชาชนในบรรดาพุทธกิจ ๕ ประการของพระพุทธเจ้ากิจในปุเรกัต คือ การเสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตตามหมู่บ้าน นิคม ตำบล เมือง รัฐ เสด็จจากแคว้นแคว้นหนึ่งไปสู่อีกแคว้นหนึ่งเป็นกิจวัตรประจำ ได้พบกับเหตุการณ์ต่างๆ ในขณะที่เสด็จเที่ยวบิณฑบาต การเที่ยวบิณฑบาตของพระสาวกของพระสาวกของพระพุทธเจ้าทำให้ประชาชนเห็นและเลื่อมใส ดังเช่น กรณีพระอัสสชิ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ รูปได้ไปเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ มาณพชีว่าอุปติสสะได้พบและสนทนาธรรมจนกระทั่งอุปติสสะได้บรรลุธรรมและเดินทางไปขอบวชกับพระพุทธเจ้า^{๔๔}

คำว่า ท่องเที่ยว ในพระพุทธศาสนาใช้คำว่า จาริก แปลว่า เที่ยวไป, เดินทางเพื่อศาสนกิจ^{๔๕} แนวคิดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนาได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดดังต่อไปนี้

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวในแนวพุทธมิใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ แต่เป็นสิ่งที่ได้มีการมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลซึ่งคำนิยามต่างๆ เช่น “ธรรมสัญจร” “การจาริกแสวงบุญ” “การเดินทางแสวงบุญ” หรือแม้แต่ในปัจจุบันที่ว่า การท่องเที่ยวแนวพุทธ หรือ Buddhist Tourism ซึ่งถ้าหากกล่าวถึงพระพุทธทวณะในคราวที่ส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ว่า “จรธ ภิกขเว พุชนหิตาย พุชนสุขาย โลกานุกมปาย ภิกษุทั้งหลายพวกท่านจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” หรือกล่าวโดยย่อว่า “จงเที่ยวไปเพื่อ

^{๔๒} พระอรรถกถาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ศ.พิเศษ ดร. และ จำลอง สารพัดนึก, **พจนานุกรมบาลี-ไทย**, (กรุงเทพฯ: บริษัท ธรรมสารจำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๑๘.

^{๔๓} **วิ.ม.(ไทย)** ๔/๓๒/๔๐.

^{๔๔} **วิ.ม.(ไทย)** ๔/๓๒/๔๐.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๔.

ประโยชน์และความสุขของคนหมู่มาก” จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวแนวพุทธในแต่ละนิยาม ล้วนมีความหมายเพื่อการแสวงหาความรู้ ศึกษาหาข้อปฏิบัติอันเป็นหลักการในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่งหมายถึงเป็นการเดินทางที่ก่อประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวและผู้ให้บริการ อันจะนำซึ่งความสงบสุข สันติภาพ แก่มวลมนุษยชนทุกหมู่เหล่า มิได้เป็นการเดินทางเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นหรือผู้สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเดินทางที่ควบคู่ไปกับการศึกษา การพัฒนาจิตใจของนักเดินทาง และการปฏิบัติในหนทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์ รวมถึงหมู่สัตว์และสิ่งแวดล้อมอันวิจิตรแห่งธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ที่ทุกสรรพสิ่งล้วนต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเพื่อความดีงามของสังคมและสรรพสิ่งในโลก อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวแนวพุทธเป็นการเดินทางเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง”^{๔๖}

ศูนย์บริการวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ความหมาย ของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา หมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน (Religious Place) เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถานและพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบครอบคลุมถึงสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ สถานที่ตั้งของอาคารที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้นๆ โดยมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนๆ ตามกิจกรรมการใช้งานที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังหมายถึงการเดินทางเพื่อการบำบัตจิตใจตามหลักพุทธศาสนา หรือการบำบัตจิตใจ โดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและการทำวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อการผ่อนคลายและลดความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน ซึ่งการฝึกตนนี้จะต้องเข้าไปฝึกปฏิบัติตนภายในพุทธสถานโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกในช่วงระยะเวลาหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา คือ ที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับบรรดาศาสนิกชนมาประชุมกันเพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้นๆ ศาสนสถานของศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด เจดีย์ พระธาตุ ปราสาท เช่น วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน และพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น

^{๔๖} พระมหาสุทิตย์ อาภาโร (อบอูน), “การท่องเที่ยวเชิงพุทธ”, จุลสารการท่องเที่ยว, ปีที่ ๑๘ เล่มที่ ๑ (มกราคม – มีนาคม ๒๕๕๒): ไม่ปรากฏหน้า.

๒. แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับบำบัตจิตใจโดยการเข้าฝึกปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและทำวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการฝึกฝนจิตใจให้สงบ สถานที่ปฏิบัติธรรม เช่น เสถียรธรรมสถาน สำนักปฏิบัติวิปัสสนาอันน้อย เป็นต้น^{๔๗}

ศุภลักษณ์ อัครางกูร ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนาเป็นหลัก ถือเป็นการปฏิบัติที่มีมาตั้งแตยุคแรกๆ ซึ่งเหตุผลในการเดินทางที่แท้จริงแล้วอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันการเดินทางลักษณะนี้มักจะรวมกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางพุทธศาสนาเข้าอยู่ด้วย ผู้ที่นับถือศาสนาต่างๆ มักจะมีความเชื่อในการทำกิจกรรมทางศาสนาซึ่งอาจรวมถึงการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตามกิจกรรมบางอย่างได้ลดความนิยมไปเนื่องจากจำนวนผู้ที่นับถือศาสนาหรือความเชื่อนั้นลดลง สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาไม่ได้มีเพียงผู้ที่นับถือศาสนาเท่านั้นที่เข้าเยี่ยมชม หากแต่นักท่องเที่ยวอื่นๆ ยังให้ความสนใจเข้าชมความงามหรือเข้าไปพักผ่อนสงบจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพสังคมที่วุ่นวายในปัจจุบันนี้ ผู้คนโดยทั่วไปต่างให้ความนิยมสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจกันมาก^{๔๘}

ภัทร์สุภา ลีลานภาพรรณ ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปยังพุทธศาสนสถานใดๆ โดยมีจุดมุ่งหมายดังนี้

๑. เป็นการเดินทางไปเพื่อการบำเพ็ญบุญกุศล ๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

- ๑.๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้
- ๑.๒. ศีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลประพฤติดี
- ๑.๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา
- ๑.๔. อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพติดี้อ่อนน้อม
- ๑.๕. เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยชวนชวนขวัญรับใช้
- ๑.๖. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น
- ๑.๗. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยความยินดีของผู้อื่น
- ๑.๘. ฌัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรม
- ๑.๙. ฌัมมเทศนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรม
- ๑.๑๐. ทิฏฐชุกัมมัย ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

๒. เป็นการเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปฏิบัติธรรม ณ พุทธศาสนสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง

^{๔๗} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ, (กรุงเทพฯ: มปท, ๒๕๔๙), หน้า ๒๘.

^{๔๘} ศุภลักษณ์ อัครางกูร, พฤติกรรมนักท่องเที่ยว, หน้า ๙๙.

๓. เป็นการเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธี งานเทศกาลประเพณีต่างๆ เช่น การไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตักบาตรดอกไม้ แห่เทียนพรรษา เป็นต้น^{๔๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า “จาริก” ไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า “จาริก” หมายถึง เที่ยวไป เดินทางไปเพื่อศาสนกิจ^{๕๐}

เมื่อนำความหมายของคำว่า “จาริก” ซึ่งแปลว่าโดยรวมว่า การท่องเที่ยวไปเพื่อการเผยแผ่ศาสนา หรือการเที่ยวไป เดินไปเพื่อศาสนากิจทางพุทธศาสนา สามารถจะแบ่งออกเป็น ๓ หัวข้อหลักตามจุดมุ่งหมายของการเดินทางหรือการท่องเที่ยวไปเพื่อการเผยแผ่ศาสนา คือ ๑) พระพุทธเจ้าจาริกไปเพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้คำว่า การจาริกธรรมหมายถึงการพระพุทธเจ้าทรงออกจาริกเพื่อแสดงธรรมที่พระองค์ทรงได้ค้นพบ ๒) การที่พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าได้ออกเดินทางหรือท่องเที่ยวไปเพื่อนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่ตามที่ต่างๆ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้คำว่า ธรรมจาริก ซึ่งหมายถึง การที่พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าได้นำพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปเผยแผ่ และ ๓) การจาริกแสวงบุญ หมายถึง การที่กุลบุตร กุลธิดา ผู้ที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา จะออกเดินทางแสวงบุญไปที่ต่างๆ เพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือประกอบพิธีกรรม ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้คำว่า จาริกแสวงบุญ ซึ่งหมายถึงผู้ที่ศรัทธาในศาสนาพุทธออกเดินทางเพื่อไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

๑) การจาริกธรรม เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก็ได้ทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาถ้อยคำแรกโปรดปัญจวัคคีย์นั้นว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปพร้อมกันอีกด้วย และในคราวที่พระองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาในครั้งแรกด้วยพระดำรัสว่าให้ภิกษุทั้งหลายจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุดประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ครบถ้วนแม้พระองค์ก็เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^{๕๑}

๒) ธรรมจาริก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้น กระทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าประทานหลักในการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการแสดงธรรม คือ ให้มีเนื้อหาต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละ

^{๔๙} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ, หน้า ๔๖ - ๔๗.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙). หน้า ๖๑.

^{๕๑} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐, วิ.ม.(บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

ประเดิน แสดงธรรมเพราะอาศัยความเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง แสดงธรรมเพราะไม่เห็นแก่อามิสสินจ้าง และไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น^{๕๒}

เมื่อจะทรงประทับแรมนั้น พระองค์ก็ได้ประทับแรมตามเรือนพักริมถนนหนทางบ้าง ตามบ้านช่างหม้อเก่าบ้าง (มัชฌิมนิกาย) หรือหากไม่มีที่ใดให้ประทับแรมก็ได้ประทับแรมในที่โล่งแจ้งบนพื้นดินที่ปูด้วยใบไม้ก็เคยมี (อังคุตตรนิกาย)

มีอยู่คราวหนึ่ง เมื่อพระองค์เสด็จจาริกไปยังแคว้นกุรุ พระองค์ได้ประทับแรมในกระท่อมหลังเล็กๆ ที่พื้นของกระท่อมปูลาดด้วยหญ้า (มัชฌิมนิกาย) เมื่อคราวที่จะทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาหลังจากที่ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม.” (วินยปิฎก)

๓) การจาริกแสวงบุญ การจาริกแสวงบุญในบริบทของธรรมทายาท เป็นศาสนกิจจาริกแสวงบุญไปเพื่อประกาศพระพุทธศาสนา เผยแผ่ สืบทอด ปฏิสังขรณ์ บำเพ็ญกิจของพระศาสนา เป็นการเดินทางเพื่อการบูชาซึ่งมี ๒ องค์ประกอบ คือ อามิสบูชา เป็นการถวายบูชาแก่สถานที่ที่ควรสักการบูชา เช่น สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ซึ่งชนเหล่าใดได้มาบูชาด้วยจิตที่เลื่อมใสแล้ว เป็นประโยชน์และความสุขตลอดกาลนาน และธรรมบูชาหรือปฏิบัติบูชา เป็นการรักษาศีล การเจริญภาวนา

ในมหาปริณิพพานสูตร ได้แสดงข้อมูลสังเวชนียสถานดังนี้

พระอานนท์กราบทูลพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการปริณิพพานของพระพุทธองค์ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในทิศทั้งหลายมาเฝ้าพระตถาคต ข้าพระองค์ทั้งหลายย่อมได้พบได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงลับไปแล้วข้าพระองค์ทั้งหลายจะไม่ได้พบ ไม่ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“อานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้ เป็นสถานที่ที่กุลบุตรผู้ศรัทธาควรไปดู” สังเวชนียสถาน ๔ แห่งคือ

๑. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่า “ตถาคตประสูติในที่นี้” (อิทธาคโคโต ชาโตติ)

^{๕๒} อ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓, อ.ปญจก.(บาลี) ๒๒/๑๕๙/๑๗๔-๑๗๕.

๒. สังเวชนียสถาน ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่า “ตถาคตได้ตรัสรู้ อนุตตรสัมมาสัมโพธิ ญาณในที่นี้”

๓. สังเวชนียสถาน ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่า “ตถาคตทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้”

๔. สังเวชนียสถาน ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่า “ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ในที่นี้” ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาจึงมาดูด้วยระลึกว่า “ตถาคตประสูติในที่นี้” ..ว่า “ตถาคตได้ ตรัสรู้ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้” ..ว่า “ตถาคตประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้” ..ว่า “ตถาคตได้ เสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ในที่นี้” “อานนท์ ชนเหล่าใด เหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจดีย์จักมีจิตเสื่อมใสตายไปชนเหล่านั้นทั้งหมดหลังจาก ตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”^{๕๓}

สังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งนี้ เป็นสถานที่ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูมีจิตเสื่อมใสตายไปแล้ว กุลบุตรเหล่านั้นจะไปเกิดยังสุคติโลกสวรรค์ สังเวชนียสถานทั้ง ๔ จัดเป็นโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่และยังมีอยู่ให้เราได้พบเห็นในปัจจุบัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพาน จึงมีวัตถุเครื่องระลึกที่เรียกว่า เจดีย์ ๔ ประเภท ดังนี้

๑) ธาตุเจดีย์ หมายถึง พระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้จากการถวายพระเพลิง และมีการแจกจ่ายให้เมืองที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาไว้เพื่อการสักการะนับตั้งแต่พุทธกาล

๒) บริโภคเจดีย์ หมายถึงสังเวชนียสถาน ๔ แห่งที่ทรงให้ดูเพื่อการระลึกถึง ได้แก่ ๑) สวนลุมพินีวัน ที่ประสูติ ๒) ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ที่ตรัสรู้ ๓) ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ที่ทรงแสดงปฐมเทศนา และ ๔) สาละวันททยาน ซึ่งเป็นที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน

๓) ธรรมเจดีย์ หมายถึง พระธรรมวินัยที่ทรงรับสั่งไว้เป็นตัวแทนหรือเป็นศาสดาแทนพระองค์ในสมัยต่อมา มีการจารึกพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นตัวแทนหรือแทนพระองค์

๔) อุทเทสิกเจดีย์ หมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้าและไม่ได้กำหนดว่าจะสร้างเป็นอะไร เหตุนี้บรรดาเจดีย์ที่สร้างขึ้นนอกจากเจดีย์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว จึงนับว่าเป็นอุทเทสิกเจดีย์ทั้งสิ้น^{๕๔}

การท่องเที่ยวแนวพุทธ มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป ที่เป็นการเดินทางเพื่อชื่นชมความงดงามจากภายนอกที่เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ชัดเจน แต่มิได้เป็นการพัฒนาในด้านจิตใจหรือการเข้านามธรรมที่เป็นองค์รวมของสรรพสิ่งทั้งรูปธรรมและนามธรรม จึงควรมีการพิจารณาถึงการ

^{๕๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐

^{๕๔} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพุทธเจดีย์*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๖๙), หน้า ๔-๑๒.

เดินทางเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ และการปฏิบัติในแนวทางรูปธรรม ดังนั้น จึงควรมีการพิจารณาถึงการเดินทางเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจและปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

๑. เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา

๒. เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทางให้มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

๓. เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม

๔. เป็นการสร้างประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ ต่อมวลมนุษยชาติและต่อสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวแสดงให้เห็นการมุ่งหวังเพื่อสร้างความดีงามทั้งของนักท่องเที่ยวและสังคม ในการที่จะปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น ในแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ เริ่มต้นจากศีล คือข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ที่ไม่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ไม่โกหก หลอกหลวง โกงค่าบริการหรือการแสวงหาความสุขทางกามารมณ์ (Sex Tour) แล้วแสวงหาความรู้ ความเข้าใจทางด้านจิตใจ คือเพื่อให้เข้าใจตนเองมากขึ้นจากการเรียนรู้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม และฝึกฝนจิตใจ สมาธิ

ลักษณะและแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา

๑. เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจทั้งในรูปธรรมและนามธรรม เป็นการศึกษาหาความรู้จากสิ่งที่มองเห็นจากภายนอก ทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปวัฒนธรรม แล้วมองสรรพสิ่งโดยเป็นองค์รวมให้เกิดความเข้าใจในความหมายและซาบซึ้งถึงภายในอันเป็นธรรมและสามารถปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒. เป็นการสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย ทั้งผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวและผู้ให้บริการ รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ หรือให้มีผลกระทบน้อยที่สุด

๓. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้เกิดความดีงามต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะที่เกื้อกูลกัน เป็นการเยี่ยมเยือน ชื่นชม ชุมชน สังคม และวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าร่วมกัน

๔. เป็นการท่องเที่ยวที่ยึดหลักของศีล สมาธิ ปัญญา มีข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ร่วมกันในทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ยึดมั่นในหลักการของความถูกต้องและเป็นธรรม

๕. เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการพัฒนาต่อตนเอง ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจากลักษณะของการท่องเที่ยวดังกล่าวจะเป็นการเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงสิ่งที่ป็นรูปธรรมและนามธรรมพร้อมกัน โดยมีแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

๑. ยึดหลักการปฏิสันถาร คือ อามิสปฏิสันถารและธรรมปฏิสันถาร กล่าวคือ อามิสสันถาร เป็นการต้อนรับ เชิญชวนให้ท่องเที่ยวในด้านรูปธรรม การท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม เพื่อชื่นชมความงดงามจากภายนอกและควรให้มีธรรมปฏิสันถาร คือการให้ความรู้ ความเข้าใจ ชาบซึ่งถึงนามธรรมที่อยู่ภายในของสิ่งต่างๆ เหล่านั้น มีความเข้าใจอันดีในระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันและเพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากความรู้ในทางธรรมะที่เป็นความจริงแห่งชีวิตและสรรพสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน

๒. ยึดหลักความถูกต้องและเป็นธรรมในบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ให้บริการ รู้จักเคารพ และให้เกียรติแก่นักท่องเที่ยว ผู้เดินทางไม่หลอกลวงในทางเสียหาย และนักท่องเที่ยวก็ควรยกย่องชื่นชมความเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนหรือของสังคมนั้นๆ รวมถึงไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยวหรือขโมยความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นทรัพยากรของท้องถิ่นนั้นๆ

๓. ยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกัน มีการฝึกอบรม เรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ให้บริการและนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางการปฏิบัติ คือ

๓.๑. มัคคุเทศก์ ควรเป็นผู้แสดงแนวทางเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความหมายแห่งการเดินทางอย่างแท้จริง คือ ให้ทั้งอามิสปฏิสันถารและธรรมปฏิสันถาร เพื่อให้การเดินทางครั้งนั้นๆ มีสุขอยู่เปล่า ปราศจากคุณค่าทางด้านจิตใจและการปฏิบัติที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

๓.๒. เจ้าของสถานที่พัก โรงแรม ควรมีลักษณะของการให้ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ให้ความสะดวก ปลอดภัยแก่ผู้มาพักผ่อน ปิยวาจา เป็นผู้พูดจาไพเราะเสนาะหุต้อนรับด้วยอัธยาศัยอันดี สมานัตตา ประพฤติตนสม่ำเสมอไม่แยกความมั่งมีหรือยากจนหรือแบ่งแยกผิวพรรณวรรณะในการให้บริการ อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวก็ได้รับความพึงพอใจและประทับใจการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งผลที่ตามมาประเทศไทยจะได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ผู้คนในท้องถิ่นนั่นเอง

๓.๓. องค์กรที่รับผิดชอบของรัฐ ควรส่งเสริมการเรียนรู้ในหลักการที่กล่าวมาแล้วอย่างจริงจัง ด้วยความสำนึกในความสำคัญของคุณของแผ่นดินหรือทรัพยากรท่องเที่ยวที่ประเทศไทยมีอยู่ด้วยความพยายามรักษามิให้เสื่อมโทรมไปมากกว่านี้ เพราะว่าประเทศไทยคงจะหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่มาทดแทนไม่ได้ ด้วยการกำหนดมาตรการต่างๆ ให้ชัดเจน

๓.๔. สำหรับนักท่องเที่ยว ควรเป็นผู้แสวงหาความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาตนเองและจิตใจ คือ มองสรรพสิ่งจากรูปธรรมและนามธรรมให้เป็นองค์รวมและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพร้อมทั้งสามารถปฏิบัติให้ถูกต้องต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล

๔. ยึดหลักของ ศีล สมาธิ ปัญญา ในการแก้ไขปัญหาหรือเพื่อการพัฒนาในวงการท่องเที่ยว คือ ให้มีความสุจริต จริ่งใจ ในการให้บริการ แนะนำตักเตือนให้นักท่องเที่ยวในทางถูกต้อง และเสนอปรัชญาของการท่องเที่ยวในแต่ละด้าน เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวแนวพุทธ เป็นต้น^{๕๕}

กล่าวโดยสรุป ความหมายของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ ยึดแนวทางปฏิบัติตามหลักของ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาเป็นการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดปัญญานั่นเอง

๒.๓.๒. ลักษณะการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถานและครูบาอาจารย์ การทำกิจกรรมด้านศาสนา เช่น การปฏิบัติกรรมฐาน รวมถึงการศึกษาประวัติความเป็นมาของศาสนสถานต่างๆ และสามารถประยุกต์หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^{๕๖}

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ได้จำแนกลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาหรือการท่องเที่ยวทางธรรม ๖ ประการ คือ

๑) เป็นการท่องเที่ยวแบบจาริกในทางที่ดั่งามหรือบุญจาริก กล่าวคือ เป็นการจาริกไปพร้อมกับการบำเพ็ญบุญ เพื่อความเจริญทั้งในทาง ศีล สมาธิ ปัญญา ศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้ยิ่งๆ ขึ้น

๒) เป็นการเดินทางตามคุณลักษณะแห่งชาวพุทธผู้ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ เพื่อทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ของส่วนรวม ไม่เป็นการท่องเที่ยวไปเรื่อยๆ แบบคนไม่รู้แจ้งแทงตลอด แต่เป็นการท่องเที่ยวที่มากกว่าการได้ไปเยือนไปพบเห็น แต่เป็นการเดินทางทั้งภายนอกและภายใน ทั้งกายภาพและนามธรรมจากใจ จากการได้พบ ได้เห็น ได้เรียนรู้ ได้ลองปฏิบัติ ได้สัมผัส ได้ชิมลองใน

^{๕๕} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ (อบอูน), ดร. และคณะ, “การพัฒนาารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๕๖), หน้า ๒๔-๒๖.

^{๕๖} แม่ชีกฤษณา รักษานิคม, ดร. และคณะ, “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง“เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔.

คุณค่าความหมายที่แท้จริงของสิ่งที่ได้พบเห็นเรียนรู้ เกิดกระบวนการภายในที่นำสู่การตื่นตระหนก และเปลี่ยนแปลงจากภายในเป็นแรงบันดาลใจในการยกระดับพัฒนาชีวิต จิต ปัญญาสู่ความรอบคอบทุกซ์ เพื่อบรรลุซึ่งอิสรภาพของชีวิตอย่างแท้จริง

๓) สิ่งที่ควรแก่การรู้เห็นในการท่องเที่ยวทางธรรมคือสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้า ประวัติศาสตร์และเรื่องราวในพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอน ตลอดจนครูบาอาจารย์อย่างผสมผสานกลมกลืนเพื่อการน้อมนำมาสู่การปฏิบัติในชีวิต

๔) ควรมีการนำประเพณี จารีต วิถีวัฒนธรรม ระบบคุณค่าของสถานที่ที่ทำการท่องเที่ยว มาประกอบอย่างให้คุณค่าความหมายและจริงจัง เฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีอย่าง หลากหลายและมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ฮีต คอง คะลำ คำผญา ตลอดจนหลักฐานรอยธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรอยธรรมทั้งหลายที่เก่าแก่ตั้งแต่แรกเริ่มพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเมื่อกว่า ๑,๐๐๐ ปีก่อน รอยธรรมของพ่อแม่ครูบาอาจารย์ ตลอดจนกิจกรรมการปฏิบัติและบูชาในรูปแบบต่างๆ

๕) ควรให้ความสำคัญตั้งแต่การเตรียมตัวแบบตั้งใจให้คุณค่าและความหมายในการ เดินทาง ความใส่ใจในรายละเอียดรอบด้านตลอดการจาริก กิจกรรมการเรียนรู้และบูชา ณ สถานที่ จาริกและการจดจำรำลึกเพื่อน้อมนำกลับมาเป็นเครื่องใช้หรือเตือนใจในภายหลังแบบ “พิเศษไม่ ธรรมดาและทั่วไป”

๖) พึงระมัดระวังและป้องกันผลกระทบข้างเคียงต่างๆ ที่อาจเกิดตามมา โดยเฉพาะจาก การท่องเที่ยวในแนวอื่นๆ ที่มักเน้นความสนุกสนานบันเทิงรื่นเริงใจ มุ่งปริมาณผลประโยชน์เชิงมูลค่า และพาณิชย์กรรมมากกว่าคุณค่าและสารประโยชน์ทางธรรม^{๕๗}

กล่าวโดยสรุป ลักษณะการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมเป็น การจาริกบำเพ็ญบุญ เพื่อยกระดับของการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา

๒.๓.๓. ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ ได้กล่าวถึง ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ไว้ ดังนี้

๑. แหล่งท่องเที่ยวด้านเกจิอาจารย์ หมายถึง วัดที่เป็นที่พำนักของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบจนเป็นที่เคารพและเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน

๒. แหล่งท่องเที่ยวด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล หมายถึง วัดซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง รูปหล่อ หุ่นขี้ผึ้งของพระ เกจิอาจารย์ที่มีรณภาพ ไปแล้ว

^{๕๗} มุลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) โดยภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, บทคัดย่อ.

๓. แหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม หมายถึง วัดซึ่งมีที่ตั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างที่สร้างสรรค์ขึ้นจากฝีมือที่เชี่ยวชาญมีความเจนจัดทางศิลปะและประสบการณ์ มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์ตามยุคสมัย เช่น โบสถ์ วิหาร กุฏิ หอไตร หอระฆัง เป็นต้น นอกจากนี้ยัง รวมไปถึงปราสาทขอมและพระธาตุ

๔. แหล่งท่องเที่ยวด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม หมายถึง วัดที่จัดบริบทของวัดให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและมีหลักการเผยแผ่หลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ดี ได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชนหลังไหลเข้าไปศึกษาและปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก^{๕๘}

๒.๓.๔. คติการจาริกบุญ

คติการจาริกบุญหรือการจาริกแสวงบุญนั้นมีปฐมบทเริ่มจาก “สังเวชนียสถาน” ซึ่งแปลว่าสถานที่ควรสังเวช ในทางกระตุ้นเตือนให้เร่งกระทำความดี เช่น เกิดสังเวชในอนิจจัง แม้พระพุทธเจ้ามหาบุรุษของโลกยังเสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งเป็นสังขารที่ทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันและไม่ประมาทในชีวิตได้ อีกทั้งได้กล่าวถึงความสำคัญและอานิสงส์ของการจาริกสู่สังเวชนียสถานในมหาปรินิพพานสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “หากผู้ใดจาริกแสวงบุญมายังสถานที่ทั้ง ๔ แห่ง ด้วยใจเลื่อมใสศรัทธาแล้วเมื่อกายแตกดับ จะเข้าสู่สุคติสวรรค์”^{๕๙} จึงทำให้สังเวชนียสถานเป็นสถานที่เป้าหมายในการแสวงบุญของชาวพุทธตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

หลักฐานความสำคัญที่ปรากฏ เช่น คติที่มาของการจาริกบุญ ความสำคัญของพุทธสถาน คติการบูชา แนวคิดและวิธีการที่สืบสานการจาริกบุญ รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นที่นิยมโดยชาวไทยพุทธหรือชาวพุทธในประเทศที่มีพุทธสถานสำคัญได้กระทำปรากฏเป็นกิจกรรมในการจาริกบุญ พอเป็นแนวทาง ดังต่อไปนี้

๑) คติการสร้างพระเจดีย์มีปรากฏในพระวัตรศาสตร์พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนิมิตโอภาสนั้น ปรากฏชื่อเจดีย์ถึง ๔ แห่ง คือ โคตมกเจดีย์ อุเทนเจดีย์ สัตตัมพเจดีย์ สารันทเจดีย์เขตเมืองเวสาลี^{๖๐} นี้เอง ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมาบอกว่า ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลีน่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์ น่ารื่นรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ประรณาดีแล้ว^{๖๑}

^{๕๘} อธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ, “สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล: ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้”, รายงานการวิจัย (สกว), (สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน, ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

^{๕๙} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐.

^{๖๐} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖๖-๑๖๗/๑๑๒.

^{๖๑} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖๗/๑๑๒.

๒) คติการบูชาพระบรมสารีริกธาตุโดยพญานาค พระพุทธเจ้าผู้เป็นมหาบุรุษที่ประเสริฐอันสูงสุด พวกนาคราชบูชากันอยู่ในรามคาม พระเชี้ยวองค์หนึ่งเทวดาชาวไตรทิพย์บูชาแล้ว ส่วนอีกองค์หนึ่งบูชากันอยู่คันธารบุรีอีกองค์หนึ่ง บูชากันอยู่ในแคว้นพระเจ้ากาลิงคะอีกองค์หนึ่ง พญานาคบูชากันอยู่ๆ ด้วยเดชแห่งพระสรีระพระพุทธเจ้า นั้นแหละแผ่นดินนี้ชื่อว่า ทรงไว้ซึ่งแก้วประดับแล้วด้วยนักพรตผู้ประเสริฐที่สุด พระสรีระเจ้าของพระพุทธเจ้าผู้มีจักขุนี้ ชื่อว่าอันเขาผู้สักการะดีแล้ว พระพุทธเจ้าพระองค์ใดอันจอมเทพจอมนาคร และจอมนระบูชาแล้ว อันจอมมนุษย์ผู้ประเสริฐสุดบูชาแล้วเหมือนกัน ขอท่านทั้งหลายจงประนมมือถวายบังคมพระสรีระนั้นๆ ของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายหาได้ยากโดยร้อยแห่งกัปฯ

๓) คติการบูชาพระเกศาธาตุของเทวดา ความว่า ครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกมหาภิราชมรรค ตัดพระเมาลีด้วยพระขรรค์ พระอินทร์หรือท้าวสักกะเทวราช ได้สร้างนำพระธาตุประดิษฐานไว้ในสถูป ที่ชื่อว่า พระเกศแก้วจุฬามณี ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหตุการณ์ในพุทธประวัติมหาปริพาสนสูตรได้ปรากฏการสักการบูชาต่อพระบรมสารีริกธาตุโดยหมู่มนุษย์และเทวดา

๔) คติการเสด็จธรรมยาตรา พระราชาธิบดียถาภิการที่สำคัญของพระเจ้าอโศกมหาราชในการเผยแผ่พระศาสนา^{๒๒} อาจกล่าวได้ว่าทรงเป็นแบบอย่างแก่เหล่าบรรดากษัตริย์หรือผู้นำชาวพุทธเสด็จธรรมยาตราจาริกไปยังพุทธสถานและสร้างพระสถูปเจดีย์ เช่น สถูปสาญจี การสร้างวัด วิหารหรือสร้างเสนาสนเป็นหลักฐานของพุทธสถานที่สำคัญ การเสด็จธรรมยัตรา นั้นเป็นต้นแบบให้พระมหากษัตริย์ชาวพุทธในยุคสมัยต่อมาได้ทรงปฏิบัติตาม เช่น พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย อยุธยาจนถึงปัจจุบัน

๕) คติการบูชาพระธาตุ “บั้งไฟพญานาค” ความเชื่อเรื่องบั้งไฟพญานาคที่ชาวไทยและชาวลาวบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อว่าเมื่อก่อนมีเจดีย์บนเกาะกลางน้ำ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ต่อมากระแสน้ำเซาะเกาะกลางน้ำพังทลาย พื้นดินทรุดลง น้ำท่วมองค์เจดีย์ แต่สภาพของเจดีย์ยังดีอยู่ โดยพญานาคทำหน้าที่คุ้มครององค์เจดีย์และพระบรมสารีริกธาตุ พอถึงวันออกพรรษาทุกปี พญานาคก็จะพ่นไฟ (ลูกไฟ) เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ตำนานที่ทำให้เกิดการสืบทอดคติการบูชาด้วยปรากฏการณ์ “บั้งไฟพญานาค” นั้นได้สืบสานคติการจาริกบูชาพระธาตุของชาวพุทธบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่เหนือถึงใต้ด้วยความศรัทธาที่มั่นคงต่อการบูชาพระธาตุอย่างยิ่ง

๖) คติความเชื่อที่สร้างพระธาตุเจดีย์ไว้เป็นศูนย์กลางของเมือง การสร้างพระธาตุเจดีย์แต่ละแห่งจะมีตำนานเล่าขานถึงมูลเหตุของการสร้าง ซึ่งสัมพันธ์กับตำนานการเสด็จโปรดสัตว์ของพระพุทธเจ้าในดินแดนต่างๆ และมีข้อสังเกตว่าสถานที่ใดที่มีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ก็มักจะกลายเป็นเมืองสำคัญในเวลาต่อมา

^{๒๒} กรุณา เรื่องอุไร กุศลาลัย, อโศกมหาราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๒๖), หน้า ๓๐.

๗) คติปาฏิหาริย์ของพระธาตุ^{๖๓} เหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ใจและสร้างความศรัทธาอย่างยิ่งคือ “ปาฏิหาริย์” ของพระธาตุ/พระบรมสารีริกธาตุที่ได้จารึกไว้ในประวัติศาสตร์ไทย เช่น ตำนานพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน บันทึกว่าประมาณ พ.ศ. ๑๕๙๐ พระเจ้าอาทิตย์ทรงเห็นปาฏิหาริย์พระธาตุเปล่งรัศมี ๖ ฉัพพรรณรังสี จึงทรงให้สร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุ จารึกวัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย ประมาณ ๖ พ.ศ. ๑๙๒๗ บันทึกว่า “สมเด็จพระมหาธรรมราชา เมื่อทรงสร้างพระพุทธรูปศิลา ได้ทอดพระเนตรเห็นพระศรีรัตนธาตุ กระทำปาฏิหาริย์ สว่างดังลวดเงิน เห็นเป็นขนาดใหญ่เท่าเสื่อสาต”

๘) คติการสืบทอดพระธาตุ/พระบรมสารีริกธาตุจากอินเดียสู่ประเทศไทย^{๖๔} พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุได้รับอัญเชิญมาประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระโสมพะดินและพระอู่ดตระ (อนุমানหรือคาคการณตามหลักฐานในคัมภีร์)

๙) คติน้อมศรัทธาสู่การจาริกบุญได้สืบสานถ่ายทอดทางวรรณกรรมศาสนา จากการเผยแพร่คำสอนในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช รวมถึงคติการสร้างพระธาตุเจดีย์หรือพุทธเจดีย์นั้น ก็ได้ถ่ายทอดมาจากวรรณกรรมศาสนา เป็นต้น ตำนานโบราณต่างๆ โดยในแต่ละท้องถิ่นจะมีการเขียนขึ้นภายใต้สังคัมภีร์วรรณกรรมพุทธศาสนา นับตั้งแต่ลำดับเหตุการณ์ครั้งพุทธกาล เป็นต้น

๑๐) คติที่สืบทอดจากพระราชประเพณีเสด็จธรรมยาตรา พระราชประเพณีการเสด็จธรรมยาตราจาริกบุญของพระเจ้าอโศกมหาราช และกษัตริย์ชาวพุทธที่สืบทอดกันมา พร้อมการบูชาสักการะการบำเพ็ญอย่างสำคัญยิ่ง สืบต่อพระราชประเพณีต่อเนื่องมายังกษัตริย์ในแคว้นอื่นๆ เช่น กษัตริย์ชาวพุทธศรีลังกาจะต้องเป็นผู้ดูแลพระทันธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) เป็นต้น^{๖๕}

๑๑) คติการบูชาพระธาตุเจดีย์ที่อิงกับความเชื่อดั้งเดิม ส่วนคติความเชื่อดั้งเดิมที่อิงธรรมชาติอำนาจลี้ลับ การนับถือการบูชาผี อำนาจแห่งเทวานุภาพก็เป็นคติที่สืบทอดกันมาการกราบไหว้สักการะพุทธสถานก็มีการอ้อนวอน บอนบาน ขอให้อำนาจที่เป็นพุทธานุภาพเทวานุภาพได้คุ้มครองปกป้องรักษา เป็นการยึดถือไว้เป็นที่พึ่งพาแก่จิตใจ

๑๒) คติความเชื่อเชื่อมโยงโดยตำนานในคัมภีร์พุทธศาสนาอดีตสู่ปัจจุบัน

๑๓) คติบูชาพระบรมธาตุ พระเจดีย์สัมพันธ์กับความเชื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ การสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น ไม่เพียงเป็นปูชนียสถานสำหรับพุทธศาสนิกชน เพื่อการสักการะ

^{๖๓} พ.ต.อ.อนุ เนินหาด, **ดวงไฟพระธาตุ**, (เชียงใหม่: บริษัทนพบุรีการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๘๒.

^{๖๔} พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ, **“พระธาตุพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย”**, อ้างใน: ชญานันท์ อิศวรรธมานนท์, การสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๘๕.

^{๖๕} ปิยนาด (นิโครธา) บุณนาค, **พระบาทธาตุ, (รอยพระบาทของพระพุทธเจ้า) และพระเกศาธาตุ**, (ม.ป.ท., ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๓.

หวังในบุญกุศลอย่างเดียว แต่ความสำคัญของพระธาตุเจดีย์นั้นครอบคลุมไปถึงพลังอำนาจที่ปกป้องผู้
สักการบูชา ตลอดจนภูมิประเทศที่พระเจดีย์นั้นประดิษฐานอยู่ด้วย

นอกจากนั้น ยังมีการจาริกบุญเพื่อสักการะรอยพระพุทธรูปที่ปรากฏใน ๓ เหตุการณ์ ดังนี้

๑) ครั้งเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเขาสัจจพันธ์ ทรงหยุดบุษบกอยู่บนอากาศ เพื่อ
ทรมานสังพันธ์ฤๅษีให้ละมิจฉาทิฏฐิ จนได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ แล้วขึ้นบุษบกตามเสด็จไปยังสถานที่
ที่ทรงรับนิมนต์ไว้ เมื่อพระพุทธรองค์ทรงทำกัตถกิจเสร็จ พญานาคราชทูลขอให้ประดิษฐานรอยพระพุท
ธูปาทไวยัรมผิงนมมทานหานที

๒) เมื่อเสด็จกลับถึงเขาสัจจพันธ์ ได้ตรัสสั่งพระสัจพันธ์ให้พักอยู่เขาแห่งนี้ เพื่อปลดปล่อยผู้
ที่พระสัจพันธ์เคยสอนลัทธิผิดๆ ไว้ให้พ้นจากมิจฉาทิฏฐิ พระพุทธรองค์ได้ประดิษฐานรอยพระพุทธรูป
ไวยัที่หลังหิน ตามที่พระสัจพันธ์ทูลขอไว้

๓) ครั้งทรงโปรดพราหมณ์ชื่อ มาคันทียะ มีธิดาสาวสวยชื่อ มันทียา มาคันทียะได้เห็นพระ
พุทธรูป ซึ่งงามพร้อมด้วยมหาบุรุษลักษณะทุกประการ จึงนำลูกสาวมาถวาย พระพุทธรองค์ได้ทรง
ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปเบื้องขวาให้ปรากฏยังพื้นดินแล้วเสด็จจากไป ต่อมานางพราหมณ์ภรรยา
มาคันทียพราหมณ์เห็นรอยพระพุทธรูปแล้วทราบบันทันทิว่า รอยเท้าเช่นนี้ เป็นรอยเท้าของคนสะละกาม
ได้แล้ว ต่อมาทรงแสดงธรรมโปรดพราหมณ์ทั้งสองจนได้บรรลุธรรมเป็นพระอนาคามี^{๖๖} ปัจจุบันที่ชาว
พุทธไทยได้สืบทอดคติการบูชารอยพระพุทธรูป ณ ริมผิงนมมทานที่มาสู่ประเพณีลอยกระทง

๒.๓.๕. การจาริกแสวงบุญ

ปัจจุบันอาจแปลความหมายการจาริกไปในทางพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อจุดประสงค์
เพื่อเดินทางไปทำบุญหรือแสวงบุญ และการไปบูชาสิ่งศักดิ์ตามคติความเชื่อที่ตนเองนับถือ ซึ่งหลัก
ใหญ่ของการจาริกไปของ อุบาสก อุบาสิกา พุทธศาสนิกชน คือเพื่อไปทำบุญนั่นเอง

คำว่า “บุญ” (บุญ) มีความหมายปรากฏในพระสูตรต่างๆ ดังนี้

บุญ คือ เรื่องชำระสันดาน หมายถึง เครื่องชำระล้างจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ด้วยการชำระ
ล้างที่ต้นเหตุของความชั่ว (อกุศลกรรม) จึงจะส่งผลให้เกิดบุญ^{๖๗} ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “อริยมรรคมี
องค์ ๘ เป็นเครื่องกำจัด ชำระ ล้าง และซักฟอกกิเลสทุกชนิด...ทุจริตทุกทาง... ความกระวนกระวาย
ทุกอย่าง... ความเร่าร้อนทุกสถาน... ความเดือดร้อนทุกประการและซักฟอก อกุศลลาภีสังขารทุก
ประเภท”^{๖๘}

^{๖๖} พิชิต อคินิจ, *วรรณกรรมไทยสมัยสุโขทัย-กรุงศรีอยุธยา*, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖),
หน้า ๓๐๖-๓๒๕.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๘๒.

^{๖๘} *ข.ม.(ไทย)* ๒๙/๒๑/๙๒-๙๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายความหมายของบุญว่า เป็นเครื่องชำระ สันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ กุศลธรรม บุญกิริยาวัตถุ^{๖๙} สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ แปรตามศัพท์หรือพยัญชนะว่า ชำระ ฟอก ล้าง โดยแบ่งเป็น

๑. บุญส่วนเหตุ นั้น หมายถึง ศีล คือ ฟัง เรียน ให้รู้ และ ต ร าม ัน เสพปฏิบัติเจริญกุศล ธรรมทั้งหลาย

๒. บุญส่วนผล นั้น หมายถึง ผลวิบากของบุญส่วนเหตุ นั้นเอง ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุทั้งปวง ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๗๐} บุญ คือ กรรมดี (กุศลกรรม) หมายถึง การกระทำที่ดี^{๗๑} หรือกระทำ ที่ประกอบด้วยเจตนาทางกาย วาจา ใจที่ดี จึงเป็นเหตุให้เกิดกรรมดี ดังมีพระพุทธพจน์ว่าบุคคลทำ กรรมใดทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ กรรมนั้นแลเป็นสมบัติของเขาทั้งเขาจะนำกรรมนั้นไปได้อัน กรรมนั้นย่อมติดตามเขาไป ดุจเงาติดตามตัวไป ฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดี สะสมไว้เป็นสมบัติในโลก หนา เพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า^{๗๒} ดังนั้นบุญ ตามความหมายดังกล่าวมาจึงมุ่งเอา ผล คือ ความสุข ความเจริญทั้งร่างกายและจิตใจอันก่อให้เกิดความผ่องใส สงบและเกิดความพอใจที่ กระทำความดีให้สูงขึ้น

การทำบุญในพระพุทธศาสนา ถือว่ามีส่วนต่อการทำประโยชน์ให้แก่บุคคลทั้งหลาย เช่น สงเคราะห์เกื้อกูล เสียสละแบ่งปัน ลดความเห็นแก่ตัว เสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วน ร่วม ซึ่งบุญสามารถขยายเนื้อและแบ่งออกได้ ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันทรัพย์สิ่งของ
๒. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดีปฏิบัติชอบ
๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนาหรือฝึกอบรมจิตใจให้เจริญด้วยสมาธิ
๔. อปายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤติดีสุภาพอ่อนน้อม
๕. ไวยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยขนขวายรับใช้ ให้บริการ บำเพ็ญประโยชน์
๖. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำความดี
๗. ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการพลอยยินดีในการทำความดีของผู้อื่น
๘. ฌัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรม ศึกษาหาความรู้ที่ปราศจากโทษ
๙. ฌัมมัสเทศนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์

^{๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๘๒.

^{๗๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *วิธีสร้างบุญบารมี*, (กรุงเทพฯ: รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระศพ สมเด็จพระ ญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒-๑๔.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๕.

^{๗๒} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๓๑/๑๕๙-๑๖๐.

๑๐. ทิฏฐุชุกัมม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ถูกต้อง รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ให้เป็นสัมมาทิฏฐิ^{๗๓}

การจาริกจึงเป็นการแสวงหาบุญเพื่อเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นกรรมดี (กุศลกรรม) เป็นเครื่องกำจัดสิ่งเศร้าหมองที่เรียกว่ากิเลส การหมั่นบำเพ็ญบุญเป็นการช่วยลดละความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความใจคับแคบ ตระหนี่ถี่เหนียว หวงแหน บุคคลที่หมั่นบำเพ็ญบุญมักเป็นคนน่าบูชา เพราะเป็นบุคคลผู้มีคุณธรรม มีความดี บุญจึงทำให้เกิดภาวะที่น่าบูชาแก่บำเพ็ญบุญ และเมื่อได้ทำบุญแล้ว จิตใจก็อัมเอบเป็นสุขที่ประณีตลึกซึ้งขึ้นไป เป็นความสุขที่ยั่งยืนยาวนาน และเป็นความสุขที่สงบ เพราะการบำเพ็ญบุญมาดีแล้วจึงส่งผลให้มีความสุขตลอดส่งผลให้ไปสู่พระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้

๒.๓.๖. การจาริกเพื่อการบูชา

การที่มนุษย์นั้นอ่อนน้อมบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา โดยเชื่อกันว่ามีที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตน ให้ดลบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนาบ้าง การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์จนก่อให้เกิดความเชื่อและศาสนาขึ้นที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่นจึงบังเกิดมีในสังคม และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญด้วย นอกจากเหตุผลดังกล่าวนี้ การบูชากราบไหว้นั้นก็เป็นมงคลอย่างหนึ่งตามคตินิยมในทางพระพุทธศาสนา โดยมีพระพุทธพจน์ทรงตรัสยืนยันถึงเรื่องของการบูชาไว้ว่า “บูชา จ ปุชนิยานันเตตมมมงคลมุตตม” คือ การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคลอย่างสูงสุด”^{๗๔}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า การบูชาเป็นการแสดงความเคารพต่อบุคคล ด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น เช่น บูชาพระ บูชาเทวดา บูชาไฟการยกย่องเทิดทูลด้วยความนับถือหรือเลื่อมใสในความรู้ความสามารถ เช่น บูชาวีรบุรุษ บูชาความรู้บูชาฝีมือ^{๗๕}

พระอริยานุวัตรเขมจารีเถระ ได้ให้ความหมายว่า การบูชา คือ ให้เกิดความปลอดภัยในชีวิต เมื่อมีอันตรายน่าสะพึงกลัวเกิดขึ้น^{๗๖}

เสถียร โกเศศ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบูชา คือ การบูชาพระเจ้าผู้ซึ่งมีทิพย์อำนาจอยู่เหนือธรรมชาติด้วยความเคารพเกรงกลัว ซึ่งแสดงออกมาด้วยกิริยาอาการของผู้เลื่อมใสว่ามีความ

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๗๔} ข.ข.(ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๗๕} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒**, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๓๔.

^{๗๖} พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

เคารพเกรงกลัวต่อพระเจ้าหรือสิ่งที่มีอานุภาพเหนือโลก ซึ่งบอกให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญาความรู้สึกเกิดขึ้นเองด้วยสัญชาตญาณ (Intuition) ว่าต้องมีอยู่เป็นรูปร่างอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้สร้าง และเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ให้มีอยู่เป็นอยู่”^{๗๗}

ประเพณีวัฒนธรรมด้านต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยที่เชิดหน้าชูตาในนาอารยประเทศว่ามีอารยธรรมที่ทรงคุณค่ามากกว่า ๗๐๐ ปีแล้ว ยังแสดงถึงความรู้จักใช้ประเพณีวัฒนธรรมสื่อถึงกันด้วยความซาบซึ้งของบรรพชน เพื่อสื่อให้กับบุตรหลานได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาใช้ในวิถีชีวิต โดยคุณค่าที่สำคัญที่มองเห็นในประเพณีลอยกระทงคือด้านความเคารพบูชาโดยการบูชาในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องบุพการีไว้ในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดและได้เลี้ยงดู แต่ชาวพุทธยกย่องพระพุทธองค์ไว้สูงส่งเช่นกันในฐานะที่ทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาและทรงสอนทางพันทุกขให้แก่มนุษย์ พุทธศาสนิกชนจึงรู้พระคุณอันนี้แล้วจึงได้ปฏิบัติตอบแทนด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา กล่าวคือ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันออกพรรษา เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ชาวพุทธแสดงออก ซึ่งความกตัญญูต่อบุพการี ด้วยการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้นสามารถจำแนกได้ ๒ อย่าง คือ

๑. อามิสบูชา หมายถึง การบูชาบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชาด้วยเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน และปัจจัยสี่หรือวัตถุอื่นๆ โดยบุคคลที่ควรบูชา เรียกว่า บุพนิยบุคคลหรือบุคคลที่ควรบูชาด้วยสิ่งของ

๒. ปฏิบัติบูชา หมายถึง การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมตามกำลังศรัทธา ตามเพศภูมิของตน เช่น การรักษาศีล การปฏิบัติเบญจธรรม และการบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติ^{๗๘}

โดยการบูชาทั้งสองอย่างข้างต้น ตามหลักทางพระพุทธศาสนาได้แสดงความสูงส่งของบุคคลที่บุตรหลานจะต้องเคารพบูชาว่า เป็นบุพการีชนที่หาได้ยาก ๒ อย่าง ได้แก่

๑. บุพการี หมายถึง ผู้ทำความดีหรือทำประโยชน์ โดยไม่ต้องคอยคิดถึงผลตอบแทน

๒. กตัญญูทเวที หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่นและแสดงออกเพื่อความดีนั้น^{๗๙}

จากลักษณะพฤติกรรมของการบูชาทั้ง ๒ ประการนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำให้พุทธบริษัทให้ความสำคัญกับปฏิบัติบูชามากกว่าอามิสบูชา เพราะการปฏิบัติบูชาสามารถนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ สำหรับพระภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้ามีทรงสนับสนุนให้บูชาพระองค์ด้วยอามิสบูชา แต่

^{๗๗} เสถียร โกเศศ, ลัทธิศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖), หน้า ๕.

^{๗๘} อัง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๔๐๑/๑๑๗.

^{๗๙} อัง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๒๖๔/๑๐๘.

สำหรับฆราวาสเมื่อถือปฏิบัติตามแบบอย่างอุบาสกอุบาสิกา โดยเฉพาะสมัยพุทธกาลมีอนาถปิณฑิก เศรษฐี และนางวิสาขา เป็นต้น ได้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติอามิสบูชา และก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้า ทรงมิได้ห้ามพร้อมทั้งยังสามารถกระทำควบคู่กับการบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมได้

ดังนั้น ลักษณะของการบูชาข้างต้น มีความสอดคล้องกับหลักการบูชาที่ปรากฏในมงคลสูตร ซึ่งได้แสดงลักษณะการบูชาไว้ ๔ ประการ และมีใจความพอสรุปได้ ดังนี้

๑. สักการะ หมายถึง กิริยาและวัตถุ ถ้าแปลสักการะว่า “การทำดี” ก็หมายเอาเพื่อบูชาบุคคล และวัตถุควรบูชา ถ้าแปลสักการะว่า “วัตถุที่ดี” ก็หมายเอาเครื่องสักการะที่ดีเป็นระเบียบ มีดอกไม้ธูป เทียนและเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญเพื่อบูชาบุคคลและวัตถุควรบูชา

๒. ครุการะ หมายถึง “ทำความรัก ความห่วงใย” บุตรธิดาชายหญิงมีความรักความห่วงใยในบิดามารดา พยายามรักษาน้ำใจท่าน ทำตนให้เป็นที่เบาใจแก่ท่าน ศาสนิกชนมีความเคารพรักในครูอาจารย์ ประพฤติตนให้เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย จึงได้ชื่อว่า บุคคลที่ควรบูชาแบบครุการะ

๓. มานนา หมายถึง “ความนับถือ” การกำหนดความดีของบุคคลว่า เขามีดีอย่างนั้นมีดีอย่างนี้ และถือว่าผู้มีดีนั้นเป็นคนควรเชื่อถือยึดมั่น ยกย่องเชิดชูให้เป็นที่นับหน้าถือหน้านี้อธิบายลักษณะของการนับถือนั้นอยู่ที่การมีกิริยาวาจาดีงามต่อกัน ประพฤติตนสม่ำเสมอต่อกันยกย่องเชิดชูกันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเป็นสำคัญ

๔. วันทนา หมายถึง การกราบไหว้และชมเชย ส่วนอภิวาทนะเป็นลักษณะของความเคารพ การชมเชยนี้คือการยกย่องสรรเสริญจัดเป็นมงคล^{๘๐}

๒.๓.๗. บทบาทของอุบาสก อุบาสิกาในการจาริกบุญ

การจาริกไปเพื่อแสวงบุญหรือการจาริกไปเพื่อการไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือตัวผู้ที่เดินทางไป หมายถึง อุบาสก อุบาสิกา พุทธศาสนิกชน เพราะถ้าขาดอุบาสก อุบาสิกาและพุทธศาสนิกชนที่มีจิตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ศาสนาพุทธคงไม่สามารถอยู่ถึงกาลปัจจุบัน ดังนั้น อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชนจึงมีบทบาทสำคัญมากในการเผยแผ่และรักษาพระพุทธศาสนาให้สืบไป

ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาบุคคลที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนามี ๔ พวก เรียกว่า พุทธบริษัท แยกเป็นนักบวช คือ ภิกษุ ภิกษุณี และผู้ครองเรือน คือ อุบาสก และอุบาสิกา ในแง่ความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรม ทั้งสองฝ่ายมีฐานะเท่าเทียมกัน ดังที่วัจจโคตรปริพาชกกล่าวว่า บริษัทของพระโคตมทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต มีแต่มุ่งปฏิบัติเพื่อก้าวไปสู่นิพพาน^{๘๑} นักบวชใน

^{๘๐} ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ: บริษัทวัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖๙-

๑๗๐.

^{๘๑} **ม.ม.(ไทย)** ๑๗/๑๙๗/๒๓๔.

พระพุทธศาสนามีหน้าที่ต้องศึกษาปฏิบัติเพื่อให้ถึงจุดหมายสุดท้ายแห่งคำสอน มีระเบียบวินัยเป็นกรอบ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและต้องปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดไม่ล่วงละเมิดบทบัญญัติหรือสิกขา เพราะเหตุแห่งการครองชีพ^{๘๒} ผู้ครองเรือน คือ ขรवासหรือคฤหสฺถ์ เรียกว่า อุบาสกและอุบาสิกา เป็นผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัยหรือคนใกล้ชิดพระศาสดา^{๘๓} แม้ตนจะไม่ได้เข้ามาบวชโดยตรงก็ยังคงใกล้ชิดพระพุทธศาสนาให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในอดีตที่ผ่านมาคฤหสฺถ์จำนวนมากที่มีความเลื่อมใสศรัทธาประกาศตนเป็นผู้นับถือพระรัตนตรัยรับคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเป็นแนวปฏิบัติ พระนาคเสนทูลพระเจ้ามิลินท์ว่า คฤหสฺถ์ที่ประพฤติปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติแล้วได้บรรลุผลจนถึงพระนิพพานมีจำนวนมากมายเหลือที่จะนับ^{๘๔} แต่คฤหสฺถ์ที่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วจะต้องบวชในวันนั้นหรือต้องนิพพานในวันนั้น เพศคฤหสฺถ์ไม่อาจต้านทานความเป็นพระอรหันต์ได้^{๘๕}

พระเจ้านามสากยะได้กราบทูลถามถึงคุณสมบัติของอุบาสกว่า “ด้วยเหตุเพียงใดชื่อว่า เป็นอุบาสก เพียงใดชื่อว่า มีศีล เพียงใดชื่อว่า ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เพียงใดชื่อว่า ถึงพร้อมด้วยจาคะ และเพียงใดชื่อว่า เป็นผู้มียปัญญา” พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบคำถามเหล่านี้ ซึ่งสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑) เมื่อใดบุคคลผู้มีศรัทธาแล้วถึงพระพุทธเจ้า ถึงพระธรรม ถึงพระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง เมื่อนั้นก็ชื่อว่า เป็นอุบาสก

๒) อุบาสกผู้มีศีล ดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร งดเว้นจากมุสาวาท งดเว้นจากสุราเมรัย เมื่อนั้นก็ ชื่อว่า เป็นผู้มียศีล

๓) อุบาสกผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา มีความเชื่อในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา)

๔) อุบาสกผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ มีใจปราศจากความตระหนี่บริจาคนิได้ไม่ติดขัดยินดีเสียสละควรแก่การขอ และยินดี ในการแจกจ่าย

๕) อุบาสกผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ผู้มียปัญญาเห็นความเกิดความดับ เป็นอริยะเป็นไปเพื่อออกจากกิเลสให้ถึงพร้อมสิ้นทุกขโดยชอบ^{๘๖}

อุบาสกและอุบาสิกาในพระพุทธศาสนานั้น นอกจากจะประพฤติปฏิบัติให้มีคุณธรรมประจำจิตใจเพื่อมรรคผลนิพพานเหมือนกับพระภิกษุสงฆ์แล้ว อุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนายังมีบทบาทในด้านการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เช่น การอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ อัน ควรแก่

^{๘๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๔๕/๒๘๒๒.

^{๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๑.

^{๘๔} กรมศิลปากร, มิลินทปัญหา ฉบับพิสดาร, (กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๑), หน้า ๑๐๓๓.

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒๒.

^{๘๖} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๗๑ - ๑๗๘.

สมณบริโศก บทบาทในด้านการช่วยเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า บทบาทในด้านการปกปักรักษาพระพุทธรูปศาสนา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นบทบาทหน้าที่ เป็นความดีเด่นของอุบาสกอุบาสิกา ความดีเด่นของอุบาสกและอุบาสิกา^{๘๗} เหล่านี้ที่ท่านได้ทำนุบำรุงพระศาสนา อารักขาไว้ให้คงมั่น ร่วมใจป้องกันอันตรายมุ่งหมายเผยแผ่ให้พระธรรมคาสอนขจรขยายออกไป จนช่วยให้พระพุทธรูปศาสนาเจริญก้าวหน้ามาถึงปัจจุบันนี้ ในฐานะอุบาสกและอุบาสิกา เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา รวมเป็นกองทัพธรรมในพระพุทธศาสนา โดยมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นจอมทัพ และอุบาสกบริษัทได้ร่วมอยู่ในกองทัพธรรมที่ช่วยหนุน “พระธรรมจักร” คือ “วงล้อธรรม” ให้หมุนเรื่อยต่อไปอยู่คู่กับโลก ถือว่าบทบาทของอุบาสกและอุบาสิกาเป็นเสมือนกองทัพหนุนหรือกองเสบียงในกองทัพธรรม

ดังนั้น การจาริกเพื่อการทำบุญหรือเป็นการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่เกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพุทธองค์นั้น อานิสงส์ของการทำบุญย่อมเกิดปิติสุขอิ่มเอมใจ บุคคลผู้ผู้หมั่นบำเพ็ญบุญอย่างสม่ำเสมอ ถือว่าได้สร้างความดีให้กับตนเองไว้อย่างมากมาย จึงสมควรที่จะได้รับอานิสงส์หรือผลประโยชน์อันดีงาม ผลประโยชน์อันดีงามที่จะพึงได้รับมีหลายประการ ประโยชน์ในปัจจุบันหรือเรียกว่า “ทิฐฐัมมิกัตถสังวัตตนิกรรม” หมายถึงประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันชัดๆ ประโยชน์ภายนอก” หรือเรียกว่า “สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกรรม” หมายถึงธรรมที่เป็นประโยชน์เบื้องหน้า ธรรมที่เป็นเหตุให้สมหมายหรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นสูงสุดขึ้นไปและประโยชน์อย่างยิ่ง” หรือเรียกว่า “ปรมาตมะ” คือ “พระนิพพานผู้ถวายทานเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ได้รับบุญคือเป็นผู้จัดกิเลส ความโลภ มีจิตใจผ่องใส เป็นผู้มั่งคั่งในทางทรัพย์สินมีโภคทรัพย์ มีความเจริญในหน้าที่การงาน เป็นผู้อันเป็นที่รักของเทวดา และมิตรเพื่อนบ้าน มีผิวพรรณงาม เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป เป็นผู้ส่งเสริมพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในคุณงามความดี มีจริยธรรม หากชาติใดพลั้งพลาดบาปกรรมส่งผลให้ไปเกิดเป็นสัตว์ก็จะเกิดเป็นสัตว์ที่มีขนงาม ได้แก่ นกยูง เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว ได้บังเกิดในสุคติโลกสวรรค์เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ตลอดกาล

๒.๔. แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

การท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือศาสนสถานเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งยังศึกษาความเชื่อถือ พิธีกรรมต่างๆ และมีความเข้าใจวัฒนธรรมใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงพุทธจึงสามารถแบ่งออกตามลักษณะเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

^{๘๗} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙๕- ๙๖.

๑. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์

๒. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ

๓. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism/Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น

๔. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันกีฬาโดยมีกิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

๕. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม^{๘๘}

กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้มุ่งเน้นวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

๑) เพื่อเป็นการนาร่องให้วัดทั่วประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในทุกภูมิภาค ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมบุญบนเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญในเทศกาลต่างๆ ซึ่งเป็น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาภายในวัดตลอดปี ให้พุทธศาสนิกชนที่มาท่องเที่ยวในวัดได้ รับความสุขทั้งทางกายและใจ

๒) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชีวิตมีศักยภาพในการ อารังรักษาความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย ตลอดจนมีความพร้อมในด้านพื้นที่ บุคคลและกิจกรรมทางศาสนา ที่จะสร้าง ความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว

๓) เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยในมิติศาสนา ให้เกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงธรรมะ โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นวิถีพุทธที่ตั้งอยู่บนความพอดี

๔) เพื่อวางระบบการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญต้นแบบให้กับชุมชน รองรับความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา สร้างความเชื่อมโยง และสร้างความเท่าเทียมในการแสวงหาโอกาสบนพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติ ทางศาสนา

๕) เพื่อบูรณาการความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการสืบสาน สร้างสรรค์ต่อยอดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา สร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง๖) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญ เป็นกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต

^{๘๘} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, “มารู้จักหนังสือท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันเถาะ”, จุลสารการท่องเที่ยว, (๒๕๔๘): ๑๕-๑๖.

เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทั้งเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรม การท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น สามารถเอื้ออำนวยการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๓) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้คนใน ชุมชนโดยเฉพาะ เด็กและเยาวชนได้เข้าใจ เห็นคุณค่าของศาสนา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และ นำคุณค่าของศาสนา วิธีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทยที่ดี อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี รักในศิลปวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคมของคนไทยกลับมาใช้บนเส้นทางบุญ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ถูกทิศทาง

๔) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้องของศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตในภูมิภาคกับสาธารณชน ภายนอกโดยทั้งหมดจะเป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งบูรณาการถึงการมีส่วนร่วม ของชุมชน การใช้ทุนทางสังคมการใช้พลังร่วม และการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนา ซึ่งจะเป็นแนวทางในการสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม และประเทศชาติด้วยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้สืบไป^{๘๙}

การดำเนินการด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวมีหลักการที่สำคัญอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

๑) เร่งพัฒนา บุคลากร ฟื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมืองเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจำหน่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

๒) เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

๓) เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัยและป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

๔) เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่นๆ โดยรอบ ทั้งทางด้านการตลาด การลงทุนและการจัดอุปสรรคในการท่องเที่ยว

๕) บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การส่งเสริมการท่องเที่ยวต้องเริ่มจากชุมชนเป็นหลัก ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ภาครัฐผู้ให้การสนับสนุนใน

^{๘๙} กรรณิกา คำดี, “วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว”, วารสารบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๕๕): ๑๗๘-๑๗๙.

การกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยว เพื่อให้ประชาชนอยู่ใกล้กับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่มุมมองของความงดงามทางกายภาพและความบริสุทธิ์ที่เกิดจากคุณธรรมและจริยธรรมที่พระพุทธศาสนาได้ขัดเกลาภายในใจ ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ชุมชนควรให้ความสนใจอย่างยิ่ง เพื่อเป็นการสืบสานคติ ความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนพึงกระทำเพื่อการจรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมต่อไป

๒.๕. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลี้มสุวรรณ ได้วิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรง ทำให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ต้องพัฒนาในประเทศไทย เพราะนอกจากการท่องเที่ยวจะเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สร้างรายได้และนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการสร้างอาชีพสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านหรือการให้บริการด้านต่างๆ นับได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างไรก็ดี เนื่องจากสถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการแข่งขันอย่างรุนแรง ประเทศไทยจึงควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการใช้วัฒนธรรมเป็นจุดขายในการแข่งกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดการโครงสร้างองค์กรและการจัดการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพร้อมกับการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรมให้ยั่งยืน^{๙๐}

รติกา อังกรและคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น” จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังได้รับความนิยมจากชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเฉพาะในกลุ่มที่ต้องการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ความงดงามในศิลปวัฒนธรรมไทย สำหรับรูปแบบที่เป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และการเที่ยวชมความงดงามของศิลปหัตถกรรม ไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น แต่การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมาแต่ละจังหวัด ได้แก่ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาความปลอดภัยของ

^{๙๐} กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลี้มสุวรรณ, “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”, วารสารนักบริหาร, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕): ๑๓๙-๑๔๖.

นักท่องเที่ยว ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงและการท่องเที่ยวของจังหวัด ปัญหาการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ปัญหาบุคลากรในอุตสาหกรรมบริการด้านการท่องเที่ยว ปัญหาการบริหารจัดการในชุมชน ปัญหาการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและการลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปะ วัฒนธรรม ส่วนการเสนอแนวทางการพัฒนา ได้แก่ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาเป็นแกนหลักในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว การกระจายอำนาจ การบริหารจัดการแก่ชุมชนและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของ วัฒนธรรม ตลอดจนทบทวนศักยภาพขีดความสามารถและข้อจำกัดของการท่องเที่ยวของสถานท่องเที่ยว^{๙๑}

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษา รูปแบบและ สภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย” พบว่า มีความสวยงามของสถาปัตยกรรมภายในวัดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ สถาปัตยกรรมของอุโบสถ หอมน้ำ หอสงฆา หอ บริเวณรอบอุโบสถ รองลงมาได้แก่ หอพระธาตุ หอพระ กุฏิสงฆ์ และประตูเข้าเขต พุทธาวาส ตามลำดับ ส่วนความสวยงามของประติมากรรมภายในวัด ได้แก่ พระประธานในอุโบสถ และพระพุทธรูปด้านหน้าอุโบสถ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาได้แก่ สะพานเข้าสู่อุโบสถ ชุ่มพระ และ หอศิลป์ ตามลำดับ สำหรับมีความสวยงามของจิตรกรรมฝาผนังภายในวัด ได้แก่ ภาพ พระพุทธเจ้าหลัง พระประธานในอุโบสถ และภาพภายในอุโบสถ ขณะที่แหล่งการเรียนรู้และ ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ได้แก่ ภาพฝาผนังด้านในอุโบสถ หอศิลป์ และห้องแสดงภาพและจำหน่าย ภาพ และเป็นแหล่งพักผ่อนและให้ความเพลิดเพลินใจได้ดี ได้แก่ บริเวณที่พักผ่อนข้างทางภายใน บริเวณวัด หอศิลป์ ห้อง แสดงและจำหน่ายภาพ และบริเวณรอบ ๆ อุโบสถ ตามลำดับ^{๙๒}

ดวงสมร พิกสังข์ ได้ดำเนินการวิจัยการสำรวจทุนทางสังคมและการจัดเส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลศาลาया จังหวัดนครปฐม พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมและมีคุณค่า จำนวน ๙ แห่ง ประกอบด้วย ๑) พุทธมณฑล ๒) สวน สมุนไพรสิริรุกขชาติ ๓) สวนกล้วยไม้ ๔) โรงหล่อพระ ๕) อุตุเรือ ๖) วัดสุวรรณาราม ๗) วิสาหกิจ แปรรูปสมุนไพรศาลาया ๘) ตลาดเก่าศาลาया และ ๙) วัดศาลวัน โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ ตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ๒) สิ่งอำนวยความสะดวก ๓) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ๔) การรวมกลุ่มของแหล่งท่องเที่ยว ๕) ความปลอดภัย ๖) ความสะอาด

^{๙๑} รสิกา อังกูรและคณะ, “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ท้องถิ่น”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗).

^{๙๒} พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ, “การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย”, รายงานการวิจัย, (อยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

ของแหล่งท่องเที่ยว และ ๗) ความแปลกใหม่น่าสนใจ ตามลำดับ โดยมีเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเส้นทางชมวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวในระดับชุมชน ตำบล และจังหวัด ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถเป็นแนวทางให้กับชุมชนเทศบาลตำบลศาลายาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน^{๙๓}

ชิน ศรีสวัสดิ์ และคณะ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนชาวกวยในเขตอีสานใต้และลาวใต้” พบว่า ชุมชนชาวกวยในเขตอีสานใต้ยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานี และบางส่วนของจังหวัดมหาสารคาม โดยมีอยู่หนาแน่นในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดสุรินทร์ ส่วนในลาวใต้ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในแขวงสาละวันและจำปาสัก ลักษณะเด่นของชุมชนคือ แนวคิด ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ เช่น การเลี้ยงช้าง และการทอผ้า ชุมชนชาวกวยทั้งในเขตอีสานใต้และลาวใต้ มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในทางประวัติศาสตร์ ทางชาติพันธุ์และทางวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาไทยในตระกูลมอญ-เขมร มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาาร่วมกัน โดยมีการอพยพมาจากภาคเหนือของประเทศอินเดีย แถบเทือกเขาหิมาลัยด้วยกันเมื่อประมาณ ๓,๕๐๐ ปีก่อน และมีการกระจายกันอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งเขตอีสานใต้และลาวใต้ด้วย แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนชาวกวยได้จากการสำรวจลักษณะเด่นทางวัฒนธรรม และขึ้นบัญชีไว้อย่างเป็นระบบในรูปแบบของฐานข้อมูลในคอมพิวเตอร์ แล้วเผยแพร่ให้กับธุรกิจท่องเที่ยวโดยผ่านการประชุมสัมมนา ในรูปของเอกสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ และอินเทอร์เน็ต ได้รับรู้และเข้าใจในแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน ทั้งต่อนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการพึ่งพาในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านสามารถทำได้โดยการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน เช่น การอำนวยความสะดวกในการเดินทางโดยไม่ต้องมีวีซ่า (VISA) ระหว่างกัน การให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางทั้งของประเทศตนเองและประเทศเพื่อนบ้านที่มีแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะเดียวกัน และการใช้บัตรการเดินทางท่องเที่ยวร่วมกันของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน^{๙๔}

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นการมุ่งเน้นความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่น มีความ

^{๙๓} ดวงสมร พักสังข์, “การสำรวจทุนทางสังคมและการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม”, งานวิจัย, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒).

^{๙๔} ชิน ศรีสวัสดิ์ และคณะ, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนชาวกวยในเขตอีสานใต้และลาวใต้, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐).

งดงามและผสมผสานกับศิลปกรรมหลากหลายสมัย โดยเฉพาะในลัทธิที่มีการผสมกลมกลืนทางด้าน
 พุทธศิลป์ระหว่างช่างล้านนาและพม่า เจี้ยวหรือตามคติ ความเชื่อของคนในท้องถิ่น และเป็นความ
 งามที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามากราบไว้ สักการะ บูชาและชื่น
 ชมความงามของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะได้ศึกษาถึงเส้นทางการท่องเที่ยวบน
 ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในจังหวัดลำปาง เพื่อเป็นการ
 ส่งเสริม อนุรักษ์และจรรโลงไว้ซึ่งความเคารพ ความศรัทธาและความงามทางพุทธศิลปกรรมของ
 ลำปางต่อไป

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยเชิงบูรณาการแบบผสมผสานทั้งเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อศึกษาเส้นทางบุญของพุทธศาสนิกชนที่เดินทางเข้าไปสักการะ บูชา กราบไหว้ พุทธสถานที่มีความโดดเด่น สวยงาม มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญต่อสังคม รวมถึงความงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่มีอัตลักษณ์แบบลำปาง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังรายละเอียด ดังนี้

- ๓.๑. รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒. พื้นที่การวิจัย/ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๓. เครื่องมือในการวิจัย
- ๓.๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕. การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖. สถิติที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๗. สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑. รูปแบบการวิจัย

๓.๑.๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสาร แสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของวัดวัด ๙ ศรีที่มีความงามและผสมผสาน ศิลปะแบบล้านนาและพม่าของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดลำปาง เพื่อเป็นเส้นทางบุญที่มีการ สร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรมร่วมสมัยอันเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในจังหวัดลำปาง ดังนี้

๑) ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลปกรรมที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างศิลปะ แบบล้านนากับศิลปะแบบพม่า เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม อันเป็นสัญลักษณ์ที่ บ่งบอกถึงศิลปะแบบลำปาง รวมถึงการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรม โบราณสถาน โบราณคดีทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในชุมชนที่สอดคล้องกับ สังคมและวัฒนธรรม

๒) รูปแบบและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของจังหวัดลำปาง ที่เกิดจากการพัฒนาผลงานทางศิลปกรรมทั้งแบบฉบับล้านนาและแบบศิลปะร่วมสมัยแบบพม่า เป็นต้น

๓) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดที่เป็นต้นแบบพุทธศิลปกรรมและเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดจองคำ เป็นต้น

๔) รูปแบบการส่งเสริมเส้นทางบุญตามคติความเชื่อของจังหวัดลำปาง

๕) แนวทางการพัฒนาเส้นทางบุญตามความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างความงดงามทางด้านศิลปะแบบล้านนากับศิลปะแบบพม่า เพื่อเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปะที่สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา และเป็นการสอดคล้องกับการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓.๑.๒. การเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การเก็บข้อมูลแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างเพื่อสำรวจความคิดเห็นของประชาชน และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีวัฒนธรรมและศิลปกรรมอันงดงามในจังหวัดลำปาง เพื่อทราบถึงรูปแบบเส้นทางบุญในการเดินทางท่องเที่ยววัดตามคติ ความเชื่อ ความสนใจต่างๆ เช่น ความงดงามทางศิลปะและการสร้างสรรค์ ฯลฯ และรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ โดยมีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

๑) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่วัด ๙ ศรี ที่เป็นเส้นทางบุญตามคติ ความเชื่อ ที่มีการพัฒนาและสร้างสรรค์ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดลำปาง

๒) การสำรวจความต้องการนักท่องเที่ยว เพื่อพัฒนา ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีความเสมอภาค เท่าเทียมและยุติธรรมต่อการอนุรักษ์ โดยการสร้างสรรค์ศิลปะของวัดและชุมชนในจังหวัดลำปาง

๓) ประเมินความเห็นในรูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ระบบสารสนเทศ และพัฒนาไปสู่ประเด็นการพัฒนาเส้นทางบุญตามคติ ความเชื่อและเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในเชิงนโยบาย

๔) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นฐานการวิจัยและพัฒนาเส้นทางบุญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัย รวมถึงการพัฒนาพื้นที่อื่นๆ ให้เป็นเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดลำปาง

๓.๑.๓. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดและกระบวนการสร้างสรรค์วัด ๙ ศรี เพื่อเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบอารยสถาปัตย์ที่มีความเหมาะสม โดยมีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

๑) การลงพื้นที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ๙ แห่งในจังหวัดลำปาง เพื่อสนทนากลุ่มสัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน หน่วยงานปกครองท้องถิ่นในพื้นที่ เพื่อนำข้อมูลไปสู่การพัฒนาเส้นทางบุญตามคติ ความเชื่อของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในลำปาง

๒) การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และบริษัทท่องเที่ยว/ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนาและสร้างสรรค์ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนาเส้นทางบุญตามคติ ความเชื่อ และความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมของจังหวัดลำปาง เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเชิงสร้างสรรค์ที่มีความสอดคล้องและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัย เพื่อเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นวิธีการและแนวทางการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

๓) การสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการ นักท่องเที่ยว ผู้นำท้องถิ่น และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พัฒนา เพื่อพัฒนาไปสู่การพัฒนาเส้นทางบุญตามคติความเชื่อที่สอดคล้องกับเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัย ที่จะเดินทางเข้าเยี่ยมชมวัด ๙ ศรี ในจังหวัดลำปาง

๔) การพูดคุยชุมชนและกลุ่มจิตอาสาในการพัฒนาพื้นที่วัด ๙ ศรีที่ทำงานในพื้นที่เพื่อหาแนวทางพัฒนาและสร้างสรรค์วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางศิลปะเชิงสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเส้นทางบุญตามคติ ความเชื่อในจังหวัดลำปางให้มีความเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัย

๓.๑.๔. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสม สอดคล้องกับการท่องเที่ยวของอารยสถาปัตย์ ตลอดจนวิธีการเดินทาง การเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง โดยการลงพื้นที่สำรวจผลงานความพร้อมของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ที่มีความความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมในแต่ละพื้นที่ และพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัย และนำข้อมูลมาสู่การสังเคราะห์ให้ชัดเจน และนำไปสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อเส้นทางบุญที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง ดังนี้

๑) การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยการศึกษาข้อมูลชุมชนเชิงประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางโดยการเรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง ที่มีอัตลักษณ์และความงดงามทางด้านศิลปกรรม

๒) การพัฒนาชุดความรู้และสื่อสร้างสรรค์วีดิทัศน์ (VTR) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบมคติ ความเชื่อและเส้นทางบุญที่มีประวัติศาสตร์ รวมถึงความงามทางด้านศิลปะร่วมสมัยแบบล้านนาและแบบพม่า

๓) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวด้วยแผนที่ท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี เพื่อเป็นการบอกเส้นทางเดินทาง ระยะทาง แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงและสถานที่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวบมคติความเชื่อและเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๔) การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกับหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ/เอกชนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความเลื่อมใส ศรัทธาในการท่องเที่ยวบนเส้นทางบุญที่มีประวัติศาสตร์และความงามทางด้านศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง

๕) วิเคราะห์องค์ความรู้ กระบวนการ และผลลัพธ์ของการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบมคติความเชื่อและเส้นทางบุญเพื่อกระตุ้นให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว กระจายรายได้ให้แก่ชุมชนและเป็นการจรรโลงไว้ซึ่งความดีงามทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรมที่เป็นมรดกทางปัญญาของท้องถิ่นสืบต่อไป

๓.๒. พื้นที่การวิจัย/ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

๓.๒.๑. พื้นที่ เป็นการศึกษาวิจัยพื้นที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในล้านนา ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและมีความงามทางด้านพุทธศิลปกรรมโดยแบ่งพื้นที่ในการวิจัยออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑) กลุ่มวัด ๙ ศรีเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวตามหลักอารยสถาปัตย์ในจังหวัดลำปาง

๑) วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๒) วัดศรีรองเมือง ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๓) วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลตันจงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๔) วัดศรีศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๕) วัดปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๖) วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

๗) วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

๘) วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

๙) วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง

๒) กลุ่มเครือข่าย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เอกชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด

๓.๒.๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ตามลักษณะรูปแบบการวิจัย ดังนี้

การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยนักท่องเที่ยว ประชาชน และชุมชนที่เดินทางเยี่ยมชมหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบนเส้นทางบุญตามคติ ความเชื่อของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง โดยการใช้สูตรคำนวณกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane)
$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

n = ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้

N = จำนวนประชากรที่ทราบค่า

e = คลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง

Ne^2 = ค่าความคลาดเคลื่อนที่จะยอมรับได้ (Allowable Error ๐.๐๕)

โดยกลุ่มนักท่องเที่ยว ประชาชนและชุมชนมีจำนวนมากกว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาได้จำนวน ๔๐๐ คน ตามสูตรและตารางของยามาเน่

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๒ รูป/คน แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ประกอบด้วย

๑) กลุ่มพระสงฆ์/เจ้าอาวาส พระเถระผู้ใหญ่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐ รูป ได้แก่

๑. พระราชจินดานายก	ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง วัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง ตำบลตันธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒. พระจินดารัตนาภรณ์	เจ้าคณะจังหวัดลำปาง เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๓. พระครูพิธานนพกิจ	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๔. พระครูสุตขยาภรณ์, ผศ.ดร.	เจ้าอาวาสศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๕. พระอธิการสอาด ชินวิโส	เจ้าอาวาสวัดปงสนุกใต้ ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๖. พระครูสุนทรเสลคุณ	เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

๗. พระครูพิพัฒน์กิจจานุกิจ เจ้าคณะตำบลต้นธง วัดพระเจดีย์ขาว
หลัง พระอารามหลวง
๘. พระครูศรีวรกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง
พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง
๙. พระครูไพจิตเมตตยาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง
พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง
๑๐. พระมหาอดิสรณ์ อคฺควฑฺโฒ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง
พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง

๒) กลุ่มชุมชนของวัดที่จะพัฒนาการท่องเที่ยววัด ๙ ศรี จำนวน ๒๒ คน ได้แก่

๑. นางนฤมล สุนทรพิธ กรรมการชุมชนวัดปงสนุกใต้ ตำบลหัว
เวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒. นางมาลัยวรรณ น้อยอุ่นเรือง ไกด์ท้องถิ่น ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง
๓. นางภา จิตใหญ่ เจ้าหน้าที่ดูแลเครื่องบูชาประจำวัดพระ
แก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลหัวเวียง
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๔. นายกรพัชร สุนทรพิธ คณะกรรมการหมู่บ้านปงสนุก ตำบลหัว
เวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๕. นายพันธ์ศักดิ์ ชัยวงศ์ ประธานชุมชนวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๖. นางอัมพิกา ไชยวงศ์ กรรมการวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง
๗. นางรุ่งนภา บุญเมือง กรรมการวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๘. นายวัชรินทร์ ถาวรรณา มัคคทายกวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบล
ลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัด
ลำปาง

๙. นายจันทร์ เขียดใส ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง
ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง
๑๐. นายสมบัติ เรืองงาม ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง
ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง
๑๑. นายอ้วน จันทร์แก้ว ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง
ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง
๑๒. นายสุริยัน คำหนัก ศาสนพิธีกร วัดพระธาตุลำปางหลวง
ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง
๑๓. นายธงชัย แผ่นคำ ไวยาวัจกรวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่
หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๔. นายอุดมศรี แผ่นคำ ไวยาวัจกรวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่
หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๕. นายประเวศน์ แก้วศิริ มัคคทายกวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๖. นายทิน วรรณมณี กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๗. นายประพันธ์ จินาการ กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๘. นายสุข ตาวะกะ กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๙. นางคำปัน อินตา กลุ่มทอผ้าวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบล
ต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒๐. นางศรีไวย พงพั่ง ชุมชนวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธง
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒๑. นางมาลัย การมี ชุมชนวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธง
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๒๒. นางคำมี สุธรรม

ชุมชนวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธง

อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๓) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมวัด ๙ ศรี จำนวน ๑๐ คน ได้แก่

๑. นางสาวสมบูรณ์ ปินตา	นักท่องเที่ยว
๒. นางศรีวรรณ ลือไชย	นักท่องเที่ยว
๓. นางสาวอุมาพร สายนัย	นักท่องเที่ยว
๔. นางอรุณี ทองใบ	นักท่องเที่ยว
๕. นางรำไพ คนธิระวงศ์	นักท่องเที่ยว
๖. นางสาวเบญจวรรณ พอต๊ะ	นักท่องเที่ยว
๗. นางจุฬาลักษณ์ สายนวล	นักท่องเที่ยว
๘. นางจิราภรณ์ สมสุขสกุล	นักท่องเที่ยว
๙. นางศรีคำ ชันคำ	นักท่องเที่ยว
๑๐. นางบัวเขียว กองแก้ว	นักท่องเที่ยว

๔) กลุ่มเครือข่าย/หน่วยงานองค์กรภาครัฐและเอกชน จำนวน ๑๐ คน ได้แก่

๑. นายอนุกุล ศิริพันธุ์	ผู้เชี่ยวชาญศิลปกรรมและพิธีกรรมใน
จังหวัดลำปาง
๒. นายธวัชชัย ทำทอง	ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม
และประเพณีในจังหวัดลำปาง ภาควิชา
สาขาวิชาการท่องเที่ยวและธุรกิจ
บริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๓. นายฐาปกรณ์ เครือระยา	ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
๔. นายพิเชษฐ์ ทินอยู่	สมาชิกสภาจังหวัดลำปาง
๕. นางสาวกศิยา จันแดง	ผู้อำนวยการกลุ่มกิจการพิเศษ สำนักงาน
วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๖. นายภัทรพงศ์ เกยาศ	หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วน
จังหวัดลำปาง
๗. นายวีรศักดิ์ ของเดิม	หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วน
จังหวัดลำปาง

๘. นายศุภสิทธิ์เกษม ผื่นคำอ้าย นักวิชาการศึกษา สำนักศิลปและ
วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๙. นายหรรณฤทธิ์กร เสียงหาญ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด
เชียงใหม่ เขตท้องที่จังหวัดลำปาง
๑๐. สุนทร กาเตชะ ผู้บังคับหมู่ กองกำกับการ ๒ สถานี
ตำรวจท่องเที่ยว ๑

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีผู้เข้าร่วมในการประผู้ให้ข้อมูล
สำคัญ ประกอบด้วย ๑) กลุ่มพระสงฆ์/พระสังฆาธิการของ วัด ๙ ศรี ๒) กลุ่มชุมชนของวัด ๙ ศรี ๓)
กลุ่มเครือข่าย/หน่วยงานองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อเป็นการทวนความถูกต้องของข้อมูลจากกลุ่ม
ตัวอย่างและนำไปสู่การวิเคราะห์และปฏิบัติการต่อไป

๓.๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกตามรูปแบบการวิจัย ได้แก่

๑) แบบสอบถาม (Questionnaire) สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยววัด ๙
ศรีในจังหวัดลำปาง จำนวน ๔๐๐ ชุด จากการศึกษาทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยว
เชิงพุทธ เช่น การบริหารจัดการที่เหมาะสม ความสะดวกสบาย เส้นทาง ที่พัก การเดินทาง คุณค่าของ
วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านพุทธศิลปกรรม โดยมีประเด็นเกี่ยวกับแบบสอบถาม ดังนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ อาชีพ การศึกษาและรายได้
๒. ลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยว เช่น วัตถุประสงค์ของการ
ท่องเที่ยว แหล่งที่มาของข้อมูลการท่องเที่ยว วันที่เลือกท่องเที่ยว ความถี่การเดินทาง
ลักษณะการเดินทาง ยานพาหนะที่เดินทาง และค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง เป็นต้น
๓. ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เช่น สิ่งดึงดูดใจของวัด
ท่องเที่ยว ด้านพุทธธรรม/แหล่งเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ และความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว
๔. ความคิดเห็นต่ออุปสรรค ข้อเสนอแนะการพัฒนาจัดการวัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยว
บนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) คณะผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์กลุ่ม
พระสงฆ์ ชุมชน และภาคีเครือข่ายในประเด็นที่สำคัญ โดยมีประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิง
ลึก ได้แก่

๑. ความเห็นเกี่ยวความเชื่อเส้นทางบุญในการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง
๒. ความเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเส้นทางบุญระหว่างวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง
๓. ความเห็นเกี่ยวกับเส้นทางบุญในการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง

๔. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยววัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง
๕. วัดควรจะมีการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว
๖. พุทธศิลปกรรมมีผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยววัด
๗. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรี ในจังหวัดลำปางที่

เหมาะสม

๓. การประชุมย่อยหรือสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) คณะผู้วิจัย วัดชุมชน ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการระดมความเห็น เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนา วัด ๙ ศรีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับทุกเพศ ทุกวัย ตามคติ ความเชื่อเส้นทางบุญ และเป็นการพัฒนาเส้นทางที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรม คุณค่าและประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมกับการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักอารยสถาปัตย์

๔. ชุดกิจกรรม เป็นการปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์ โดยการจำลองออกแบบเส้นทางทางการท่องเที่ยว การใช้เทคนิคในการประมวลภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว เพื่อเป็นสื่อประกอบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามหลักอารยสถาปัตย์ (VTR) เพื่อการเผยแพร่ในสื่อมีเดีย และแผนที่ท่องเที่ยววัด ๙ ศรีในการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง

สำหรับการสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้ดำเนินการดังนี้

- ๑) สํารวจหนังสือ รายงานการวิจัย ชุดความรู้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนคติความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง
- ๒) การนำข้อมูล ความรู้ที่รวบรวมไว้มาสร้างเป็นเครื่องมือการวิจัยทั้งแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และประเด็นการวิจัยอื่นๆ
- ๓) การตรวจสอบความเที่ยงตรง เนื้อหาของเครื่องมือ และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยคณะนักวิจัย
- ๔) ดำเนินการออกแบบเครื่องมือการวิจัยที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับประชากร/กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยพิจารณาจากการอธิบายตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูล
- ๕) การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๖) การวิเคราะห์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
- ๗) การนำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

๓.๔. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ จึงได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ดังนี้

๑) การศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัด ๙ ศรีของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อบุญเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางที่มีความสวยงามทางด้านศิลปกรรมอันโดดเด่นที่ได้จากการศึกษาเชิงเอกสาร เช่น แนวคิดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีความงดงามทางด้านศิลปกรรมแบบล้านนาและแบบพม่า ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิชาการต่างๆ เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย บทความ งานเขียนในวารสารและหนังสือพิมพ์ รายงานการประชุม รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตฯ และมีการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อประเมินและวิเคราะห์เส้นทางการท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง โดยการจำลองออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยว ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงาน

๒) การศึกษาภาคสนาม (Field Study) และการลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่วัด ๙ ศรีเส้นทางการท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อของเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางที่มีความสัมพันธ์กันทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรม ซึ่งประกอบไปด้วย ๙ วัด ได้แก่ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดศรีรองเมือง วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดศรีศรีชุม วัดปงสนุก วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดไหล่หิน วัดปงยางคก และวัดจองคำ เพื่อสำรวจแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นทุนทางสังคมของวัดเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับทุกเพศ ทุกวัยตามหลักอารยสถาปัตย์บนเส้นทางบุญตามคติและความเชื่อ

๓) คัดเลือกเป้าหมายแต่ละพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ได้จากลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษาสภาพการณ์และศักยภาพการท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบนเส้นทางบุญในลำปาง โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวที่เข้ามาวัด ๙ แห่งในจังหวัดลำปางจำนวนไม่ต่ำกว่า ๔๐๐ คน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ในการศึกษาความสัมพันธ์ความเชื่อและเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปางจากลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยว รวมถึงปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อนำยกระดับการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวของทุกเพศ ทุกวัยตามหลักอารยสถาปัตย์

๔) การขอหนังสือจากวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำลงไปขอความร่วมมือในพื้นที่หรือองค์กรกลุ่มเป้าหมายเชิงพื้นที่และประชากรกลุ่มตัวอย่าง

[illegible]

๓.๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) คณะผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากหนังสือ ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่มีความสอดคล้องกับการท่องเที่ยวบนเส้นทางบุญ เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือสร้างแบบสอบถามในการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชุมชนประชาชนในพื้นที่วัด ๙ ศรี บณคิตี ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๓.๕.๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) เป็นการเก็บข้อมูลแบบสอบถามนักท่องเที่ยว ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ/เอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัด ๙ ศรี โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑) แบบสอบถามการท่องเที่ยวตามของวัด ๙ ศรี บณคิตี ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง เพื่อนำผลการตอบมาวิเคราะห์หาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของ Cronbach เป็นวิธีการวัดความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เนื้อหาและโครงสร้างของแบบประเมิน จำแนกออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบประเมิน ซึ่งเป็นข้อคำถามที่มีลักษณะตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นข้อมูลการแสดงทัศนคติของผู้ตอบแบบประเมินที่มีต่อระดับของการปฏิบัติหรือรูปแบบการท่องเที่ยววัด ๙ ศรี บณคิตี ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยมีระดับการวัด ๕ ระดับ คือ

เห็นด้วยมากที่สุด	๕	คะแนน
เห็นด้วยมาก	๔	คะแนน
เห็นด้วยปานกลาง	๓	คะแนน
เห็นด้วยน้อย	๒	คะแนน
เห็นด้วยน้อยที่สุด	๑	คะแนน

การแปลความหมายของระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ยึดเกณฑ์ ดังนี้ คือ

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๔.๕๐ – ๕.๐๐	แทนมีความเห็นด้วยในระดับ มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๓.๕๐ – ๔.๕๐	แทนมีความเห็นด้วยในระดับ มาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๒.๕๐ – ๓.๕๐	แทนมีความเห็นด้วยในระดับ ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๕๐ – ๒.๕๐	แทนมีความเห็นด้วยในระดับ น้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๐๐ – ๑.๕๐	แทนมีความเห็นด้วยในระดับ น้อยที่สุด

จากสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบสอบถามในการประเมินรูปแบบการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง สามารถแบ่งประเภทข้อมูลในการออกแบบสอบถามได้แก่

๑) ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นการตรวจสอบรายการ (Check List) สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่เป็นร้อยละ (%)

๒) ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๒ คำถามที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๓) ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นข้อคำถามที่มีลักษณะปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) และบริบททั่วไปของประชาชน ชุมชน และนักท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมตามแบบอารยสถาปัตย์

๓.๕.๓. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย/สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อวิเคราะห์และประเมินการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑) ข้อมูลการสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่การท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง เพื่อนำมาสู่พัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามหลักอารยสถาปัตย์ในจังหวัดลำปาง

๒) การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผนเพื่อการพัฒนาการรูปแบบการจัดการวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์

๓) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นขั้นตอนในการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อหารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางตามแบบอารยสถาปัตย์อันเกิดจากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้

๔) การประชุมกลุ่ม/สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การปรึกษาหารือแนวทางการพัฒนา รูปแบบ กิจกรรมและนวัตกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางตามแบบอารยสถาปัตย์ ตลอดจนบริบทความเป็นจริงของแต่ละพื้นที่สภาพปัญหา อุปสรรค เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาพื้นที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามแบบอารยสถาปัตย์

๓.๕.๔. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Active Analysis) เป็นการพัฒนาชุดกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การสร้าง VTR การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวแบบอารยสถาปัตย์ใน

จังหวัดลำปาง เส้นทางท่องเที่ยว การส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านระบบแอปพลิเคชัน เช่น Facebook เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรม และรองรับนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัย เป็นการสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวที่ยกระดับความเป็นสากล ตามแบบอารยสถาปัตย์ที่มีความเหมาะสม

๓.๖. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๑. การใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่า S.D. เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว ลักษณะและวัตถุประสงค์ในการเดินทาง และปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

๒. การใช้สถิติเชิงพรรณนาในการอธิบายความสัมพันธ์ลักษณะและวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางความเชื่อบนเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีใน จังหวัดลำปาง

โดยวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับวัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญใน จังหวัดลำปาง จากแบบสอบถาม (Questionnaire) วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเลือกตอบ (Check List) สถิติวิจัยที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)

$$P = \frac{X/100}{N}$$

P คือ ค่าร้อยละ

X คือ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

N คือ จำนวนประชากร

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) สถิติวิจัยที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

ค่าเฉลี่ย (Mean)

$$\bar{x} = \frac{\sum fx}{n}$$

$\bar{x}$ คือ ค่าเฉลี่ย

$\sum fx$ คือ ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม

N คือ จำนวนประชากร

$$\text{ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) } S. D. = \sqrt{\frac{n \sum x^2 - (\sum x)^2}{n(n-1)}}$$

S คือ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

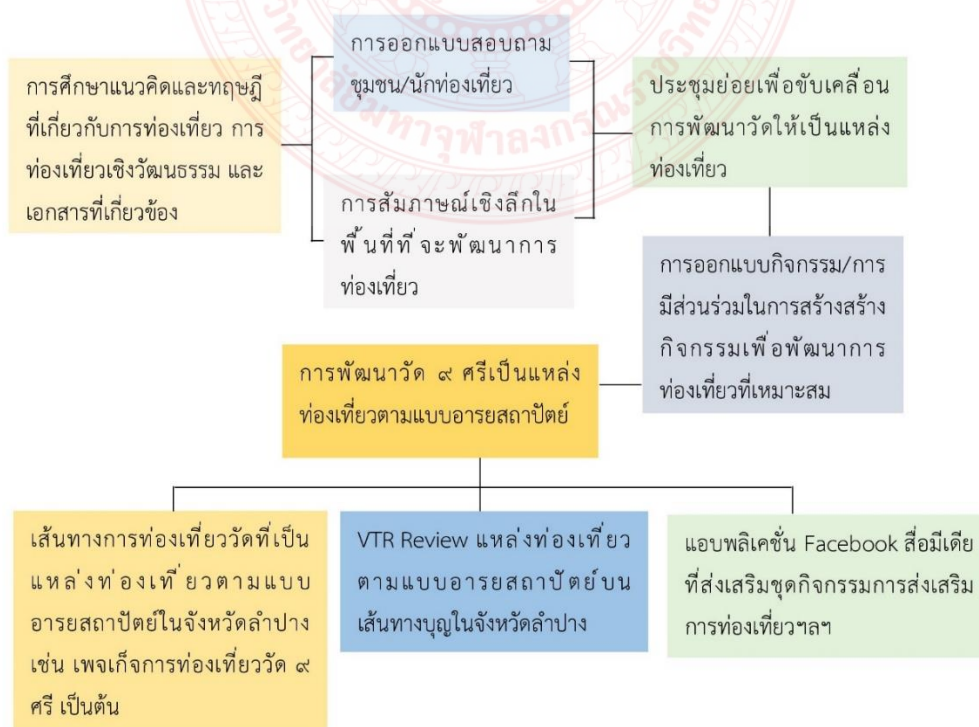
$\sum f_x$ คือ ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละระดับ
 N คือ จำนวนประชากร

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในรูปแบบตาราง

๓. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและเครื่องมือการวิจัย โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการวิจัย และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบนคติและความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๓.๗. สรุปกระบวนการวิจัย

จากวิธีการดำเนินการวิจัยวัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางนั้น คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาครั้งนี้โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น ตำนาน ความเชื่อ ฯลฯ และความวิจิตรพิสดารทางด้านพุทธศิลปกรรมที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นแบบล้านนาดั้งเดิม พุทธศิลปกรรมแบบพม่าและพุทธศิลปกรรมแบบผสมผสานระหว่างล้านนากับพม่า โดยมีกระบวนการในการวิจัยพอสรุป ดังต่อไปนี้

บทที่ ๔

อภิปรายผลการวิจัย

๔.๑ บริบทพื้นที่วัด ๙: วัดทองเที๋ยวนคต ความเชื่อเส้นทางบุญและความงดงามทางพุทธศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง

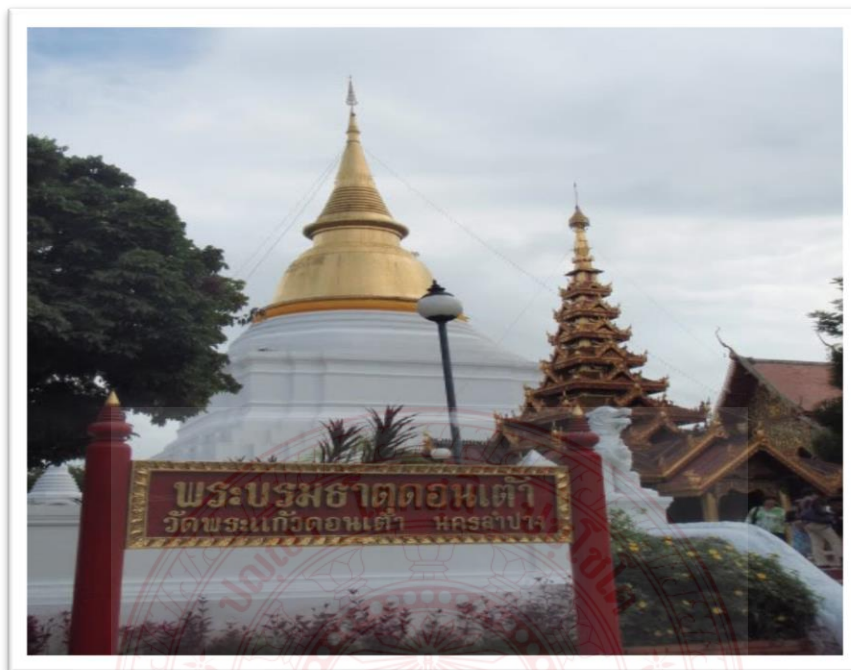
จากการศึกษาแนวคิดการทองเที๋ยวด้านศิลปะ วัฒนธรรมและเส้นทางความเชื่อเกี่ยวกับการแสวงบุญนั้น พุทธศาสนิกชนจะนิยมเดินทางเพื่อเยี่ยมชมพื้นที่ที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่น มีรูปแบบและอัตลักษณ์เฉพาะตนที่มีความหลากหลาย ผสมผสานความอ่อนช้อยทางด้านศิลปกรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดลำปางที่มีพุทธศิลปกรรมที่แฝงด้วยคติ ความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ จาริต ประเพณีดั้งเดิมจากชาวเผ่าพื้นบ้าน และการละเล่นพุทธศิลปกรรมแบบล้านนากับพุทธศิลปกรรมแบบพม่ารามัญ เจี้ยว เป็นต้น

ความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่อิงด้วยหลักคำสอน ความเชื่อที่เป็นคติธรรมนิยมปฏิบัติในท้องถิ่นในจังหวัดลำปางเป็นจุดสนใจที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เข้ามากราบไหว้ ขอพร สักการะบูชาและชื่นชมความงดงามของวัดที่เป็นแหล่งทองเที๋ยว ซึ่งพื้นที่ของวัด ๙ ศรีที่เป็นเส้นทางทองเที๋ยวบนความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง มีดังนี้

๑. วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำวัง ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง บริเวณที่ตั้งวัดเป็นเนินดินสูงขนาดใหญ่ แต่เดิมวัดพระแก้วดอนเต้ากับวัดสุชาดารามเป็นคนละวัด แต่ตั้งอยู่ติดกัน ต่อมาภายหลังได้มีประกาศของกระทรวงศึกษาธิการให้ทั้งสองวัดเป็นวัดเดียวกัน จึงได้มีการรื้อกำแพงกันเขตวัดออก

วัดพระแก้วดอนเต้า เป็นวัดเก่าแก่มีประวัติความเป็นมามากกว่า ๕๐๐ ปี เคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า พระเจ้าสามฝั่งแกนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้จัดขบวนช้างไปรับพระแก้วมรกตจากเชียงราย เพื่อจะอัญเชิญมาประดิษฐานยังนครเชียงใหม่ ครั้นถึงทางแยกเมืองนครลำปาง ช้างก็ตื่นวิ่งเข้าไปในนครลำปาง ในที่สุดพระเจ้าสามฝั่งแกนต้องยินยอมให้พระแก้วมรกต ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระแก้วดอนเต้าเป็นเวลาถึง ๓๒ ปี ต่อจากนั้นจึงอัญเชิญไปประดิษฐานยังเมืองเชียงใหม่ ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาซึ่งเคยมาครองเมืองเชียงใหม่ได้กลับไปครองเมืองหลวงพระบาง จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตไป และได้นำไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ ต่อเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะเมื่อทรงเป็นเจ้าพระยามหาจักรีศรีอภัยยศ ยกทัพไปตีหัวเมืองลาวจนถึงเวียงจันทน์ จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเวียงจันทน์มา

ประดิษฐานที่กรุงธนบุรี ต่อมาเมื่อได้สถาปนากรุงเทพ ฯ เป็นเมืองหลวง จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกต มาประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนตราប់เท่าทุกวันนี้

แผนภาพที่ ๔.๑. ป้ายวัดพระแก้วดอนเต้าสุทธาราม

วัดสุทธาดาราม ตามประวัติกล่าวว่า คือ บริเวณที่ตั้งบ้านของนางสุชาดา อุบาสิกาผู้หนึ่งของวัดพระแก้วฯ ที่ได้นำแท่งโมลูกหนึ่งไปถวายพระเถระที่วัดพระแก้วฯ ครั้นผ่าแท่งโมลูกนั้นออก ก็พบว่า มีมรกตอยู่ข้างใน พระเถระรูปนั้นจึงจำง้างให้นามมรกตนั้นไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูป เรียกว่า พระแก้วดอนเต้า ต่อมาได้มีผู้ไปฟ้องเจ้าเมืองลำปางในขณะนั้นว่า พระเถระและนางสุชาดาเป็นชู้กัน เจ้าเมืองลำปางจึงให้จับนางสุชาดาไปประหารชีวิต ส่วนพระเถระองค์นั้นทราบข่าวก็ได้หนีไปโดยได้นำไปฝากไว้ที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจนถึงปัจจุบัน ส่วนสถานที่ตั้งบ้านของนางสุชาดาก็ได้มีผู้มีจิตศรัทธาในคุณงามความดีของนาง บริจาคเงินสร้างวัดขึ้นชื่อวัดสุทธาดาราม

วัดสุทธาดาราม ตามประวัติกล่าวว่า คือ บริเวณที่ตั้งบ้านของนางสุชาดา อุบาสิกาผู้หนึ่งของวัดพระแก้วฯ ที่ได้นำแท่งโมลูกหนึ่งไปถวายพระเถระที่วัดพระแก้วฯ ครั้นผ่าแท่งโมลูกนั้นออก ก็พบว่า มีมรกตอยู่ข้างใน พระเถระรูปนั้นจึงจำง้างให้นามมรกตนั้นไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูป เรียกว่า พระแก้วดอนเต้า ต่อมาได้มีผู้ไปฟ้องเจ้าเมืองลำปางในขณะนั้นว่า พระเถระและนางสุชาดาเป็นชู้กัน เจ้าเมืองลำปางจึงให้จับนางสุชาดาไปประหารชีวิต ส่วนพระเถระองค์นั้นทราบข่าวก็ได้หนีไปโดยได้นำไปฝากไว้ที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจนถึงปัจจุบัน ส่วนสถานที่ตั้งบ้านของนางสุชาดาก็ได้มีผู้มีจิตศรัทธาในคุณงามความดีของนาง บริจาคเงินสร้างวัดขึ้นชื่อวัดสุทธาดาราม

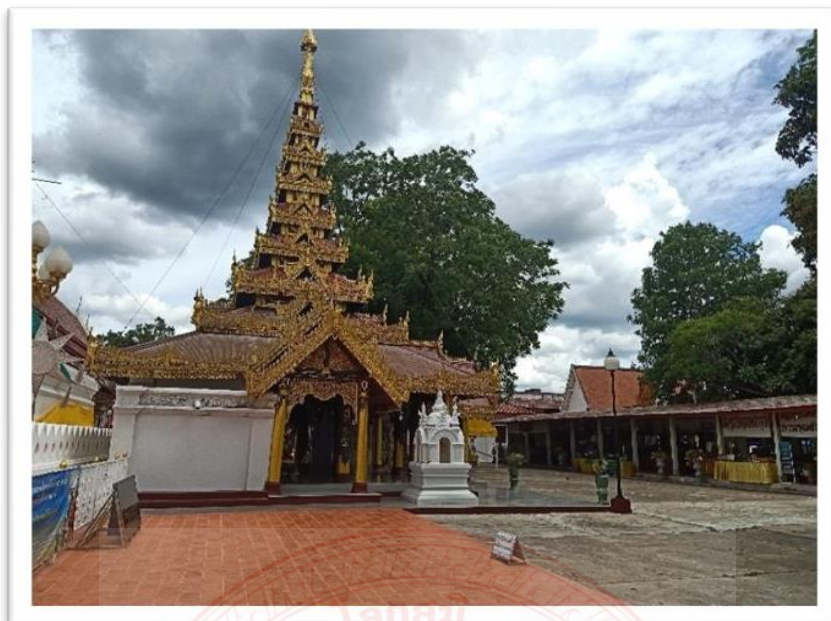

แผนภาพที่ ๔.๒. ตำนานนางสุชาดา ได้พบแก้วมรกตในแดงโม (หมากเต้า) และนำมาถวายพระเถระรูปนั้นจึงจำง้างให้นามมรกตนั้นไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูป (พระแก้วดอนเต้า) ต่อมาได้รับการอัญเชิญไปประดิษฐานที่วัดพระธาตุลำปางหลวง

พุทธศิลป์วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारาม มีพระเจดีย์ใหญ่ทรงล้านนา มีมณฑปยอดปราสาทแบบพม่าที่ประดิษฐานงาม มีพระวิหารทรงล้านนาที่มีรูปทรงงดงาม มีลวดลายแกะสลักไม้ที่บานหน้าต่าง ช่างไม้จิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่าทางศิลปะ และประวัติศาสตร์ มีพระอุโบสถทรงล้านนาขนาดกะทัดรัด มีสัดส่วนสวยงาม วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारามได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐

แผนภาพที่ ๔.๓. พระบรมธาตุดอนเต้ามีรูปทรงแบบลังกาสุโขทัยผสมล้านนา ฐานสูงต่อมุลดชั้นสูงกว่าปกติ ต่อตัวบัวมาลัยปล้องโหนดบนยอดระฆังมีขนาดใหญ่ ทำให้สัดส่วนของเจดีย์มีลักษณะมั่นคงแข็งแรง องค์ระฆังและปล้องโหนดหุ้มแผ่น

แผนภาพที่ ๔.๔. มณฑปปราสาทพม่า อยู่ทางทิศใต้ขององค์เจดีย์ เป็นมณฑปหลังคายอดศิลปะพม่า ประดับลวดลายไม้ และแผ่นแกะสลักฝีมือละเอียดมาก ภายในมณฑปเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทอง ประดับกระจกสีวิจิตรพิสดารมาก

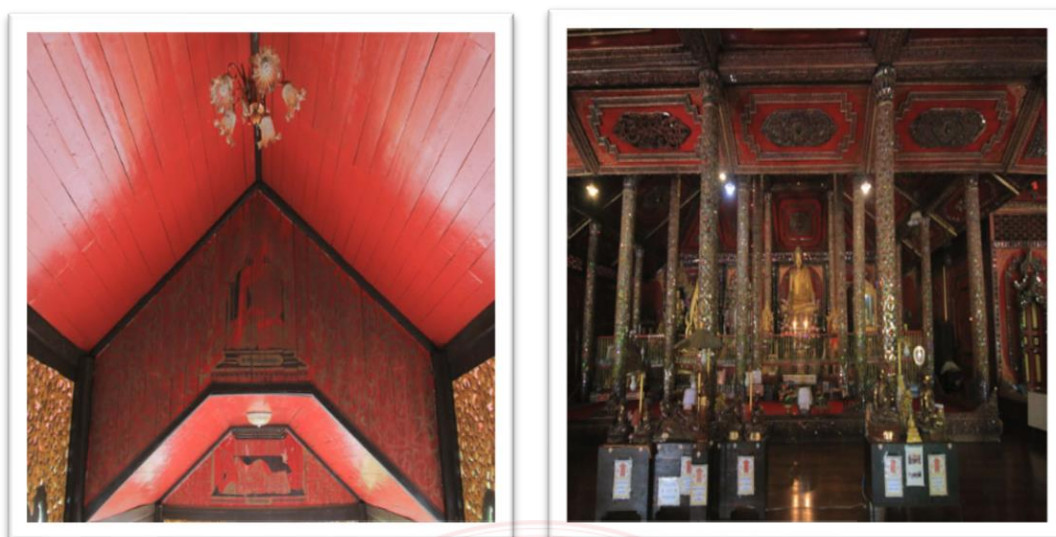
แผนภาพที่ ๔.๕. โบสถ์วัดสุชาดาราม เป็นโบสถ์ขนาดเล็กออกแบบเป็นลายยกพื้นสูง เป็นโบสถ์แบบ ปิดมีผนังล้อมรอบ มีโถงอยู่ส่วนหน้าของโบสถ์สัดส่วนสวยงาม ภาพจิตรกรรมฝาผนังกล่าวถึงโทษที่ได้รับจากการทำ บาปตามคติความเชื่อของชาวบ้าน

๒. วัดศรีรองเมือง ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เดิมชื่อ วัดท่าคะน้อย
พม่า เป็นวัดพม่าอีกที่หนึ่งของเมืองลำปางมีความสวยงาม สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๖ โดยคหบดีชาว
พม่าที่เข้ามาทำไม้ในเมืองลำปาง ก่อสร้างโดยช่างฝีมือพม่า เมืองมณฑลพะเยา ใช้เวลาในการสร้าง
ประมาณ ๗ ปี

แผนภาพที่ ๔.๖. พระวิหารไม้หลังคาจั่วซ้อนกันเป็นชั้นเล็กชั้นน้อย มียอดแหลม ๙ ยอด
แบบศิลปะพม่า เพดานเป็นลายไม้แกะสลัก

ภายในมีศิลปะพม่าที่น่าสนใจคือ ตัววิหารสร้างด้วยไม้สัก หลังคาซ้อนเป็นชั้นๆแบบพม่า มี
ลายฉลุบนสังกะสี ใช้ประดับบนจั่วและเชิงชายคา ส่วนเสาไม้ในวิหารประดับด้วยกระจกหลากสี เดิม
ภายในวัดศรีรองเมืองมีทั้งวิหารใหญ่และวิหารน้อย สำหรับวิหารน้อยนั้นมีอยู่ถึง ๙ หลัง แต่ปัจจุบัน
วิหารน้อยเหล่านั้นปรักหักพังไปจนหมดสิ้น จึงเหลืออยู่เพียงวิหารใหญ่ซึ่งเป็นวิหารประธานของวัด
เพียงหลังเดียว ปัจจุบันวัดมีอายุประมาณ ๑๐๓ ปี

แผนภาพที่ ๔.๗. เพดานเป็นลายไม้แกะสลัก และภายในประดับตกแต่งด้วยกระจกหลากสี

หลังจากที่ชาวอังกฤษและพม่าเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำไม้ในเมืองลำปางเมื่อราวร้อยกว่าปีก่อน ดูเหมือนว่าเมืองเล็กที่เคยเงียบสงบอย่างนครเขลางค์หรือเมืองลำปางเมืองนี้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทั้งวิถีการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมรวมไปถึงรูปแบบของศิลปกรรมพม่าที่แผ่อิทธิพลเข้ามาพร้อมๆ กับการสูญเสียป่าไม้ในดินแดนล้านนา ว่ากันว่าฝรั่งอังกฤษและพวกเงี้ยวพม่าเป็นกลุ่มคนชาติแรกที่เริ่มรู้จักการทำป่าไม้ในดินแดนเอเชียอาคเนย์ เนื่องจากพม่าถูกเจ้าอาณานิคมอย่างอังกฤษเข้าครอบงำและพื้นที่ป่าอันอุดมสมบูรณ์ในดินแดนล้านนาก็เป็นที่หมายปองของพม่าอันเป็นชุมทองขนาดใหญ่ แต่คนไทยเองก็ไม่มี ความชำนาญในการทำไม้เท่าชาวอังกฤษและพม่า

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงได้ว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านการทำไม้ชาวอังกฤษให้เข้ามาทำไม้ในหัวเมืองล้านนา ชาวอังกฤษที่ได้จ้างเข้ามาชื่อนาย เอช.สเลต ซึ่งเคยทำไม้อยู่ในพม่ามาก่อน เมื่อได้รับการว่าจ้างให้เข้ามาทำไม้ในเมืองไทย

นายเอช.สเลตจึงได้นำลูกน้องชาวพม่าที่มีความชำนาญในการทำไม้และค้าไม้เข้ามาช่วยทำงานด้วยคณะของนายเอช.สเลต เข้ามาทำไม้ที่เมืองลำปางระยะหนึ่งข่าวความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้สักในล้านนาก็แพร่สะพัดออกไป ทำให้ต่อมามีชาวพม่าเดินทางเข้ามาทำไม้ในเมืองไทยกันมากขึ้น การทำไม้ในสมัยนั้นนอกจากจะสร้างเงินทองให้กับแผ่นดินมากมายแล้วยังสร้างความร่ำรวยให้ชาวอังกฤษและพม่าที่เข้ามาทำไม้ด้วย เศรษฐีชาวพม่าเหล่านั้นส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนา จึงมีศรัทธาแรงกล้าในเรื่องการสร้างบุญกุศล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคิดการสร้างวัดเพื่อถวายในพุทธศาสนาพวกเขาถือว่าได้บุญกุศลแรงกล้า ผวนกับความเชื่อเรื่องผีसानางไม้ที่สถิตย์อยู่ตามต้นไม้ใหญ่ในป่า ซึ่งพวกเขาได้เข้าไปตัดโค่นทำลายลงทุกวันจึงทำให้บรรดาพ่อค้าชาวพม่าเหล่านั้นประสงค์จะสร้างวัดขึ้นเพื่อ

เป็นการไถ่บาป สำหรับคนที่มีเงินทองมากๆ จะนิยมสร้างวัดขึ้นใหม่ทั้งวัดส่วนคนที่พอจะมีเงินก็จะใช้วิธีซ่อมแซมบูรณะวัดเดิมที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ขึ้น

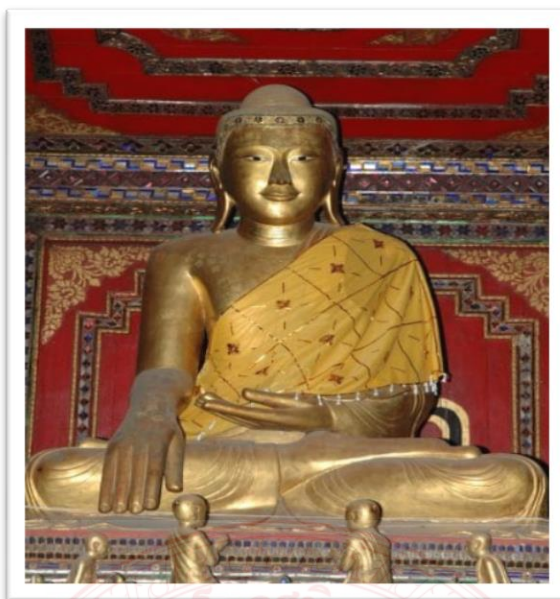
ประเพณีการสร้างและบูรณะวัดพม่าจึงเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่นั้นมา โดยเฉพาะที่จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นแหล่งทำไม้สักที่สำคัญเมืองหนึ่งในล้านนามีวัดพม่าที่สวยงามวิจิตรอยู่มากมายหลายวัดล้วนสร้างขึ้นจากศรัทธาของชาวพม่าทั้งสิ้น จนมีคำกล่าวที่ว่า หากจะมีชมวัดพม่าที่สวยงามแล้วให้มาที่จังหวัดลำปาง

วัดศรีรองเมืองเป็นวัดพม่าอีกวัดหนึ่งที่สร้างขึ้นจากแรงศรัทธาของพ่อค้าไม้ชาวพม่าชื่อ พ่อเผ่าจองตะก่า อินตะและแม่เผ่าจองตะก่า ศรีคำออน (นามสกุลศรีสองเมือง) คหบดีชาวพม่าท่านสร้างวัดนี้ขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๔๘ ศรัทธาชาวบ้านท่าคราวน้อยสร้างขึ้นพร้อมช่างชาวพม่าจากเมืองมณฑลเยล ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของพม่า วัดนี้เดิมชื่อ วัดท่าคราวน้อยพม่า ต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดศรีรองเมืองตามนามสกุลของพ่อเผ่าจองตะก่าอินตะ

ความสวยงามของวัดนี้อยู่ที่วิหารเป็นอาคาร ๗ ชั้นมีหลังคาซ้อนกันแบบพม่า ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ส่วนชั้นบนทำด้วยไม้ ภายในวิหารประดิษฐานพระประธานที่ทำจากไม้ขนาดใหญ่อยู่ตรงกลางของเรือนยอด บนพระวิหารที่เป็นเรือนไม้นั้นมีเสากลมใหญ่เรียงรายกันหลายต้น แต่ละต้นประดับประดาด้วยลวดลายจำหลักไม้และกระจกสีแวววับสวยงาม

จุดเด่นของศิลปกรรมพม่าที่วัดศรีรองเมืองอยู่ที่ลวดลายฉลุโลหะและไม้ที่ประดับอยู่ตรงเชิงชายของหลังคาแต่ละชั้น ลวดลายที่ฉลุด้วยแผ่นโลหะบางๆ นั้นนอกจากจะให้ความงามในเรื่องช่องไฟและการประดิษฐ์แล้ว ยังให้ความรู้สึกอ่อนไหวราวกับว่าลวดลายต่างๆ นั้นพรวิไหวไปตามลม

พระพุทธรูปบัวเข็มพระประธานของวัด เป็นพระพุทธรูปแกะสลักจากไม้ศิลปกรรมแบบพม่ามีความงดงามน่าเลื่อมใส มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์นี้ว่า สมัยก่อนมีไม้สักท่อนขนาดมหึมาไหลมาตามแม่น้ำวังแล้วมาติดอยู่ที่ทำนน้ำหลังวัดศรีรองเมือง ชาวบ้านจึงได้ช่วยกันนำท่อนไม้สักมาเก็บรักษาไว้ที่วัด เมื่อผู้คนทราบข่าวต่างก็เดินทางมากกราบไหว้ไม้สักท่อนนี้บางคนนำเอาดอกไม้ธูปเทียนมาบูชา จนวันหนึ่งมีฝนตกฟ้าร้องลมพัดแรงมากปรากฏว่าเทียนที่จุดไว้บนท่อนไม้ไม่ยอมดับ ศรัทธาชาวบ้านพร้อมด้วยพ่อเผ่าจองตะก่าอินตะจึงได้ให้ช่างมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูปแบบพม่าแล้วจึงนำมาประดิษฐานไว้ที่วิหารวัด

แผนภาพที่ ๔.๘. พระบัวเข็ม พระพุทธรูปแกะสลักจากไม้ศิลปกรรมแบบพม่ามีความงดงามน่าเลื่อมใส

แผนภาพที่ ๔.๙. รูปแกะสลักไม้ศิลปกรรมแบบพม่ามีความงดงามของวัดศรีรองเมือง

๓. วัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นพระอารามหลวง ทุกปีเมื่อถึงเวลาช่วงเทศกาลสงกรานต์ ก็จะมีการอัญเชิญ“พระแสนแช่ทองคำ” ขึ้นรถบุษบก, แห่ช่วงสงกรานต์ทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นพระพุทธรูปทองคำองค์แรกที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุแห่งชาติ ปัจจุบันประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหาร วัดพระเจดีย์ขาวหลัง เดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖ ได้ขุดพบพระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์องค์หนึ่งในไร่อ้อยของนายบุญเทียม เครือสาร เป็นทองคำบริสุทธิ์หนัก ๑๐๐ บาทสองสลึงลักษณะกรรมวิธีการสร้างตีแต่งขึ้นเป็นส่วนๆ มิได้เป็นการหล่อ แต่ละส่วนต่อกันด้วยสลัก ได้แก่ พระเศียรชั้นนอก พระเศียรชั้นในกับพระพักตร์ พระกรรณ พระกร พระสังฆาฏิ ฝีมือประณีตมาก พุทธลักษณะคล้ายพระแก้วมรกตในวัดพระธาตุลำปางหลวงและพระแก้วดอนเต้า ซึ่งต่อมานายบุญเทียม อัญเชิญ มามอบให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน ประดิษฐานในพระวิหารวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ด้วยเป็นปูชนียวัตถุที่มีคุณค่าชิ้นเอก “พระเจ้าแสนแช่ทองคำ” หรือ “พระเจ้าแสนแช่” เป็นคำเรียกพระพุทธรูปโบราณที่ชาวล้านนาหล่อขึ้นหลายส่วน และนำมาประกอบเข้าเป็นองค์พระ โดยใช้วิธีการยึดด้วยสลักหรือหมุดตามข้อต่อต่างๆ ภาษาล้านนาเรียกสลักหรือหมุดว่า “แช่ว” หรือ “แช่” ส่วน “แสน” หมายถึง มากยิ่ง

ดังนั้น พระพุทธรูปที่ใช้หมุดหรือแช่ยึดไว้เป็นจำนวนมาก จึงได้ชื่อว่า “พระเจ้าแสนแช่” เช่นเดียวกับที่คนภาคกลางเรียกพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ว่า “หลวงพ่โต” นั่นเอง วัดหลายแห่งในภาคเหนือมีพระเจ้า แสนแช่ประดิษฐานไว้ รวมทั้งวัดเจดีย์ขาวหลัง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง แต่พระเจ้าแสนแช่ที่วัดพระเจดีย์ขาวหลังนี้ เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะพิเศษต่างจากพระเจ้าแสนแช่โดยทั่วไปวัดเจดีย์ขาวหลัง “ขาว” แปลว่า ยี่สิบ “หลัง” แปลว่า องค์ วัดเจดีย์ขาวหลัง แปลว่า วัดที่มีเจดีย์ ๒๐ องค์ เป็นวัดใหญ่อยู่กลางทุ่งนาวัดแห่งนี้เป็นปูชนียสถานที่สำคัญของจังหวัดลำปางสร้างแต่โบราณ ทรงคุณค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณวัตถุจากหลักฐานการขุดพบพระเครื่องสมัยทวารวดีที่องค์พระเจดีย์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าวัดนี้สร้างมานานกว่า ๑,๐๐๐ ปีสิ่งที่น่าชมภายในวัด คือ องค์พระธาตุเจดีย์ขาวหลังที่มีศิลปะล้านนา ผสมศิลปะพม่า ข้างหมู่พระเจดีย์มี วิหารหลังเล็กประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดปางสมาธิศิลปะเชียงแสน ชาวบ้าน เรียกว่า พระพุทธรูปพันใจพระอุโบสถ หลังใหญ่ ซึ่งประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูป ปางมารวิชัย มีพุทธลักษณะงดงาม บานประตูทั้งสามเป็นของโบราณ เขียนลวดลายรดน้ำละเอียดสวยงาม เสาซุ้มประตู หน้าต่างประดับลวดลายกระจกสีเป็นลักษณะศิลปะสมัยใหม่และที่ศาลาการเปรียญ เรือนไม้ชั้นเดียวด้านหลังพระอุโบสถได้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงโบราณวัตถุที่ชาวบ้านนำมาถวายวันที่ ๑๕ เมษายนของทุกปี จะมีงานประเพณีประจำปี พิธีสงฆ์น้ำพระเจ้าแสนแช่ทองคำ และในวันนั้นจะมีพิธีทอดสลักเปิดพระเศียรเพื่อนำพระบรมธาตุจากผอบมาสรงน้ำด้วย

แผนภาพที่ ๔.๑๐. พระเจดีย์ขาวหลัง ที่มีเจดีย์ ๒๐ องค์ เป็นปูชนียสถานที่สำคัญของจังหวัดลพบุรี สร้างแต่โบราณ ทรงคุณค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณวัตถุจากหลักฐานการขุดพบพระเครื่องสมัยทวารวดีหรืออยุธยา ที่องค์พระเจดีย์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าวัดนี้สร้างมานานกว่า ๑,๐๐๐ ปี

ลักษณะกรรมวิธีการสร้างที่แตกต่างขึ้นเป็นส่วนๆ มิได้เป็นการหล่อ แต่ส่วนต่อกันด้วยสลัก ได้แก่ พระเศียรชั้นนอก พระเศียรชั้นในกับพระพักตร์ พระกรรณ พระกร พระสังฆาฏิ ฝีมือประณีตมาก พุทธลักษณะคล้ายพระแก้วมรกตในวัดพระธาตุลำปางหลวงและพระแก้วดอนเต้า ซึ่งต่อมานายบุญเทียม อัญเชิญ มามอบให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน ประดิษฐานในพระวิหารวัดพระเจดีย์ขาวหลังด้วยเป็นปูชนียวัตถุที่มีคุณค่าชิ้นเอก^๑

ตามประวัติกล่าวว่าเมื่อปี ๒๕๒๖ ได้มีชาวบ้านขุดพบพระพุทธรูปทองคำและนำมาถวายให้เป็นสมบัติของวัดพระเจดีย์ขาวหลัง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ เข้าลักษณะพระสี่ท้าว ลักษณะตามตำรับช่างโบราณเชียงแสน ศิลปะสมัยล้านนา-กรุงศรีอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ขนาดหน้าตักกว้าง ๙ นิ้วครึ่ง สูง ๑๕ นิ้ว ทำด้วยทองคำ ๙๕.๕% น้ำหนักรวม ๑๐๐ บาทกับ ๒ สลึง สร้างด้วยกรรมวิธีเคาะตีขึ้นรูปทั้งองค์ ถอดออกเป็นชิ้นส่วนต่างๆ ได้ ๓๒ ชิ้น สังฆาฏิถอดได้เป็นแผ่นยาว ที่สังฆาฏิด้านหน้าด้านหลังประดับด้วยอัญมณีที่มีค่า ที่พระนลาฏประดับด้วยนิลห้า (พลอยชนิดหนึ่งมีสีฟ้าเข้ม อมเทา) ๑ เม็ด รอบพระเมาลีอีก ๔ เม็ด และที่ยอดพระเมาลี ๑ เม็ด เมื่อนำชิ้นส่วนต่างๆ เหล่านี้มาประกอบสวมต่อกันด้วยสลักใส่ไว้เป็นแห่งๆ จึงเข้าตำรับ “แสนแซ่” ที่สำคัญก็คือ ในช่องพระเศียรมีผอบซึ่งบรรจุพระบรมธาตุไว้ด้วย และสามารถถอดพระเศียรได้เป็นชิ้นๆ

ที่น่าอัศจรรย์ก็คือ ภายในองค์พระมีหัวใจ ตับ ไต ไส้ ซึ่งทำด้วยทองคำบริสุทธิ์เช่นกัน และยังมีใบลานทองคำ ๒ แผ่น จารึกคาถาอักษรพื้นเมืองพันรอบหัวใจ และที่ใต้มีจารึกอักษร ๓๒ ตัว

^๑ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “เศียรพระแสนแซ่: พระพุทธรูปที่ถูกตรึงพระโอษฐ์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่,” ใน พุทธปริมา: งานช่างพลังแห่งศรัทธา, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๔), หน้า ๗๑.

พระเจ้าแสนแซ่เป็นพระพุทธรูปทองคำองค์นี้เป็นองค์แรกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุแห่งชาติ และในวันที่ ๑๕ เมษายนของทุกปี จะมีงานประเพณีประจำปี พิธีสงฆ์พระเจ้าแสนแซ่ทองคำ และในวันนั้นจะมีพิธีทอดสลักเปิดพระเศียร เพื่อนำพระบรมธาตุจากพระผอบมาสรงน้ำด้วย

แผนภาพที่ ๔.๑๑. พระเจ้าแสนแซ่พุทธศิลป์ที่มีพระสีห์ลักษณะตามตำรับช่างโบราณเชียงแสน ศิลปะสมัยล้านนา-กรุงศรีอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ขนาดหน้าตักกว้าง ๙ นิ้วครึ่ง สูง ๑๕ นิ้ว ทำด้วยทองคำ ๙๕.๕% น้ำหนักรวม ๑๐๐ บาทกับ ๒ สลึง

๔. วัดศรีศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่เลขที่ ๑๙๘ ถนนศรีชุม-แม่ทะ บ้านศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๙ ไร่ ๑๖ ตารางวา โฉนดเลขที่ ๔๗๒๖ อาณาเขต ทิศเหนือประมาณ ๑๐๐ เมตร จดที่ดินเลขที่ ๑๔๑ ทิศใต้ประมาณ ๖๐ เมตร จดทางสาธารณประโยชน์ ทิศตะวันออกประมาณ ๑๖๐ เมตร จดถนนศรีชุม ทิศตะวันตกประมาณ ๑๒๐ เมตร จดที่ดินเลขที่ ๕๑ อาคารเสนาสนะ ประกอบด้วย อุโบสถ ศิลปะแบบพม่า มีหลังคาทรงปราสาทเจ็ดชั้น หอสวดมนต์ และกุฏิ ๒ หลัง ปูชนียวัตถุมี เจดีย์ พระพุทธรูปจากพม่า และพระพุทธรูปปางต่างๆ อีก ๓ องค์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยคหบดีชาวพม่า ที่เข้ามารับจ้างและทำป่าไม้และอาศัยอยู่ในเมืองลำปาง ตามประวัติวัดนี้เคยเป็นที่ตั้งของวัดมาก่อน แต่เดิมนั้นมีเพียงศาลาหลังหนึ่ง บ่อน้ำ และต้นศรีมหาโพธิเท่านั้น ไม่มีกุฏิ ไม่มีพระ เนื่องจากมีต้นศรีมหาโพธิ์ล้อมรอบวัดอยู่หลายต้น จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านเรียกชื่อวัดว่า “วัดศรีชุม” ต้นศรีมหาโพธิ์นี้เรียกตามภาษาไทยล้านนาว่า “ศรี” คำว่า “ชุม” มีความหมายว่าชุมนุม ล้อมรอบ ดังนั้นเมื่อมีความหมายดังกล่าวจึงเรียกชื่อวัดตามภาษาพม่าว่า “หญ่องไจ้จ้อง” ในสถานที่ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งเก่ามาก่อนนี้ จอมตะก่า อุ โย กับพ่อเลี้ยงอุหม่องยี และแม่เลี้ยงป้อม ได้ทุลเกล้าฯ ขออนุญาตจากเจ้าผู้ครองนครสมัยนั้น (เจ้าหลวงวรนนท์ชัยขวลิต พ.ศ. ๒๔๓๐-๒๔๔๐) แล้วจึงสร้างวัดศรีชุมนี้ขึ้นมาใหม่

อีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ปราสาทหลังกลางของวัด จองตะก่า อุ โย ได้สร้างขึ้นเป็นกุฏิไม้ก่อน ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ต่อมาพ่อเลี้ยงอุ หม่องยี ผู้เป็นลูกเขยได้สร้างขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยเปลี่ยนจากไม้มาเป็นกุฏิ ตึก ก่อด้วยอิฐถือปูน แล้วเสร็จในปี ๒๔๔๔ ปราสาทหลังนี้สร้างขึ้นด้วยฝีมือช่างศิลปะแบบพม่า ซึ่งได้ ช่างมาจากเมืองมันตะเลย์ ประเทศพม่า มาเป็นช่างสร้าง วิหารของวัดนี้เป็นไม้แกะสลักลวดลายวิจิตร พิสดาร ส่วนที่ฝาผนัง เพดาน และเสาไม้ต้นใหญ่ๆ ในวิหารลงรักปิดทอง มีความสวยงามแปลกตา ออกไป พระอุโบสถสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ กุฏิหลังที่อยู่ด้านทิศเหนือ พ่อเลี้ยงอุหม่องยีก็ได้สร้าง ถวายในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ และพ่อเลี้ยงอุ สั่นสิน ได้สร้างพระธาตุเจดีย์ถวายในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นที่น่า เสียดายว่า วิหารที่สวยงามวิจิตรของวัดศรีชุม ได้ถูกเพลิงไหม้เสียหายจนหมด เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ แต่ ปัจจุบันได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เรียบร้อยแล้ว

วัดศรีชุมจัดเป็นวัดพม่าที่มีความสมบูรณ์พร้อม กล่าวคือมีทั้งพระวิหาร พระอุโบสถ พระ ธาตุเจดีย์ กุฏิและซุ้มประตูเป็นแบบอย่างพม่าทั้งสิ้นสำหรับพระวิหารที่ตั้งอยู่กึ่งกลางวัด เป็นอาคารตึก ครึ่งไม้แบบพม่า กล่าวคือมีหลังคาซ้อนกันหลายชั้น แต่ละชั้นลดหลั่นกันถึง ๗ ชั้น ขึ้นไปหาเรือนยอด ชั้นบนสุดประดับด้วยฉัตรทองคำตัวพระวิหารมีมุขบันไดทางขึ้นทั้งสองด้าน ซึ่งทั้งสองมุขมีลวดลาย แกะสลักลงรักปิดทอง มีภาพตุ๊กตาพม่าสลักบนลายเครือเถา หน้าบันเป็นลายดอกไม้ประดับ กระจกสี ส่วนบนเพดานวิหารแต่ละช่องประดับด้วยตุ๊กตาแกะสลักเป็นรูปต่าง ๆ ไม่ซ้ำกัน มีทั้งสิงโต ปลา วัว ลิง นก ช้าง ม้า เด็ก และเทวดา

แผนภาพที่ ๔.๑๒. พระวิหารมีลักษณะตึกครึ่งไม้แบบพม่า มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้น แต่ละชั้นลดหลั่นกันถึง ๗ ชั้น ขึ้นไปหาเรือนยอด ชั้นบนสุดประดับด้วยฉัตรทองคำตัวพระวิหารมีมุขบันไดทางขึ้นทั้งสองด้าน

แผนภาพที่ ๔.๑๓. ด้านข้างและด้านหลังของพระอุโบสถเป็นเจดีย์ทรงกลมศิลปะพม่า รอบคอร่องมีลวดลายปูนปั้น เจดีย์องค์นี้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากประเทศพม่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙

แผนภาพที่ ๔.๑๔. ด้านหน้าและภายในที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณ

นอกจากรูปแบบการก่อสร้าง การจำหลักไม้และการประดับกระจกอันเป็นศิลปะที่ชี้ชัดว่าเป็นแบบพม่าแล้ว พระประธานที่ประดิษฐานไว้ตรงตำแหน่งที่ตรงกับส่วนที่เป็นหลังคาซ้อนกัน ๗ ชั้น บนวิหารนี้ ก็เป็นพระพุทธรูปแบบพม่าปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ พระนลาฏต่ำ พระพักตร์แบน พระขนงโก่ง พระนาสิกเป็นสัน พระโอษฐ์อมยิ้ม พระหนุมน พระกรรณยาวและโค้งเล็กน้อยจรดพระอังสา พระเศวามีเม็ดพระศกละเอียด ไรพระศกเป็นแถบกว้าง ห่มจีวรลดไหล่แต่มีผ้าห่มไหล่ทั้งซ้ายและขวา พระประธานของวัดพม่าในลำปางส่วนใหญ่แกะสลักจากไม้สักทั้งต้นแล้วปิดทอง แต่เชื่อว่าพระพุทธรูปพม่าจะต้องแกะสลักจากไม้เท่านั้น บางองค์ก็สลักจากหินอ่อน ถ้าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากก็สลักจากหินอ่อน ถ้าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากก็ใช้วิธีสร้างแบบก่ออิฐถือปูน เช่นเดียวกับพระพุทธรูปของไทย

พระวิหารวัดศรีชุมหลังนี้ถูกไฟไหม้เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงมีการบูรณะซ่อมแซมขึ้นมาใหม่ โดยถ่ายแบบจากของเดิมทุกประการ แต่ก็อาจจะงดงามเทียบของเก่าแทบไม่ได้ ส่วนพระอุโบสถซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดนั้น มีกำแพงแก้วล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง ทางเข้าพระอุโบสถทำเป็นซุ้มประตู ก่ออิฐถือปูน หลังคาซ้อนกัน ๓ ชั้น ลักษณะของพระอุโบสถมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมและมีจัตุรมุขหลังคาซ้อนกัน ๗ ชั้น ส่วนยอดประดับฉัตรทอง เจริญไชยของหลังคาแต่ละชั้นตกแต่งด้วยลวดลายฉลุโลหะ ในส่วนของมุขทั้งสี่ที่ทำหลังคาซ้อนกัน ๕ ชั้น ลดหลั่นกันขึ้นไป ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปแบบพม่าหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก สำหรับพระธาตุเจดีย์ก็เป็นเจดีย์ทรงกลมก่ออิฐถือปูนแบบพม่า รอบคอระฆังมีลวดลายปูนปั้น ภายในประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากพม่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ พระธาตุเจดีย์นี้ตั้งอยู่ข้างพระอุโบสถ

วัดศิลปะแบบพม่าในภาคเหนือมีการก่อสร้างขึ้นส่วนใหญ่ด้วยความศรัทธาทางศาสนา คือ ศาสนาพุทธ ซึ่งปรากฏว่า วัดทางเหนือหลายๆ จังหวัด ซึ่งสามารถพบเห็นได้กับงานสถาปัตยกรรม เช่น โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ เป็นต้น โดยมีชาวพม่าผู้ที่เข้ามาค้าขายหรือตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นผู้สร้างและทำนุบำรุงศิลปกรรมแบบพม่านั้นมีรูปแบบเฉพาะตัวคือ โบสถ์ วิหาร นิยมสร้างตัวอาคารให้มีมุขยื่นออกมา ๔ ด้าน ส่วนหลังคาสร้างเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันขึ้นไป ตรงมุมของแต่ละชั้นจะมีสถูปเล็กๆ ประดิษฐานอยู่ หลังคาเป็นรูปกรวยเหลี่ยม สถาปัตยกรรมแบบพม่าแต่เดิมนั้นมักสร้างด้วยอิฐและหิน ภายหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ลงมา พม่าเริ่มใช้ไม้ในการก่อสร้าง จึงทำให้เกิดศิลปะขึ้นใหม่ขึ้น นอกจากนี้พม่ายังนิยมตกแต่งอาคารให้วิจิตรพิสดารด้วยลวดลายจำหลักไม้ ลงรักปิดทองเช่นเดียวกับศิลปะของไทยอีกด้วยสถาปัตยกรรมตามศิลปะพม่าในล้านนาไทยนั้นแบ่งออกได้ ๒ ยุค คือ ศิลปะพม่าสมัยแรกที่พม่าเข้าปกครองล้านนาก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบการบริหารแผ่นดินส่วนภูมิภาค คือ ล้านนา ยังคงอยู่ในการปกครองของกรุงเทพฯ แบบเมืองประเทศราช ศิลปะในยุคนี้ถือว่าเป็นศิลปะพม่าในยุคเก่า

ความจริงแล้วศิลปะแบบพม่ารุ่นเก่าในล้านนาสมัยที่พม่าเข้ามาปกครองนั้นยังคงมีปรากฏอยู่อีกหลายแห่ง ต่อมาเมื่อมีการสร้างวัดมากขึ้น ศิลปะพม่าได้ถูกดัดแปลงผสมผสานกับพื้นเมืองจนดูเป็นศิลปะล้านนาไป ศิลปะแบบพม่ายุคเก่าคงถูกดัดแปลงไปเสียส่วนมาก เมื่ออิทธิพลของไทยหรือของกรุงเทพฯ ได้แพร่ขยายขึ้นไปในยุคหลังที่ขับไล่พม่าออกไปแล้วนอกจากศิลปะพม่าในยุคแรกแล้ว ต่อมาได้เกิดศิลปะพม่าแบบสมัยหลังขึ้น คือ ในราวสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ศิลปะแบบพม่าได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งส่วนมากพ่อค้า คหบดีชาวพม่าที่เข้ามาค้าไม้ในล้านนาไทยจนร่ำรวย ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ตามศิลปะของตน เพื่อเป็นการอุทิศกุศลให้แก่บรรดาผีสงเทวดา และนางไม้ที่สิงอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ เพื่อเป็นการขออุ้มโทษ พร้อมกับอัญเชิญให้คุ้มครองตนเองด้วย และด้วยเหตุนี้

วัดศิลปะมอญพม่าจึงเกิดขึ้นในล้านนาไทยหรือภาคเหนือหลายแห่ง เช่น วัดศรีชุม วัดพระแก้วดอนเต้า ในจังหวัดลำปาง วัดศรีรองเมือง วัดจอมสวรรค์ วัดสระบ่อแก้ว ในจังหวัดแพร่ เป็นต้น

สถาปัตยกรรมแบบพม่าในล้านนาไทยสมัยหลัง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ลงมาส่วนใหญ่เป็นวิหารและมณฑปที่สร้างตามแบบของปราสาทตามสถาปัตยกรรมราชสำนักพม่า เป็นอาคารที่สร้างด้วยไม้ มีหลังคาซ้อนกันเป็นชั้น ตั้งแต่ ๓ ถึง ๗ ชั้น ซึ่งอาคารแบบปราสาทนี้จะพบทั่วไปในจังหวัดลำปาง แพร่ แม่ฮ่องสอน หลายแห่ง สถาปัตยกรรมแบบพม่าที่เป็นแบบปราสาทหินที่นิยมสร้างกันมากในล้านนาเป็นแบบที่เรียกว่า “ทรงพระยาธาตุ”

สถาปัตยกรรมที่นำมาสร้างเป็นมณฑปและวิหารในวัดล้านนาก็ มีลักษณะพิเศษคือตกแต่งด้วยไม้จำหลักและการประดับกระจกจะทำด้วยมืออันประณีตงดงามอย่างยิ่ง ตั้งแต่หลังเสาจำหลักด้วยไม้ประดับกระจก ตลอดไปจนถึงฝ้าเพดาน หลังคา สำหรับยกรวงผึ้ง ซึ่งมักจำหลักเป็นครุฑ ไก่ฟ้า เป็นต้น ฝีมือการประดับกระจกด้วยวิธีการปั้นรักปิดทอง และการจำหลักไม้ตามอาคารต่างๆ ที่สร้างตามแบบศิลปะพมานั้น เป็นฝีมือช่างชั้นดีที่มีความประณีตสวยงาม ยากที่จะหาที่เปรียบได้ เพราะช่างพม่ามีฝีมือในการจำหลักไม้มาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว วัดศิลปะพม่าในภาคเหนือที่สำคัญและน่าสนใจมีอยู่มากมายหลายวัด หลายจังหวัด ที่มีลักษณะเด่นและสวยงามแตกต่างกัน ได้แก่ ลวดลายพรรณพฤกษา และนกที่สำคัญ เช่น วัดศรีชุม เป็นวัดพม่าที่น่าสนใจในตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๕. วัดปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ในเขต ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นวัดสำคัญคู่กับจังหวัดลำปางมาช้านาน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยที่เจ้าอนันตยศ ราชบุตรของพระนางจามเทวีแห่งหริภุญไชย (ลำพูน) เสด็จมาสร้างเขลางค์นคร (ลำปาง) เมื่อ พ.ศ.๑๒๒๓ หรือ ๑,๓๒๘ ปีก่อน ซึ่งเมื่อวันที่ ๑๖ พ.ย.ที่ผ่านมา พระครูโสภิตขันตยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดปงสนุกด้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พึงรับมอบรางวัลดี (Award of Merit) ด้านการอนุรักษ์มรดกทางด้านวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ตามโครงการ ๒๐๐๘ Asia-Pacific Heritage Award for Cultural Heritage Conservation จากองค์การ UNESCO โดยมีดร.ริชาร์ด อิงเกิลฮาร์ท” ที่ปรึกษาอาวุโสในผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่ด้านวัฒนธรรมประจำองค์การยูเนสโก เป็นผู้ถวายรางวัล

วัดปงสนุก เป็นวัดโบราณวัดหนึ่ง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และฝังลูกนิมิต เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๔ สันนิษฐานว่าวัดนี้คงสร้างขึ้นร่วมสมัยพระเจ้าอนันตยศเสด็จมาทรงสร้างเมืองเขลางค์ เมื่อพ.ศ. ๑๒๒๓ บริเวณวัดปงสนุกตั้งอยู่ติดกำแพงเมืองเขลางค์รุ่นที่ ๒ ด้านใน จากการศึกษาสภาพสิ่งก่อสร้างเท่าที่ปรากฏปัจจุบัน มีอาคารสถานที่ก่อสร้างที่เก่าแก่ที่สุด คือ เจดีย์และวิหารพระเจ้าพันองค์ ซึ่งปรากฏในบันทึกมีการบูรณะครั้งหลังประมาณ ๑๒๐ กว่าปีมาแล้ว สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นพยาน

วัดอุปัชฌาย์บอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของวัดสืบทอดกันมาจากอดีตเป็นเวลาร้อยกว่าปีมาแล้ว วัดปงสนุก เดิมมีชื่อเรียกอยู่หลายชื่อ

ตามหลักฐานที่พบจารึกอยู่ในที่ต่างๆ มีอยู่ ๔ ชื่อ คือ วัดศรีจอมไคล วัดศรีเชียงภูมิ , วัดดอนแก้ว, วัดพะยาว (พะเยา) ชื่อวัดทั้งหมดที่พบจะมี ๒ ชื่อ ที่เกี่ยวกับประวัติของบ้านเมืองในอดีตที่ผ่านมา คือ ชื่อวัดพะยาว (พะเยา) และ ชื่อวัดปงสนุกด้วยเหตุการณ์เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๔ ทางเมืองนครลำปางและเมืองเชียงใหม่ได้ยกทัพเข้าตีเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่ได้สู้รบต่อต้านเป็นสามวัน แต่สู้กำลังของเมืองลำปางและเชียงใหม่ไม่ได้ เมืองเชียงใหม่จึงแตก ทางกองทัพจึงได้กวาดต้อนเอาชาวเชียงใหม่ลงมาสู่เมืองนครลำปาง ในชาวเมืองเชียงใหม่เหล่านั้นได้มีชาวบ้านปงสนุก (เชียงใหม่) รวมอยู่ด้วย

ส่วนชาวเมืองพะเยา เจ้าฟ้าเมืองพะเยา ได้อพยพชาวพะเยาหนีเข้าศึกพม่า คราวเมืองพะเยาแตกลงมาสู่เมืองนครลำปาง ในช่วงเวลาใกล้เคียง ชาวเมืองทั้งสองจึงถูกจัดแบ่งให้อยู่ทางฝั่งเวียงเหนือของเมืองนครลำปาง โดยเฉพาะบริเวณวัดศรีเชียงภูมิ ด้วยเหตุนี้ชาวเมืองเชียงใหม่และชาวเมืองพะเยา เมื่อมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใหม่และไม่ทราบอนาคตของตนเอง แต่ก็ยังรำลึกถึงบ้านเกิดเมืองนอน จึงได้อาณาชื่อวัดและชื่อบ้านมาเรียกโดยชาวพะยาว (พะเยา) ก็เรียกวัดพะยาว บ้านพะยาว ชาวเชียงใหม่ก็เรียก วัดปงสนุก บ้านปงสนุก สำหรับชาวพะเยา พอถึง พ.ศ. ๒๓๘๖เจ้าหลวงมทวาทย์ ขึ้นไปตั้งเมืองพะเยา เมื่อบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นแล้ว ครูบาอินตะจันทร จึงได้อพยพชาวพะเยากลับไปสู่บ้านเกิดเมืองนอน คงเหลือชาวพะเยาที่ไม่ยอมกลับ ไม่นานนักตรงกันข้ามกับชาวปงสนุก ไม่มีการอพยพกลับไป ได้ยึดเมืองนครลำปางเป็นบ้านเกิดเมืองนอนที่สอง ดังนั้นชื่อวัดและชื่อหมู่บ้านก็คงเหลือไว้เรียกขานกันเพียงชื่อเดียวว่า “ปงสนุก” トラบเท่าทุกวันนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า วัดปงสนุก แยกเป็น ๒ วัด ทั้งที่อาณาเขตก็ไม่กว้างขวางเท่าใด คือวัดปงสนุกเหนือ และ วัดปงสนุกใต้ สาเหตุที่แยกคงจะมาจากพระสงฆ์ สามเณรในอดีตจำนวนมากจึงแบ่งกันช่วยดูแลรักษาวัด แต่ถึงอย่างไรทั้ง ๒ วัดนี้ก็ถือกันว่าเป็นวัดพี่วัดน้องอาศัยช่วยเหลือกันมาโดยตลอด

แผนภาพที่ ๔.๑๕. วิหารพระเจ้าพันองค์

แผนภาพที่ ๔.๑๖. บันไดทางขึ้นสู่ประตูโขง

๖. วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ตามตำนานกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระเถระสามองค์ได้เสด็จจาริกไปตามบ้านเมืองต่าง ๆ จนถึงบ้านลัมพะการวัน หรือ บ้านลำปางหลวงในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าได้ประทับเหนือดอยม่อนน้อย มีชาวละแวกหนึ่งชื่อ ละแวกน้อย เกิดความเลื่อมใส ได้นำน้ำผึ้งบรรจุกระบอกไม้ป้างมะพร้าว และมะตูมมาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ฉันน้ำผึ้งแล้วทิ้งกระบอกไม้ป้างไปทางทิศเหนือ แล้วทรงพยากรณ์ว่า สถานที่แห่งนี้อาจจะมีชื่อว่า ลัมพะกัปปะนคร แล้วได้ทรงลูบพระเศียรได้พระเกศามาหนึ่งเส้น มอบให้แก่ละแวกน้อยผู้นั้น ละแวกน้อยได้นำพระเกศานั้น บรรจุในผอบทองคำ และใส่ลงในอุโมงค์พร้อมกับถวายแก้วแหวนเงินทองเป็นเครื่องบูชา แล้วแต่งยนต์ผัด(ยนต์หมุน) รักษาไว้ และถมดินให้เรียบเสมอกัน แล้วก่อเป็นพระเจดีย์สูงเจ็ดศอกเหนืออุโมงค์นั้น ในสมัยต่อมาก็ได้มีการขุดพบเจ้าผู้ครองนครลำปางอีกหลายพระองค์ มาก่อสร้างและบูรณะซ่อมแซม จนกระทั่งเป็นวัดที่มีความงามอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน^๒

ตามประวัติศาสตร์นครลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวงมีประวัติว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๗๕ นครลำปางว่างจากผู้ครองนคร และเกิดความวุ่นวายขึ้น สมัยนั้นพม่าเรืองอำนาจได้แผ่อิทธิพลปกครองอาณาจักรล้านนาไว้ได้ทั้งหมด พม่าได้ยึดครองนครเชียงใหม่ ลำพูน โดยแต่งตั้งเจ้าผู้ครองนครอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์พม่า ท้าวหมหายศเจ้าผู้ครองนครลำพูนได้ยกกำลังมายึดนครลำปาง โดยได้มาตั้งค่ายอยู่ภายในวัดพระธาตุลำปางหลวง ครั้งนั้น หนานทิพย์ช้าง ชาวบ้านปางยงคก (ปัจจุบันอยู่อำเภอห้างฉัตร) วีรบุรุษของชาวลำปาง ได้รวบรวมพลทำการต่อสู้ทัพเจ้าหมหายศ โดยลอบ

^๒ มัย ตะติยะ, ประติมากรรมพื้นฐานล้านนา, (กรุงเทพฯ: ศิลปประภา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓ - ๑๔.

เข้ามาในวัด และใช้ปืนยิงท้าวมหายศตาย แล้วตีทัพลำพูนแตกพ่ายไป ปัจจุบันยังปรากฏรอยลูกปืนอยู่บนรั้วทองเหลืองที่ล้อมองค์พระธาตุเจดีย์ ต่อมาหนานทิพย์ช้างได้รับสถาปนาขึ้นเป็น พระยาสุลวะลือไชยสงคราม เจ้าผู้ครองนครลำปางและเป็นต้นตระกูลเชื้อเจ็ดตน เช่น ณ ลำปาง ณ เชียงใหม่ ฯลฯ

วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นโบราณสถานสำคัญ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณซากเมืองโบราณลัมพกับปะนนคร ตามประวัติพระนางจามเทวีเคยเสด็จมานมัสการ และทำการบูรณะซ่อมแซมอยู่เสมอ นับว่าเป็นวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณกาล มีความสวยงาม และมีความยอดเยี่ยมทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม เป็นที่ประดิษฐาน พระแก้วดอนเต้า ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวลำปาง และชาวพุทธทั่วไป^๓

แผนภาพที่ ๔.๑๗. พระธาตุลำปางหลวง พุทธศิลป์แบบเป็นตัวแทนเขาพระสุเมรุ ศูนย์กลางจักรวาล
พระธาตุลำปางหลวง ลักษณะทางสถาปัตยกรรม เป็นเจดีย์กลมทรงระฆังคว่ำ(แต่ในหนังสือพระเจดีย์ในล้านนา โดยสถาบันวิจัยสังคม ม.เชียงใหม่ กลับเรียกว่า เจดีย์แบบพุกามล้านนา เนื่องจากมีการปิดทองจังโกคล้ายแบบพุกามนั่นเอง) ปิดทองจังโกทั่วทั้งองค์เจดีย์ รูปทรงหนักแน่น ไม่ชะลูดเหมือนเจดีย์แห่งอื่นๆ รอบๆพระธาตุมีการล้อมรอบด้วยรั้วเหล็ก โคมรั้ว มีการสร้างซุ้มประตูโขงอยู่ทางทิศใต้ของพระธาตุ บริเวณรั้วเหล็กมีเรื่องเล่าถึง รอยกระสุนปืน ที่หนานทิพย์ช้างยิงปืนสังหาร ท้าวมหายศ เมื่อช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓

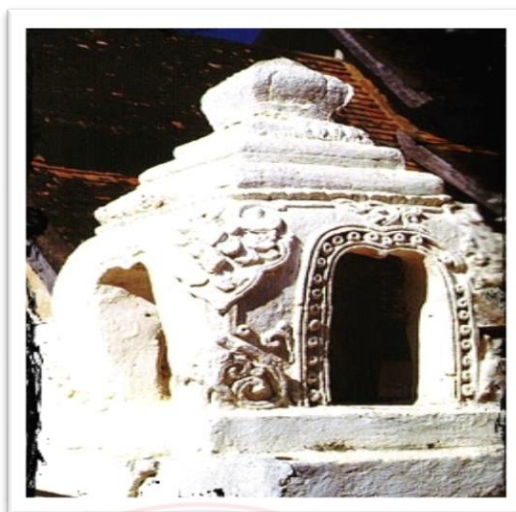
^๓ ประชุมตำนานพระธาตุ ภาคที่ ๑, (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานศพ นางแข พุคักดิ์ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

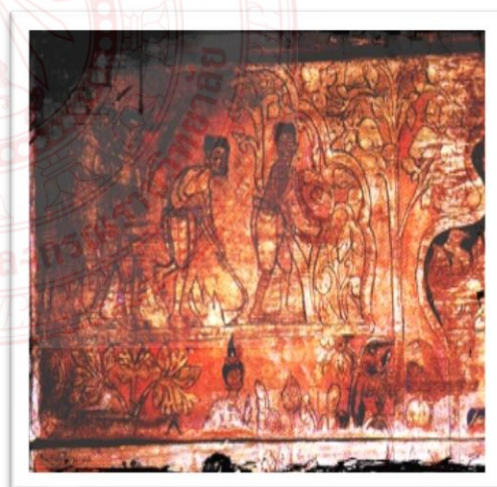
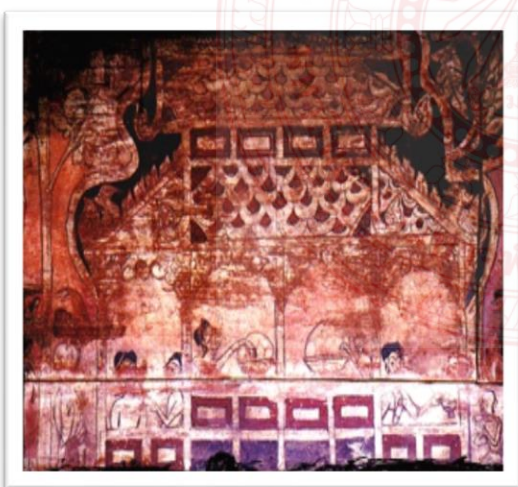
แผนภาพที่ ๔.๑๘. กุฏิพระเจ้าล้านทอง (เจดีย์ทรงปราสาท) ตั้งอยู่บริเวณท้ายวิหารหลวง ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปคือพระเจ้าล้านทอง ซึ่งหล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๙ กุฏินี้คงได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๑๐๖ หลังจากที่ถูกเมืองเชียงใหม่ตกอยู่ใต้ปกครองของพม่า ส่วนบนของกุฏิเป็นแบบผสมระหว่างหลังคาลาดกับหลังคาลดชั้น องค์ประกอบต่างๆ รวมทั้งลวดลายปั้นประดับมีอยู่อย่างมากมาย แสดงให้เห็นถึงแบบแผนของงานประดับในช่วงเวลานั้นด้วย

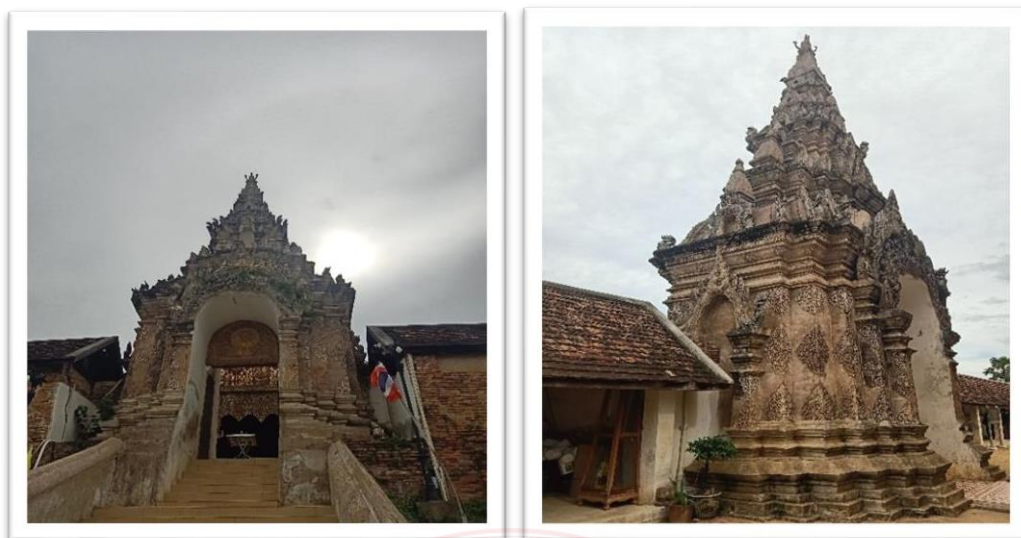
แผนภาพที่ ๔.๑๙. ชุ่มประตู่โขง และรั้วรอบพระธาตุลำปางหลวง

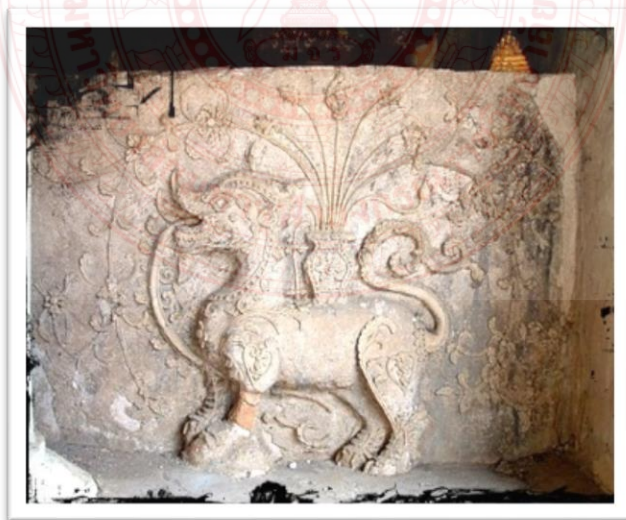
แผนภาพที่ ๔.๒๐. โคมรั้ว พุทธศิลป์วัดพระธาตุลำปางหลวง มีลวดลายปูนปั้นประดับประดาไม่มากนัก้อยเป็นพุทธศิลป์ที่จัดให้อยู่ในหมวดของ ประตู่โขง ที่ถือว่าการจำลองเขาพระสุเมรุออกมาเป็นรูปทรงสามมิติ เพื่อให้เห็นแนวคิดของจักรวาลคติสมบุรณ์ชัดเจน อีกทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ของการผ่านพ้นไปสู่มิติที่สูงขึ้นไปสู่สวรรค์วิมาน และพระนิพพาน หรือเป็นซุ้ม “สุวรรณคูหาแก้ว” อันเป็นที่ประทับของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากการตรัสรู้ โคมรั้วนี้ประดับอยู่รายรอบ พระธาตุลำปางหลวง มีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน

แผนภาพที่ ๔.๒๑. จิตรกรรมฝาผนังที่เก่าแก่ อายุประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ ปี วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง" ภาพจิตรกรรมได้แสดงให้เห็นวิถีชีวิต การแต่งกาย และสถาปัตยกรรมในสมัยนั้นอย่างน่าสนใจ พุทธศิลป์ชิ้นนี้เป็นงานจิตรกรรมฝาผนังเขียนประดับที่บริเวณคอสอง ของวิหารน้ำแต้ม (ซึ่งคำว่า น้ำแต้ม มีความหมายว่า ภาพจิตรกรรม) อันตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระบรมธาตุ ได้มีผู้ศึกษาภาพจิตรกรรมดังกล่าวและลงความเห็นไว้ว่าควรมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒

แผนภาพที่ ๔.๒๒. ชุมประตู่โขง ด้านหน้าบันได และชุมด้านหน้าวิหาร เป็นพุทธศิลป์วัดพระธาตุลำปางหลวง ชุมประตู่โขงวัดพระธาตุลำปางหลวง ตั้งอยู่บนเนิน มีความสูงประมาณ ๑๓ เมตร โดยมีบันไดนาคทอดยาวเชื่อมพื้นที่ระหว่างวัดกับภายนอก ลักษณะเป็นอาคารทรงมณฑปมียอดแหลมซ้อนหลายชั้น โครงสร้างก่ออิฐถือปูน ภายนอกฉาบด้วยปูนสีขาวแต่งลายปูนปั้นเกือบตลอด ทำเป็นช่องทางเดินด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก ปากช่องทางเดินประดับชุมโค้งซ้อน

แผนภาพที่ ๔.๒๓. สิงห์ปูนปั้นประดับฐานชุกชี วิหารน้ำแต้มด้านขวา เป็นลวดลายปูนปั้นนูนสูงบริเวณตัวสิงห์ปั้นจนเกือบเป็นรูปปฏิมากรรมลอยตัว บนหลังสิงห์เป็นหม้อบुरुณขมู้อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ตำแหน่งอยู่บริเวณฐานชุกชีด้านหลังวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

สรุปได้ว่า วัดพระธาตุลำปางหลวงมีอายุเก่าแก่มาก และผ่านวันเวลาถูกทิ้งร้างอีกนานเนิ่นนาน จึงค่อยมีการซ่อมแซมครั้งใหญ่ จนกลับมาสง่างามดังเดิม (หรืออาจจะยิ่งอลังการกว่าเดิมก็ได้)

ประการต่อมา ช่วงห่างจำนวนปีแต่ละครั้งที่ปรากฏในจารึก บ่งบอกให้ทราบได้ว่า การก่อสร้างเพิ่มเติมและบูรณปฏิสังขรณ์ วัดพระธาตุลำปางหลวง ค่อนข้างมีระยะถี่กระชั้น รวมทั้งสะท้อนแสดงถึงความ เป็นวัดสำคัญมาก และได้รับการบำรุงรักษาอย่างดีเยี่ยมต่อเนื่องมาตลอดทุกยุคสมัย

๗. วัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ปรากฏชื่อตามตำนานคือ วัด เสดารัตนปัพพตาราม หรือวัดไหล่หินแก้วช้างยืน คนไหล่หินนิยมเรียกสั้นๆ ว่า วัดหลวง เป็น โบราณสถานที่ประกอบด้วยองค์ธาตุเจดีย์ ชุ่มประตู่โขง วิหารโบราณ สร้างในสมัยพระนารายณ์ มหาราช ในปี ๒๒๒๖

ครูบามหาปาเจ้า และเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงร่วมสร้างในขณะนั้น ที่แสดงคุณค่าของศิลปะปูน ปั้นสกุลช่างลำปาง ตลอดจนอุโบสถหลังเล็กประดับด้วยลวดลายไม้ฉลุและแก้วสีต่าง ๆ สร้างจากแรง ศรัทธาของเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตย์ เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย

สถาปัตยกรรมวัดไหล่หิน เป็นรูปแบบพุทธศาสนาแบบล้านนา ประกอบด้วยลานหน้าวัด หรือ ช่วง สำหรับกิจกรรมและปลูกต้นไม้ วิหารโถง ศาลาบาตรและลานทราย และมีเจดีย์ท้ายวิหาร แบบล้านนาซึ่งเชื่อว่าบรรจุพระบรมธาตุ มีรูปแบบจำลองภูมิจักรวาล คือวิหารเปรียบเสมือนชมพูทวีป เจดีย์เปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุ และลานทรายเปรียบเสมือนมหานทีสีทันดร^๔

ส่วนพุทธาวาสก่อสร้างอย่างสวยงาม และมีขนาดส่วนที่ค่อนข้างเล็กกะทัดรัด อาคารต่างๆ ก่อสร้างด้วยอิฐฉาบปูน ประดับปูนปั้น ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว วิหารมีลักษณะสกุลช่างลำปาง ซึ่งจะมีลักษณะอ่อนช้อยน้อยกว่าสกุลช่างเชียงใหม่ คือหลังคาจะมีลักษณะแอ่นโค้งเพียงเล็กน้อย เรียกวิหาร แบบนี้ว่า ฮ้างปู่ หมายถึง ร่างการของผู้ชาย เป็นวิหารโถง หลังคาซ้อน ๓ ชั้น ๒ ตับ มุง กระเบื้องดินเผาปลายตัด ที่น่าสนใจคือ เครื่องลายของวิหารนี้มีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการบูรณปฏิสังขรณ์ ทำให้มีชื่อฟ้า ไบระกา หางหงส์ เป็นแบบไทยภาคกลาง

ชุมประตู่โขงวัดไหล่หินนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับวัดพระธาตุลำปางหลวง แต่มีการประดับ ตกแต่งที่แตกต่างกันบ้าง คือมีการใช้ตุ๊กตาดินเผาประดับ นอกจากเสนาสนะและบริเวณที่ทางวัดได้ อนุรักษ์และดูแลเป็นอย่างดี ยังมีคัมภีร์โบราณและโบราณวัตถุที่ทางวัดได้เก็บรักษาไว้เป็นจำนวนมาก บางสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตำนานของวัดเช่น กะลามะพร้าว และบาตรของพระมหาปาเกสรปัญญา^๕

^๔ วารสารอาษาวัดไหล่หิน, ฉบับเดือนสิงหาคม-กันยายน ๒๕๕๐, หน้า ๒.

^๕ สัมภาษณ์นายทิน วรณมณี, กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๓.

แผนภาพที่ ๒.๒๔. พุทธศิลป์เพื่อแสดงความเคารพนับถือในอัจฉริยะของพระมหาปาเกสระปัญญา ได้สร้างพระวิหารขึ้นเป็นอนุสรณ์ระลึกระหว่างเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงกับพระมหาปา เกสระปัญญา ในปีพ.ศ. ๒๒๒๖ ตามหลักฐานการจารึก บนแผ่นไม้บันทึกชื่อวิหารของวัด ถอดความได้ว่า

“จ.ศ.๑๐๔๕ (พ.ศ.๒๒๒๖) ตัวปีก่า เดือน ๔ เพ็ญเม็ง ๔ ไตเต่าสะง่า (มะเมีย) พระมหาเกสระปัญญาเจ้า เป็นประธานกับทั้งศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย ได้อัญเชิญพระสงฆ์เจ้าได้ปักแบ่งเสลารัตนปัพพตารามหลังนี้แล ศรัทธา นักบุญทั้งหลายมวลชุกคน จูงอนุโมทนาเถอะ”

แผนภาพที่ ๔.๒๕. บนด้านหน้าแหวนบ ซึ่งเป็นพุทธศิลป์ส่วนทำขึ้นภายหลังเป็นบ้านลมทำด้วยปูนซีเมนต์ (ของเดิมเป็นไม้สัก ชาวบ้านทำการรื้อถอนออกในปีพ.ศ.๒๔๘๕) ปิดทับหัวแปทั้งด้านหน้าและด้านหลังมีลักษณะเป็นลายองศาสะดุ้ง ใบระกาและหางหงส์ ส่วนข้อฟ้าทำเป็นรูปปั้นนกเขา บนสันหลังคามีรูปนกสตาชุนาขนาดใหญ่เคลือบดินเผา

แผนภาพที่ ๔.๒๖. พระประธานที่เป็นพุทธศิลป์รูปแบบของพระพุทธรูปเมืองลำนานา

แผนภาพที่ ๔.๒๗. ชุมประตู่โขงเป็นพุทธศิลป์สถาปัตยกรรมที่มีความสวยงามเป็นอย่างยิ่ง เป็นงานประติมากรรมของช่างฝีมือเชียงตุง ที่มีการก่อสร้างพร้อมกับวิหารโบราณของวัดในปี พ.ศ. ๒๒๒๖ หรือจุลศักราช ๑๐๘๕ ครูบามหาปาเจ้าร่วมกับเจ้าฟ้าเชียงตุง ร่วมกันสร้างขึ้น ลวดลายประติมากรรมที่ประดับอยู่บนชุมประตู่โขงเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ อาทิ หงส์ นก มังกร นาค ตัวมอม เป็นต้น

๘. วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เมืองลำปางหรือเขลางค์นคร เป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของล้านนาไทยและมีความสำคัญย้อนขึ้นไปถึงประวัติศาสตร์ยุคต้น ๆ คือตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ กระทั่งมีตำนาน เอกสารประวัติศาสตร์หลายต่อหลายเล่ม กล่าวถึงการสร้างเมืองลำปางมากมาย อาทิ ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ หรือแม้แต่ตำนานจามเทวีวงศ์ ซึ่งเป็นตำนานพื้นเมืองเหนือล้วนกล่าวถึงการสร้างเมืองลำปางไว้ว่า

เขลางค์นครสร้างขึ้นโดยเจ้าอนันตยศ ราชบุตรของพระนางจามเทวีแห่งนครหริภุญชัย เมื่อปี พ.ศ.๑๒๒๓ เมื่อเจ้าอนันตยศมาปกครองเขลางค์นครได้ระยะหนึ่ง ก็ได้ทูลเชิญพระนางจามเทวี

เสด็จมาประทับที่เมืองของพระองค์และได้สร้างบริเวณพระราชฐานต้อนรับพระนางจามเทวีอยู่ใกล้ ๆ กับเขลางค์นคร เรียกว่า “อาลัมภางค์นคร” ต่อมาเมืองทั้งสองถูกรวมเข้าด้วยกันเรียกว่า “เขลางค์อาลัมภางค์นคร” ในสมัยหลังชื่อของเมืองนี้จึงถูกเรียกให้สั้นลงเหลือ “ลำภางค์นคร” “ลำปางนคร” จนกลายเป็น “นครลำปาง” ในที่สุด

เมืองลำปางเป็นเมืองเก่าที่สร้างขึ้นเมื่อราวกว่า ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว โบราณสถานที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันพอจะสืบค้นรากเหง้าของประวัติศาสตร์ของเมืองนี้ เห็นจะได้แก่วิหารจามเทวี ซึ่งอยู่ภายในวัดปางยางคก อำเภอห้างฉัตร กล่าวกันว่า วิหารหลังนี้ พระนางจามเทวีได้ดำริสร้างขึ้น เมื่อราวปี พ.ศ.๑๒๕๓ เนื่องจากพระองค์ได้เสด็จจากเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) เพื่อมาเยี่ยมเจ้านันทยศ ราชบุตรที่มาครองเขลางค์นครพร้อมกับถวายฉัตรทองคำสำหรับนำไปบูชาพระธาตุลำปางหลวง

ขณะที่พระนางจามเทวีได้เดินทัพไปบูชาพระธาตุลำปางหลวง ช่างพระที่นั่งได้ทรุดเขาลงหมอบคู้ขวงในท่าคารวะ เมื่อพระนางจามเทวีเห็นจึงเป็นที่อัศจรรย์ ท่านจึงได้สั่งให้พักพล ณ ที่นั้น กระทั่งคืนหนึ่งเวลากลางคืน พระนางจามเทวีได้อธิษฐานว่า ถ้า ณ ที่แห่งนี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ขอปรากฏปาฏิหาริย์ขึ้น ทันใดนั้นก็ปรากฏแสงฉับพรณรังสีแห่งองค์พระบรมสารีริกธาตุพวยพุ่งออกมาจากจอมปลวกแห่งหนึ่ง เมื่อพระนางจามเทวีเห็นเช่นนั้นจึงบัญชาให้ทหารทั้งหลายปลุกวิหารขึ้น ณ ที่จอมปลวกแห่งนั้นด้วยมณฑปปราสาท

วิหารจามเทวีหลังนี้มีความกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๕ เมตร มุงด้วยแป้นไม้ไกร้ วิหารหลังนี้เป็นวิหารขนาดเล็กศิลปะแบบล้านนาโบราณยุคหริภุญชัย สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ตอนล่างเปิดโล่งตลอด ไม่มีประตูหน้าต่าง ตอนท้ายสุดของวิหารมีผนังก่ออิฐฉาบปูนทึบสามด้านล้อมกู่พระเจ้าหรือโขงพระเจ้า ลักษณะการก่อสร้างของวิหารจามเทวีเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาสกุลช่างเขลางค์นคร ว่ากันว่า เป็นวิหารที่มีความสวยงามตามแบบฉบับของสถาปัตยกรรมภาคเหนือ ฐานพระวิหารยกสูงจากพื้นดินหนึ่งฟุต ซึ่งนักประวัติศาสตร์ศิลปะสันนิษฐานว่าแต่เดิมฐานพระวิหารคงจะมีความสูงกว่านี้ แต่เนื่องจากในอดีตมีน้ำหลากพัดินจากที่อื่นมาท่วมทับถมทุกปีเป็นเวลากว่าพันปีมาแล้ว ขณะเดียวกันความเชื่อในเรื่องการขนทรายเข้าวัดของคนล้านนาที่นิยมนำทรายมาถมในวัดจึงเป็นสาเหตุให้ฐานของวิหารจามเทวีเหลือเพียงหนึ่งฟุต

แผนภาพที่ ๔.๒๘. วิหารพระแม่เจ้าจามเทวี พระแม่เจ้าจามเทวีกษัตริย์ผู้ครองนครทริภุญไชย เสด็จมาเยี่ยมพระเจ้านันทยศราชบุตรที่มาครองนครเขลงค์ลำปาง ขณะที่เดินทัพจะนำทองคำไปบูชาพระธาตุลำปางหลวง พอไปถึงที่แห่งหนึ่งปรากฏช้าง (ช้าง) พระที่นั่งก็ทรุดลงในท่าคารวะ พระแม่เจ้าเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงทรงพักพล ณ ที่นั้นหนึ่งคืน ตลอดกลางคืนทรงอธิษฐานว่า ณ ที่นี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ขอให้ปรากฏปาฏิหาริย์ขึ้น ขาดคำพระคำรัสของพระแม่เจ้า ก็ปรากฏแสงจ้าพรณรังสีแห่งพระบรมสารีริกธาตุ พวยพุ่งออกมาจากจอมปลวกแห่งหนึ่ง จึงทรงให้ปลูกวิหารขึ้น ณ ที่จอมปลวกนั้น พร้อมมณฑปปราสาท ก่อสิงห์ สร้างกุฏิจางนบ ปลูกต้นไม้สะศรี (ศรีมหาโพธิ์) ก่อโขงประตูไว้พร้อมสรรพ พร้อมให้นามอารามแห่งนี้ว่า "วัดปางจางนบ" คงมาหลายร้อยปีมานี้ก็เพี้ยนเป็น "วัดปางยงคค"

แผนภาพที่ ๔.๒๙. กุฏิจางนบ เป็นเสนาสนะที่สร้างขึ้นพร้อมกับวิหารพระแม่เจ้าจามเทวี ในปีพ.ศ. ๑๒๕๓ ต่อมาได้มีการบูรณะเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ กุฏิจางนบเป็นอาคารเล็กหันเข้าหาวิหาร

ภายในวิหารจามเทวีมีการเขียนลายน้ำรักปิดทองบนพื้นสีแดง ได้แก่รูปลายกระถาง หรือหม้อบูรณะชะกะ ซึ่งหมายถึงความเจริญของหมู่ชนในเขตตำบลปางยงคค และลายกนกเครือเถาวัลย์ เทพยดา ลายดาว ลายเรขาคณิต เป็นต้น

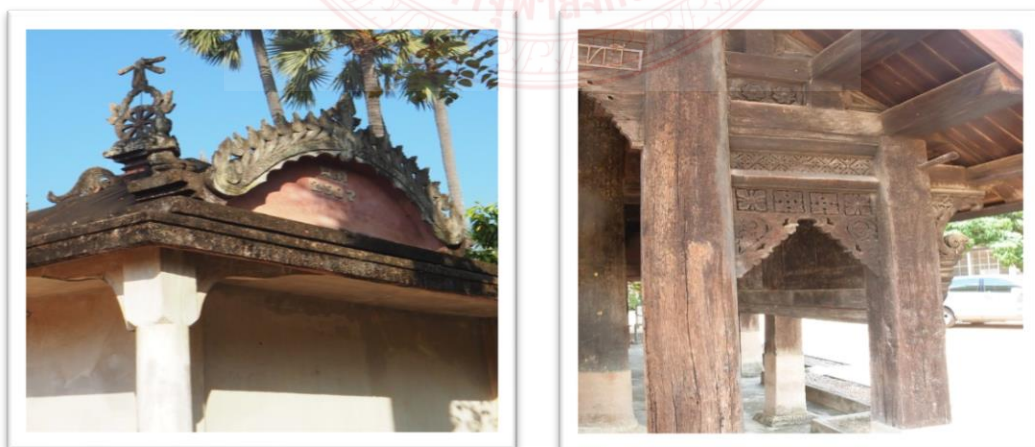
ผู้ที่มีความสนใจในด้านประวัติศาสตร์ล้านนา ไม่ควรพลาดที่จะไปชมวิหารจามเทวีแห่งนี้ เพราะเป็นวิหารที่เก่าแก่อายุกว่าพันปี นอกจากนั้นบริเวณเสาวิหารยังประดับด้วยลายเขียนศิลปะแบบ

พื้นเมืองเหนือ เขียนด้วยรักปิดทองซึ่งจากวิหารอื่น ๆ ที่เขียนด้วยลายน้ำแต้ม ถือว่าเป็นจิตรกรรมเสาวิหารที่สวยงาม วิจิตรบรรจงด้วยฝีมือของสกุลช่างเมืองเขลางค์ชั้นยอด อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าของเมืองลำปาง

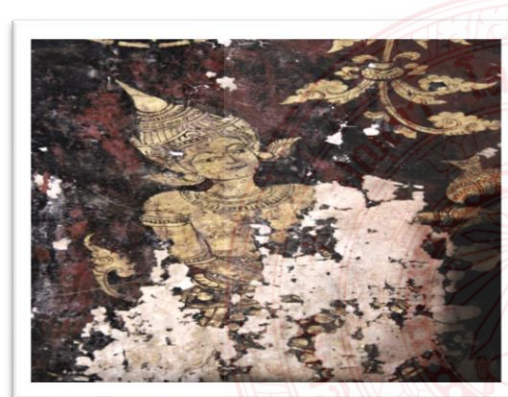
ปัจจุบันวิหารจามเทวีได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์ในฐานะที่เกี่ยวข้องกับผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในประวัติศาสตร์ชาติไทย ได้แก่นานทิพย์ช้างบรรพบุรุษของเจ้าผู้ครองนครน่าน ซึ่งท่านเกิดที่บ้านปางยางคกและได้ศึกษาบวชเรียนที่วัดแห่งนี้ จากความสำคัญของวิหารจามเทวีหลังนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทาน เกียรติบัตรให้แก่วิหารจามเทวีในฐานะสถาปัตยกรรมด้านอนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามฯ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๓

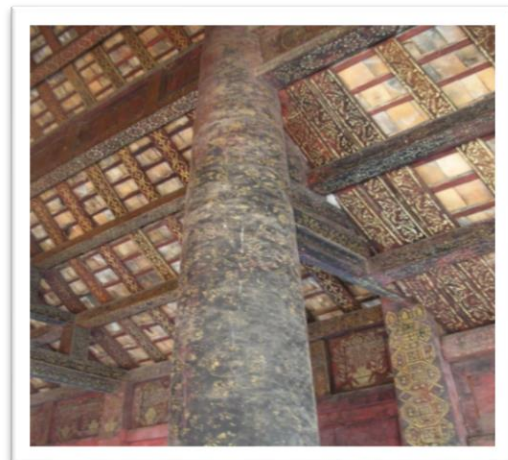
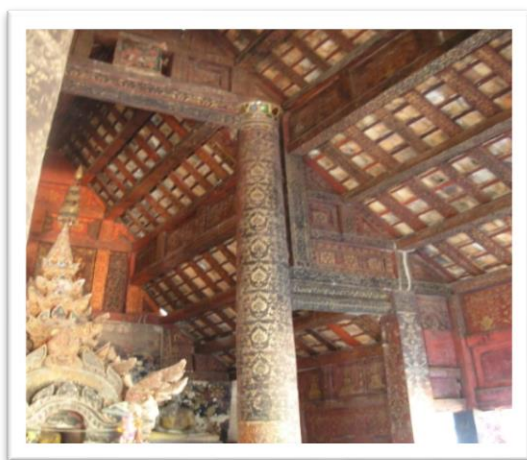

แผนภาพที่ ๔.๓๐. วิหารเจ้าแม่จามเทวีที่มีสถาปัตยกรรมแบบทริภูมไชย

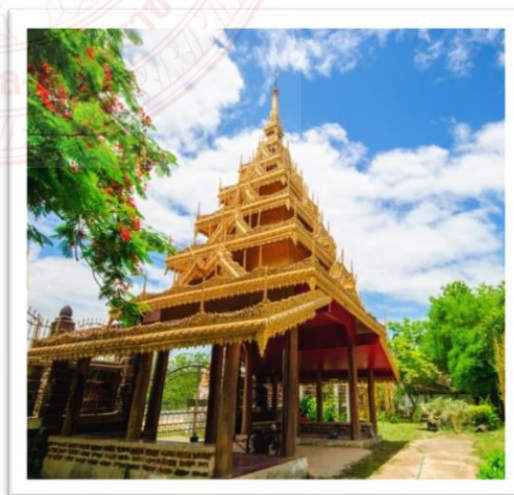
แผนภาพที่ ๔.๓๑. สถาปัตยกรรมกุ้งฉ้างนบและหน้าพระวิหารเจ้าแม่จามเทวีที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

แผนภาพที่ ๔.๓๒. ลายต่างๆ ที่เป็นจิตรกรรมอันสวยงามในการวาดและการปั้นที่มีความเป็นวิจิตรศิลป์แบบล้านนาอันทรงคุณค่า

๙. วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่บนทางหลวงลำปาง-งาว (ทางหลวงหมายเลข ๑ หรือพหลโยธิน) หากเดินทางมาจากจังหวัดตากหรือกรุงเทพฯ เป็นวัดศิลปะไทยใหญ่ผสมพม่า พื้นที่วัดยาวถึงบนเขาไม่ปรากฏผู้สร้างชัดเจน สันนิษฐานว่าสร้างจากคหบดีชาวไทยใหญ่ที่ได้รับสัมปทานป่าไม้ในจังหวัดลำปางเพื่อเป็นพุทธบูชา นอกจากนั้น เป็นที่สะดุดตาสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางผ่านไปวัดจองคำจะอยู่ซ้ายมือ ด้วยซุ้มประตูสี่ทองสลักลวดลายสวยงาม กำแพงหินเป็นแนวยาวกว่า ๒๐๐ เมตร

แผนภาพที่ ๔.๓๓. ซุ้มประตูและแนวกำแพงวัดจองคำลำปาง

วัดจองคำ ศิลปะแบบไทยใหญ่ที่สวยงามตั้งอยู่ตำบลบ้านหวด บนถนนสายลำปาง-งาว ห่างจากตัวอำเภองาว ๑๐ กิโลเมตร วัดจองคำเป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งในจังหวัดลำปาง สถาปัตยกรรม

ก่อสร้างโดดเด่นเป็นสง่า เป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด ตัววิหารชัยภูมิ ศิลปะแบบไทยใหญ่หลังเดิมถูกรื้อย้ายมาไว้ ณ เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ

แผนภาพที่ ๔.๓๔. พระวิหารชัยภูมิวัดจองคำลำปาง สถาปัตยกรรมก่อสร้างโดดเด่นเป็นสง่า เป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด ตัววิหารชัยภูมิศิลปะแบบไทยใหญ่หลังเดิมถูกรื้อย้ายมาไว้ ณ เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ วิหารไม้หลังที่เห็นปัจจุบันเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นใหม่ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ สืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ได้มีการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง วัดจองคำได้รับคัดเลือกให้เป็นพระอารามหลวงแห่งใหม่ในจังหวัดลำปาง และเป็นโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดลำปาง

แผนภาพที่ ๔.๓๕ ทางขึ้นและภายในพระวิหารชัยภูมิวัดจองคำลำปาง

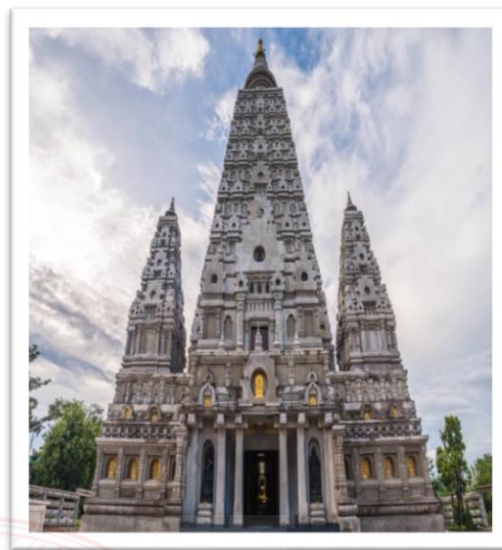
วิหารไม้หลังที่เห็นปัจจุบันเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นใหม่ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ สืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ได้มีการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง วัดจองคำได้รับคัดเลือกให้เป็นพระอารามหลวงแห่งใหม่ในจังหวัดลำปาง และ

เป็นโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดลำปาง แต่ละปีนักเรียนปริยัติธรรมสามารถสอบเปรียญธรรมบาลีได้หลายประโยคจนถึง ป.ธ.๙ ได้รับพระราชทานอุปสมบทเป็นนาคหลวงจำนวนมาก เจ้าอาวาสและเจ้าสำนักได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามว่า พระราชปริยัติโยดม

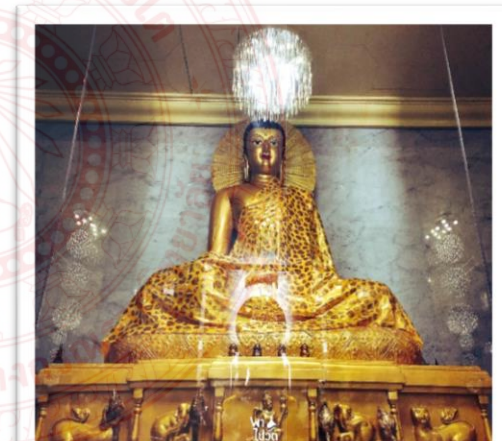

แผนภาพที่ ๔.๓๖. พระเจดีย์วัดจองคำ อยู่ด้านหน้าอุโบสถ

นอกจากนั้นวัดจองคำ ยังเป็นที่เลื่อมใส ศรัทธาและเป็นวัดเก่าแก่ มีความสวยงามทางด้านพุทธศิลปกรรมอันงดงาม มีการสันนิษฐานว่าถูกสร้างโดยชาวไทยใหญ่ เพราะอาคารต่าง ๆ ภายในวัดมีสถาปัตยกรรมแบบศิลปะไทใหญ่ วิหารที่สร้างขึ้นใหม่ ก็ยังคงศิลปะแบบดั้งเดิมไม่ผิดเพี้ยน สิ่งที่โดดเด่นอีกอย่างของที่นี่ก็คือ “พระมหาเจดีย์พุทธคยา” ซึ่งสร้างจำลองมาจากเจดีย์พุทธคยาในประเทศอินเดีย สูงประมาณ ๕๓ เมตร มีเจดีย์องค์เล็กอยู่รอบทั้ง ๔ ทิศ ตกแต่งอย่างสวยงามทั้งด้านนอกและด้านในที่มีลวดลายศิลปะรอบๆ องค์เจดีย์พุทธคยา มีความงดงามวิจิตรตระการตา ทั้งลวดลายทางพระพุทธศาสนาแบบอินเดีย และการฉลุลวดลายอันงดงามลงบนองค์เจดีย์ จนเกิดเป็นผลงานศิลปะขนาดใหญ่ที่ดูแปลกตาหาชมได้ยากในเมืองไทย

แผนภาพที่ ๔.๓๗. พระมหาเจดีย์พุทธคยาจำลองที่มีความสวยงามตามลักษณะของประเทศอินเดีย

แผนภาพที่ ๔.๓๘. บริเวณภายในองค์พระมหาเจดีย์พุทธคยาที่มีพระพุทธรูปเมตตาจำลองประดิษฐานและภาพภายในคยาจำลองที่มีความสวยงามตามลักษณะของประเทศอินเดีย

บริเวณภายในองค์พระมหาเจดีย์พุทธคยาตกแต่งออกมาได้อย่างโอ่โถงอลังการ ประดิษฐานพระพุทธรูปเอาไว้หลายองค์ เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการความสงบในการนั่งทำสมาธิหรือมาไหว้พระทำบุญ ปัจจุบันองค์เจดีย์นี้ได้กลายเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมากของจังหวัดลำปาง นักท่องเที่ยวจากทุกสารทิศต่างพร้อมใจกันเดินทางมาแสวงบุญที่องค์เจดีย์แห่งนี้ หากมีโอกาสอยากให้ทุกคนได้ลองมาสัมผัสความยิ่งใหญ่อลังการขององค์เจดีย์พุทธคยานี้ด้วยตาตนเอง รับรองว่าคุณจะต้องประทับใจแน่นอน

การรองรับนักท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อและเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ที่มีความงดงามทางด้านศิลปกรรมและทัศนียภาพต่างๆ สามารถรับชมผ่านช่องทาง Youtube ด้านล่าง

แผนภาพที่ ๔.๓๙. ช่องทางการรับชมวัด ๙ ศรีตามคติ ความเชื่อบนเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๔.๒. คติ ความเชื่อ และเส้นทางแห่งบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง

การท่องเที่ยวตามคติและความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อและความงามทางด้านศิลปกรรมร่วมสมัยที่แฝงไปด้วยมิติทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีดั้งเดิม ซึ่งผู้วิจัยจะได้แบ่งลักษณะคติ ความเชื่อและเส้นทางแห่งบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปางออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่

๔.๒.๑. คติความเชื่อการท่องเที่ยวเส้นทางบุญ วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าและเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมมีทรัพยากรทางกายภาพที่แสดงออกเป็นรูปธรรมและเป็นทรัพยากรทางด้านนามธรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านจิตใจที่สอดแทรกหลักธรรมในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนถึงเป็นพื้นที่ในการเข้าไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือประกอบพิธีกรรมที่ช่วยให้เกิดการผ่อนคลาย สร้างจิตใจที่สงบปราศจากความวุ่นวาย และเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ^๖ กระนั้นก็ยังขึ้นอยู่กับบริบทของการรับรองและความเข้าใจในพื้นที่ที่เข้าไปเยี่ยมชม หากการเข้าวัดเพียงแค่ง่ายรูปจากความงามทางด้านทัศนียภาพ ความงามทางด้านพุทธศิลปกรรมเท่านั้น ซึ่งความเป็นจริงวัดเป็นพื้นที่ให้ความรู้ ส่งเสริมความคิดและเพิ่มพูนปัญญา อบรม บ่มนิสัย ขัดเกลาจิตใจให้เกิดความสงบ ความร่มเย็นแก่พุทธศาสนิกชน เพราะความเชื่อทางศาสนาถือได้ว่าเป็นรากเหง้าและการดำรงอยู่สังคมมนุษย์^๗

แต่โดยทั่วไปนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนมากนิยมเดินทางมาเยี่ยมชมและทำบุญตามศาสนสถานในช่วงฤดูกาลหรือนักขัตฤกษ์ที่เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันหยุดราชการ เพื่อบำเพ็ญบุญหรือกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพจิตใจ อาทิเช่น การตักบาตร ถวายสังฆทาน การเวียน

^๖ ศุภลักษณ์ อัครางกูร, พฤติกรรมนักท่องเที่ยว, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๓), หน้า ๙๙.

^๗ กนกวรรณ ดุจศรีแก้ว, “การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว”, จุลสารการท่องเที่ยว, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๒): ๔๙.

เทียน ฯลฯ ทำให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงบุญหรือเชิงศาสนาที่ได้สัมผัสกับความสุขและรับความเพลิดเพลินทางด้านภูมิทัศน์ ความงามทางด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและจิตรกรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าของท้องถิ่น^๔ ซึ่งการท่องเที่ยวแสวงบุญถือได้ว่าเป็นแนวทางในการกระตุ้นให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา และให้เกิดการแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในศาสนสถานที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดความประทับใจในส่งเสริมศรัทธาแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาเรียนรู้ ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าของภายในบริบทของท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญซึ่งกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้มุ่งเน้นวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑) เพื่อนำร่องวัดทั่วประเทศเป็นแหล่งท่องเที่ยวในทุกภูมิภาค โดยการจัดกิจกรรมบุญบนเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญในเทศกาลต่างๆ ในวันสำคัญทางพุทธศาสนาตลอดปี เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนที่มาท่องเที่ยวในวัดได้รับความสุขทางกายและใจ

๒) เพื่อส่งเสริมวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีธำรงรักษาความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย รวมถึงความพร้อมด้านพื้นที่ บุคคลและกิจกรรมทางศาสนาที่จะสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

๓) เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติศาสนาให้เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงธรรมะ โดยมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบนความพอดี

๔) เพื่อวางระบบการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวแสวงบุญต้นแบบให้กับชุมชน รองรับความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา สร้างความเชื่อมโยง และสร้างความเท่าเทียมในการแสวงหาโอกาสบนพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนา

๕) เพื่อบูรณาการความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนบทบาทภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการสืบสาน สร้างสรรค์ต่อยอดการท่องเที่ยวในมิติทางศาสนาและสร้างเสริมเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง

๖) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญ เป็นการพัฒนาคูณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนากับเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๗) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนได้เข้าใจ เห็นคุณค่าของศาสนา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร รักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคมมาใช้นบนเส้นทางบุญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง

^๔ อารีย์ นัยพินิจ และคณะ, “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์”, วารสารปัญญาภิวัฒน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖): ๓๘.

๘) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้องของศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตในภูมิภาคกับสาธารณชนภายนอก^๙

การท่องเที่ยวตามคติและความเชื่อเส้นทางบุญมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาจิตใจ และเป็นการศึกษาเรียนรู้การปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดคุณภาพชีวิตและจิตใจ สร้างสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม เกื้อกูลประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ ต่อมวลมนุษยชาติและต่อสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล โดยมุ่งหวังให้เกิดความดีงามในการปฏิบัติแก่ตนเองและผู้อื่น ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญา ฝึกฝนอบรมทางด้านกายและจิตใจ เพื่อให้เข้าใจตนเองมากขึ้นจากการเรียนรู้ทั้งรูปธรรมและนามธรรมและฝึกฝนจิตใจ สมาธิ ซึ่งการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ ยึดแนวทางปฏิบัติตามหลักของ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาเป็นการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดปัญญานั่นเอง

๔.๒.๒. ความเห็นนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง การท่องเที่ยวบนเส้นทางบุญตามความเชื่อและคติที่เป็นแนวทางการปฏิบัติในจังหวัดลำปาง ถือได้ว่าวัด ๙ ศรี เป็นวัดที่นำพาซึ่งความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและครอบครัวผู้ที่ได้เยี่ยมชม เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาสักการะบูชา กราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ ตลอดถึงปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมกรการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในการเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมจากการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาทำบุญและเยี่ยมชมวัด ๙ ศรีที่มีความเชื่อและศรัทธาเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง ๔๐๐ คน โดยจำแนกออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ ๓ ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมกรการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นต่ออุปสรรค ข้อเสนอแนะ วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญ

ผลการสำรวจความคิดเห็นจากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างเพื่อสำรวจความคิดเห็นของประชาชน และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีวัฒนธรรมและศิลปกรรมอันงดงามในจังหวัดลำปาง ที่มีความเชื่อเส้นทางบุญและความสนใจต่างๆ เช่น ความงดงามทางศิลปะและการสร้างสรรค์ ฯลฯ มีประเด็นต่างๆ ดังนี้

^๙ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนาปี ๒๕๕๗, (กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๗), หน้า ๗ - ๙.

๑. ความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

N = ๔๐๐

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๒๑๓	๕๓.๓๐
หญิง	๑๘๗	๓๖.๘๐
อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑๘ ปี	๒๙	๗.๒๐
๑๙ – ๓๐ ปี	๑๑๑	๒๗.๘๐
๓๑ – ๔๐ ปี	๘๗	๒๑.๘๐
๔๑ – ๕๐ ปี	๙๓	๒๓.๓๐
๕๑ – ๖๐ ปี	๖๗	๑๖.๘๐
๖๑ ปี ขึ้นไป	๑๓	๓.๓๐
สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๑๒๘	๓๒.๐๐
สมรส/อยู่ด้วยกัน	๒๑๑	๕๒.๘๐
หย่าร้าง/หม้าย	๔๕	๑๑.๓๐
อื่นๆ	๑๖	๔.๐๐
ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	๒๖	๖.๕๐
มัธยมศึกษา/ป.วช.	๙๐	๒๒.๕๐
อนุปริญญาตรี/ป.วส.	๖๙	๑๗.๓๐
ปริญญาตรี	๑๙๒	๔๘.๐๐
ปริญญาโท/สูงกว่า	๒๓	๕.๘๐
อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
นักเรียน/นักศึกษา	๕๒	๑๓.๐๐
รับราชการ	๑๑๖	๒๙.๐๐
พนักงานบริษัท/เอกชน	๑๑๐	๒๗.๕๐
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	๗๖	๑๙.๐๐
รับจ้างทั่วไป	๓๓	๘.๓๐
อื่นๆ	๑๓	๓.๓๐

รายได้	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๘๙	๒๒.๓๐
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๑๑๓	๒๘.๒๐
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๑๖๒	๔๐.๕๐
๒๐,๐๐๐ บาท ขึ้นไป	๓๖	๙.๐๐

จากตารางที่ ๑ กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย ๕๓.๓๐% เพศหญิง ๓๖.๘๐% ช่วงอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ๗.๒๐% อายุ ๑๙ - ๓๐ ปี ๒๗.๘๐% อายุ ๓๑ - ๔๐ ปี ๒๑.๘๐% อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี ๒๓.๓๐% อายุ ๕๑ - ๖๐ ปี ๑๖.๘๐% อายุ ๖๑ ปี ขึ้นไป ๓.๓๐% สถานภาพโสด ๓๒.๐๐% สมรส ๕๒.๘๐% หย่าร้าง/หม้าย ๑๑.๓๐ และอื่นๆ ๔.๐๐% ระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา ๖.๕๐% มัธยมศึกษา/ป.วช. ๒๒.๕๐% อนุปริญญาตรี/ป.วส. ๑๗.๓๐% ปริญญาตรี ๔๘.๐๐% ปริญญาโทหรือสูงกว่า ๕.๘๐% อาชีพนักเรียน/นักศึกษา ๑๓.๐๐% รับราชการ ๒๙.๐๐% พนักงานบริษัท/เอกชน ๒๗.๕๐% ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ๑๙.๐๐% รับจ้างทั่วไป ๘.๓๐ และอื่นๆ ๓.๓๐% รายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ๒๒.๓๐% ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท ๒๘.๒๐% ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท ๔๐.๕๐% และมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ๙.๐๐%

๒. ลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ ๒ ลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยว

N = ๔๐๐

วัตถุประสงค์ที่เลือกเดิน	จำนวน	ร้อยละ
พักผ่อนหย่อนใจ	๑๑๔	๒๘.๕๐
เยี่ยมญาติ/เพื่อน	๘๕	๒๑.๓๐
การศึกษา/ทัศนศึกษา	๓๖	๙.๐๐
ทำบุญ/ขอพรพระ	๑๒๘	๓๒.๐๐
ธุรกิจส่วนตัว	๒๘	๗.๐๐
อื่นๆ	๙	๒.๓๐
แหล่งข้อมูลการท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
หนังสือพิมพ์	๘	๒.๐๐
อินเทอร์เน็ต	๑๗๓	๔๓.๓๐
วารสาร/นิตยสาร/คู่มือเดินทาง	๒๙	๗.๒๐
วิทยุ/โทรทัศน์	๑๖	๔.๐๐

ญาติ/พี่น้อง/เพื่อน	๗๙	๑๙.๘๐
ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยว (ททท.)	๒๗	๖.๘๐
สมาคมท่องเที่ยว	๙	๒.๓๐
บริษัททัวร์	๒๕	๖.๓๐
เอกสาร/แผ่นพับ	๓๔	๘.๕๐
ช่วงวันที่เลือกเดินทางท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
วันธรรมดา	๔๔	๑๑.๐๐
วันเสาร์-อาทิตย์	๑๔๗	๓๖.๘๐
วันหยุดนักขัตฤกษ์/เทศกาล	๑๘๒	๔๕.๕๐
อื่นๆ	๒๗	๖.๘๐
ความถี่การเดินทางท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
๑ ครั้ง/เดือน	๑๖๙	๔๒.๓๐
๒ ครั้ง/เดือน	๑๒๘	๓๒.๐๐
๓ ครั้ง/เดือน	๔๗	๑๑.๘๐
อื่นๆ	๕๖	๑๔.๐๐
ลักษณะการเดินทาง	จำนวน	ร้อยละ
คนเดียว	๔๘	๑๒.๓๐
ครอบครัว	๒๐๐	๕๐.๐๐
กลุ่มเพื่อน	๑๑๑	๒๗.๘๐
บริษัททัวร์	๑๑	๒.๘๐
เที่ยวด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่	๒๒	๕.๕๐
อื่นๆ	๗	๑.๘๐
ยานพาหนะในการเดินทาง	จำนวน	ร้อยละ
รถยนต์ส่วนตัว	๒๘๑	๗๐.๓๐
รถโดยสารประจำทาง	๑๖	๔.๐๐
รถเช่า/รถตู้	๖๒	๑๕.๕๐
รถยนต์บริษัทนำเที่ยว	๒๕	๖.๓๐
รถจักรยานยนต์	๗	๑.๘๐
อื่นๆ	๙	๒.๓๐

ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยท่องเที่ยวแต่ละครั้ง	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ บาท	๖๗	๑๖.๘๐
๑,๐๐๑-๓,๐๐๐ บาท	๑๐๘	๒๗.๓๐
๓,๐๐๑-๕,๐๐๐ บาท	๑๗๑	๔๒.๘๐
มากกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๕๓	๑๓.๓๐

จากตารางที่ ๒ กลุ่มตัวอย่างลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยวเลือกเดินทางพักผ่อนหย่อนใจ ๒๘.๕๐% เยี่ยมญาติ/เพื่อน ๒๑.๓๐% การศึกษา/ทัศนศึกษา ๙.๐๐% ทำบุญ/ขอพรพระ ๓๒.๐๐% ธุรกิจส่วนตัว ๗.๐๐% อื่นๆ ๒.๓๐% แหล่งข้อมูลการท่องเที่ยวจากหนังสือพิมพ์ ๒.๐๐% อินเทอร์เน็ต ๔๓.๓๐% วารสาร/นิตยสาร/คู่มือเดินทาง ๗.๒๐% วิทยุ/โทรทัศน์ ๔.๐๐% ญาติ/พี่น้อง/เพื่อน ๑๙.๘๐% ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยว (ททท.) ๖.๘๐% สมาคมท่องเที่ยว ๒.๓๐% บริษัททัวร์ ๖.๓๐% เอกสาร/แผ่นพับ ๘.๕๐% ช่วงวันที่เลือกเดินทางท่องเที่ยววันธรรมดา ๑๑.๐๐% วันเสาร์-อาทิตย์ ๓๖.๘๐% วันหยุดนักขัตฤกษ์/เทศกาล ๔๕.๕๐% และอื่นๆ ๖.๘๐% ความถี่การเดินทางท่องเที่ยว ๑ ครั้ง/เดือน ๔๒.๓๐% ๒ ครั้ง/เดือน ๓๒.๐๐% ๓ ครั้ง/เดือน ๑๑.๘๐% อื่นๆ ๑๔.๐๐% ลักษณะการเดินทางคนเดียว ๑๒.๓๐% ครอบครัว ๕๐.๐๐% กลุ่มเพื่อน ๒๗.๘๐% บริษัททัวร์ ๒.๘๐% เที่ยวด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ๕.๕๐% อื่นๆ ๑.๘๐% ยานพาหนะในการเดินทางรถยนต์ส่วนตัว ๗๐.๓๐% รถโดยสารประจำทาง ๔.๐๐% รถเช่า/รถตู้ ๑๕.๕๐% รถยนต์บริษัทนำเที่ยว ๖.๓๐% รถจักรยานยนต์ ๑.๘๐% อื่นๆ ๒.๓๐% ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยท่องเที่ยวแต่ละครั้งต่ำกว่า ๑,๐๐๐ บาท ๑๖.๘๐% ๑,๐๐๑-๓,๐๐๐ บาท ๒๗.๓๐% ๓,๐๐๑-๕,๐๐๐ บาท ๔๒.๘๐% มากกว่า ๕,๐๐๐ บาท ๑๓.๓๐%

๓. ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ ๓ ค่าเฉลี่ยปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของวัด

N = ๔๐๐

ข้อ	สิ่งดึงดูดใจของวัดท่องเที่ยว	ความเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑	ความเชื่อสิ่งศักดิ์ภายในวัดท่องเที่ยว	๔.๕๕	๐.๘๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๒	มีประวัติศาสตร์ที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ	๔.๓๐	๐.๘๘	เห็นด้วยมาก
๓	ความงดงามทางด้านศิลปกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม	๔.๔๓	๐.๘๐	เห็นด้วยมาก
๔	แหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น	๔.๓๓	๐.๗๙	เห็นด้วยมาก
๕	แหล่งรวมศิลปกรรมและวิถีตรกรรมร่วมสมัย	๔.๔๘	๐.๗๘	เห็นด้วยมาก
	ค่าเฉลี่ยสิ่งดึงดูดใจของวัดท่องเที่ยว	๔.๔๒	๐.๘๑	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ ๓ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อสิ่งดึงดูดใจของวัดท่องเที่ยว ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = ๔.๔๒$, S.D. = ๐.๘๑) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) ความเชื่อสิ่งศักดิ์ภายในวัดท่องเที่ยว ($\bar{X} = ๔.๕๕$, S.D. = ๐.๘๐)
- ๒) แหล่งรวมศิลปกรรมและวิถีตรกรรมร่วมสมัย ($\bar{X} = ๔.๔๘$, S.D. = ๐.๗๘)
- ๓) ความงดงามทางด้านศิลปกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ($\bar{X} = ๔.๔๓$, S.D. = ๐.๘๐)
- ๔) แหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = ๔.๓๓$, S.D. = ๐.๗๙)
- ๕) มีประวัติศาสตร์ที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ ($\bar{X} = ๔.๓๐$, S.D. = ๐.๘๘)

ตารางที่ ๔ ค่าเฉลี่ยปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางด้านพุทธธรรม/แหล่งเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์

N = ๔๐๐

ข้อ	ด้านพุทธธรรม/แหล่งเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์	ความเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑	สุภาชิตสอนใจ/หลักธรรมให้อ่านให้ศึกษา	๔.๓๘	๐.๗๔	เห็นด้วยมากที่สุด
๒	พระภิกษุสงฆ์ให้คำแนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรม	๔.๓๔	๐.๗๘	เห็นด้วยมาก
๓	บุคลากร/พิธีกรประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ได้ดี	๔.๒๔	๐.๘๐	เห็นด้วยมาก
๔	ศิลปวัฒนธรรมภายในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมของชุมชน	๔.๓๔	๐.๗๖	เห็นด้วยมาก
๕	กิจกรรมส่งเสริมพิธีกรรมที่สำคัญภายในวัด	๔.๓๑	๐.๗๙	เห็นด้วยมาก
	ค่าเฉลี่ยด้านพุทธธรรม/แหล่งเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์	๔.๓๒	๐.๗๗	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ ๔ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อพุทธธรรม/แหล่งเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = ๔.๓๒$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) สุภาชิตสอนใจ/หลักธรรมให้อ่านให้ศึกษา ($\bar{X} = ๔.๓๘$, S.D. = ๐.๗๔)
- ๒) พระภิกษุสงฆ์ให้คำแนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรม ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๐.๗๘)
- ๓) ศิลปวัฒนธรรมภายในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมของชุมชน ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๐.๗๖)
- ๔) กิจกรรมส่งเสริมพิธีกรรมที่สำคัญภายในวัด ($\bar{X} = ๔.๓๑$, S.D. = ๐.๗๙)
- ๕) บุคลากร/พิธีกรประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ได้ดี ($\bar{X} = ๔.๒๔$, S.D. = ๐.๘๐)

ตารางที่ ๕ ค่าเฉลี่ยปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางด้านความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว

N = ๔๐๐

ข้อ	ความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว	ความเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑	เส้นทางการคมนาคมติดกับถนนสายหลัก	๔.๔๐	๐.๘๐	ด้วยมากที่สุด
๒	ป้ายและรายละเอียดบอกสถานที่ภายในวัดชัดเจน	๔.๒๖	๐.๗๗	เห็นด้วยมาก
๓	ห้องน้ำสะอาดและเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว	๔.๓๒	๐.๗๒	เห็นด้วยมาก
๔	ร้านค้าและร้านขายของที่ระลึกต่อนักท่องเที่ยว	๔.๓๙	๐.๗๕	เห็นด้วยมาก
๕	ใกล้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอื่น	๔.๓๕	๐.๘๔	เห็นด้วยมาก
	ค่าเฉลี่ยความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว	๔.๓๔	๐.๗๘	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ ๕ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นต่อความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๐.๗๘) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) เส้นทางการคมนาคมติดกับถนนสายหลัก ($\bar{X} = ๔.๔๐$, S.D. = ๐.๘๐)
- ๒) ร้านค้าและร้านขายของที่ระลึกต่อนักท่องเที่ยว ($\bar{X} = ๔.๓๙$, S.D. = ๐.๗๕)
- ๓) ใกล้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอื่น ($\bar{X} = ๔.๓๕$, S.D. = ๐.๘๔)
- ๔) ห้องน้ำสะอาดและเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว ($\bar{X} = ๔.๓๒$, S.D. = ๐.๗๒)
- ๕) ป้ายและรายละเอียดบอกสถานที่ภายในวัดชัดเจน ($\bar{X} = ๔.๒๖$, S.D. = ๐.๗๗)

๔.๓. ความสัมพันธ์ของเส้นแห่งบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง

จากการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี ที่มีความงดงามแบบพุทธศิลป์กรรมร่วมสมัยผสมผสานระหว่างความงดงามทางด้านลวดลาย องค์ประกอบศิลป์แบบล้านนา กับพม่า มอญ ซึ่งเป็นพุทธศิลป์กรรมอันมีอัตลักษณ์ โดดเด่น งดงาม วิจิตรพิสดารและเกี่ยวพันกับคติ ความเชื่อทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม การสร้างบุญของชาวล้านนาและพม่า ซึ่งเส้นทางของวัด ๙ ศรีเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่นิยมเดินทางเข้ามาขอพรให้เกิดผลสัมฤทธิ์แก่ตนเองและครอบครัว^{๑๐} เช่น การขอให้พ้นจากโรคภัย การพ้นทุกข์ ขอความเจริญสุข ความร่ำรวย ตลอดถึงการพักผ่อนหย่อนใจ

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูศรีวรกิจ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

จากความงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่สร้างสุนทรีภาพให้เกิดแก่จิตใจ จากการศึกษาพื้นที่สร้าง
สร้างสรรค์เมืองศิลปะที่มีความเหมาะสมกับการบริหารจัดการวัดของวัด ๙ ศรีบมคติ ความเชื่อและ
เส้นทางบุญ สามารถจำแนกความสัมพันธ์คติ ความเชื่อและความสัมพันธ์เส้นทางบุญออกเป็น ๒
ประเด็น ได้แก่

๔.๓.๑. ความเชื่อและความสัมพันธ์เส้นทางบุญเชิงหลักคำสอน

มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นถือว่าเป็นสิ่งที่มีเอกลักษณ์ คัดสรรความเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกันและแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทย รวมทั้งเป็นเครื่องช่วยในการพัฒนาจิตใจ
เศรษฐกิจและสังคม อนุรักษ์วัฒนธรรมของชนชาติที่มีพระมหากษัตริย์ที่ใส่พระทัยในการทำนุบำรุง
ศิลปะและวัฒนธรรม^{๑๑} และเป็นวิธีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม มรดกทางภูมิปัญญาและ
ประวัติศาสตร์ ซึ่งวัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้ในการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่ง
ประวัติศาสตร์ งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน เทศการงาน
ประเพณี งานหัตถกรรม และสินค้าในท้องถิ่น ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม^{๑๒} เพื่อจะ
ได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เป็นการสร้างรายได้แก่ชุมชน และคืนทุนในการบำรุงรักษาต้นทุน
ทางวัฒนธรรมนั้นให้คงอยู่ต่อไป^{๑๓}

การเดินทางเพื่อเข้าเยี่ยมชมวัด ๙ ศรีบมคติ ความเชื่อและเส้นทางแห่งบุญในจังหวัด
ลำปาง โดยมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาคุณภาพจิตใจของพุทธศาสนิกชน เพื่อการสั่งสมบุญกุศลและ
ผ่อนคลายความทุกข์ร้อนที่เกิดจากจิตใจ แนะนำตักเตือนให้นักท่องเที่ยวในทางถูกต้อง และเสนอ
ปรัชญาของการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้องในแต่ละแง่มุม^{๑๔} จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวของวัด
๙ ศรีมุงเน้นการพัฒนานักท่องเที่ยวโดยหลักพุทธธรรมที่ช่วยเกื้อหนุนการท่องเที่ยว ดังนี้

๑. ความเชื่อ/ศรัทธา การท่องเที่ยวเป็นการจาริกแสวงบุญในบริบทความเชื่อของ
พุทธศาสนิกชน โดยมีการเดินทางจาริกแสวงบุญอันเป็นศาสนกิจเพื่อประกาศพระพุทธศาสนา เผยแผ่
สืบทอด ปฏิสังขรณ์ บำเพ็ญกิจของพระศาสนา เป็นการเดินทางเพื่อการบูชาซึ่งมี ๒ องค์ประกอบ คือ
อามิสบูชา เป็นการถวายบูชาแก่สถานที่ที่ควรสักการบูชา เช่น การให้ทาน การบูชาด้วยดอกไม้ ธูป
เทียนและของหอมหรือการเดินทางบูชาพุทธสถานที่เป็นสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลตามความเชื่อที่ว่าชน

^{๑๑} กระทรวงวัฒนธรรม, **ชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ศักดิ์ศรี**, (กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์นางบัวเขียว กองแก้ว, นักท่องเที่ยว, ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๓} กุลธิกา สามะพุทธิ, **การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: ทางเลือกใหม่ของการเดินทาง**, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ๒๕๕๐), หน้า ๓๖-๓๘.

^{๑๔} พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอูน), ดร. และคณะ, “**การพัฒนาารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**”, รายงานวิจัย, (สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๕๖), หน้า ๒๔-๒๖.

เหล่าใดได้มาบูชาด้วยจิตที่เลื่อมใสแล้ว เป็นประโยชน์และความสุขตลอดกาลนาน และปฏิบัติบูชาหรือ ธรรมบูชา การท่องเที่ยวเพื่อเข้าสู่การประพาสปฏิบัติบูชาด้วยการสำรวมระงับกาย วาจาและจิตใจให้ เรียบร้อย ไตร่ตรองและพิจารณาอย่างแยบคายในความเป็นจริงแห่งชีวิตและสังคมด้วยปัญญา^{๑๕} เพื่อ นำไปสู่การเจริญภาวนาในการขัดเกลาจิตใจให้สงบ สันติ ซาบซึ้งและเข้าใจแนวทางการดำรงชีวิตได้ อย่างถูกต้อง^{๑๖}

๒. ไตรสิกขา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการฝึกอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อให้ เกิดศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักในการพัฒนาตนเองและสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุข การ ท่องเที่ยวตามวัดถือได้ว่าเป็นแนวทางการปฏิบัติหรือประพาสกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการ เดินทางเพื่อขัดเกลาทางด้านจิตใจ รู้จักการเสียสละ การให้ทานอันเป็นเบื้องต้นของความสุข และการ ยึดถือหลักศีลข้อระงับต่างๆ การประพาสเกิดจากการตั้งมั่นจนกระทั่งเกิดปัญญา แม้นักท่องเที่ยว อาจจะไม่สามารถบรรลุตามหลักไตรสิกขาได้ทั้งหมด แต่ก็สามารถที่จะเป็นแนวทางเพื่อเข้าถึงมรรคา แห่งความสุข โดยทั่วๆไปมุ่งเน้นการสร้างเสริมความดีพื้นฐาน เช่น การกราบไหว้ สักการะ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์^{๑๗} ฯลฯ ทำให้เกิดความรู้สึกรักใคร่ ฝอยนคลาย จิตใจผ่องใส บริสุทธิ์ ยิ่งสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดความ สับสนวุ่นวายทำให้ผู้คนเดินทางเข้าสู่ศาสนสถานเพื่อประกอบพิธีกรรมที่เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจมาก ยิ่งขึ้น^{๑๘}

๓. หลักปฏิสันถาร การท่องเที่ยวตามศาสนสถานหรือวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอัน จำเป็น จะต้องยึดหลักธรรมที่เกี่ยวกับการต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยความเอื้อเฟื้อและมีการพูดคุยปราศรัย ด้วยไมตรีจิตที่ดี โดยยึดหลักปฏิสันถาร ๒ ประการ ได้แก่

๑) อามิสปฏิสันถาร การปฏิสันถารด้วยอามิส ได้แก่ การต้อนรับด้วยปัจจัย ๔ ที่ พอเหมาะและพอควรแก่แขกผู้มาเยือนด้วยอาการอันสุภาพ โดยเป็นการต้อนรับและเชิญชวนให้ ท่องเที่ยวสิ่งที่เป็นวัตถุ สิ่งของและสามารถประจักษ์แก่สายตา เช่น ความงดงามทางด้านศิลปกรรม ของโบราณสถาน โบราณวัตถุ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ฯลฯ

๒) ธรรมปฏิสันถาร การปฏิสันถารด้วยธรรม ได้แก่ การต้อนรับด้วยพูดจาปราศรัย ด้วยคำพูดที่สุภาพอ่อนโยน และคำพูดที่อ่อนหวาน และประกอบด้วยประโยชน์ ปกตินุชฌายาม ประสพเคราะห์กรรมมีทุกข์โศกโรคภัยต่างๆ ย่อมต้องการที่พึ่งทางใจ เมื่อเห็นคนประสพทุกข์เราควร

^{๑๕} สัมภาษณ์พระราชาจินดานายก, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง วัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอาราม หลวง ตำบลตันธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๑๖} สัมภาษณ์นางคำมี สุธรรม, ชุมชนวัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง ตำบลตันธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์นางศรีคำ ชันคำ, นักท่องเที่ยว, ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๘} ศุภลักษณ์ อัครางกูร, พฤติกรรมนักท่องเที่ยว, (ขอนแก่น: คลังนาวิทยา, ๒๕๕๑), หน้า ๙๙.

ช่วยเหลือ ปลอดภัยจิตใจให้เข้าใจและพ้องจากความทุกข์นั้นๆ โดยอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องปลูก ปลูกใจเขา และข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้เขาอยู่รอดปลอดภัยพ้นจากเคราะห์กรรมนั้นๆ เพราะ วัดถือได้ว่าเป็นสถานที่บำบัดจิตใจให้สงบและเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม^{๑๙}

๔. หลักสังคหัตถุ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเพื่อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว เป็นแนวทางการให้ความสะดวกและปลอดภัยให้แก่ นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

๒. ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูด หยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญ กับการพูดเป็นอย่างยิ่ง การท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยวาจาที่ไพเราะเสนาะหุ พุดจาอ่อนหวาน เต็มไปด้วยไมตรีจิตและด้วยอัธยาศัยอันดี

๓. สมานัตตา การวางตนชอบ ไม่มีอคติความลำเอียงต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ปัจจัย ที่สำคัญของการท่องเที่ยว ได้แก่ การบริการ ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ด้วยความเสมอภาค ไม่มีการแบ่งแยกความรวยหรือยากจน ไม่จำแนกผิวพรรณวรรณะ แต่ต้อง ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัยได้เข้าถึงประโยชน์และความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ ชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

๔. อัตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเอง และผู้อื่น รู้จักการ เสียสละไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสุขสบายส่วนตัว ทุ่มเทแรงกาย แรงใจในการบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ และช่วยเหลือผู้อื่น พร้อมรู้จักแก้ไขปัญหาด้วยปัญญา ซึ่งเป็นการประพฤติเพื่อให้ เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวเมื่อเกิดความพึงพอใจและ ประทับต่อการท่องเที่ยวย่อมส่งต่อวัดและชุมชนในการสร้างรายได้และการคืนทุนจากการทำบุญเพื่อ นำมาใช้ในการซ่อมแซม บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีความงดงามทางด้านพุทธ ศิลปกรรมให้เคียงคู่ในชุมชนสืบต่อไป^{๒๐}

๕. ความกตัญญูกตเวทิตา การท่องเที่ยวนอกจากจะก่อให้เกิดการสร้างงาน นำรายได้เข้าสู่ สู่ท้องถิ่นแล้ว ยังถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศไทยให้รู้จักทั่วโลก ความ กตัญญูกตเวทิตาต่อทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยวิธีการอนุรักษ์ ทำนุบำรุงมิ

^{๑๙} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ, (กรุงเทพฯ: มปท, ๒๕๔๙), หน้า ๒๘.

^{๒๐} สัมภาษณ์นายกรพัชร สุนทรพิธ, กรรมการชุมชนวัดปงสนุกใต้ ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัด ลำปาง, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

ให้สูญหายหรือเสื่อมสลายไป^{๒๑} เพราะเมื่อการสิ้นสลายไปย่อมหาแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณลักษณะเช่นเดียวกันทดแทนไม่ได้อีกแล้ว นอกจากนี้ การแสดงความกตัญญูตเวทิตาจะต้องมีการสืบสานคุณค่าของวัดท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รู้ เข้าใจ และเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างถูกต้องวิธี เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเสียหายและทำลายคุณค่าของศิลปกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่เพียรพยายามแต่งเติม ลวดลาย ความอ่อนช้อย และหลักธรรมที่สอดแทรกในการแสดงอัตลักษณ์แห่งวัฒนธรรมอันดีงามในอดีตเพื่อให้อนุชนได้เรียนรู้และรักษาสืบต่อไป

๖. หลักการบริหารนิยธรรม ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่เป็นธรรมเพื่อสร้างความเจริญแก่บุคคล สังคม เมื่อบุคคลปฏิบัติตามอธิพานิยธรรมย่อมจะมีแต่ความเจริญความก้าวหน้าในชีวิต ไม่มีความเสื่อม ความเสียหาย อันเป็นอุปการะมากสำหรับผู้ปฏิบัติ ผู้บริหาร หมู่ชน และคนในสังคม การพัฒนาและปรับปรุงวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นจะต้องตระหนักและยึดถือการปฏิบัติตามหลักธรรม ได้แก่

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ การจัดการท่องเที่ยวของวัดจะต้องมีการปรึกษาหารือ วางแผนร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนและประชาชน เพื่อสร้างความเข้าใจและแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้มีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง การมีส่วนร่วมต้องมีการลงมติของที่ประชุมชนการจัดการและสร้างข้อตกลง แนวทางการปฏิบัติแบบเดียวกัน เพื่อป้องกันมิให้เกิดการแตกความสามัคคีและทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยวอันเกิดจากความเห็นไม่ตกกันของวัดและชุมชน

๓. ไม่บัญญัติ หรือลบล้างข้อบัญญัติต่างๆ เป็นการไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติม ไม่ละเมิด หรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมนูญ การท่องเที่ยวจะต้องตระหนักและยึดถือจารีตธรรมเนียมข้อปฏิบัติที่สืบต่อกันมาอย่างยาวนาน^{๒๒} เพื่อเป็นการป้องกันและรักษาความเป็นวัฒนธรรมทางสังคมให้คงอยู่ต่อไป

๔. ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ ยาวนาน ดังนั้นเราต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟังความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็น

^{๒๑} สัมภาษณ์ ดต. สุนทร กาเตชะ, ผู้บังคับหมู่ กองกำกับการ ๒ สถานีตำรวจท่องเที่ยว ๑ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๒๒} สัมภาษณ์นายรุ่งนภา บุญเมือง, กรรมการวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๙ กันยายน ๒๕๖๓.

ผู้รู้และมีประสบการณ์มากมาย ให้การยอมรับความคิดเห็นและเคารพในความเห็นของนักปราชญ์ ผู้รู้ที่มีภูมิปัญญาในท้องถิ่น เพื่อเป็นการสืบสานจารีตและประเพณีอันดีงามที่ยึดถือ ปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณกาล

๕. ไม่ข่มเหงสตรี เป็นการให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการกดขี่ข่มเหงรังแก การท่องเที่ยวต้องยกมาตรฐานสากลด้วยการรองรับนักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะกลุ่มพิเศษที่เป็นผู้สูงอายุ ผู้พิการ เด็กและสตรีที่มีครรภ์ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่และมีสิทธิเท่าเทียมกันในการท่องเที่ยวตามมาตรฐานสากลได้กำหนด

๖. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ การให้ความเคารพศาสนสถาน ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องหมายของความจำ ปลุกเร้าให้เห็นความดีงามและเป็นที่รวมใจของชุมชน ไม่ละเลยพิธีการบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้นตามประเพณีที่ดั่งงาม พิธีกรรมที่สืบถ่ายทอดและเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถือได้ว่าเป็นมูลเหตุและปัจจัยในการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสถึงวิถีชีวิตและคติความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรักษาจารีตประเพณีดั้งเดิมมิให้สูญหายไป

๗. ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุงคุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก การท่องเที่ยววัดเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ เพราะปกติการทำบุญนิยมจะให้อามิสทานในการอุปัฏฐากพระสงฆ์ตามความเชื่อของการให้ทานและผลานิสงส์ที่จะได้รับในอนาคตตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อมา

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อและความสัมพันธ์เส้นทางบุญเชิงหลักคำสอนนั้น มุ่งเน้นให้เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม อบรม บ่มนิสัย สั่งสอนและขัดเกลาให้นักท่องเที่ยว แห่แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนและสังคมให้เกิดสัมพันธ์ภาพอันดีงาม ทั้งการบริการ การวางตัว การประพฤติปฏิบัติ แนวทางการสืบสานและรักษามรดกทางวัฒนธรรมในสังคม สร้างความรัก ความสามัคคี ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนการหิงหรงทรัพยากรที่เป็นจุดสำคัญในการท่องเที่ยว อันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชนที่พากเพียรสร้างสรรค์ ประดับประดา ตกแต่งด้วยความงดงาม แผ่แผ่ด้วยหลักคำสอนทางด้านสังคมและศาสนาให้คงอยู่คู่กับสังคมต่อไป

๔.๓.๒. ความสัมพันธ์เชิงเส้นทางการท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี

๑. ความเชื่อ/ศรัทธา การเดินทางท่องเที่ยวตามวัดถือว่าเป็นธรรมเนียมและค่านิยมของนักท่องเที่ยวที่นับถือพระพุทธศาสนา เชื่อมมั่นในหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ ได้แก่ ทาน คือ การเสียสละสิ่งของ เงินทอง ข้าวน้ำ โภชนาหาร เป็นต้น ศีล คือ การรักษากาย วาจาและจิตใจให้ตั้งมั่นในสิ่งดีงามที่เป็นคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม และ ปัญญา คือ ความรู้แจ้งที่เกิดจากจิตใจที่บริสุทธิ์

ทำให้เกิดสว่างแห่งชีวิต เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น ตามความเชื่อการเดินทางท่องเที่ยวพุทธสถานเพื่อเป็นการแสวงบุญ เพื่อพัฒนาจิตใจ เรียนรู้และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างซึ่งกันและกัน^{๒๓} อันจะนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง”^{๒๔} การท่องเที่ยวเชิงพุทธสถานมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป ที่นักท่องเที่ยวต้องการเพียงแค่ชื่นชมความงดงามที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แต่การตามพุทธศาสนานั้นมีเป้าหมายเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ และการปฏิบัติที่ถูกต้อง เกื้อกูลประโยชน์ สร้างความสุขสันติแก่ตนเองและสรรพสิ่ง โดยการเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมความสวยงามทางด้านประวัติศาสตร์ของอาคารสถานก่อสร้างที่เก่าแก่ เช่น เจดีย์ วิหาร พระเจ้าพันองค์^{๒๕} ศิลปกรรมร่วมสมัยที่มีความงดงามฯลฯ หรือความเชื่อตามประวัติศาสตร์ เช่น ความเชื่อว่านางสุชาดาอุบาสิกาของวัดพระแก้วฯ ได้นำแสงโมไปถวายพระเถระที่วัดพระแก้วฯ ครั้นฝ่าออกมาพบว่ามีมรกตอยู่ข้างใน พระเถระรูปนั้นจึงจำง้างให้นามรกดนั้นไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูป เรียกว่า พระแก้วดอนเต้า^{๒๖}

นอกจากความเชื่อการจาริกเพื่อแสวงบุญแล้ว แหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามและอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันก็มีความสำคัญอีกประการหนึ่ง เช่น การท่องเที่ยววัดที่มีศิลปกรรมภายในเขตเมืองลำปาง ประกอบด้วย วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดปงสนุก วัดร่องศรีเมือง และวัดศรีชุม เป็นต้น^{๒๗} การเดินทางเพื่อแสวงบุญตามคติ ความเชื่อ และความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพักผ่อนหย่อนใจ เสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ชัดเจนจิตใจให้เกิดความสุขสงบได้อย่างแท้จริง

๒. ความงดงามทางด้านพุทธศิลป์ จุดเด่นของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือหรือล้านนาได้แก่พุทธศิลปกรรมหรืองานพุทธศิลป์ที่สร้างสรรค์ผลงานให้เกิดสุนทรียภาพในจิตใจ โดยการประดับฝีมือทางการช่างที่แสดงออกให้เห็นถึงอารมณ์สะท้อนใจ^{๒๘} สร้างความประทับใจหรือความสะท้อนอารมณ์ ความมีอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสพการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อ

^{๒๓} สัมภาษณ์นายพิเชษฐ์ ทินอยู่, สมาชิกสภาจังหวัดลำปาง, ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๒๔} พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่), “การท่องเที่ยวเชิงพุทธ”, จุลสารการท่องเที่ยว, ปีที่ ๑๘ เล่มที่ ๑ (ม.ค. – มี.ค. ๒๕๔๒): ไม่ปรากฏหน้า.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางนฤมล สุนทรพิธ, กรรมการชุมชนวัดปงสนุกใต้ กรรมการชุมชนวัดปงสนุกใต้ ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๒๖} สัมภาษณ์พระจินดารัตนภรณ์, เจ้าคณะจังหวัดลำปาง เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๒๗} สัมภาษณ์นางสาวสมบุญ ปินตา, นักท่องเที่ยว, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๒๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐, (กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๕๐๕.

ความพอใจ ความรื่นรมย์ ความบันเทิง ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา^{๒๙} เช่น งานประติมากรรม งานสถาปัตยกรรม จัดเป็นศิลปกรรม^{๓๐} โดยทั่วไปนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของวัด ๙ ครี้นั้น พบว่า ความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่มีความผสมผสานระหว่างช่าง(สล่า) พื้นเมืองกับช่าง (สล่า) พม่าในการประยุกต์ความงามที่มีอัตลักษณ์ให้เห็นอย่างชัดเจน^{๓๑} โดยเฉพาะวัดศรีชุมที่มีศิลปะแบบพม่าที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ เป็นศิลปะแบบพม่าที่สมบูรณ์แบบมากที่สุด^{๓๒} เช่น พระวิหาร พระอุโบสถ พระธาตุเจดีย์ กุฏิและซุ้มประตู โดยเฉพาะพระวิหารที่เป็นอาคารตึกครึ่งไม้แบบพม่า มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้น แต่ละชั้นลดหลั่นกันถึง ๗ ชั้น ขึ้นไปหาเรือนยอดชั้นบนสุด^{๓๓} หรือการผสมผสานพุทธศิลป์ระหว่างล้านนากับพม่า เช่น วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามที่มีพระเจดีย์ใหญ่ทรงล้านนา มณฑปยอดปราสาทแบบพม่าที่ประดิษฐานงดงาม เป็นต้น นอกจากนั้น พื้นที่วัดใกล้เคียงก็มีศิลปะแบบล้านนาผสมผสานกับพม่า เช่น วัดศรีรองเมืองที่มีวิหารสร้างด้วยไม้สัก หลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ แบบพม่า มีลายฉลุบนสังกะสี ใช้ประดับบนจั่วและเชิงชายคาส่วนเสามาในวิหารประดับด้วยกระจกหลากสี เป็นต้น

๓. การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็น พิจารณา ตัดสินใจและร่วมกันปฏิบัติงานตามที่ได้รับผิดชอบ การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการกำหนดทิศทางที่คาดหวังให้บรรลุถึงสิ่งที่ตั้งไว้หรือสิ่งที่พึงประสงค์ โดยการเปิดโอกาสสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๓๔} การท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีความพร้อมเพรียงทางด้านความเชื่อและความงามทางด้านศิลปกรรมของท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการร่วมคิด ร่วมสร้างและวางแผนในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาศึกษา แลกเปลี่ยน เรียนรู้เกี่ยวกับวัด เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์ทางด้านศิลปกรรม ประวัติศาสตร์การก่อสร้างถาวรวัตถุที่มีความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม หรือ การสร้างองค์พระประธานที่มีความงดงามทางด้านศิลปะล้านนา

^{๒๙} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษ-ไทย*, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๖.

^{๓๐} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๒*, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์นายธวัชชัย ทำทอง, ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีในจังหวัดลำปาง ภาควิชาสาขาวิชาการท่องเที่ยวและธุรกิจบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๓๒} สัมภาษณ์นางอัมพิกา ไชยวงศ์, กรรมวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๙ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๓๓} สัมภาษณ์พระครูสุตขยาภรณ์, ผศ. ดร., เจ้าอาวาสวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๓๔} สัมภาษณ์นางคำปิ่น อินตา, กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

เป็นต้น^{๓๕} บางพื้นที่ที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวจะจัดให้มีบริการที่เกิดจากวิสาหกิจชุมชนเข้ามามีส่วนได้ส่วนเสีย และกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชน เช่น รถให้บริการรถราง การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง การจำหน่ายผลไม้/อาหาร/เครื่องดื่มบริการนักท่องเที่ยว ฯลฯ^{๓๖}

นอกจากนั้น พื้นที่วัดๆ ต่างจะมีการปรึกษาหารือและวางแผนร่วมกับคณะกรรมการประจำแต่ละวัดในการวางแผนทั้งการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะถาวรวัตถุประจำวัด^{๓๗} ตลอดจนการแสวงหาแหล่งทุนในการพัฒนาวัดให้มีความเจริญงอกงามในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้อยู่ในชุมชนตนเอง แม้บางครั้งสถานท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และขึ้นอยู่กับการศิลปากร แต่บางครั้งก็จำเป็นต้องใช้ทุนทรัพย์เพื่อซ่อมแซมและดูแลถาวรวัตถุจากชุมชน^{๓๘} เพื่อให้เกิดความรักและความห่วงใยในมรดกทางวัฒนธรรมและสังคมที่บรรพบุรุษได้สร้างเอาไว้ ตลอดจนคงรักษาธรรมเนียม จารีต ประเพณีและมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อไป

๔. การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและเหมาะสมแต่ละพื้นที่จำเป็นต้องตระหนักและคำนึงถึงกลุ่มบุคคล องค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสมัครใจและให้กิจกรรมที่กระทำได้บรรลุเป้าหมาย โดยร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันทำ และร่วมกันประเมินผลของการปฏิบัติงาน เพื่อนำสิ่งที่ได้รับมาสู่การพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็ง ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะวัดที่มีประวัติศาสตร์และความงดงามทางศิลปกรรมต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยหน่วยงานและภาคีเครือข่ายเข้ามาช่วยเหลือ เช่น สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ^{๓๙}

พื้นที่เมืองศิลปะสร้างสรรค์ของวัด ๙ ศรีได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มภาคีเครือข่ายในการร่วมการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวและกีฬา กรมศิลปากรในการอนุรักษ์โครงสร้างทางด้านสถาปัตยกรรมของศาสนวัตถุต่างๆ อาทิ ศาลา อุโบสถ และความงดงามตามอัตลักษณ์ของศิลปกรรมของวัดนั้นๆ^{๔๐} หรือการส่งเสริมการปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวให้ดูสะอาด สวยงาม ทำ

^{๓๕} สัมภาษณ์นายภัทรพงศ์ เกยาศ, หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม องค์กรบริหารส่วนจังหวัดลำปาง, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๓๖} สัมภาษณ์นางมาลัยวรรณ น้อยอุ่นเรือง, โกด์ท้องถิ่น, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๓๗} สัมภาษณ์พระครูพิธานนพกิจ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอกาฬกา จังหวัดลำปาง, ๗ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๓๘} สัมภาษณ์นายอนุกุล ศิริพันธ์, ผู้เชี่ยวชาญศิลปกรรมและพิธีกรรมในพื้นที่, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๓๙} สัมภาษณ์นายหรรณฤทธิ์ เสี่ยงหาญ, สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงใหม่ เขตท้องที่จังหวัดลำปาง, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๔๐} สัมภาษณ์นายประเวศน์ แก้วศิริ, มัคทายกวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกาฬกา จังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๓.

ให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกสบายตา สบายใจเมื่อได้เข้ามาเยี่ยมชม ตลอดถึงสำนักงานพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดลำปางในการก่อสร้างห้องน้ำ สุขาสำหรับผู้สูงอายุและพิการ^{๔๑} กลุ่ม สมาคมธำมาลำปางที่อำนวยความสะดวกความเป็นเมืองธำมาแล้วนำเที่ยวตามศาสนสถานที่มีความสำคัญของวัด ๙ ศรี^{๔๒} เป็นต้น จะเห็นได้ว่าภาคีเครือข่ายเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยเหลือ ผลักดันและกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี ทั้งการให้บริการ การอำนวยความสะดวกการเดินทาง ความรู้/การเข้าถึง ข้อมูล สารสนเทศต่างๆ และเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อและเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๕. การเข้าถึง/การตอบสนองนักท่องเที่ยว การเดินทางเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ แง่คิด มุมมอง คติ ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอาศัยแนวคิด และหลักการทางด้านปรัชญาทางศาสนา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้สภาพความเป็นจริงแห่งชีวิตเพื่อนำไปสู่ การฝึกฝนพัฒนาทางด้านสติปัญญา คุณค่าการท่องเที่ยวจึงเป็นการแสวงหาประสบการณ์ที่แปลกใหม่ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจให้เกิดสว่างแห่งชีวิตแห่งปัญญา เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและ จริยธรรม ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น^{๔๓} และสร้างจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและ วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน แต่กระนั้นก็ ตาม ปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงพื้นที่และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นปัจจัย หลักและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี โดยเฉพาะความสะอาดความ เรียบร้อยทั้งทางด้านศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ห้องน้ำ ห้องสุขาที่มีความเหมาะสมกับกลุ่ม อารยสถาปัตย์และบุคคลทั่วไป^{๔๔} ราวบันไดและพื้นที่ผิวถนนราบเรียบแก่เด็กและผู้สูงอายุ^{๔๕} แผนที่/ ป้ายบอกถึงสถานที่ จุดท่องเที่ยวภายในวัดให้ชัดเจน^{๔๖} เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้ เข้าถึงบริเวณพื้นที่ต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง^{๔๗} ตลอดถึงข้อปฏิบัติต่างๆ ที่พึงปฏิบัติของนักท่องเที่ยว ฯลฯ

^{๔๑} สัมภาษณ์นายพันธ์ศักดิ์ ไชยวงศ์, ประธานชุมชนวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัด ลำปาง, ๙ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๔๒} สัมภาษณ์นางสาวกศิยา จันแดง, ผู้อำนวยการกลุ่มกิจการพิเศษ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายสุริยัน คำหนัก, ศาสนพิธีกรวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะ คา จังหวัดลำปาง, ๗ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๔๔} สัมภาษณ์นางสาวอุมาพร สายนุ้ย, นักท่องเที่ยว, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๔๕} สัมภาษณ์นางอรุณี ทองใบ, นักท่องเที่ยว, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๔๖} สัมภาษณ์นางศรีวรรณ ลือไชย, นักท่องเที่ยว, ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๗} สัมภาษณ์นายวัชรินทร์ ถาวรธนา, มัคคนายกวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอ เกาะคา จังหวัดลำปาง, ๗ กันยายน ๒๕๖๓.

จากการศึกษา พบว่า การเข้าถึงพื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อของเส้นทางแห่งบุญที่มีความงดงามทางด้านกายภาพ ทางด้านศิลปกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ที่ผสมผสานระหว่างศิลปะแบบล้านนาและพม่า นั้น เป็นเส้นทางที่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกปลอดภัยแก่กลุ่มอารยธรรมาปฏิบัติ ตลอดจนความพร้อมในการรองรับความต้องการทั้งทางด้านการเข้ามากราบไหว้ขอพร การเดินทางเพื่อเยี่ยมชมประวัติศาสตร์และความงามทางด้านพุทธศิลปกรรม และ การเดินทางตามคติความเชื่อตามคติล้านนา เช่น พระธาตุประจำปีเกิดวัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นต้น

๔.๔. เส้นทางท่องเที่ยวบนคติและความเชื่อเส้นทางแห่งบุญของวัด ๙ ศรี

วัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อ เส้นทางแห่งบุญในจังหวัดลำปาง ถือได้ว่าเป็นที่นิยมและเป็นสถานที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวไม่ควรพลาดหากเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดลำปาง โดยมีเส้นทางการท่องเที่ยวที่เข้าถึงได้อย่างสะดวก ใกล้แหล่งพื้นที่อื่นๆ และเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางด้านศิลปกรรมในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง เช่น ลำพูน พะเยา แพร่ ฯลฯ จากการสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อและเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรี ที่มีความงดงามทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีต ประเพณี ซึ่งมีเส้นทางการท่องเที่ยวมีลักษณะ ดังนี้

๔.๔.๑. เส้นทางท่องเที่ยวเชิงความคติ/ความเชื่อ ตามคติความเชื่อและศรัทธาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเป็นวิฤทธาตุ เป็นเรื่องเล่าขานในแง่มุมต่างๆ เช่น การนำวิฤทธาตุที่เกิดตามธรรมชาติ กระดูก ไม้มั่งคั่งและเครื่องรางเพื่อตั้งไว้เป็นที่เคารพกราบไหว้ประจำครอบครัวและท้องถิ่น^{๔๔} เป็นต้น ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุและอรหันตสาวกธาตุ (พระอัฐิของพระพุทธเจ้าและพระสาวกรวมถึงพระอริยสงฆ์) สืบเนื่องจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนไตร ๓ ประการ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้าและพระสงฆ์เจ้า แม้พระพุทธองค์จะทรงดับขันธปรินิพพานไปนานแล้ว และได้ทรงตรัสให้พุทธศาสนายู่ในการดูแลของบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา แต่กระนั้นก็ตาม ยังมีบรรดาพุทธบริษัทได้ไปสักการะยังสังเวชนียสถานเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าจากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระสมณทูตออกเผยแผ่หลักศาสนาธรรมจำนวน ๙ สาย และพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานในพระสถูปเจดีย์ยังประเทศต่างๆ ซึ่งในดินแดนล้านนาได้มีความเชื่อว่า พระบรมสารีริกธาตุ (ชาวล้านนาเรียกว่า “ธาตุ”) พระสุเมธเถระ พระภิกษุจากเมืองสุโขทัย เดินทางมาตามคำกราบอาราธนาของพระเจ้ากือนา กษัตริย์เชียงใหม่ พระองค์ทรงสร้างเจดีย์ไว้เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดบุปผาราม(สวนดอก) และวัดพระธาตุดอยสุเทพ ไว้ในพระเจดีย์ทั้งสองแห่ง ถ้าจะกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุผู้เขียนเคยได้ฟังเรื่องเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ ว่าในอดีตเมื่อถึงวันเดือนดับเดือนเพ็ญ (เพ็ญ) จะมีดวงแก้วสีเขียวบ้าง

^{๔๔} สัมภาษณ์พระครูพิพัฒน์กิจจานุกิจ, เจ้าคณะตำบลต้นธง วัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

ชาวบ้าง เหลืองบ้าง แสดงปาฏิหาริย์เปล่งแสงเป็นดวงสี ลอยล่องในอากาศ ผู้ที่พบเห็นจะยกมือไหว้ และบอกให้ลูกหลานที่เห็นว่าเป็นของดี วิเศษหรือบอกว่า “พระธาตุออกแอ่วบ้าง พระธาตุเสด็จบ้าง”

ชาวล้านนาในอดีตได้สร้างค่านิยมและคตินิยมในการนับถือกราบไหว้พระธาตุประจำเมือง เช่น จังหวัดลำพูน ไปนมัสการ พระธาตุหริภุญชัย เป็นต้น สมัยต่อมาได้เปลี่ยนให้พุทธศาสนิกชนไป “บูชา” เพราะชาวล้านนามีความเชื่อมาก่อนที่มนุษย์จะมาเกิดวิญญาณจะมาชุกอยู่ที่พระธาตุสำคัญ ประจำเมืองต่างๆ (“ชุก” หมายถึง ตั้ง, วาง, รวม, สุม, ประชุม) ดังนั้น คำว่า “บูชา” คือ การกราบ ไหว้บูชาเป็นที่พึ่งพาของตน และจะต้องไปไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของตน ตามคติชาวล้านนาถือว่าการบูชาพระธาตุประจำปีเกิดจะทำให้ความเป็นสิริมงคลบังเกิดแก่ผู้สักการบูชา พระธาตุปีเกิดของชาวล้านนาจะมีความแตกต่างไปตามปีนักษัตร(ตัวเป้ง)

ตามตำนานกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระเถระสามองค์ได้เสด็จจาริกไปตามบ้านเมืองต่าง ๆ จนถึงบ้านลัมภะการวัน หรือ บ้านลำปางหลวงในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าได้ประทับเหนือดอยม่อนน้อย มีชาวลัวะคนหนึ่งชื่อ ลัวะอ้ายกอน เกิดความเลื่อมใส ได้นำน้ำผึ้งบรรจุกระบอกไม้ป้างมะพร้าว และมะตูมมาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ฉันน้ำผึ้งแล้วทิ้งกระบอกไม้ป้างไปทางทิศเหนือ แล้วทรงพยากรณ์ว่า สถานที่แห่งนี้อาจจะมีชื่อว่า ลัมภักปปะนคร แล้วได้ทรงลูบพระเศียรได้พระเกศามาหนึ่งเส้น มอบให้แก่ลัวะอ้ายกอนผู้นั้น ลัวะอ้ายกอนได้นำพระเกศานั้นบรรจุในผอบทองคำ และใส่ลงในอุโมงค์พร้อมกับถวายแก้วแหวนเงินทองเป็นเครื่องบูชา แล้วแต่งยนต์ผัด(ยนต์หมุน) รักษาไว้ และถมดินให้เรียบเสมอกัน แล้วก่อเป็นพระเจดีย์สูงเจ็ดศอกเหนืออุโมงค์นั้น ในสมัยต่อมาก็ได้มีกษัตริย์เจ้าผู้ครองนครลำปางอีกหลายพระองค์ มาก่อสร้างและบูรณะซ่อมแซมจนกระทั่งเป็นวัดที่มีความงามอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน^{๔๙}

ไหว้พระธาตุลำปางหลวง

ยา ปาตุภูตาอะตุลานุกาว่า จิรัง ปะติภูฐิตา ลัมภะกับปะปุเร เทเวนะ คุดตา อุตตะราภิเษย ยา นะมามิหันตัง วัระระชินะธาตุง กุมาระกัสสะปะงะ นะลาตุธาตโย เมฆิยะมะหาเถระ กัณณะธาตุนะเปติ มะหาฐาเน เจตียัง ปูชิตา นะระ เทเวหิ อะหัง วันทามิ ธาตโย

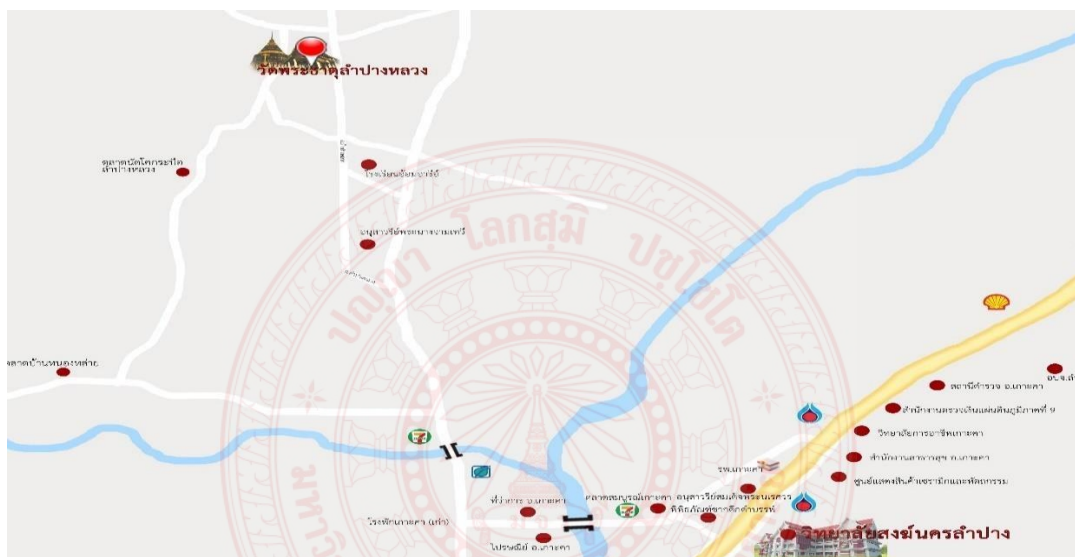
คำแปล

ข้าพเจ้าขอไหว้สาพระธาตุของพระชินะผู้ประเสริฐ อันประดิษฐานมาช้านานด้วยอานุภาพของอตุลฤทธิ มีเทวดาในลัมภักปปุรี (เมืองลำปาง) อยู่เฝ้ารักษา ขอไหว้สาพระนลาฏธาตุของพระกุมารกัสสปะ พระกัณณธาตุของพระเมฆิยะเถระอันบรรจุในพระเจดีย์

จะเห็นได้ว่า วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นพุทธสถานที่เกิดจากคติ ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดปีฉลูจะต้องเดินทางเข้ามากราบไหว้ เพื่อความเป็นสิริมงคล เจริญด้วย

^{๔๙} มัย ตะติยะ, ประติมากรรมพื้นฐานล้านนา, หน้า ๑๓ – ๑๔.

หน้าที่การเงิน ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ^{๕๐}และเป็นการส่งเสริมดวงชะตา เจริญสุข ความร่ำรวย รวมถึงการพักผ่อนหย่อนใจจากความงามทางด้านพุทธศิลปกรรมที่สร้างสุนทรีภาพให้เกิดแก่จิตใจ^{๕๑} ซึ่งเส้นทางการเข้าถึงวัดพระธาตุลำปางหลวงสามารถเข้าถึงได้ ๒ เส้นทางหลัก ได้แก่ เส้นทางสายเชียงใหม่-ห้างฉัตร-เกาะคา และ เส้นในเมือง-เกาะคา หรือหากเดินทางขาขึ้นภาคเหนือสามารถเข้าในอำเภอสุบปราบ-เกาะคาได้เลย และมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ได้แก่ อนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและอนุสาวรีย์พระแม่เจ้ามเหศวร เป็นต้น การเข้าถึงวัดพระธาตุลำปางหลวงจากถนนซูเปอร์ไฮเวย์แยกไฟแดงอำเภอเกาะคา ระยะทางประมาณ ๙.๔ กิโลเมตร ดังแผนภาพ ๔.๔๐

แผนภาพที่ ๔.๔๐. เส้นทางท่องเที่ยวตามคติความเชื่อการไหว้บารมีพระธาตุปีเกิด (พระธาตุลำปางหลวง ปีฉลู)

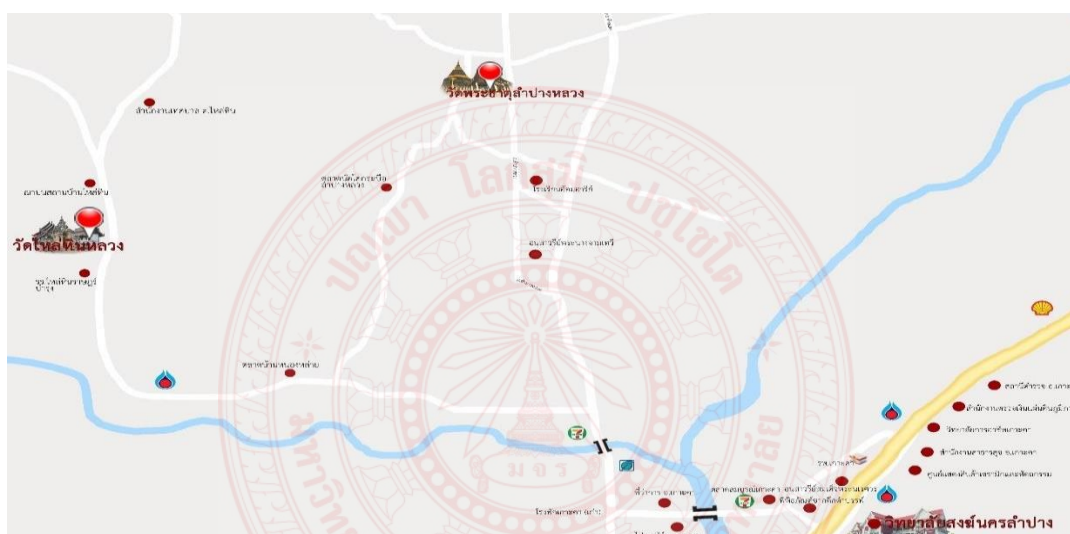
นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีฉลูแล้ว สิ่งที่สำคัญคือความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างของวัดพระธาตุลำปางหลวงและวัดใกล้เคียงที่ถือได้ว่าเป็นวัดที่เก่าแก่ที่มีอายุหลายร้อยปี โดยมีพระวิหารเก่าแก่ฝีมือช่างเชียงตุงเป็นศิลปะแบบล้านนาไทย ประดับลวดลายงดงามทั้งหลัง เป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา ประกอบด้วยลานหน้าวัดหรือช่วง สำหรับกิจกรรมและปลูกต้นไม้โพธิ์ วิหารโถง ศาลาบาตรและลานทราย และมีเจดีย์ท้าววิหารแบบศิลปะล้านนาที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๕๒} ซึ่งลักษณะการของวัดพระธาตุลำปางหลวง

^{๕๐} สัมภาษณ์นางรำไพ คนธีระวงศ์, นักท่องเที่ยว, ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๑} สัมภาษณ์นางศรีไวย พงษ์, ชุมชนวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๕๒} สัมภาษณ์นายประพันธ์ จินากร, กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๓.

และวัดไหล่หินจะเป็นการจำลองรูปแบบจักรวาล^{๕๓}ในการถ่ายทอดคติ ความเชื่อ ภูมิปัญญา องค์ความรู้ที่มีผลต่อพฤติกรรมในสังคม เป็นหลักการทางด้านปรัชญาทางศาสนา^{๕๔} เพื่อให้เกิดการเรียนรู้สภาพความเป็นจริงแห่งชีวิตเพื่อนำไปสู่การฝึกฝนพัฒนาทางด้านสติปัญญา^{๕๕} และสื่อเรื่องราวและคุณค่าการดำรงชีวิตในวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาในอดีต ซึ่งความรู้ตามคติจักรวาลล้านนาเป็นการสื่อผ่านเชิงวรรณกรรมที่แสดงออกเป็นผลงานทางด้านพุทธศิลป์ เพื่อหลักธรรมคำสอนและแนวทางการปฏิบัติอันจะนำไปสู่การหลุดพ้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีการเปรียบเทียบโดยยี่ดียวหารเปรียบเสมือนชมพูทวีป เจดีย์เปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุ และลานทรายเปรียบเสมือนมหานทีสีทันดร^{๕๖} ซึ่งระยะทางจากวัดพระธาตุลำปางหลวงและวัดไหล่หินอยู่ห่างกันประมาณ ๖.๕๐ กิโลเมตร ดังแผนภาพ ๔.๔๑

แผนภาพที่ ๔.๔๑. เส้นทางท่องเที่ยวตามคติจักรวาลวิทยา

๔.๔.๒. เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ล้านนา ตามประวัติศาสตร์นครลำปางที่มีความเกี่ยวข้องกับวัดพระธาตุลำปางหลวงที่กล่าวไว้ว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๒๗๕ นครลำปางในช่วงนั้นว่างจากผู้ครองนคร เกิดความวุ่นวาย และสมัยนั้นพม่าเรืองอำนาจในการแผ่ขยายการปกครองและอิทธิพลทั่วอาณาจักรล้านนา และได้ยึดครองเมืองนครเชียงใหม่ ลำพูน โดยแต่งตั้งเจ้าผู้

^{๕๓} สัมภาษณ์นายอุดมศรี แผ่นคำ, ไวยาวัจกรวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๕๔} สัมภาษณ์นายจันทร์ เทียด, ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง, ๗ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๕๕} สัมภาษณ์พระครูสุนทรเสลคุณ, เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๕๖} สัมภาษณ์นายฐาปกรณ์ เครือระยา, ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๓ กันยายน ๒๕๖๓.

ครองนครอยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์พม่า ท้าวมหายศเจ้าผู้ครองนครลำพูนและได้ยกพลมาตี ยึดนครลำปาง และตั้งฐานทัพในพื้นที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ครั้งนั้น หนานทิพย์ช้าง ชาวบ้านปาง ยางคก (ปัจจุบันอยู่อำเภอห้างฉัตร) วีรบุรุษของชาวลำปาง ได้รวบรวมพลต่อสู้ทัพเจ้ามหายศ โดยลอบ เข้ามาในวัด และใช้ปืนยิงท้าวมหายศตาย แล้วตีทัพลำพูนแตกพ่ายไป ปัจจุบันปรากฏรอยลูกปืนบนรั้ว ทองเหลืองที่ล้อมองค์พระธาตุเจดีย์^{๕๗} ต่อมาหนานทิพย์ช้างได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระยาสุลวะลือไชย สงคราม เจ้าผู้ครองนครลำปางและเป็นต้นตระกูลเชื้อเจ็ดตน เช่น ณ ลำปาง ณ เชียงใหม่ ฯลฯ ประวัติศาสตร์ของโบราณสถานสำคัญ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณซากเมืองโบราณลัมพกัปปะนคร ตามประวัติพระนางจามเทวีเคยเสด็จมานมัสการ และทำการบูรณะซ่อมแซมอยู่เสมอ นับว่าเป็นวัด สำคัญคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณกาล มีความสวยงาม และมีความยอดเยี่ยมทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม เป็นที่ประดิษฐาน พระแก้วดอนเต้า ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาว ลำปาง และชาวพุทธทั่วไป^{๕๘}

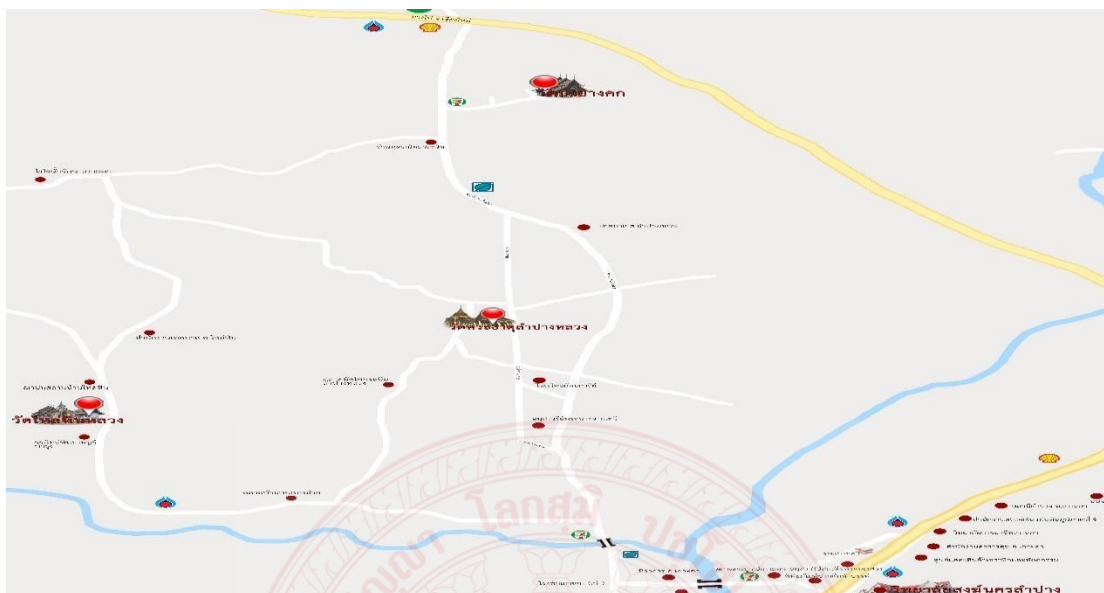
นอกจากนั้น ยังมีเส้นทางประวัติศาสตร์การสร้างเขलगค์นครราชบุตรของพระนางจามเทวี แห่งนครหริภุญชัยหรือเจ้านันทยศในปี พ.ศ. ๑๒๒๓ และได้ทูลเชิญพระนางจามเทวีเสด็จมาประทับ ที่เมืองและได้สร้างบริเวณพระราชฐานต้อนรับพระนางจามเทวีอยู่ใกล้ ๆ กับเขलगค์นคร เรียกว่า “อาลัมภางค์นคร” ต่อมาเมืองทั้งสองถูกรวมเข้าด้วยกันเรียกว่า “เขलगค์อาลัมภางค์นคร” ในสมัย หลังชื่อของเมืองนี้จึงถูกเรียกให้สั้นลงเหลือ “ลำภางค์นคร” “ลำปางนคร” จนกลายเป็น “นคร ลำปาง” ในที่สุด

สิ่งที่ปรากฏชัดให้เป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ วิหารจามเทวีหลังนี้มีความกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๕ เมตร มุงด้วยแป้นไม้เกร็ด วิหารหลังนี้เป็นวิหารขนาดเล็กศิลปะแบบล้านนาโบราณยุคหริ ภุญชัย สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ตอนล่างเปิดโล่งตลอด ไม่มีประตูหน้าต่าง ตอนท้ายสุดของวิหารมีผนังก่อ อิฐฉาบปูนทับสามด้านล้อมกู่พระเจ้าหรือโขงพระเจ้า ลักษณะการก่อสร้างของวิหารจามเทวีเป็น สถาปัตยกรรมแบบล้านนาสกุลช่างเขलगค์นคร ว่ากันว่าเป็นวิหารที่มีความสวยงามตามแบบฉบับของ สถาปัตยกรรมภาคเหนือ ฐานพระวิหารยกสูงจากพื้นดินหนึ่งฟุต ซึ่งนักประวัติศาสตร์ศิลปะสันนิษฐาน ว่าแต่เดิมฐานพระวิหารคงจะมีความสูงกว่านี้ แต่เนื่องจากในอดีตมีน้ำหลากพัดดินจากที่อื่นมาท่วมทับ ถมทุกปีเป็นเวลากว่าพันปีมาแล้ว ขณะเดียวกันความเชื่อในเรื่องการขนทรายเข้าวัดของคนล้านนาที่ นิยมนำทรายมาถมในวัดจึงเป็นสาเหตุให้ฐานของวิหารจามเทวีเหลือเพียงหนึ่งฟุต การเดินทางเข้าสู่เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีเกี่ยวกับการสร้างนครในสมัยพระ นางจามเทวีนั้น สามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายและรวดเร็ว ได้แก่ เส้นทางเชียงใหม่-ห้างฉัตร (เกาะคา)

^{๕๗} สัมภาษณ์นายอ้วน จันทรแก้ว, ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะ คา จังหวัดลำปาง, ๗ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๕๘} ประชุมตำนานพระธาตุ ภาคที่ ๑, หน้า ๒๒.

และ เกาะคา-ห้างฉัตร มีระยะทางห่างจากวัดพระธาตุลำปางหลวงประมาณ ๗.๔ กิโลเมตร ซึ่งเป็นเส้นทางที่สะดวกสบาย ดังแผนภาพ ๔.๔๒

แผนภาพที่ ๔.๔๒. เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

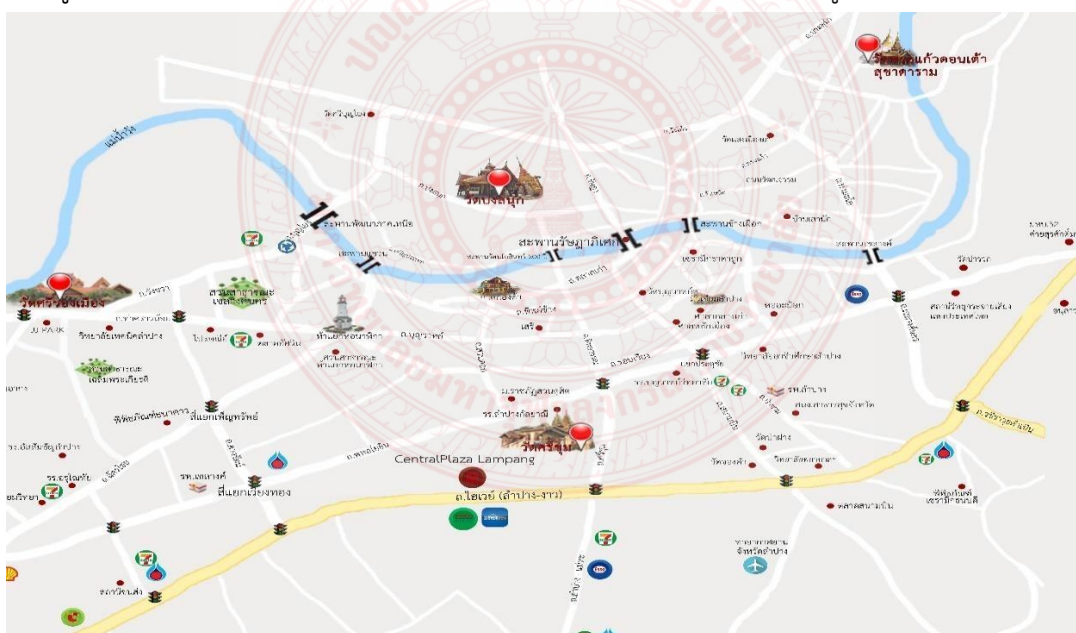
๔.๔.๓. เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลปกรรม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยวิถีชีวิตของชุมชนจะได้รับอิทธิพล ความเชื่อและความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา และเป็นศูนย์กลางการรวบรวมความภูมิ ศิลปะ วิทยาการที่หลากหลาย ตลอดถึงการเป็นแหล่งรวมทางด้านศิลปกรรมที่ล้ำค่าตามภูมิปัญญาของท้องถิ่น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาพจิตรกรรม สถาปัตยกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่เป็นการสืบสานเรื่องราว เหตุการณ์และประวัติศาสตร์ที่ทำให้สังคมได้ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าความเป็นมาของท้องถิ่น ซึ่งเส้นทางท่องเที่ยวที่มีรูปแบบอันงามงาม วิจิตรพิสดาร และแฝงด้วยความเชื่อ ความคิดและหลักการต่างๆ นั้นสามารถจำแนกการท่องเที่ยวด้านพุทธศิลปกรรมของวัด ๔ ศรีที่เป็นเส้นทางแห่งบุญในจังหวัดลำปางได้ ๒ ลักษณะ คือ

๑) พุทธศิลปกรรมแบบล้านนาร่วมสมัย เช่น รูปแบบช่างสกุลในการตกแต่งพุทธศิลปกรรมของคุ้มประตูดวัดไหล่หินและวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ที่มีลักษณะทางด้านศิลปกรรมคล้ายคลึงกัน แม้จะมีความแตกต่างทางด้านขนาดเท่านั้น^{๕๙} แต่ก็ถือได้ว่าเป็นศิลปกรรมที่ร่วมสมัยเดียวกันหรือความงดงามทางด้านศิลปกรรมแบบล้านนาของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามกับวัดปงสนุก ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกัน และมีความเชื่อในการบูรณะวัดในยุคสมัยของ

^{๕๙} สัมภาษณ์นายสุข ตาเวกะ, กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๓.

พระมหาปาเถระเจ้าที่ดูแลวัดไทรโหล่น อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง^{๖๐} ที่มีความเชื่อว่าจะต้องมีการบูรณะวัดวาอารามจากพื้นที่เหนือลงไปใต้ ซึ่งความงดงามทางด้านศิลปกรรมก็มีความคล้ายคลึงกันไปตามความเชื่อของชุมชนและท้องถิ่น

๒) พุทธศิลปกรรมแบบพม่า ภายหลังที่อังกฤษและพม่าเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำไม้ในเมืองลำปางเมื่อราวร้อยกว่าปีก่อน ทำให้นครเขลางค์ (ลำปาง) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ทั้งวิถีการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมรวมไปถึงรูปแบบของศิลปกรรมพม่าที่แผ่อิทธิพลเข้ามาพร้อมๆ กับการสูญเสียป่าไม้ในดินแดนล้านนา แต่กระนั้น ก็มีประเพณีการสร้างและบูรณะวัดพม่าจึงเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่นั้นมา โดยเฉพาะที่จังหวัดลำปางซึ่งเป็นแหล่งทำไม้สักที่สำคัญเมืองหนึ่งในล้านนามีวัดพม่าที่สวยงามวิจิตรอยู่มากมายหลายวัดล้วนสร้างขึ้นจากศรัทธาของชาวพม่าทั้งสิ้น^{๖๑} เช่น วัดศรีชุมที่เป็นวัดที่มีศิลปกรรมพม่าที่โดดเด่นและใหญ่ในประเทศไทย วัดศรีรองเมือง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดป่าฝาง วัดม่อนจำศีล^{๖๒} ฯลฯ ซึ่งศิลปกรรมพม่าหรือมาน ซึ่งปัจจุบันสถาปัตยกรรมแบบพม่าถูกรักษาและดูแลจากกรมศิลปกรทั้งนั้น ซึ่งเส้นทางวัดที่เป็นศิลปกรรมพม่าตามแผนภูมิแผนที่ ๔.๔๓

แผนภาพที่ ๔.๔๓. เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยล้านนากับพม่า

^{๖๐} สัมภาษณ์พระอธิการสอาด ชินวิโส, เจ้าอาวาสวัดปงสนุกใต้ ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๓.

^{๖๑} สัมภาษณ์นายศุขสิทธิ์เกษม พันคำอ้าย, นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๖๒} สัมภาษณ์พระมหาอดิสรณ์ อคฺควุฑฺโฒ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวงตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

๔.๔.๔. เส้นทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากคติ ความเชื่อเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีแล้ว ปรากฏพื้นที่ใกล้เคียงที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น ถนนสายวัฒนธรรมกาดกองต้า สะพานรัชฎา ห้าแยกหอนาฬิกาที่เป็นอัตลักษณ์เมืองลำปาง อนุสาวรีย์หลวงพ่อกษม เขมโก มิวเซียม ลำปาง วัดเชียงราย วัดป่าฝาง วัดจองคา^{๖๓} เป็นต้น ปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนของพื้นที่วัดท่องเที่ยว โดยเฉพาะวัดปงสนุกจะมีการให้บริการทางด้านมัคคุเทศก์และรถรางนำเที่ยวเมืองลำปาง ตลอดถึง สัญลักษณ์รถม้าลำปาง ที่กลุ่มรถม้าลำปางได้อำนวยความสะดวกในการเยี่ยมชมวัด ๙ ศรีที่อยู่ในพื้นที่ อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ๕ แห่งได้แก่ การท่องเที่ยววัดที่มีศิลปกรรมภายในเขตเมืองลำปาง ประกอบด้วย วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดปงสนุก วัดรองศรีเมือง และวัด ศรีชุม เป็นต้น^{๖๔} ซึ่งเส้นทางท่องเที่ยวพื้นที่ใกล้เคียงและพื้นที่สร้างสรรค์ดังแผนภาพ ๔.๔๔

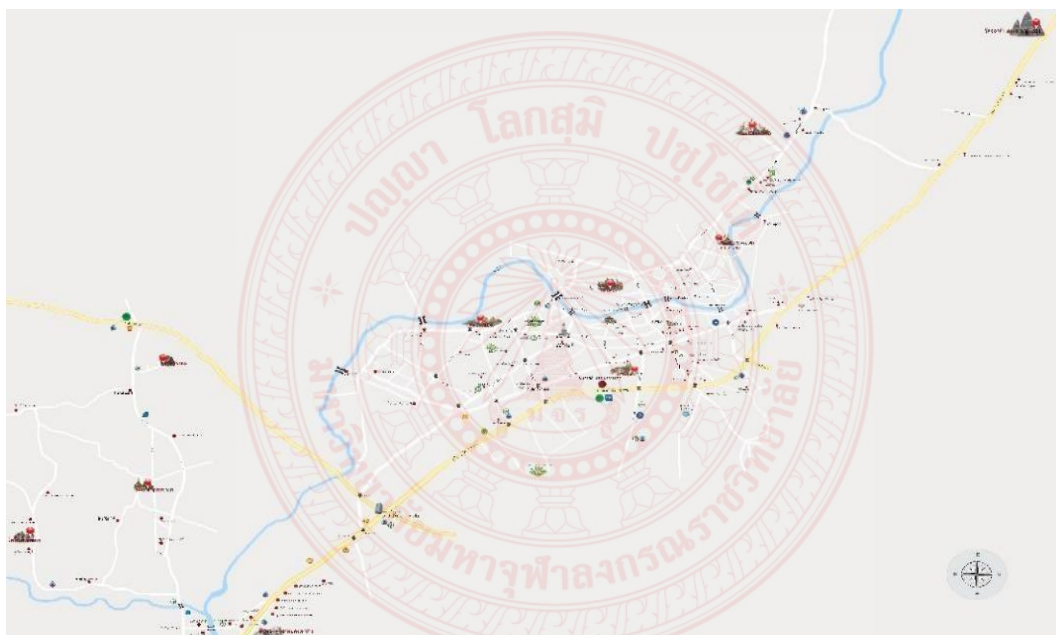
แผนภาพที่ ๔.๔๔. เส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

๔.๔.๕. เส้นทางท่องเที่ยวเมืองศิลปะสร้างสรรค์ การให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมและจากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์ โดยนักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน และเอกลักษณ์ของสถานที่ ไม่ใช่กิจกรรม ที่เน้นรายได้ของชุมชนแต่เป็น

^{๖๓} สัมภาษณ์พระครูไพจิตเมตตยาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง ตำบล ต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๖๔} สัมภาษณ์นายวีรศักดิ์ ของเดิม, นักวิชาการศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ ลำปาง, ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๓.

กิจกรรมที่เน้นคุณค่าของชุมชน^{๖๕} โดยวัด ๙ ศรีเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมและวัฒนธรรม ชุมชนที่ควรจะศึกษา โดยเฉพาะความงดงามทางด้านศิลปกรรมที่ผสมผสานความวิจิตรพิสดารของ ศิลปะล้านนาและศิลปะพม่า รวมไปถึงศิลปะที่สะท้อนให้เห็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ล้านนาและ ความเชื่อในการกราบไหว้พระธาตุประจำปีเกิดตามคติในภาคเหนือ ทำให้คติ ความเชื่อของเส้นทาง การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บุญเส้นทางบุญวัด ๙ ศรี จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่ผสมผสานความงดงาม เรื่องราว ศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนที่ถือได้ว่าเป็นพื้นที่สร้างสรรค์แห่งใหม่ที่นักท่องเที่ยวควร จะได้เยี่ยมชมเพื่อศึกษา เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อันทรงคุณค่าให้แก่ตนเอง^{๖๖} ซึ่งเส้นทาง การท่องเที่ยวพื้นที่เชิงสร้างสรรค์บนเส้นทางทางการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปางตามคติ ความเชื่อ เส้นทางแห่งบุญ ดังแผนภาพ ๔.๔๕

แผนภาพที่ ๔.๔๕. เส้นทางทางการท่องเที่ยวของวัด ๙ บนคติ ความเชื่อและเส้นทางแห่งบุญในลำปาง

จะเห็นได้ว่า พื้นที่ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อ เส้นทางแห่งบุญในจังหวัด ลำปาง มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว ตามหลักของการท่องเที่ยว 3A's ได้แก่ ๑. สิ่งดึงดูดใจเพื่อการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยว (Attractions) ทั้งความคติ ความ เชื่อการเดินทางจาริกบุญ/แสวงบุญและความงดงามทางด้านศิลปกรรมแบบร่วมสมัยที่มีอัตลักษณ์ ความงามแบบล้านนาและพม่าที่มีความประณีต งดงาม วิจิตรพิสดารตามคติการสร้างบุญของชาว

^{๖๕} กรมการท่องเที่ยว, คู่มือการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพฯ: กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐.

^{๖๖} สัมภาษณ์นางจุฬาลักษณ์ สายนวล, นักท่องเที่ยว, ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

ล้านนาและพม่า^{๖๗} ซึ่งเป็นมนต์เสน่ห์ที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนได้เป็นอย่างดี ๒. เส้นทางคมนาคม/การเข้าถึง (Accessibility) สถานที่ท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับเส้นทางเดินรถสายหลักที่ยานพาหนะหรือรถประจำทางสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก ตลอดถึงภาคีเครือข่ายรถม้าลำปางได้สร้างสิ่งกระตุ้นอันเอกลักษณ์เฉพาะแล้วนำเที่ยวยังพุทธศาสนาที่มีความสำคัญของวัด ๙ ศรีในพื้นที่ในเมืองลำปาง เช่น วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดศรีรองเมือง วัดศรีชุมและวัดปงสนุก ฯลฯ ทำให้การเดินทางสะดวก รวดเร็วและปลอดภัย^{๖๘}

๓. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) สิ่งอำนวยความสะดวกมีไว้เพื่อบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว เช่น เครื่องสักระบุชา (ดอกไม้ ธูป เทียน)^{๖๙} เพื่อนำไปกราบไหว้ขอพระหรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น ร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง จำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม^{๗๐} ตลอดถึงพื้นที่ภายในวัดมีความปลอดภัยตามแบบอารยสถาปัตย์ทั้งพื้นผิวทางเดิน ราวจับที่บันได ห้องน้ำ ห้องสุขาที่รองรับคนแก่ คนพิการและเด็ก^{๗๑} เป็นต้น

ดังนั้น วัด ๙ ศรีบนคติ ความเชื่อ เส้นทางแห่งบุญในจังหวัดลำปาง จึงเป็นพื้นที่เมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์/เมืองรองที่มีความงดงามทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลปกรรมพร้อมที่รองรับนักท่องเที่ยวได้ตามมาตรฐานแบบอารยสถาปัตย์ ที่มุ่งหวังการสร้างความรู้จากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม สร้างประสบการณ์ใหม่ สร้างความงดงามด้านสุนทรียภาพ การพัฒนาจิตใจ สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวก ปลอดภัย และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืน

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ (Body of Knowledge) จากการศึกษาวิเคราะห์ “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นการส่งเสริมพื้นที่เชิงสร้างสรรค์และเป็นเส้นทางบุญที่นักท่องเที่ยวควรเดินทางเข้าไปสักการะ บูชา กราบไหว้พุทธสถานที่

^{๖๗} สัมภาษณ์นายธงชัย แผ่นคำ, ไวยาวัจกรวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกาชา จังหวัดลำปาง, ๒๕ กันยายน ๒๕๖๓.

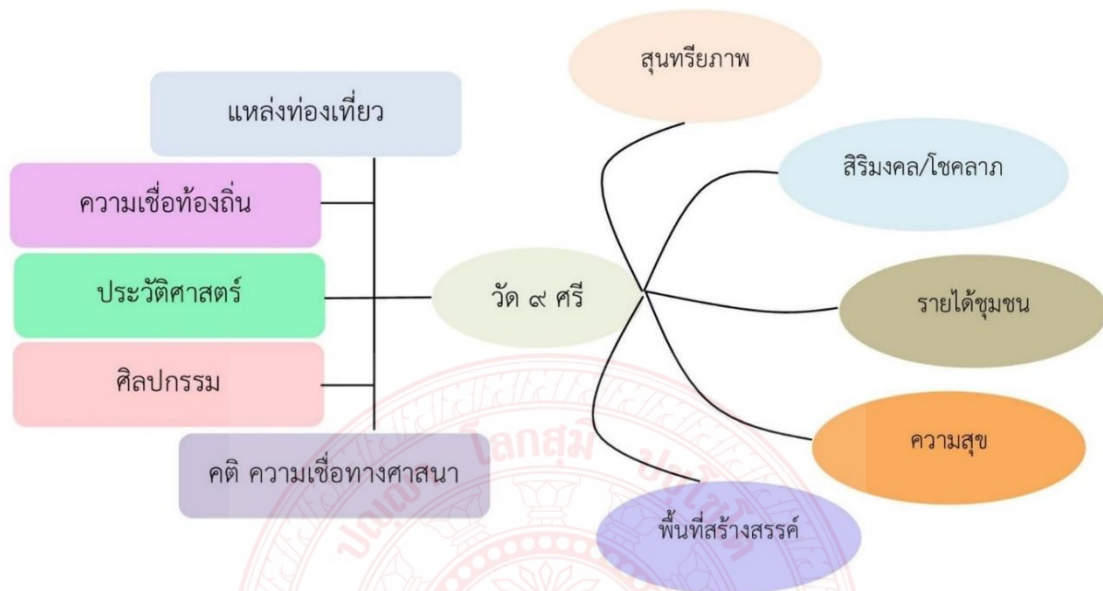
^{๖๘} สัมภาษณ์นางจิราภรณ์ สมสุขสกุล, นักท่องเที่ยว, ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๙} สัมภาษณ์นางภา จิตใหญ่, เจ้าหน้าที่ดูแลเครื่องบูชาประจำวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลหัวเวียง อำเภอมือง จังหวัดลำปาง, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๗๐} สัมภาษณ์นายสมบัติ เรืองงาม, ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอกาชา จังหวัดลำปาง, ๗ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๗๑} สัมภาษณ์นางสาวเบญจวรรณ พอด๊ะ, นักท่องเที่ยว, ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

ความโดดเด่น งดงาม และเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ผลจากการศึกษา พบว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัด ๙ ศรี บนคติ มีรายละเอียดดังแผนภาพ ๔.๔๕

แผนภาพที่ ๔.๔๖. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภูมิภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง บ่งบอกให้เห็นถึงความสำคัญแห่งวิถีสังคมในท้องถิ่นที่สืบสานจากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า การท่องเที่ยวบนคติเส้นทางบุญเกิดจากปัจจัยหลักอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

๑. แหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) เป็นมูลเหตุที่สำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทอดถ่ายประสบการณ์แก่พื้นที่หรือชุมชนนั้นๆ โดยทั่วไปการท่องเที่ยวอาจจะเป็นสิ่งที่เกิดเองตามธรรมชาติและเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมา เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรม วัฒนธรรม และสิ่งดึงดูดที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นอันทรงคุณค่า เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นเรื่องราว เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนสถาน que แสดงถึงอารยธรรม เต็มเปี่ยมไปด้วยความงดงามทางด้านศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการสร้างกิจกรรมใหม่หรือปรับปรุงดัดแปลงเพื่อให้สถานที่มีความหลากหลายในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว กอปรกับยุคสมัยที่มีการให้ข้อมูลข่าวสารผ่านระบบสารสนเทศที่สร้างเข้าถึงได้ทุกพื้นที่ ทำให้พื้นที่ที่มีมรดกทางวัฒนธรรมจากการสร้างสรรค์ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สร้างความโดดเด่นและสวยงามเป็นมูลเหตุปัจจัยที่สร้างความสนใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างมาก

๒. ความเชื่อท้องถิ่น โขคลาภและที่พึ่งทางด้านจิตใจเป็นพื้นฐานของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะชาวล้านนาที่มีคติและความเชื่อในการกราบไหว้ บูชาพระธาตุประจำปีเกิดที่มีกุศโลบายให้พุทธศาสนิกชนมีประพฤติดีปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงาม สร้างบุญกุศลและความศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาตามปีนักษัตรตามปี ความเชื่อเกี่ยวกับนักษัตรมีความสัมพันธ์กับปีเกิดและการนับอายุของแต่ละบุคคล และมีการกำหนดสัญลักษณ์เป็นสัตว์ประจำปีเกิดหรือที่เรียกว่า ๑๒ นักษัตรที่สัมพันธ์กับคติการสร้างและการบูชาพระบรมธาตุที่สร้างทศนคติให้ผู้เกิดในแต่ละปีเกิดนั้นเข้าไปกราบไหว้เพื่อขอพรและความเป็นมงคลแก่ตนเองและครอบครัว การท่องเที่ยวเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางปรากฏว่ามีพระธาตุประจำปีเกิด ๑ แห่ง และจำลองพระธาตุปีเกิดจากประเทศอินเดียอีก ๑ แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งเป็นพระธาตุประจำปีฉลู (เป่า ปีนักษัตรเหนือ) และวัดจองคำที่มีการจำลองเจดีย์พุทธคยาที่มีต้นศรีมหาโพธิ์ที่เป็นแทนวัชรอาสนพุทธบัลลังก์ ซึ่งเป็นพระธาตุประจำปีมะเส็ง (ส้ง ปีนักษัตรเหนือ)

๓. ประวัติศาสตร์ การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษาทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์สร้างความเพลิดเพลิน ปลุกจิตสำนึกในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและคุณค่าของสภาพแวดล้อม รวมไปถึงการบอกเล่าเหตุการณ์ของสังคมที่เป็นถิ่นฐานตนเอง ความเป็นล้านนาในยุคสมัยที่เจริญรุ่งเรืองที่มีวีรกษัตริย์เจ้าผู้ครองเมืองหริภุญชัยที่ได้นำความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และแนวทางปฏิบัติในดินแดนล้านนา ตลอดถึงเหตุการณ์การกอบกู้ความเป็นอิสรภาพแห่งเมืองเขลางค์นครของหนานทิพย์ช้างที่ได้มีร่องรอยจารึกเป็นหลักฐานให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงความเสียสละ ความห้าวหาญของบรรพบุรุษในการกอบกู้เอกราชจากการถูกกดขี่ข่มเหงจากพม่า ประวัติศาสตร์อีกมูลเหตุที่ได้บอกเล่าความเป็นชนชาติ เชื้อชาติ และความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ถูกสร้างจากวีรชนผู้กล้าในการอุทิศชีวิตเพื่อแผ่นดินและบรรดาปวงชนทั้งหลาย ประวัติศาสตร์จึงเป็นอีกพื้นที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้รำลึกถึงเหตุการณ์และความกล้าหาญของวีรชนในเมือง โดยการสร้างเป็นถาวรวัตถุหรืออนุสาวรีย์ เพื่อเป็นการยกย่อง เชิดชูเกียรติ และย้ำเตือนสติให้ตระหนักถึงความเสียสละ หยาดเหงื่อ เลือดเนื้อที่เหล่าวีรชนได้ปกป้อง รักษาพื้นแผ่นดินนี้ให้แก่ลูกหลานได้อยู่และอาศัยจนถึงปัจจุบัน

๔. ศิลปกรรม ชุมชนล้านนามีเอกลักษณ์และความงดงามทางด้านศิลปกรรมที่สะท้อนความรู้สึทางด้านสุนทรียภาพแก่มนุษย์ และยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เป็นการถ่ายทอดความรู้สึกที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางด้านจิตใจ โดยศิลปกรรมของล้านนาถูกถ่ายทอดทางรูปธรรมได้แก่ ความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมอันประณีต ที่เป็นผลงานจากการสร้างสรรค์ด้วยศิลปะและวิทยาการในแต่ละยุคสมัย และเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก สร้างสุขให้แก่ชุมชน แฝงด้วยสาระธรรมตามคติ ความเชื่อและความศรัทธาในท้องถิ่น ความหลากหลายทางด้านศิลปกรรมในลำปางสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์แห่งเมืองเป็นอย่างดี ความหลากหลายด้านชาติพันธุ์

เช่น ชนเผ่าทองถิ่น พม่ารามัญ จีน ฯลฯ ทำให้ศิลปกรรมของลำปางมีความเป็นศิลปะร่วมสมัย เช่น สมัยพระแม่จามเทวีที่ทรงเสด็จมายังอาลัมภางค์ (ลำปาง) ทำให้ศิลปะที่มีรูปแบบของสมัยทวารวดี อมาติ วัดปางยางครก พระธาตุลำปาง หลวง เป็นต้น นอกจากนั้น ศิลปะจากการถูกปกครองจากพม่า และการทำไม้ในลำปาง ทำให้เกิดศิลปกรรมร่วมสมัยระหว่างพม่ากับล้านนาเกิดขึ้นมากมายในลำปาง เช่น วัดม่อนปู่ยักษ์ วัดป่าฝาง วัดปางสนุก วัดศรีรองเมือง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม และวัดศรีชุม วัดพม่าที่มีความงดงามที่สุดในประเทศไทย เป็นต้น คุณค่าทางด้านศิลปกรรมอันมีความหลากหลายทั้ง รูปแบบสมัยโบราณกาลยุคล้านนาและรูปแบบศิลปกรรมแบบร่วมสมัยพม่ากับล้านนา สร้างอัตลักษณ์ ที่งดงาม และดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ด้วยศิลปกรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สื่อให้เห็นถึง ความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในลำปางได้เป็นอย่างดี

๕. คติ ความเชื่อทางศาสนา โลกทัศน์ในล้านนาสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ จักรวาลและเป็นการแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันล้ำลึกของโบราณจารย์ทั้งหลาย การถ่ายทอดความรู้ และคติความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลวิทยาเพื่อเป็นการอบรม บ่มนิสัย ขัดเกลาจิตใจและควบคุม พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของสังคมอย่างปกติสุข ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างคุณค่าที่เป็นรากเหง้าทาง วัฒนธรรมล้านนา โดยเป็นการจำลองเกี่ยวกับภพภูมิที่เชื่อมโยงกับรูปแบบสถาปัตยกรรมตามหลักไตร ภูมิจักรวาล ซึ่งเป็นผลงานทางด้านพุทธศิลป์กับความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมหรือการบูชา พระพุทธรูปหรือพระธาตุ การจำลองจักรวาลที่สอดแทรกหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติอันจะ นำไปสู่การหลุดพ้น โดยความเชื่อจักรวาลวิทยาตามหลักพุทธศาสนาได้แสดงเกี่ยวกับภพภูมิแห่ง สถานะชีวิตของสรรพสัตว์ การจะบังเกิดย่อมขึ้นอยู่กับกรรมดีและกรรมชั่วของบุคคล สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปวนเวียนอยู่ในสามภุมมีไม่มีที่สิ้นสุด นอกจากนั้น ยังเกิดจากการ สอดแทรกความเชื่อที่เหมาะสมกับท้องถิ่น เช่น การประดิษฐานของพระพุทธรูปองค์หันพระพักต์ไปทั้ง ๔ ทิศของวัดปางสนุกที่มีกุศโลบายให้พุทธศาสนิกชนสามารถกราบไหว้ได้ทุกทิศ เป็นการสร้างกุศโลบาย ในการพัฒนาจิตใจในเยี่ยงขมสิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่ เช่น เจดีย์ วิหาร พระเจ้าพันองค์หรือการสร้างพระ ธาตุหลังพระวิหาร เพื่อกกราบไหว้พระพุทธรูปในพระวิหารและพระธาตุไปพร้อมๆ กัน ซึ่งรูปแบบการ สร้างยังมีการจำลองความเชื่อเกี่ยวกับเขาพระเมรุและทะเลสีทันดร เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ผลงานเชิง สร้างสรรค์ที่มีคุณค่าและมีความงดงาม เพื่อแสดงให้เห็นวัฒนธรรมวิถีคิด อันเป็นผลผลิตทางพุทธิ ปัญญาที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสร้างอัตลักษณ์ ธรรมเนียม ปฏิบัติที่มีรูปแบบเฉพาะที่สร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนั้น คติ ความเชื่อเส้นทางท่องเที่ยวแห่งบุญสะท้อนให้เห็นคุณค่า วัฒนธรรม และวิถีท้องถิ่น ที่ประกอบด้วยคุณงาม ความดีและความงามทางด้านจารีต ประเพณี ศิลปะอันล้ำ ค่าที่บอกเล่าเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ ในอดีต ซึ่งการท่องเที่ยวเส้นทางบุญได้ส่งผลกระทบต่อ การท่องเที่ยวและชุมชน ดังนี้

๑. สุนทรียภาพ (Aesthetics) ความสวยงามเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน โดยผ่านการรับรู้ การเข้าถึงสมดุลงานในสิ่งของต่างๆ เช่น เหตุการณ์ สถานที่ ดนตรี ศิลปะหรือความคิด การที่จะเข้าใจถึงธรรมชาติ ความสวยงาม ความดีหรือความงามในทางศิลปะ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ทางความรู้สึกกับการสื่อสารความหมายที่นำไปสู่สุนทรียภาพของบุคคล การท่องเที่ยวเส้นทางบุญเป็นการสร้างความดีงาม เพิ่มพูนคุณธรรม จริยธรรม และเป็นการจรดลงศรียาในพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความสมดุลทางด้านร่างกายและจิตใจ เข้าใจถึงธรรมชาติแห่งชีวิตที่เต็มไปด้วยความงดงามที่เกิดจากธรรมชาติและสังคมได้สรรค์สร้างไว้ในท้องถิ่นตนเอง เช่น ความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม ความจิตรพิสดารทางด้านจิตรกรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่บอกเล่าเหตุการณ์สำคัญแห่งชาติพันธุ์และชนชาติ เป็นต้น

๒. สิริมงคล/โชคกลาง (Fortune) การท่องเที่ยวเส้นทางบุญส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามากราบไหว้เพื่อขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพื้นที่ โดยการตั้งจิตอธิษฐานจากการทำจิตให้บริสุทธิ์ ผ่องใส ตั้งมั่นและแน่วแน่ ตามความเชื่อที่ว่าหากจิตเป็นสมาธิประกอบด้วยแรงศรัทธาแรงกล้า ย่อมส่งผลให้มีพลังมหาศาลและได้สมปรารถนา เพราะจิตที่ตั้งมั่นจะเป็นแรงที่เชื่อมกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการขออำนาจบุญบารมีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นอยู่กับพลังจิตของแต่ละบุคคลว่าจะมีมากหรือน้อยจากการฝึกฝนปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเคร่งครัด รวมไปถึงผลจากกรรมดีที่เคยกระทำมาในอดีตชาติที่มีกรรมร่วมกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น การเสี่ยงโชคจึงเป็นมูลเหตุปัจจัยในการท่องเที่ยวตามเส้นทางบุญและพุทธสถานในประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ที่ให้โชคกลางและนำสิริมงคลย่อมทำให้นักท่องเที่ยวและนักเสี่ยงโชคเดินทางเข้ามากราบไหว้และทำบุญเป็นจำนวนมาก เช่น วัดศรีชุมที่มีการจำลองเทพพันใจแบบพม่า พระพุทธรูปปางฉนผลสมอเพื่อขอให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บหรือการมากราบไหว้พระธาตุปีเกิดของวัดพระธาตุลำปางหลวง เชื่อตามคติล้านนา เป็นต้น

๓. รายได้ชุมชน (Income) ธรรมเนียมนิยมในการบูชาพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณในวัฒนธรรมไทย แม้ว่าความจริงหากมีจิตใจที่บริสุทธิ์และมีศรัทธาตั้งมั่นในบวรพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเพียงพอแล้ว หากแต่เครื่องหอมเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมและเกื้อหนุนให้เกิดบรรยากาศให้รื่นรมย์ยิ่งขึ้น การบูชาพระรัตนตรัยด้วยธูปเทียนหอม น้ำมันหอม ดอกไม้หอม เช่น ดอกบัวหรือดอกมะลิ เป็นต้น ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกรื่นรมย์ใจ ได้สัมผัสสุขสันต์ธรรมที่จะทำให้จิตใจอยากสั่งสมบุญกุศลด้วยการให้ทาน รักษาศีลและเจริญสมาธิภาวนาอื่นๆ ขึ้นไปด้วย และบางแห่งได้ให้บริการจากวิสาหกิจชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ส่วนเสีย และกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชน เช่น รถให้บริการรถราง การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง การจำหน่ายผลไม้/อาหาร/เครื่องดื่มบริการนักท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนในการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ตลอดถึงการส่งเสริมอาชีพหรือสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อจับจ่ายและนำไปเป็นของที่ระลึกได้ เช่น เซรามิกที่เป็นสินค้าประจำท้องถิ่นลำปาง ภาพวาด การนึ่งนมม้าและถ่ายรูปที่ให้บริการโดยกลุ่ม

สมาคมธำมัลปาป เป็นต้น การท่องเที่ยวเส้นทางบุญถือได้ว่าเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ศาสนสถาน และชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๔. ความสุข (Happiness) การเดินทางเป็นอีกมิติแห่งการสร้างโลกทัศน์แห่งการเรียนรู้ แม้บางครั้งอาจจะมีเผยแพร่จากสื่อมีเดียหลากหลายช่องทาง แต่ย่อมมีความรู้สึกแตกต่างจากการเข้าไปสัมผัสแหล่งท่องเที่ยววันๆ ด้วยตนเอง และเป็นอีกวิถีการสร้างสุขประสบการณ์ที่แปลกใหม่เพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ช่วยผ่อนคลายความกดดันทางด้านอารมณ์และจิตใจ เป็นกระบวนการหนึ่งที่เปิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนสิ่งแปลกใหม่ทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ สร้างมุมมองและทัศนคติที่กว้างไกลในการเข้าใจตนเองและผู้อื่น รวมไปถึงการสร้างมิตรภาพอย่างไม่มีวันจบสิ้น จากการเรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้าหาผู้อื่น เปิดใจยอมรับมิตรภาพใหม่ที่จะเป็นแรงบันดาลใจในการรับรู้ประสบการณ์ใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้ก้าวไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ และเป็นแรงบันดาลใจเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ตนเองและสังคม โดยการเพิ่มความสุขในแต่ละครั้งที่ได้เดินทาง เป็นการแต่งเติมสีสันแห่งชีวิตที่ได้จากการเรียนรู้ การสัมผัส และความทรงจำที่ทรงคุณค่า เป็นการสร้างความรู้สึกในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักที่มีความสำคัญที่สุดของการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน

๕. พื้นที่สร้างสรรค์ (Creative Area) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศไทยด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยว กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม และการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนที่ยั่งยืน ถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่สร้างสรรค์ในแต่ละแห่ง โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำความเข้าใจในคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ท่องเที่ยวได้อย่างลึกซึ้ง โดยการมีส่วนร่วมและสร้างประสบการณ์ตรงร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน ความเป็นเอกลักษณ์และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน การเพิ่มพื้นที่สร้างสรรค์จะช่วยในการตัดสินใจแก่นักเดินทางที่เล็งเห็นถึงความคุณค่าในการท่องเที่ยวแต่ละแห่ง และเป็นการเพิ่มการเรียนรู้ที่มีความแตกต่างระหว่างแหล่งท่องเที่ยวดั้งเดิมและพื้นที่การเรียนรู้แห่งใหม่ แม้ว่าพื้นที่สร้างสรรค์อาจจะมีความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมกับแหล่งท่องเที่ยวดั้งเดิมก็ตาม เช่น ศาสนสถานแหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมแบบพม่าในจังหวัดลำปาง อาทิเช่น วัดม่อนบุญรักษ์ วัดจองคา วัดม่อนจำศีล ฯลฯ ความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์ของวัดพระธาตุลำปางหลวง วัดปงยางครก วัดปงสนุก เป็นต้น

การท่องเที่ยวเส้นทางบุญตามคติ ความเชื่อ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง ผู้อื่นและชุมชน ตลอดจนการทำให้เกิดเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เป็นยุทธวิธีในการส่งเสริม สนับสนุน และสร้างจิตสำนึกให้แก่ท้องถิ่นได้ตระหนักถึงคุณค่าของขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปกรรม ความเชื่อ และหลักการปฏิบัติที่เกิดจากภูมิปัญญาในชุมชน เพื่อทำ

รักษา สืบสานและเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง อีกทั้ง เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจากการมีส่วนร่วมระหว่าง นักท่องเที่ยวและชุมชนในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ เพิ่มพูนประสบการณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่ง เป็นเป้าหมายหลักของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นการสร้างสุขแก่นักเดินทางและพัฒนา ส่งเสริมให้เกิดชุมชนเชิงสร้างสรรค์ตามยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยเชิงบูรณาการแบบผสมผสานทั้งเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อศึกษาเส้นทางบุญ ตามคติและความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่เดินทางเข้าไปสักการะ บูชา กราบไหว้พุทธสถานที่มีความโดดเด่น สวยงาม มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญ โดยการศึกษาจะมุ่งเน้นการสำรวจพื้นที่วัด ๙ ศรี การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth – Interview) และการประชุมย่อย (Focus Group Discussion) และการปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามคติ ความเชื่อ เส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง ซึ่งสามารถสรุปการศึกษาได้ดังนี้

๕.๑. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” เป็นการศึกษาคติ ความเชื่อ ความสัมพันธ์ของวัด ๙ ศรี และนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวบนคติความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง จากการศึกษาสามารถสรุปผล ดังนี้

๕.๑.๑. คติ ความเชื่อ และเส้นทางบุญ มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดคุณภาพชีวิตและจิตใจ สร้างสัมพันธ์อันดีงามระหว่างมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม เกื้อกูลประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ โดยมุ่งหวังให้เกิดความดีงามในการปฏิบัติแก่ตนเองและผู้อื่น ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญา ฝึกฝนอบรมทางด้านกายและจิตใจ นอกจากนั้นการท่องเที่ยวเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและครอบครัว โดยการเดินทางเข้ามาสักการะบูชา กราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ รวมไปถึงปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว โดยผลการสำรวจความเห็นของนักท่องเที่ยว จำนวน ๔๐๐ คน พบว่า

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศชาย ๕๓.๓๐% เพศหญิง ๓๖.๘๐% ช่วงอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ๗.๒๐% อายุ ๑๙ – ๓๐ ปี ๒๗.๘๐% อายุ ๓๑ – ๔๐ ปี ๒๑.๘๐% อายุ ๔๑ – ๕๐ ปี ๒๓.๓๐% อายุ ๕๑ – ๖๐ ปี ๑๖.๘๐% อายุ ๖๑ ปี ขึ้นไป ๓.๓๐% สถานภาพโสด ๓๒.๐๐% สมรส ๕๒.๘๐% หย่าร้าง/หม้าย ๑๑.๓๐ และอื่นๆ ๔.๐๐% ระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา

๖.๕๐% มัธยมศึกษา/ป.วช. ๒๒.๕๐% อนุปริญญาตรี/ป.วส. ๑๗.๓๐% ปริญญาตรี ๔๘.๐๐% ปริญญาโทหรือสูงกว่า ๕.๘๐% อาชีพนักเรียน/นักศึกษา ๑๓.๐๐% รับราชการ ๒๙.๐๐% พนักงานบริษัท/เอกชน ๒๗.๕๐% ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ๑๙.๐๐% รับจ้างทั่วไป ๘.๓๐ และอื่นๆ ๓.๓๐% รายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ๒๒.๓๐% ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท ๒๘.๒๐% ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท ๔๐.๕๐% และมากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท ๙.๐๐%

๒) ลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยว พบว่า โดยรวมเลือกเดินทางพักผ่อนหย่อนใจ ๒๘.๕๐% เยี่ยมญาติ/เพื่อน ๒๑.๓๐% การศึกษา/ทัศนศึกษา ๙.๐๐% ทำบุญ/ขอพรพระ ๓๒.๐๐% ธุรกิจส่วนตัว ๗.๐๐ อื่นๆ ๒.๓๐% แหล่งข้อมูลการท่องเที่ยวจากหนังสือพิมพ์ ๒.๐๐% อินเทอร์เน็ต ๔๓.๓๐% วารสาร/นิตยสาร/คู่มือเดินทาง ๗.๒๐% วิทยุ/โทรทัศน์ ๔.๐๐% ญาติ/พี่น้อง/เพื่อน ๑๙.๘๐% ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยว (ททท.) ๖.๘๐% สมาคมท่องเที่ยว ๒.๓๐% บริษัททัวร์ ๖.๓๐% เอกสาร/แผ่นพับ ๘.๕๐% ช่วงวันที่เลือกเดินทางท่องเที่ยววันธรรมดา ๑๑.๐๐% วันเสาร์-อาทิตย์ ๓๖.๘๐% วันหยุดนักขัตฤกษ์/เทศกาล ๔๕.๕๐% และอื่นๆ ๖.๘๐% ความถี่การเดินทางท่องเที่ยว ๑ ครั้ง/เดือน ๔๒.๓๐% ๒ ครั้ง/เดือน ๓๒.๐๐% ๓ ครั้ง/เดือน ๑๑.๘๐% อื่นๆ ๑๔.๐๐% ลักษณะการเดินทางคนเดียว ๑๒.๓๐% ครอบครัว ๕๐.๐๐% กลุ่มเพื่อน ๒๗.๘๐% บริษัททัวร์ ๒.๘๐% เกี่ยวข้องกันเป็นกลุ่มใหญ่ ๕.๕๐% อื่นๆ ๑.๘๐% ยานพาหนะในการเดินทางรถยนต์ส่วนตัว ๗๐.๓๐% รถโดยสารประจำทาง ๔.๐๐% รถเช่า/รถตู้ ๑๕.๕๐% รถยนต์บริษัทนำเที่ยว ๖.๓๐% รถจักรยานยนต์ ๑.๘๐% อื่นๆ ๒.๓๐% ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยท่องเที่ยวแต่ละครั้งต่ำกว่า ๑,๐๐๐ บาท ๑๖.๘๐% ๑,๐๐๑-๓,๐๐๐ บาท ๒๗.๓๐% ๓,๐๐๑-๕,๐๐๐ บาท ๔๒.๘๐% มากกว่า ๕,๐๐๐ บาท ๑๓.๓๐%

๓) ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว จากการสำรวจ พบว่า

๓.๑. ความคิดเห็นต่อสิ่งดึงดูดใจของวัดท่องเที่ยว โดยค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = ๔.๔๒$, S.D. = ๐.๘๑) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

- ๑) ความเชื่อสิ่งศักดิ์ภายในวัดท่องเที่ยว ($\bar{X} = ๔.๕๕$, S.D. = ๐.๘๐)
- ๒) แหล่งรวมศิลปกรรมและวิถีธรรมร่วมสมัย ($\bar{X} = ๔.๔๘$, S.D. = ๐.๗๘)
- ๓) ความงดงามทางด้านศิลปกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ($\bar{X} = ๔.๔๓$, S.D. = ๐.๘๐)
- ๔) แหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = ๔.๓๓$, S.D. = ๐.๗๙)
- ๕) มีประวัติศาสตร์ที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ ($\bar{X} = ๔.๓๐$, S.D. = ๐.๘๘)

๓.๒. ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางด้านพุทธธรรม/แหล่งเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ โดยค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = ๔.๓๒$, S.D. = ๐.๗๗) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อย ดังนี้

- ๑) สุภาจิตสอนใจ/หลักธรรมให้อ่านให้ศึกษา ($\bar{X} = ๔.๓๘$, S.D. = ๐.๗๔)
- ๒) พระภิกษุสงฆ์ให้คำแนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรม ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๐.๗๘)
- ๓) ศิลปวัฒนธรรมภายในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมของชุมชน ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๐.๗๖)

๔) กิจกรรมส่งเสริมพิธีกรรมที่สำคัญภายในวัด ($\bar{X} = ๔.๓๑$, S.D. = ๐.๗๔)

๕) บุคลากร/พิธีกรประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ได้ดี ($\bar{X} = ๔.๒๔$, S.D. = ๐.๘๐)

๓.๓. ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางด้านความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว โดยค่าเฉลี่ยรวมในระดับความเห็นด้วยมาก ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๐.๗๘) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับความเห็น ดังนี้

๑) เส้นทางคมนาคมติดกับถนนสายหลัก ($\bar{X} = ๔.๔๐$, S.D. = ๐.๘๐)

๒) ร้านค้าและร้านอาหารของที่ระลึกต่อนักท่องเที่ยว ($\bar{X} = ๔.๓๙$, S.D. = ๐.๗๕)

๓) ใกล้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอื่น ($\bar{X} = ๔.๓๕$, S.D. = ๐.๘๔)

๔) ห้องน้ำสะอาดและเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว ($\bar{X} = ๔.๓๒$, S.D. = ๐.๗๒)

๕) ป้ายและรายละเอียดบอกสถานที่ภายในวัดชัดเจน ($\bar{X} = ๔.๒๖$, S.D. = ๐.๗๗)

๕.๑.๒. ความสัมพันธ์ความเชื่อและเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ความงดงาม

แบบพุทธศิลปกรรมร่วมสมัยผสมผสานระหว่างความงดงามทางด้านลวดลาย องค์ประกอบศิลป์แบบล้านนากับพม่า มอญ ซึ่งเป็นพุทธศิลปกรรมอันมีเอกลักษณ์ โดดเด่น งดงาม วิจิตรพิสดารและเกี่ยวพันกับคติ ความเชื่อ ความเป็นมาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและการสร้างบุญของชาวล้านนาและพม่า จากการศึกษา พบว่า ความเชื่อและเส้นทางบุญ สามารถจำแนกความสัมพันธ์คติ ความเชื่อและความสัมพันธ์เส้นทางบุญออกเป็น ๒ ประเด็น ได้แก่

๑) ความเชื่อและความสัมพันธ์เส้นทางบุญเชิงหลักคำสอน รากฐานทางด้านคติความเชื่อและเส้นทางแห่งบุญมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาคุณภาพจิตใจของพุทธศาสนิกชน เพื่อการสั่งสมบุญกุศลและผ่อนคลายความทุกข์ร้อนที่เกิดจากจิตใจ แนะนำตักเตือนให้นักท่องเที่ยวในทางถูกต้อง และเสนอปรัชญาของการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง โดยความสัมพันธ์เชิงหลักคำสอน ได้แก่

๑.๑. ความเชื่อ/ศรัทธา การแสวงบุญตามความเชื่อเพื่อบูชาพระรัตนไตรประกอบด้วย ได้แก่ ๑) อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ เช่น การให้ทาน การบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และของหอม ฯลฯ ๒) ปฏิบัติบูชา/ธรรมบูชา การประพฤติปฏิบัติบูชาด้วยการสำรวมระวางกาย วาจา และจิตใจให้เรียบร้อย ไตร่ตรองและพิจารณาอย่างแยบคายในความเป็นจริงแห่งชีวิตและสังคมด้วยปัญญา

๑.๒. ไตรสิกขา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการฝึกอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา และเป็นการขัดเกลาทางด้านจิตใจ ให้รู้จักการเสียสละ สร้างความรู้สึกรักดีงาม ผ่อนคลาย จิตใจผ่องใสบริสุทธิ์ โดยการใช้พิธีกรรมที่เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ

๑.๓. หลักปฏิสันถาร การท่องเที่ยวตามศาสนสถานจะต้องยึดหลักธรรมที่เกี่ยวกับการต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยความเอื้อเฟื้อและมีการพูดคุยปราศรัยด้วยไมตรีจิตที่ดี โดยยึดหลักปฏิสันถาร ๒ ประการ ได้แก่ ๑) อามิสปฏิสันถาร การปฏิสันถารด้วยอามิส ได้แก่ การต้อนรับด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น ๒) ธรรมปฏิสันถาร การปฏิสันถารด้วยธรรม ได้แก่ การต้อนรับด้วยพุดจาปราศรัย ด้วยคำพูดที่สุภาพอ่อนโยน และคำพูดที่อ่อนหวาน และประกอบด้วยประโยชน์ โดยอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องบำบัดจิตใจให้สงบ

๑.๔. หลักสังคหวัตถุ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ทาน คือ การให้การเสียสละ ๒) ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน ๓) สมานัตตา การวางตนชอบ และ ๔) อตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น นักท่องเที่ยวเมื่อเกิดความพึงพอใจและประทับใจต่อการท่องเที่ยวย่อมส่งต่อวัดและชุมชนในการสร้างรายได้และการคืนทุนจากการทำบุญเพื่อนำมาใช้ในการซ่อมแซม บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมให้คงอยู่ในชุมชนสืบต่อไป

๑.๕. ความกตัญญูกตเวทิตา การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานและรายได้แก่ท้องถิ่น ความกตัญญูกตเวทิตาต่อทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยวิธีการอนุรักษ์ ทำนุบำรุงมิให้สูญหายหรือเสื่อมสลายไป เพื่อป้องกันมิให้เกิดการเสียหายและทำลายคุณค่าของศิลปกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่เพียรพยายามแต่เดิมลวดลาย ความอ่อนช้อย และหลักธรรมที่สอดแทรกในการแสดงอัตลักษณ์แห่งวัฒนธรรมอันดีงามในอดีตเพื่อให้อนุชนได้เรียนรู้และรักษาสืบต่อไป

๑.๖. หลักอปปริหานิยธรรม ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม แต่เป็นธรรมเพื่อสร้างความเจริญแก่บุคคล สังคม เมื่อบุคคลปฏิบัติตามอปปริหานิยธรรมย่อมจะมีแต่ความเจริญ ความก้าวหน้าในชีวิต ไม่มีความเสื่อม ความเสียหาย อันเป็นอุปสรรคมากสำหรับผู้ปฏิบัติ ผู้บริหาร หมู่ชน และคนในสังคม การพัฒนาและปรับปรุงวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องตระหนักและยึดถือการปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อเป็นการพัฒนา

๒) ความสัมพันธ์เชิงเส้นทางการท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี ตามความเชื่อเกี่ยวกับเส้นทางบุญที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแก่และชุมชน ได้แก่

๒.๑. ความเชื่อ/ศรัทธา การเดินทางท่องเที่ยวตามวัดถือว่าเป็นธรรมเนียมและค่านิยมของนักท่องเที่ยวที่นับถือพระพุทธศาสนา เชื่อมั่นในหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ ได้แก่ ทาน

การเสียสละสิ่งของ เงินทอง ข้าวน้ำ โภชนาหาร เป็นต้น ศิล การรักษากาย วาจาและจิตใจให้ตั้งมั่นในสิ่งดีงามที่เป็นคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม และ ปัญญา ความรู้แจ้งที่เกิดจากจิตใจที่บริสุทธิ์ เกิดสว่างแห่งชีวิต เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

๒.๒. ความงดงามทางด้านพุทธศิลป์ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีพุทธศิลปกรรมเชิงสร้างสรรค์ทำให้เกิดสุนทรียภาพในจิตใจ โดยการประดับฝีมือทางการช่างที่แสดงออกให้เห็นถึงอารมณ์สะท้อนใจ สร้างความประทับใจหรือความสะท้อนอารมณ์ ความมีอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสพการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ความบันเทิง ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี

๒.๓. การมีส่วนร่วมของชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมตัดสินใจและปฏิบัติงานตามความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะกำหนดทิศทางที่คาดหวังให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยสมาชิกจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างและวางแผนการรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยน เรียนรู้เกี่ยวกับกับวัดและชุมชน

๒.๔. การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย การท่องเที่ยวที่เหมาะสมและยั่งยืนจะต้องตระหนักกลุ่มภาคีเครือข่าย เช่น บุคคล องค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกัน ฯลฯ เพื่อร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ในการสร้างสรรค์กิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย โดยร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันทำ และร่วมกันประเมินผลของการปฏิบัติงาน เพื่อนำมาสู่การพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็ง ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

๒.๕. การเข้าถึง/การตอบสนองนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่ดีในการแสวงหาความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แง่คิด มุมมอง คติ ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การฝึกฝนพัฒนาทางด้านสติปัญญา คุณค่าการท่องเที่ยวจึงเป็นการแสวงหาประสบการณ์ที่แปลกใหม่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น สร้างจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงพื้นที่และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวถือว่าเป็นปัจจัยหลักและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อให้ได้สัมผัสความความงดงามทางด้านกายภาพ ทางด้านศิลปกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างศิลปะแบบล้านนาและพม่า และการเข้าถึงจะต้องสะดวก ปลอดภัยแก่ทุกเพศทุกวัย

๕.๑.๓. เส้นทางท่องเที่ยวบนคติความเชื่อแห่งเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ความงดงามทางด้านศิลปกรรมและความเชื่อบนคติเส้นทางบุญของชุมชนในล้านนา ที่มีความสวยงามทางด้านด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีต ประเพณี พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวบนคติความเชื่อเส้นทางบุญมีลักษณะ ดังนี้

๑) เส้นทางท่องเที่ยวเชิงความคติ/ความเชื่อ ชาวล้านนาในอดีตได้สร้างค่านิยมและคตินิยมในการนับถือกราบไหว้พระธาตุประจำเมือง ตามคติชาวล้านนาถือว่าการบูชาพระ

ธาตุประจำปีเกิดจะทำให้ความเป็นสิริมงคลบังเกิดแก่ผู้สักการบูชา พระธาตุปีเกิดของชาวล้านนาจะมีความแตกต่างไปตามปีนักษัตร(ตัวเป้ง) เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นพระธาตุประจำปีเกิดผู้ที่เกิดปีฉลูจะต้องเดินทางเข้ามากราบไหว้ เพื่อความเป็นสิริมงคล เจริญด้วยหน้าที่การเงิน ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและเป็นการส่งเสริมดวงชะตาตามความเชื่อในท้องถิ่น นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุประจำปีเกิดแล้ว สิ่งที่สำคัญคือความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ที่มีอายุหลายร้อยปีที่จำลองรูปแบบจักรวาลในการถ่ายทอดคติ ความเชื่อ ภูมิปัญญา องค์ความรู้ที่มีผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมและสภาพจิตใจ

๒) เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ล้านนา นครลำปางว่างจากผู้ครองนครเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๒๗๕ เกิดความวุ่นวาย โดยพม่าเรืองอำนาจในการแผ่ขยายการปกครองและอิทธิพลทั่วอาณาจักรล้านนา และได้ยึดครองเมืองนครเชียงใหม่ ลำพูน โดยท้าวหมหายศเจ้าผู้ครองนครลำพูนถูกแต่งตั้งภายใต้การปกครองของกษัตริย์พม่า และได้ยกพลมาตียึดนครลำปาง และตั้งฐานทัพในพื้นที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ครั้งนั้น นานาทิพย์ช้าง ขว้านบ้านปางยงคก ได้รวบรวมพลต่อสู้ทัพและลอบเข้าไปยิงท้าวหมหายศตาย แล้วตีทัพลำพูนแตกพ่ายไป ปัจจุบันปรากฏรอยลูกปืนบนรั้วทองเหลืองที่ล้อมองค์พระธาตุเจดีย์ของวัดพระธาตุลำปางหลวง และต่อมาหานาทิพย์ช้างได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระยาสุลวะลือไชยสงคราม เจ้าผู้ครองนครลำปางและเป็นต้นตระกูลเชื้อเจ็ดตน เช่น ณ ลำปาง ณ เชียงใหม่ ฯลฯ นอกจากนั้น โบราณสถานสำคัญจากประวัติศาสตร์การอยู่ในบริเวณซากเมืองโบราณลัมพักปะนนคร ตามประวัติพระนางจามเทวีเคยเสด็จมานมัสการ และทำการบูรณะซ่อมแซมอยู่เสมอ นับว่าเป็นวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณกาล มีความสวยงาม และมีความยอดเยี่ยมทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญของลำปางและอาณาจักรล้านนา

๓) เส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลปกรรม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยวิถีชีวิตของชุมชนจะได้รับอิทธิพล ความเชื่อและความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา และเป็นศูนย์กลางการรวบรวมความภูมิ ศิลปะ วิทยาการที่หลากหลาย ตลอดถึงการเป็นแหล่งรวมทางด้านศิลปกรรมที่ล้ำค่าตามภูมิปัญญาของท้องถิ่น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาพจิตรกรรม สถาปัตยกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่เป็นการสืบสานเรื่องราว เหตุการณ์และประวัติศาสตร์ที่ทำให้สังคมได้ตระหนักและเล็งเห็นคุณค่าความเป็นมาของท้องถิ่น ซึ่งเส้นทางท่องเที่ยวที่มีรูปแบบอันงามงาม วิจิตรพิสดาร และแฝงด้วยความเชื่อ ความคิดและหลักการต่างๆ นั้นสามารถจำแนกการท่องเที่ยวด้านพุทธศิลปกรรมของวัด ๔ ศรีที่เป็นเส้นทางแห่งบุญในจังหวัดลำปางได้ ๒ ลักษณะ คือ ๑) พุทธศิลปกรรมแบบล้านนา ร่วมสมัย เช่น รูปแบบช่างสกุลในการตกแต่งพุทธศิลปกรรมของคุ้มประตู่วัดไหล่หินและวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๒) พุทธศิลปกรรมแบบพม่า จากอิทธิพลพม่าที่เข้ามาทำ

ไม่เมื่อร่ายกว่าปีก่อน ส่งผลให้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมและศิลปกรรมจากความเชื่อและเลื่อมใส การสร้างวัดถวายเป็นทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดวัดที่มีความสวยงามวิจิตรอยู่มากมายหลายวัด ล้วนสร้างขึ้นจากศรัทธาของชาวพม่าทั้งสิ้น เช่น วัดศรีชุมที่เป็นวัดที่มีศิลปกรรมพม่าที่โดดเด่นและใหญ่ในประเทศไทย วัดศรีรองเมือง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดป่าฝาง วัดม่อนจำศีล ฯลฯ

๔) เส้นทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากคติ ความเชื่อเส้นทางบุญของ วัด ๙ ศรีแล้ว ปรากฏพื้นที่ใกล้เคียงที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น ถนนสายวัฒนธรรมกาตองต้า สะพานรัชฎา ห้าแยกหอนาฬิกาที่เป็นอัตลักษณ์เมืองลำปาง อนุสาวรีย์หลวงพ่อกษม เขมโก มิวเซียมลำปาง วัดเชียงราย วัดป่าฝาง วัดจองคา เป็นต้น ปัจจุบันวิสาหกิจชุมชนของพื้นที่วัดท่องเที่ยวโดยเฉพาะวัดปงสนุกจะมีการให้บริการทางด้านมัคคุเทศก์และรถรางนำเที่ยวเมืองลำปาง ตลอดถึงสัญลักษณ์รถม้าลำปาง ที่กลุ่มรถม้าลำปางได้อำนวยความสะดวกในการเยี่ยมชมวัด ๙ ศรีที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

๕) เส้นทางท่องเที่ยวเมืองศิลปะสร้างสรรค์ การพัฒนาศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ ผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมและจากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชนและเอกลักษณ์ร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม เป็นการสร้างมูลค่า แก่แหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชน โดยเฉพาะความงดงามทางด้านศิลปกรรมที่ผสมผสานความ วิจิตรพิสดารของศิลปะล้านนาและศิลปะพม่า รวมไปถึงศิลปะที่สะท้อนให้เห็นเรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์ล้านนาและความเชื่อในการกราบไหว้พระธาตุประจำปีเกิดตามคติในภาคเหนือ ทำให้ คติ ความเชื่อของเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บุญเส้นทางบุญวัด ๙ ศรี จังหวัดลำปาง เป็น พื้นที่ที่ผสมผสานความงดงาม เรื่องราว ศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนที่ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ สร้างสรรค์แห่งใหม่ที่นักท่องเที่ยวควรจะได้เยี่ยมชมเพื่อศึกษา เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อัน ทรงคุณค่าให้แก่ตนเอง

ดังนั้น การท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อเส้นทางแห่งบุญของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง เพื่อ พัฒนาให้เป็นเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ที่มีประวัติศาสตร์ ความงดงามทางพุทธศิลปกรรม และความ พร้อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวได้ตามมาตรฐานแบบอารยสถาปัตย์ โดยจำเป็นจะต้องสร้างความรู้ จากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม สร้างประสบการณ์ใหม่ สร้างความงดงามด้านสุนทรียภาพ การพัฒนา จิตใจ สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวก ปลอดภัย และเป็น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองศิลปะเชิงศิลปสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืน

๕.๒. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” บ่งบอกให้เห็นถึงความสำคัญแห่งวิถีสังคมในท้องถิ่นที่สืบสานจากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันจากการศึกษา พบว่า การท่องเที่ยวบนคติเส้นทางบุญเกิดจากปัจจัยหลักอยู่ ๕ ประการ ได้แก่

๑. แหล่งท่องเที่ยว ทูทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทอดถ่ายประสบการณ์ของชุมชนทั้งด้านกิจกรรม วัฒนธรรม และสิ่งดึงดูดที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นอันทรงคุณค่า รวมถึงการรวบรวมความรู้ ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นเรื่องราว เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนสถานที่แสดงถึงอารยธรรม เต็มเปี่ยมไปด้วยความงดงามทางด้านศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีที่คอยสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวสอดคล้องกับดวงสมร พักสังข์ที่กล่าวถึงทูทางสังคมเพื่อเป็นตัวกำหนดเส้นทางแห่งวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน^๑

๒. ความเชื่อท้องถิ่น ที่พึ่งทางจิตใจเป็นพื้นฐานของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะชาวล้านนาที่มีคติและความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุประจำปีเกิดที่มีกุศโลบายให้พุทธศาสนิกชนนั้นประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงาม ช่วยชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์และส่งผลให้เกิดเป็นบุญ^๒ โดยการสร้างบุญกุศลตามจากความศรัทธาปสาทะในพระพุทธานุภาพตามปีนักษัตรตามปี ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับนักษัตรมีความสัมพันธ์กับปีเกิดและการนับอายุของแต่ละบุคคล และมีการกำหนดสัญลักษณ์เป็นสัตว์ประจำปีเกิดหรือที่เรียกว่า ๑๒ นักษัตรที่สัมพันธ์กับคติการสร้างและการบูชาพระบรมธาตุที่สร้างทัศนคติให้ผู้เกิดในแต่ละปีเกิดนั้นเข้าไปกราบไหว้เพื่อขอพรและความเป็นมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

๓. ประวัติศาสตร์ การเดินทางท่องเที่ยวสร้างความเพลิดเพลิน ปฏิบัติงานในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและคุณค่าของสภาพแวดล้อม รวมไปถึงการบอกเล่าเหตุการณ์ของสังคมที่เป็นถิ่นฐานตนเอง ความเป็นล้านนาในยุคสมัยที่เจริญรุ่งเรืองที่มีวีรกรรมที่เจ้าผู้ครองเมืองหรือญาติที่ได้นำความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และแนวทางปฏิบัติในดินแดนล้านนา ตลอดถึงเหตุการณ์การกอบกู้ความเป็นอิสระภาพแห่งเมืองเขลางค์นครของหนานทิพย์ช้างที่ได้มีร่องรอยจารึกเป็นหลักฐานให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงความเสียสละ ความห้าวหาญของบรรพ

^๑ ดวงสมร พักสังข์, “การสำรวจทูทางสังคมและการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลศาลาया จังหวัดนครปฐม”, งานวิจัย, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒).

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๒.

บุรุษในการกอบกู้เอกราชจากการถูกกดขี่ข่มเหงจากพม่า ประวัติศาสตร์อีกมูลเหตุที่ได้บอกเล่าความเป็นชนชาติ เชื้อชาติ และความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ถูกสร้างจากวีรชนผู้กล้าในการอุทิศชีวิตเพื่อแผ่นดินและบรรดาปวงชนทั้งหลาย

๔. ศิลปกรรม เอกลักษณ์และความงดงามทางด้านศิลปกรรมที่สะท้อนความรู้สึกทางด้านสุนทรียภาพแก่นมนุษย์ และยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เป็นการถ่ายทอดความรู้สึกที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางด้านจิตใจ โดยศิลปกรรมของล้านนาถูกถ่ายทอดทางรูปธรรม ได้แก่ ความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมอันประณีต ฯลฯ การสร้างสรรค์ด้วยศิลปะและวิทยาการในแต่ละยุคสมัย และเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก สร้างสุขให้แก่ชุมชน แฝงด้วยสาระธรรมตามคติ ความเชื่อ ความศรัทธาและสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์แห่งเมืองเป็นอย่างดี คุณค่าทางด้านศิลปกรรมได้สร้างอัตลักษณ์ที่งดงาม และดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ด้วยศิลปกรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สื่อให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในลำปางได้เป็นอย่างดี

๕. คติ ความเชื่อทางศาสนา คติล้านนาเชื่อเกี่ยวกับสัมพันธระหว่างมนุษย์กับจักรวาล โดยเป็นการจำลองภพภูมิที่เชื่อมโยงกับรูปแบบสถาปัตยกรรมตามหลักไตรภูมิจักรวาลที่สอดแทรกหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติอันจะนำไปสู่การหลุดพ้น ตลอดถึงภพภูมิแห่งสถานะชีวิตของสรรพสัตว์ การจะบังเกิดย่อมขึ้นอยู่กับกรรมดีและกรรมชั่ว เพื่อแสดงให้เห็นวัฒนธรรมวิถีคิด อันเป็นผลผลิตทางพุทธิปัญญาที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา^๓ และสร้างอัตลักษณ์ ธรรมเนียมปฏิบัติที่มีรูปแบบเฉพาะที่สร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่น

นอกจากนั้น การท่องเที่ยวเส้นทางแห่งบุญสะท้อนให้เห็นคุณค่า วัฒนธรรมและวิถีท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวและชุมชน ดังนี้

๑. สุนทรียภาพ (Aesthetics) ความสวยงามเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน โดยผ่านการรับรู้ การเข้าถึงสมดุลงภาพในสิ่งของต่างๆ เช่น เหตุการณ์ สถานที่ ดนตรี ศิลปะหรือความคิด การที่จะเข้าใจถึงธรรมชาติ ความสวยงาม ความดีหรือความงามในทางศิลปะ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ทางความรู้สึกกับการสื่อสารความหมายที่นำไปสู่สุนทรียภาพของบุคคล การท่องเที่ยวเส้นทางบุญเป็นการสร้างความดีงาม เพิ่มพูนคุณธรรม จริยธรรม และเป็นการจรรโลงศรัทธาในพระพุทธศาสนา

^๓ ฉลองเดช คุณานูมาต, “การศึกษาแนวคิดคติจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา จากงานจิตรกรรมล้านนาเพื่อการสร้างสรรคศิลปะร่วมสมัย”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (๒๕๕๗): ๓๔.

๒. สิริมงคล/โชคกลาง (Fortune) นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามากราบไหว้เพื่อขอพรสิ่งศักดิ์ประจำพื้นที่ โดยการตั้งจิตอธิษฐานจากการทำจิตให้บริสุทธิ์ ผ่องใส ตั้งมั่นและแน่วแน่ ตามความเชื่อ ซึ่งการเสี่ยงโชคเป็นมูลเหตุปัจจัยในการท่องเที่ยวตามเส้นทางบุญ โดยเฉพาะพื้นที่ที่ให้โชคกลางและนำสิริมงคลย่อมทำให้มีนักท่องเที่ยวและนักเสี่ยงโชคเดินทางเข้ามากราบไหว้และทำบุญเป็นจำนวนมาก

๓. รายได้ชุมชน (Income) การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นการสร้างรายได้ในการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อสร้างอาชีพเป็นผลิตภัณฑ์จำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับกาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณที่ได้ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะต้องกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด^๔ และเป็นการสร้างรายได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เซรามิกที่เป็นสินค้าประจำท้องถิ่นลำปาง ภาพวาด การนึ่งนมม้าและถั่วงอก เป็นต้น การท่องเที่ยวเส้นทางบุญถือได้ว่าเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ศาสนสถานและชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๔. ความสุข (Happiness) การเดินทางเป็นอีกมิติแห่งการสร้างโลกทัศน์แห่งการเรียนรู้แก่นักและช่วยให้เกิดการผ่อนคลายทางอารมณ์และจิตใจ เปิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนสิ่งแปลกใหม่ สร้างมุมมองและทัศนคติที่กว้างไกล รู้จักเปิดใจและยอมรับมิตรภาพใหม่ รวมไปถึงการได้แรงบันดาลใจจากประสบการณ์ใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้ก้าวไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ และเป็นการเพิ่มความสุข แต่งเติมสีสันแห่งชีวิต และมีความทรงจำที่ทรงคุณค่าในแต่ละช่วงเวลา

๕. พื้นที่สร้างสรรค์ (Creative Area) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพเชิงศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างรายได้แก่ชุมชนและเปิดโอกาสพื้นที่สร้างสรรค์แก่นักท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ที่สามารถบริหารจัดการพื้นที่ในการจุใจหรือเป็นบริเวณในการทอดถ้อยความรู้ให้นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจที่เดินทางเข้ามาศึกษาเรียนรู้ท้องถิ่น สอดคล้องกับรสิกา อังกูรและคณะ ที่กล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและพัฒนาท่องเที่ยว การกระจายอำนาจ การบริหารจัดการแก่ชุมชนและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น^๕ สร้างมูลค่าเพิ่มแก่ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน ความเป็นเอกลักษณ์และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน อีกทั้งเป็นการเพิ่มพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ช่วยในการตัดสินใจแก่นักเดินทาง ซึ่งความแตกต่างระหว่างแหล่งท่องเที่ยวดั้งเดิมและพื้นที่แห่งใหม่อาจจะมีความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมกับแหล่งท่องเที่ยวดั้งเดิมก็ได้

^๔ กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และศรัณยา แสงลัมสุวรรณ, “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”, วารสารนักบริหาร, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕): ๑๓๙-๑๔๖.

^๕ รสิกา อังกูรและคณะ, “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗).

การท่องเที่ยวเส้นทางบุญตามคติ ความเชื่อ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและชุมชนที่ทำให้เกิดเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจ และเป็นยุทธวิธีในการส่งเสริม สนับสนุนการสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปกรรม ความเชื่อ และหลักการปฏิบัติ รวมไปถึงแนวทางการทำนุบำรุงรักษา สืบสานและเรียนรู้ที่สามารถให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน โดยเป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นการสร้างความสุขแก่นักเดินทางและพัฒนาส่งเสริมให้เกิดชุมชนเชิงสร้างสรรค์ตามยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

๕.๓. ข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อเส้นทางแห่งบุญที่เกิดจากความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ ของวัด ๙ ศรีที่มีความเหมาะสมและเป็นพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ แต่เนื่องด้วยมีแง่มุม ประเด็น และปัจจัยหลายอย่าง ที่ควรจะต้องศึกษาและน่าสนใจหรือการต่อยอดการศึกษาครั้งต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบภาคีวิสาหกิจท้องถิ่น/วิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เกิดการร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ/เอกชน ชุมชน และประชาชน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการรักและหวงแหนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๒) ควรจัดตั้งกลุ่มมัคคุเทศก์วัด ๙ ศรี เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง ทั้งความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และวัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนได้เป็นอย่างดี

๓) ควรจัดสรรงบประมาณและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดลำปาง โดยเปิดเวทีและโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงกับเจ้าของท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศไทย

๕.๓.๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ควรประสานงานหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนท้องถิ่นในพื้นที่ในสร้างอัตลักษณ์ชุมชนตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การผลิตสินค้า การละเล่น การแสดง และการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมในชุมชนได้อย่างถูกต้อง

๒) ควรมีจัดกิจกรรมส่งเสริมความเชื่อและเส้นทางบุญในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งอาจจะมีความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ที่นักท่องเที่ยวหรือสาธารณชนยังเข้าไม่ถึง เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์แห่งใหม่ที่จะช่วยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว

๓) ควรส่งเสริมกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งด้านการจำหน่ายสินค้า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ และช่วยให้ข้อมูลอันแท้จริง เพื่อสร้างความประทับใจให้แก่ นักเดินทางในการสัมผัสประสบการณ์และความจำอันทรงคุณค่า

๕.๓.๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ใน ลำปาง เพื่อเป็นการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน ปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการสร้างองค์รวมเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่เกิดในท้องถิ่นตาม ภูมิปัญญา ซึ่งจะก่อให้เกิดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อันแท้จริงและเป็นการขับเคลื่อนนโยบาย ภาครัฐในการส่งเสริมและกระจายรายได้ให้แก่ชุมชนได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

๑. พระไตรปิฎก :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือ

๑.๑ ภาษาอังกฤษ

Goeldner, C. R. and Ritchies, B.J.. **Tourism: Principles, practices and philosophies.**
New Jersey: John Wiley and Sons, 2006.

McKercher, B. and du Cross, H., **Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management**, (New York: Haworth Hospitality Press, 2002), p. 125.

S. DPike. **Destination Marketing: an integrated marketing communication approach.**
Butterworth-Heinemann: Burlington, MA., 2008.

๑.๒) ภาษาไทย :

กรมการท่องเที่ยว. **คู่มือการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์.** กรุงเทพฯ: กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๖๐.

กรมศิลปากร. **มิลินทปัญหา ฉบับพิสดาร.** กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๑.

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. **มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๙.

กระทรวงวัฒนธรรม. **ชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ศักดิ์ศรี.** กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๕.

กรุณา เรืองอุไร กุศลาลัย. **โอศกมหาราช.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๒๖.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ. กรุงเทพฯ: มปท., ๒๕๔๙.

กุลธิดา สามะพุทธิ. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: ทางเลือกใหม่ของการเดินทาง. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ๒๕๔๐.

กุลวรา สุวรรณพิมล. หลักการมัคคุเทศก์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘).

ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว. การพัฒนานโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปทุมธานีและนนทบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗.

คณาธิป ทองรวีวงศ์. กฎหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๕๘.

ชนัน วัชชีวิภาค. ประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: บริษัทวัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

ชูเกียรติ นพเกตุ. การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน...จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒.

ฐาปกรณ์ เครือระยา. “วัดพม่า-ไทยใหญ่ในนครลำปาง”. ใน ตามรอยเส้นทางวัดพม่าจังหวัดลำปาง. ลำปาง: วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง, ๒๕๕๙.

นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

บุบผา คุ้มมานนท์. ผลงานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ลานนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา, ๒๕๒๗.

ประชุมตำนานพระธาตุ ภาคที่ ๑. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานศพ นางแข พุคักดิ์ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๘๕. ปีนาค (นิโครธา) บุณนาค. พระบาทธาตุ (รอยพระบาทของพระพุทธเจ้า) และพระเกศาธาตุ. ม.ป.ท., ๒๕๓๔.

พ.ต.อ.อนุ เนินหาด. ดวงไฟพระธาตุ. เชียงใหม่: บริษัทนพบุรีการพิมพ์, ๒๕๕๓.

พงศธร เกษสาตี. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook). กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๓.

พยอม ธรรมบุตร. หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

..... เอกสารประกอบการเรียนการสอนการเกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยว.

กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , ๒๕๕๙.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

..... พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. คติความเชื่อของชาวอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระอุตรคณาธิการ (ชวนินทร์ สระคำ), ศ.พิเศษ ดร. และ จำลอง สารพัดนึก. พจนานุกรมบาลี-ไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท ธรรมสารจำกัด, ๒๕๕๕.

พิชิต อัครนิจ. วรรณกรรมไทยสมัยสุโขทัย-กรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖. ไพฑูรย์ พงศะบุตร. คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษาต่อเนื่องแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

มนัส สุวรรณ และคณะ. โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๑.

มัย ตะดียะ. ประติมากรรมพื้นฐานล้านนา. กรุงเทพฯ: สิปประภา, ๒๕๔๙.

มิ่งสรรพชาวสะอาด และคณะ. โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๓๖.

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) โดยภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, บทคัดย่อ.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

..... พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

- พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.๒๕๓๐. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.
- พจนานุกรมศัพท์ศิลปวิทยา-ไทย. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๑.
ราณี อลิชัยกุล. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.
- “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว”. ใน. เอกสารการสอนชุดวิชาหน่วยที่ ๑-๗
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. นนทบุรี
รี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.
- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว, เอกสารประกอบการเรียนการสอน
เรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.
(อรรถาธิบาย).
- วรรณ วลัยวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.
- วินิจ วีรยางกูร. การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ภาควิชาบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. “การท่องเที่ยว”. ในตำราเอกสารวิชาการ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาพัฒนาคำและ
เอกสารวิชาการ ศึกษานิเทศก์, ๒๕๓๓.
- ศรัณยา วรากุลวิทย์. ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
เฟื่องฟ้าพรินติ้ง, ๒๕๔๗.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. “เสียดพระแสนแซ่: พระพุทธรูปที่ถูกต้องพระโอษฐ์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
เชียงใหม่”. ใน พุทธปฏิมา: งานช่างพลังแห่งศรัทธา. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๔.
- ศุภลักษณ์ อัครางกูร. พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. ขอนแก่น: คลังน่านวิทยา, ๒๕๕๑.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพุทธเจดีย์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, ๒๕๖๙.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. วิธีสร้างบุญบารมี. กรุงเทพฯ:
รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลใน
การพระศพ สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ๒๕๕๖.
- เสถียร โกเศศ. ภูมิศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.
- อุดม เขยภัยวงศ์ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘.

๒. วิทยานิพนธ์/วิจัย

ชื่น ศรีสวัสดิ์ และคณะ. “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาวัฒนธรรมชุมชนชาวกายในเขตอีสานใต้และลาวใต้”. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

ดวงสมร พิกสงข์. “การสำรวจทุนทางสังคมและการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม”. งานวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒.

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ. “การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย”. รายงานการวิจัย. อุรุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. “พระธาตุพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย”. อ้างใน. ชญานันท์ อัครธรรมานนท์, การสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่), ดร. และคณะ. “การพัฒนาารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. รายงานวิจัย. สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖.

แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, ดร. และคณะ. “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนเปลี่ยนแปลง“เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”. รายงานวิจัย. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

รสิกา อังกูรและคณะ. “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น”. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗.

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ. “สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล: ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้”. รายงานการวิจัย (สกว). สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน, ๒๕๕๐.

๓. บทความ/วารสาร

กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. “การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว”. จุลสารการท่องเที่ยว. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๒): ๔๙.

กรณีศึกษา คำดี. “วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว”. วารสารบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๕๕): ๑๗๘-๑๗๙.

กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ. “การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”. วารสารนักบริหาร. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕): ๑๓๙-๑๔๖.

ฉลองเดช คุณานูมาต. “การศึกษาแนวคิดคติจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา จากงานจิตรกรรม ล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย”. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (๒๕๕๓): ๓๔.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. “มารู้จักหนังสือท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันเถอะ”. จุลสารการท่องเที่ยว. (๒๕๔๘): ๑๕-๑๖.

ประเวศ วะสี. “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. จุลสารการท่องเที่ยว. กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔): ๕-๑๐.

พระมหาสุทนต์ อาภากร (อบอุ้น). “การท่องเที่ยวเชิงพุทธ”. จุลสารการท่องเที่ยว. ปีที่ ๑๘ เล่มที่ ๑ (ม.ค. – มี.ค. ๒๕๔๒): ไม่ปรากฏหน้า.

วารสารอาชาวัดไผ่ทิน. (สิงหาคม-กันยายน ๒๕๕๐): ๒.

อารีย์ นัยพินิจ และคณะ. “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์”. วารสารปัญญาวิวัฒน์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖): ๓๘.

๔. เว็บไซต์

วัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดลำปาง. “ประวัติศาสตร์ความเป็นมา” . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://sites.google.com/site/httpslampangcom/> [๕ มีนาคม ๒๕๖๓].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสอบถาม

เรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง”

แบบสอบถามนี้เป็นการสำรวจความเห็นเกี่ยวกับวัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง ขอให้ท่านตอบแบบสอบถามตามความจริงเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาเส้นทางทางการท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อของเส้นทางบุญของจังหวัดลำปางให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยแบบสอบถามจำแนกออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ ๓ ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นต่ออุปสรรค ข้อเสนอแนะ วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง ให้กากบาทเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ถูกที่สุด

๑. เพศ

☐ ๑) เพศชาย

☐ ๒) เพศหญิง

๒. อายุ

☐ ๑) ต่ำกว่า ๑๘ ปี

☐ ๒) ๑๙ – ๓๐ ปี

☐ ๓) ๓๑ – ๔๐ ปี

☐ ๔) ๔๑ – ๕๐ ปี

☐ ๕) ๕๑ – ๖๐ ปี

☐ ๖) ๖๑ ปี ขึ้นไป

๓. สถานภาพ

☐ ๑) โสด

☐ ๒) สมรส/อยู่ด้วยกัน

☐ ๓) หย่าร้าง/หม้าย

☐ ๔) อื่นๆ (โปรดระบุ).....

๔. การศึกษา

☐ ๑) ต่ำกว่ามัธยมศึกษา ☐ ๒) มัธยมศึกษา/ปวช. ☐ ๓) อนุปริญญา/ปวส.

☐ ๔) ปริญญาตรี

☐ ๕) ปริญญาโทหรือสูงกว่า

๕. อาชีพ

- ☐ ๑) นักเรียน/นักศึกษา ☐ ๒) รับราชการ ☐ ๓) พนักงานบริษัท/เอกชน
☐ ๔) ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ☐ ๕) รับจ้างทั่วไป ☐ ๖) อื่น (โปรดระบุ).....

๖. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

- ☐ ๑) ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ☐ ๒) ๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท
☐ ๓) ๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท ☐ ๔) ๒๐,๐๐๑ บาทขึ้นไป

ตอนที่ ๒ ลักษณะและวัตถุประสงค์การเดินทางของนักท่องเที่ยว

๗. วัตถุประสงค์ที่ท่านเลือกเดินทางในครั้งนี้

- ☐ ๑) พักผ่อนหย่อนใจ ☐ ๒) เยี่ยมญาติ/เพื่อน
☐ ๓) การศึกษา/ทัศนศึกษา ☐ ๔) ทำบุญ/ขอพรพระ
☐ ๕) ธุรกิจส่วนตัว ☐ ๖) อื่นๆ (ระบุ).....

๘. ท่านหาข้อมูลการท่องเที่ยวจากแหล่งใด

- ☐ ๑) หนังสือพิมพ์ ☐ ๒) อินเทอร์เน็ต
☐ ๓) วารสาร/นิตยสาร/คู่มือเดินทาง ☐ ๔) วิทยุ/โทรทัศน์
☐ ๕) ญาติ/พี่น้อง/เพื่อน ☐ ๖) ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยว (ททท.)
☐ ๗) สมาคมท่องเที่ยว ☐ ๘) บริษัททัวร์
☐ ๙) เอกสาร/แผ่นพับ ☐ ๙) อื่นๆ (โปรดระบุ).....

๙. ช่วงวันใดที่ท่านชอบเลือกเดินทางท่องเที่ยวมากที่สุด

- ☐ ๑) วันธรรมดา ☐ ๒) วันเสาร์-อาทิตย์
☐ ๓) วันหยุดนักขัตฤกษ์/เทศกาล ☐ ๔) อื่นๆ (ระบุ).....

๑๐. ความถี่การเดินทางท่องเที่ยวของท่านมีลักษณะข้อใด

- ☐ ๑) ๑ ครั้ง/เดือน ☐ ๒) ๒ ครั้ง/เดือน
☐ ๓) ๓ ครั้ง/เดือน ☐ ๒) อื่นๆ.....

๑๑. ลักษณะการเดินทางของท่าน

- ☐ ๑) คนเดียว ☐ ๒) ครอบครัว ☐ ๓) กลุ่มเพื่อน
☐ ๔) บริษัททัวร์ ☐ ๕) เที่ยวด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ☐ ๖) อื่นๆ (ระบุ).....

๑๒. ยานพาหนะในการเดินทาง

- ☐ ๑) รถยนต์ส่วนตัว
 ☐ ๒) รถโดยสารประจำทาง
☐ ๓) รถเช่า/รถตู้
 ☐ ๔) รถยนต์บริษัทนำเที่ยว
☐ ๕) รถจักรยาน
 ☐ ๖) อื่นๆ (ระบุ).....

๑๓. ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง

- ☐ ๑) ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ บาท
 ☐ ๒) ๑,๐๐๑-๓,๐๐๐ บาท
☐ ๓) ๓,๐๐๑-๕,๐๐๐ บาท
 ☐ ๔) มากกว่า ๕,๐๐๐ บาท

ตอนที่ ๓ ปัจจัยที่มีต่อพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยแต่ละหมายเลขแทนระดับความเห็น ดังนี้

- ๕ แทนความเห็นในระดับ มากที่สุด
 ๔ แทนความเห็นในระดับ มาก
 ๓ แทนความเห็นในระดับ ปานกลาง
 ๒ แทนความเห็นในระดับ น้อย
 ๑ แทนความเห็นในระดับ น้อยที่สุด

การตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว	ระดับความเข้าใจ				
	๕	๔	๓	๒	๑
สิ่งดึงดูดใจของวัดท่องเที่ยว					
๑๔. ความเชื่อสิ่งศักดิ์ภายในวัดท่องเที่ยว					
๑๕. มีประวัติศาสตร์ที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ					
๑๕. ความงดงามทางด้านศิลปกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม					
๑๖. มีแหล่งเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น					
๑๗. เป็นแหล่งรวมศิลปกรรมและวิถีตรกรรรมร่วมสมัย					
ด้านพุทธธรรม/แหล่งเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์					
๑๘. มีสุภษิตสอนใจ/หลักธรรมให้อ่านให้ศึกษา					
๑๙. มีพระภิกษุสงฆ์ให้คำแนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรม					
๒๐. บุคลากร/พิธีกรประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ผู้ได้ดี					
๒๑. ศิลปวัฒนธรรมภายในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมของชุมชน					
๒๒. มีกิจกรรมการส่งเสริมพิธีกรรมที่สำคัญภายในวัด					

ความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว					
๒๓. เส้นทางคมนาคมติดกับถนนสายหลัก					
๒๔. มีป้ายและรายละเอียดบอกสถานที่ภายในวัดชัดเจน					
๒๕. มีห้องน้ำสะอาดและเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว					
๒๖. มีร้านค้าและร้านขายของที่ระลึกต่อนักท่องเที่ยว					
๒๗. ใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวอื่น					

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นต่ออุปสรรค ข้อเสนอแนะ วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่ง
เส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๒๘. การมาท่องเที่ยวครั้งนี้ ท่านพบปัญหาด้านใดบ้างที่ในการท่องเที่ยวเส้นทางบุญของวัด ๙ ศรี ?

.....

.....

.....

.....

๒๙. ท่านคิดว่าควรมีแนวทางในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัด ๙ ศรี อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

๓๐. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

กราบนำสการขอบพระคุณที่เสียสละเวลาในการตอบแบบสอบถาม

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง”

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ..... ฉายา..... สกุล..... อายุ..... ปี
อาศัยอยู่ บ้านเลขที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
ตำแหน่ง.....
สัมภาษณ์เมื่อ.....

ส่วนที่ ๒ ความคิดเห็นวัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง

๑. ท่านมีความเห็นอย่างไรกับความเชื่อเส้นทางบุญในการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง?

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ท่านมีความเห็นอย่างไรกับความสัมพันธ์ของเส้นทางบุญระหว่างวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง?

.....

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านมีความเห็นอย่างไรกับเส้นบุญในการท่องเที่ยววัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยววัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๕. ท่านคิดว่าวัดควรจะมีการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๖. ท่านคิดว่าพุทธศิลปกรรมมีผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยววัด อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๗. ท่านคิดว่าจะมีแนวทางไหนที่ช่วยให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางบุญของวัด
๙ ศรี ในจังหวัดลำปางได้อย่างเหมาะสม ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กราบขอบพระคุณที่เสียสละเวลาในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

นายสมจันท์ ศรีปรีชยานนท์ และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ภาคผนวก ค

หนังสือขอสัมภาษณ์เชิงลึก

ที่ อว ๘๐๔๔/ว ๐๕๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัย

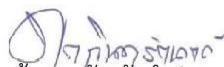
เรียน พระเดชพระคุณ พระจินดารัตนาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดลำปาง
เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

ด้วย นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วัด ๙ ศรี : การท่องเที่ยว
บนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี
๒๕๖๓ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

การนี้ ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เกิดองค์
ความรู้จากการศึกษาวัด ๙ ศรี : การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางที่มีความเหมาะสมกับ
นักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์ท่านได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย เพื่อจะได้นำข้อมูลมาเก็บรวบรวมและ
วิเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเป็น
อย่างดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

เจ้าคณะจังหวัดลำปาง

เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

(พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผู้ประสานงาน : นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

โทร. ๐๘ ๙๕๕๓ ๑๕๕๘

ที่ อว ๘๐๔๔/ ว ๐๕๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา

อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

www.mculampang.com

๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูสุตยาภรณ์, ผศ. ดร. เจ้าอาวาสวัดศรีชุม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ด้วย นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง "วัด ๔ ศรี : การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง" ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี ๒๕๖๓ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การนี้ ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้จากการศึกษาวัด ๔ ศรี : การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางที่มีความเหมาะสมกับนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์ท่านได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย เพื่อจะได้นำข้อมูลมาเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผู้ประสานงาน : นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

โทร. ๐๘ ๙๕๕๓ ๑๕๕๘

ที่ อว ๘๐๔๔/ว ๐๕๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๕๒๐-๕๕๕๔-๕
www.mculampang.com

๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความเมตตาอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัย

เรียน พระอธิการสอาด ชินวโส เจ้าอาวาสวัดปงสนุกใต้ จังหวัดลำปาง

ด้วย นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วัด ๙ ศรี : การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี ๒๕๖๓ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การนี้ ในการศึกษาวิจัยดังกล่าวจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำมาวิเคราะห์ ให้เกิดองค์ความรู้จากการศึกษาวัด ๙ ศรี : การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปางที่มีความเหมาะสมกับนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงขอความเมตตาอนุเคราะห์ท่านได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย เพื่อจะได้นำข้อมูลมาเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ให้เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ทางมหาวิทยาลัยฯ หวังว่าจักได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผู้ประสานงาน : นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

โทร. ๐๘ ๙๕๕๓ ๑๕๕๘

ภาคผนวก ค
รายนามผู้ให้ข้อมูลการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๕๒ รูป/คน แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ประกอบด้วย

๑) กลุ่มพระสงฆ์/เจ้าอาวาส พระเถระผู้ใหญ่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐

รูป ได้แก่

๑. พระราชจินดานายก ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง วัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒. พระจินดารัตนาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดลำปาง เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๓. พระครูพิธานนพกิจ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๔. พระครูสุตขยาภรณ์, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๕. พระอธิการสอาด ชินวิโส เจ้าอาวาสวัดปงสนุกใต้ ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๖. พระครูสุนทรเสลคุณ เจ้าอาวาสวัดไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๗. พระครูพิพัฒนกิจจานุกิจ เจ้าคณะตำบลต้นธง วัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง
๘. พระครูศรีวรกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๙. พระครูไพจิตเมตตยาทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๑๐. พระมหาอดิสรณ์ อคฺควฑฺโฒ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง
พระอารามหลวง ตำบลต้นธง อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง

๒) กลุ่มชุมชนของวัดที่จะพัฒนาการท่องเที่ยววัด ๙ ศรี จำนวน ๒๒ คน ได้แก่

๑. นางนฤมล สุนทรพิธ กรรมการชุมชนวัดปงสนุกใต้ ตำบลหัว
เวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒. นางมาลัยวรรณ น้อยอุ่นเรือง ไกด์ท้องถิ่น ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง
๓. นางภา จิตใหญ่ เจ้าหน้าที่ดูแลเครื่องบูชาประจำวัดพระ
แก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลหัวเวียง
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๔. นายกรพัชร สุนทรพิธ คณะกรรมการหมู่บ้านปงสนุก ตำบลหัว
เวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๕. นายพันธ์ศักดิ์ ชัยวงศ์ ประธานชุมชนวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๖. นางอัมพิกา ไชยวงศ์ กรรมการวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอ
เมือง จังหวัดลำปาง
๗. นางรุ่งนภา บุญเมือง กรรมการวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๘. นายวัชรินทร์ ถาวรธนา มัคคทายกวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบล
ลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัด
ลำปาง
๙. นายจันทร์ เหยียดใส ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง
ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง
๑๐. นายสมบัติ เรืองงาม ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง
ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง
๑๑. นายอ้วน จันทร์แก้ว ไวยาวัจกรวัดพระธาตุลำปางหลวง
ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง

๑๒. นายสุริยัน คำหนัก	ศาสนพิธีกร วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๓. นายธงชัย แผ่นคำ	ไวยาวัจกรวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่ หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๔. นายอุดมศรี แผ่นคำ	ไวยาวัจกรวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่ หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๕. นายประเวศน์ แก้วศิริ	มัคนายกวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๖. นายทิน วรรณมณี	กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๗. นายประพันธ์ จินาการ	กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๘. นายสุข ตาวะกะ	กรรมการวัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
๑๙. นางคำปัน อินตา	กลุ่มทอผ้าวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบล ต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒๐. นางศรีไวย พงพั่ง	ชุมชนวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒๑. นางมาลัย การมี	ชุมชนวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
๒๒. นางคำมี สุธรรม	ชุมชนวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๓) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชมวัด ๙ ศรี จำนวน ๑๐ คน ได้แก่

๑. นางสาวสมบุรณ์ ปินตา	นักท่องเที่ยว
๒. นางศรีวรรณ ลือไชย	นักท่องเที่ยว
๓. นางสาวอุมาพร สายนุ้ย	นักท่องเที่ยว
๔. นางอรุณี ทองใบ	นักท่องเที่ยว
๕. นางรำไพ คนธิระวงศ์	นักท่องเที่ยว
๖. นางสาวเบญจวรรณ พอต๊ะ	นักท่องเที่ยว
๗. นางจุฬาลักษณ์ สายนวล	นักท่องเที่ยว

๘. นางจิราภรณ์ สมสุขสกุล	นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว
๙. นางศรีคำ ชันคำ	นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว
๑๐. นางบัวเขียว กองแก้ว	นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว

๔) กลุ่มเครือข่าย/หน่วยงานองค์กรภาครัฐและเอกชน จำนวน ๑๐ คน ได้แก่

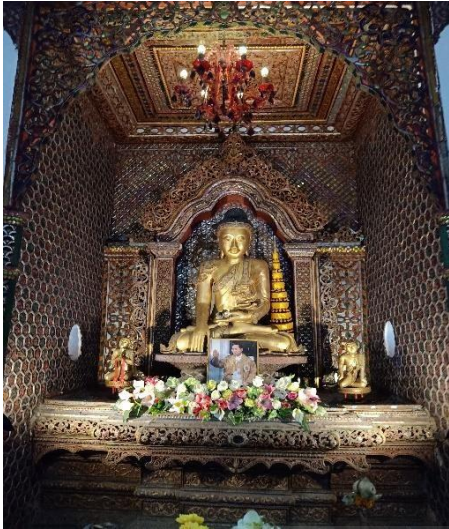
๑. นายอนุกุล ศิริพันธุ์	ผู้เชี่ยวชาญศิลปกรรมและพิธีกรรมในจังหวัดลำปาง
๒. นายธวัชชัย ทำทอง	ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีในจังหวัดลำปาง ภาควิชา สาขาวิชาการท่องเที่ยวและธุรกิจบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๓. นายฐาปกรณ์ เครือระยา	ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
๔. นายพิเชษฐ์ ทินอยู่	สมาชิกสภาจังหวัดลำปาง
๕. นางสาวกิตยา จันแดง	ผู้อำนวยการกลุ่มกิจการพิเศษ สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
๖. นายภัทรพงศ์ เกยาศ	หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วน จังหวัดลำปาง
๗. นายวีรศักดิ์ ของเดิม	หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วน จังหวัดลำปาง
๘. นายสุขัฐเกษม ฝั้นคำอ้าย	นักวิชาการศึกษา สำนักศิลปะและ วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
๙. นายหรรณยูกร เสียงหาญ	สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด เชียงใหม่ เขตท้องที่จังหวัดลำปาง
๑๐. สุนทร กาเตชะ	ผู้บังคับหมู่ กองกำกับการ ๒ สถานี ตำรวจท่องเที่ยว ๑

ภาคผนวก ข
ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย

สิ่งศักดิ์และความงดงามทางด้านศิลปกรรมวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง

ความงดงามทางด้านศิลปกรรมร่วมสมัยระหว่างล้านนากับพม่า

ติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ประกอบด้วยแผนที่ Youtube และ Application ในการเข้าถึงพื้นที่

ภาคผนวก ง

การรับรองผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน และรายวิชาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ฯลฯ

- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนให้เห็นการบริหารจัดวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามความเชื่อ ความศรัทธาบนเส้นทางบุญแก่นักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัย และเป็นแนวทางในการสร้างรายได้ให้แก่วัดและชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่ร่วมทำข้อตกลงร่วมกัน การท่องเที่ยวและกีฬา ภาควิชาการและชุมชน เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้ การสร้างเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับ โดยมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว เช่น การทำหัตถกรรม การทำศิลปกรรม การทำสินค้าพื้นบ้าน หรือ การเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ฯลฯ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างมนต์เสน่ห์ให้เกิดแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยวและสร้างความประทับใจให้กลับมาเยี่ยมชมอีก

๒. กิจกรรมด้านการส่งเสริมและพัฒนาทักษะชีวิตผู้สูงอายุ

- สามารถพัฒนาและจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับชุมชนและสร้างรายได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

- สามารถพัฒนาและต่อยอดกิจกรรมที่ส่งเสริมอาชีพ สร้างทัศนคติ การสร้างคุณค่าของชุมชนในการพัฒนาทางด้านกายภาพ ทัศนียภาพ และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในการสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างแท้จริง

- สามารถนำองค์ความรู้ไปใช้กำหนดทิศทางการวางแผนงานพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ที่มีความพร้อมทางด้านทุนทางสังคม ทุนทางประวัติศาสตร์และทุนทางด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ และสร้างรายได้ให้แก่วัดและชุมชน รวมถึงเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกให้แก่ชุมชนและนักท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดตามแบบอารยสถาปัตย์เป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของวัดและชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการสร้างรายได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อตอบสนองและสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัยในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงจากเจ้าของวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดคุณค่าจากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๔

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

อาตมภาพ พระราชจินดานายก ตำแหน่ง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง เจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์
ขาวหลัง ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัด
ลำปาง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๖๓ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการนำผลงานวิจัย
เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์ก่อให้เกิดผลดี ได้แก่ การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามความเชื่อบนคติเส้นทาง
บุญและความงามทางด้านศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง ตลอดถึงเส้นทาง การเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างปลอดภัย
รวดเร็วที่มีความงามทางด้านศิลปะ สะท้อนมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของชุมชนใน
จังหวัดลำปาง ตลอดถึงความเชื่อที่พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระราชจินดานายก)

เจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์ขาวหลัง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๔

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

อาตมภาพ พระครูสุตยาภรณ์, ผศ.ดร. ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ นายสมจันทร ศรีปรัชยานนท์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๖๓ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการนำผลงานวิจัย เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์ก่อให้เกิดผลดี ได้แก่ การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามความเชื่อบนคติเส้นทาง บุญและความงดงามทางด้านศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง ตลอดถึงเส้นทาง การเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างปลอดภัย รวดเร็วที่มีความงดงามทางด้านศิลปะ สะท้อนมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของชุมชนใน จังหวัดลำปาง ตลอดถึงความเชื่อที่พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูสุตยาภรณ์, ผศ.ดร.)

เจ้าอาวาสวัดศรีชุม

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๔

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

อาตมภาพ พระครูสุนทรเสลคุณ เจ้าอาวาสวัดโหล่หิน ตำบลโหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๖๓ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์ก่อให้เกิดผลดี ได้แก่ การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามความเชื่อบนคติเส้นทางบุญและความงดงามทางด้านศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง ตลอดจนถึงเส้นทางการเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างปลอดภัยรวดเร็วที่มีความงดงามทางด้านศิลปะ สะท้อนมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของชุมชนในจังหวัดลำปาง ตลอดจนถึงความเชื่อที่พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูสุนทรเสลคุณ)
เจ้าอาวาสวัดโหล่หินหลวง
อ.เกาะคา จ.ลำปาง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๔

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

อาตมภาพ พระครูสุวรรณทัศนสุนทร ตำแหน่ง เจ้าคณะลุ่มแรด เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดอุมลอง ตำบลลุ่มแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “วัด ๙ ศรี: การท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อแห่งเส้นทางบุญในจังหวัดลำปาง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๖๓ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์ก่อให้เกิดผลดี ได้แก่ การวางแผนในการพัฒนาวัดให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวตามความเชื่อบนคติเส้นทางบุญของชุมชนและท้องถิ่น ที่มีความพร้อมทางด้านประวัติศาสตร์ ความงดงามทางด้านศิลปกรรมในพื้นที่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและจรรโลงไว้ซึ่งคุณงามความดีในร่มเงาพระพุทธศาสนาต่อไป

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

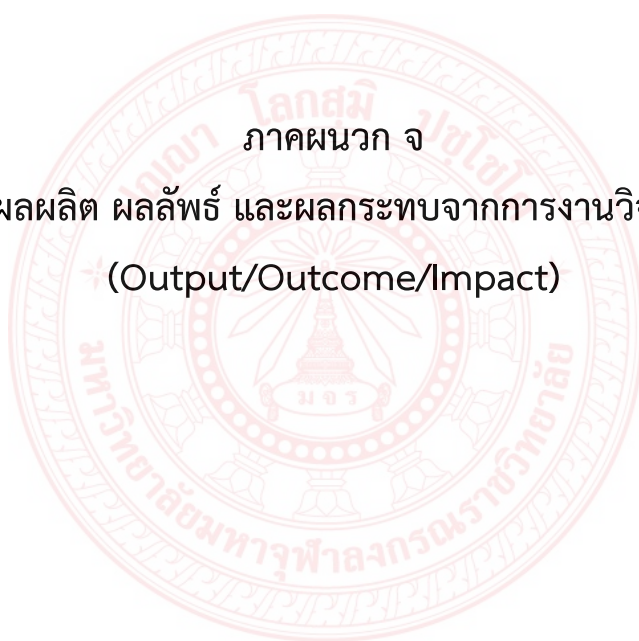
ลงชื่อ

(พระครูสุวรรณทัศนสุนทร)

เจ้าอาวาสวัดอุมลอง

ภาคผนวก จ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการงานวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการงานวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อ และเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีใน จังหวัดลำปาง	ทราบข้อมูลความหมาย แนวคิดการท่องเที่ยว และวิธีการในการจัดการ การท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม โดย มุ่งเน้นการท่องเที่ยวบน คติ และความเชื่อ เส้นทางแห่งบุญ	ข้อที่ ๑	พื้นที่วัด ๙ ศรีใน จังหวัดลำปางที่มีความ งดงามทางด้านศิลปกรรม อันทรงคุณค่าและผสมผสาน ศิลปะล้านนา กับ ศิลปะ พม่า
๒. ความสัมพันธ์ความเชื่อ และเส้นทางบุญวัด ๙ ศรีใน จังหวัดลำปาง	ทราบถึงการบริหารจัดการและศักยภาพ และความ สัมพันธ์ ระหว่างวัด ๙ ศรีเพื่อ นำไปสู่การส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บน คติ ความ เชื่อ เส้นทางบุญในจังหวัด ลำปาง	ข้อที่ ๒	ความสัมพันธ์ของแหล่ง ท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรี: บน เส้นทางบุญใน จังหวัดลำปาง ที่มีประวัติ ความเป็นมาและศิลปกรรม ที่สอดคล้องกับค่านิยมของวัด ๙ ศรี
๓. การจัดแผนที่เส้นทางการ ท่องเที่ยวบนคติ ความเชื่อ เส้นทางแห่งบุญของวัด ๙ ศรี ในจังหวัดลำปาง	ข้อมูลการเข้าถึงพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ของวัด ๙ ศรี ในจังหวัดลำปาง โดย การให้ความรู้ ประวัติ ความเป็นมาของวัด ความสัมพันธ์และแหล่ง ท่องเที่ยวใกล้เคียงใน พื้นที่	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้ทราบถึงเส้นทางการท่องเที่ยวของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปางที่มี ประวัติศาสตร์ ความ เป็นมา ความงดงาม ทางด้านศิลปะวัฒนธรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ เกิดการท่องเที่ยววัด และชุมชนอย่างยั่งยืน

๔. การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง เช่น เจ้าอาวาส บุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ	เส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของวัด ๙ ศรีในจังหวัดลำปาง ที่มีต่อการบริหารจัดการในการรองรับนักท่องเที่ยว ตลอดถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา และการแสดงถึงอัตลักษณ์ความงามทางด้านศิลปกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของจังหวัดลำปาง เพื่อนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยว และ Application ในการเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย	ข้อที่ ๑ - ๓	การเข้าได้รับ ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยววัด ๙ ศรี ตลอดถึงมีโปรแกรมนำทางเข้าไปสู่พื้นที่ได้อย่างสะดวก ปลอดภัย และอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม
๕. ข้อเสนอแนะ	ทราบถึงอุปสรรคและแนวทางในการเสนอทั้งในเชิงนโยบาย การปฏิบัติการและการศึกษาวิจัย คั้งต่อ เพื่อนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทั้งทางด้านข้อมูล สื่อวีดิทัศน์ และ application เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ข้อมูล	๑-๒-๓	ได้ข้อเสนอแนะการส่งเสริมพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

	และอำนวยความสะดวก ในการเข้าถึงพื้นที่ได้ อย่างรวดเร็วปลอดภัย		
๖. รายงานฉบับสมบูรณ์	รายงานฉบับสมบูรณ์ที่ สามารถตอบวัตถุประสงค์ ของแผนงานวิจัย	๑-๒-๓	รายงานฉบับสมบูรณ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์
 วัน เดือน ปีเกิด -
 สถานที่เกิด ๐๕๙ หมู่ที่ ๔ บ้านท่ามะเฟือง ตำบลโพนสา
 อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๑๐
 ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๒ หมู่ ๔ ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๕ สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา
 โรงเรียนบ้านท่ามะเฟือง ตำบลโพนสา อำเภอท่าบ่อ
 จังหวัดหนองคาย
 พ.ศ. ๒๕๓๘ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
 โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ วัดอัมพวัน
 อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
 พ.ศ. ๒๕๔๐ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำอำเภอท่าบ่อ
 จังหวัดหนองคาย
 พ.ศ. ๒๕๔๔ สำเร็จการศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.)
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
 พ.ศ. ๒๕๔๕ สำเร็จการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิต (รป.บ.)
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 พ.ศ. ๒๕๔๘ เข้าศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตเชียงใหม่
 พ.ศ. ๒๕๕๖ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก (Ph.D.)
 University of Pune, India.
 ปัจจุบันทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ประสบการณ์การเข้าร่วมฝึกอบรม

- ๒๕๕๙ โครงการอบรมรุ่นไก่อ รุ่นที่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ร่วมกับ
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
- ๒๕๖๐ โครงการสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ MCU Innovation Team
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและผลงานทางวิชาการ

งานวิจัย

- ๑) การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของ
พระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยหลัก

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๕๘

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

- ๒) กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยหลัก

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๕๙

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

- ๓) การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยหลัก

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๕๙

แหล่งทุน : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

- ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธใน
จังหวัดลำปาง

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

- ๕) การศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของการจัดการศึกษาธรรม
ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๖) การพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

๗) การศึกษาวิเคราะห์คำภีร์อุปปาตะสันติ

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

๘) การพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดลำปาง

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยหลัก

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๖๑

แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทความวิจัย/บทความวิชาการ

บทความวิจัย

- ๑) การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง, วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ ก.ย. - ธ.ค. ๒๕๕๙.
- ๒) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการสร้างสุขภาวะชุมชนตามวิถีพุทธในจังหวัดลำปาง, บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พ.ค. - ส.ค. ๒๕๖๐.
- ๓) กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง, วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก สาขามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑.

- ๔) การเสริมสร้างสุขภาวะกับการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำปาง, **การประชุมระดับชาติ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ**, ครั้งที่ ๑ ประจำปี ๒๕๖๐.
- ๕) การศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา อำเภอมือง จังหวัดลำปาง, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ม.ค. – เม.ย. ๒๕๖๑.
- ๖) การพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา, **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ ก.ค.- ธ.ค. ๒๕๖๑.

บทความวิชาการ

- ๑) การพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ) พ.ค – ส.ค. ๒๕๖๐.
- ๒) การใช้หลักพรหมวิหารธรรมเป็นฐานการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในมวลมนุษย, **การประชุมระดับชาติ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน**, ครั้งที่ ๔ ประจำปี ๒๕๖๑ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.
- ๓) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา, **การประชุมระดับชาติ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ**, ครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๖๑.
- ๔) กระบวนการสร้างนิสิตต้นแบบตามนวนิทัศน์นิสิตของมหาวิทยาลัย, **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑.
- ๕) สัมภาษณ์: การสืบสานคติ ความเชื่อและพิธีกรรมงานศพในเขตเทศบาลตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอมือง จังหวัดลำปาง, **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๒.
- ๖) ศาสนทายาท: รูปแบบและอัตลักษณ์การเรียนรู้, **วารสารแสงอีสาน**, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒.
- ๗) เป้าหมายและชีวิตตามช่วงวัยตามแบบสุภาสิตล้านนา, **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๒.
- ๘) มุมมองชีวิตตามแบบอริยสัจ ๔, **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง**, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๒.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ ผศ.ดร. ประทีป พิชทองกลาง

เลขบัตรประจำตัวประชาชน -

ที่ทำงาน

แผนกสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลป
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ตำบลช้างเผือก
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์: ๐๘-๕๘๖๖-๑๔๔๑ อีเมล:
Khun_Jedrin@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๗	ปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (พธ.ด.) มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๖	ปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว(ศษ.ม.) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๕๑	ปริญญาตรี สาขาวิชาจิตวิทยา (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาล งกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๓๙	เปรียญธรรม ๗ ประโยค สำนักเรียนวัดปากน้ำ
พ.ศ. ๒๕๓๓	นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดปากน้ำ

การฝึกอบรม

พ.ศ. ๒๕๕๙	นักจัดการโครงการ “Project manager” รุ่นที่ ๒ มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๕๙	นักจัดการงานวิจัย รุ่นที่ ๙ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) สวก.
พ.ศ. ๒๕๕๘	วิทยากรหลักสูตรการพัฒนานักวิจัย (Training for the trainers) รุ่นที่ ๙. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ผลงานวิจัย

หัวหน้าแผนงานวิจัย

- พ.ศ. ๒๕๕๙ ยุทธศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในล้านนา. งบประมาณแผ่นดิน (วช.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๘ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์แหล่งอารยธรรมล้านนาบริเวณแม่น้ำปิง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๖ การพัฒนาชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนก๊วแลน้อยและก๊วแลหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. งบประมาณแผ่นดิน (วช.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

หัวหน้าโครงการวิจัย

- พ.ศ. ๒๕๖๒ นวัตกรรมการตลาดบริการสำหรับธุรกิจร้านกาแฟในจังหวัด เชียงใหม่. ทุนวิจัยบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ (วิจัยและนวัตกรรม) งบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๖๒ การสร้างความเข้มแข็งทางจริยธรรมและวัฒนธรรมไทยสำหรับเยาวชนของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทย. ทุนวิจัยบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ (วิจัยและนวัตกรรม) งบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ การพัฒนาองค์ความรู้และการสร้างความเข้มแข็งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบนฐานภูมิปัญญาล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ การพัฒนาและขยายผลหลักสูตรนักธุรกิจเกษตรสีเขียวรุ่นใหม่. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. ๒๕๕๙ ปราสาทศพนกหัสติลิงค์ในล้านนา. ทุนวิจัยที่มุ่งเป้าตอบสนองความต้องการในการพัฒนาประเทศ: ด้านมนุษยศาสตร์ ปี ๒๕๕๙. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

- พ.ศ. ๒๕๕๙ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในล้านนาบนโทรศัพท์มือถือที่ใช้ระบบปฏิบัติการ Androids. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๘ การสำรวจทุนวัฒนธรรมแหล่งอารยธรรมล้านนาบริเวณแม่น้ำปิงตามรอยเสด็จประพาสพระราชชายา เจ้าดารารัศมี. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๘ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทวัดและโบราณสถานบริเวณแม่น้ำปิง. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

- พ.ศ. ๒๕๖๒ นวัตกรรมบริการของโรงแรมขนาดเล็กในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. ทุนวิจัยบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ (วิจัยและนวัตกรรม) งบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๖๒ น้ำพุร้อน: นวัตกรรมจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในภาคเหนือตอนบน. ทุนวิจัยบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ (วิจัยและนวัตกรรม) งบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๖๒ นวัตกรรมจัดการแหล่งท่องเที่ยวสำหรับผู้พิการทางการเคลื่อนไหวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ จังหวัดเชียงใหม่. ทุนวิจัยบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ (วิจัยและนวัตกรรม) งบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๖๒ เส้นทางบุญ: แนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อสักการะครูบาในจังหวัดลำพูน. ทุนวิจัยบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ (วิจัยและนวัตกรรม) งบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๖๑ การพัฒนาคู่มือและสร้างเครือข่ายการเรียนการสอนวิชาการต่อต้านการทุจริตในมหาวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนบน. ทุนวิจัย

- งบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๖๑ การพัฒนาหลักสูตรปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับการเสริมสร้าง
พุทธิปัญญากับแกนนำยุวพุทธเชียงใหม่. ทุนวิจัยงบประมาณ
แผ่นดิน (วช.). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ การถ่ายทอดและเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการการท่องเที่ยวสุขภาพ
วิถีวัฒนธรรมในชุมชนน้ำพุร้อน. ทุนวิจัยโครงการ Research for
Community วิจัยเพื่อชุมชนสังคม สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ (วช.)
- พ.ศ. ๒๕๖๐ การเพิ่มขีดความสามารถของผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพใน
จังหวัดเชียงใหม่. ทุนวิจัยยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงใหม่
- พ.ศ. ๒๕๕๙ การพัฒนาศักยภาพทุนชุมชนบ้านช่าง อำเภอมะแมร์ จังหวัด
เชียงใหม่. งบประมาณผลประโยชน์. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ รูปแบบและกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมการรักษาสิ่งแวดล้อม ๕ ของ
นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่. ทุนวิจัย
งบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ รูปแบบและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านสันลมจอย ตำบลสุ
เทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน
(วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ รูปแบบและการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสักการะพระพุทธรูปสำคัญใน
ล้านนา. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ รูปแบบและการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสักการะพระธาตุประจำปีเกิด
ในล้านนา. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ รูปแบบและการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสักการะพระอริยสงฆ์ใน
ล้านนา. ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลล้านนา.

การตีพิมพ์บทความวิจัย/บทความวิชาการ

- พ.ศ. ๒๕๖๑ ประทีป พืชมงคลกลาง, บุญทรง บุญญโร และอาภากร ปัญโญ. (๒๕๖๑). กระบวนการและทักษะการปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา. *วารสารปณิธานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑). หน้า ๑๓-๔๓. TCI กลุ่ม ๑.
- พ.ศ. ๒๕๖๑ บุญทรง บุญญโร และประทีป พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๑). ผู้ป่วยระยะสุดท้าย: องค์ความรู้และการดูแลเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑). หน้า ๓๒๓-๓๔๔. TCI กลุ่ม ๒
- พ.ศ. ๒๕๖๑ ชญานันท์ อัครธรรมานนท์ และประทีป พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๑). สิ่งแวดล้อมในสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑) หน้า ๕๕-๗๔. TCI กลุ่ม ๒
- พ.ศ. ๒๖๕๑ ประทีป พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๑). กัลยาณมิตร: เพื่อแท่นเส้นทางแห่งอริยมรรค. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑) TCI กลุ่ม ๒.
- พ.ศ. ๒๕๖๑ ชญานันท์ อัครธรรมานนท์ และประทีป พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๑). การสื่อสารธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. หน้า ๒๖๘-๒๘๓. TCI กลุ่ม ๑
- พ.ศ. ๒๕๖๑ ประทีป พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๑). ศาสตร์พระศาสนา: ศาสตร์แห่งพุทธจิตวิทยาการศึกษาเพื่อการเยียวยาจิตใจอย่างยั่งยืน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. หน้า ๕๕๓-๕๗๔. TCI กลุ่ม ๑.
- พ.ศ. ๒๕๖๑ สิริรัฐ สุคันธา และประทีป พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๑). การพัฒนาบรรพบุรุษที่กล้วยกรอบของวิสาหกิจชุมชนท้องถิ่น ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการบริหารงานท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๖๑). TCI กลุ่ม ๑.

- พ.ศ. ๒๕๖๑ ประทีป พืชมงคลกลาง เพราพิลาส ประสิทธิ์บุรีรักษ์ และญาติาวินิ นทร์พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๑). วัตังาม นามมกคล: แนวทางการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมกคล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. คณะ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๗ ฉบับ ที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑). หน้า ๒๑๒-๒๕๒. TCI กลุ่ม ๑.
- พ.ศ. ๒๕๖๑ ประทีป พืชมงคลกลาง ญาติาวินิ นทร์ พืชมงคลกลาง และอาภากร ปัญโญ. (๒๕๖๑). การสร้างระบบตรวจสอบการเข้าช้ นเรียนรู้ด้วย QR Code ในรายวิชาศึกษาทั่วไป. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑). หน้า ๑๑-๒๖. TCI กลุ่ม ๑.
- พ.ศ. ๒๕๖๑ ประทีป พืชมงคลกลาง พิมลพรรณ ปันทะเลิศ ชิมมเรศ บริสุทธ์ และ กมลรส วรณพรม. (๒๕๖๑). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิง สุขภาพของบ้านไร่กองชิง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการสถาบันการพลศึกษา*. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑. TCI กลุ่ม ๑.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ ญาติาวินิ นทร์ พืชมงคลกลาง และประทีป พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๐). โคมล้านนา: รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและประยุกต์สมัยใหม่เชิง พาณิ ชย์. *วารสารสังคม ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. ปีที่ ๔๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๐). หน้า ๑๘๗-๒๑๖. TCI กลุ่ม ๑.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ ประทีป พืชมงคลกลาง นิศรา จันทรเจริญสุข และญาติาวินิ นทร์ พืชมงคลกลาง. (๒๕๖๐). แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประดิษฐานพระเจ้าทันใจ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร จันทรเกษมสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม*. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔๕ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐. หน้า๖๕-๘๐. TCI กลุ่ม ๒.
- พ.ศ. ๒๕๖๐ ประทีป พืชมงคลกลาง และกฤตภาส รัญเสวะ. (๒๕๖๐). กลยุทธ์ การบริหารงานซ่อมบำรุงทางหลวงส่วนท้องถิ่นของกองช่าง องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการบริหารท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๖๐). หน้า๑๒๔-๑๓๘. TCI กลุ่ม ๑

- พ.ศ. ๒๕๖๐ ประทีป พืชมงคล และญาติวามินทร์ พืชมงคล. (๒๕๖๐).
อุปมาแห่งชีวิต: นัยพินิจเพื่อความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้. วารสาร
สันติศึกษาปริทรรศน์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปี
ที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐. หน้า ๓๔๘-๓๖๕. TCI
กลุ่ม ๑.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ ประทีป พืชมงคล และญาติวามินทร์ พืชมงคล. (๒๕๕๙).
ตลาดเก่า: ทุนวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือ
ตอนบน. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม
๒๕๕๙. หน้า ๑๐๐-๑๒๔. TCI กลุ่ม ๑.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ ประทีป พืชมงคล และญาติวามินทร์ พืชมงคล. (๒๕๕๙).
รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการบริโภคด้วย
สติปัญญาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับวัยรุ่น.
วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙). หน้า ๑๗-
๓๗. TCI กลุ่ม ๑.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ	ปาณิสรา เทพรักษ์
วัน เดือน ปีเกิด	๖ มกราคม ๒๕๓๕
สถานที่เกิด	๓๖๓ หมู่ที่ ๗ ชุมชนบ้านด้าหน้าค่าย ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	๓๖๓ หมู่ ๗ ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. ๒๕๔๗	สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา โรงเรียนเทศบาล ๖ (วัดป่ารวก) ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
พ.ศ. ๒๕๕๐	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
พ.ศ. ๒๕๕๓	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
พ.ศ. ๒๕๖๑	สำเร็จการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
ปัจจุบันทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทความวิจัย/บทความวิชาการ

บทความวิชาการ

- ๑) ศาสนทายาท: รูปแบบและอัตลักษณ์การเรียนรู้, วารสารแสงอีสาน, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒
กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒.
- ๒) เป้าหมายและชีวิตตามช่วงวัยตามแบบสุภาชิตล้านนา, วารสาร
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม
๒๕๖๒.
- ๓) มุมมองชีวิตตามแบบอริยสัจ ๔, วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ปีที่
๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๒.